

A MAGYAR
TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
KÖNYVKIADÓ VÁLLALATA

ÚJ FOLYAM, L. KÖTET
1902—1904. CYCLUS

NELSON ÉLETRAJZA

IRTA

SOUTHEY RÓBERT

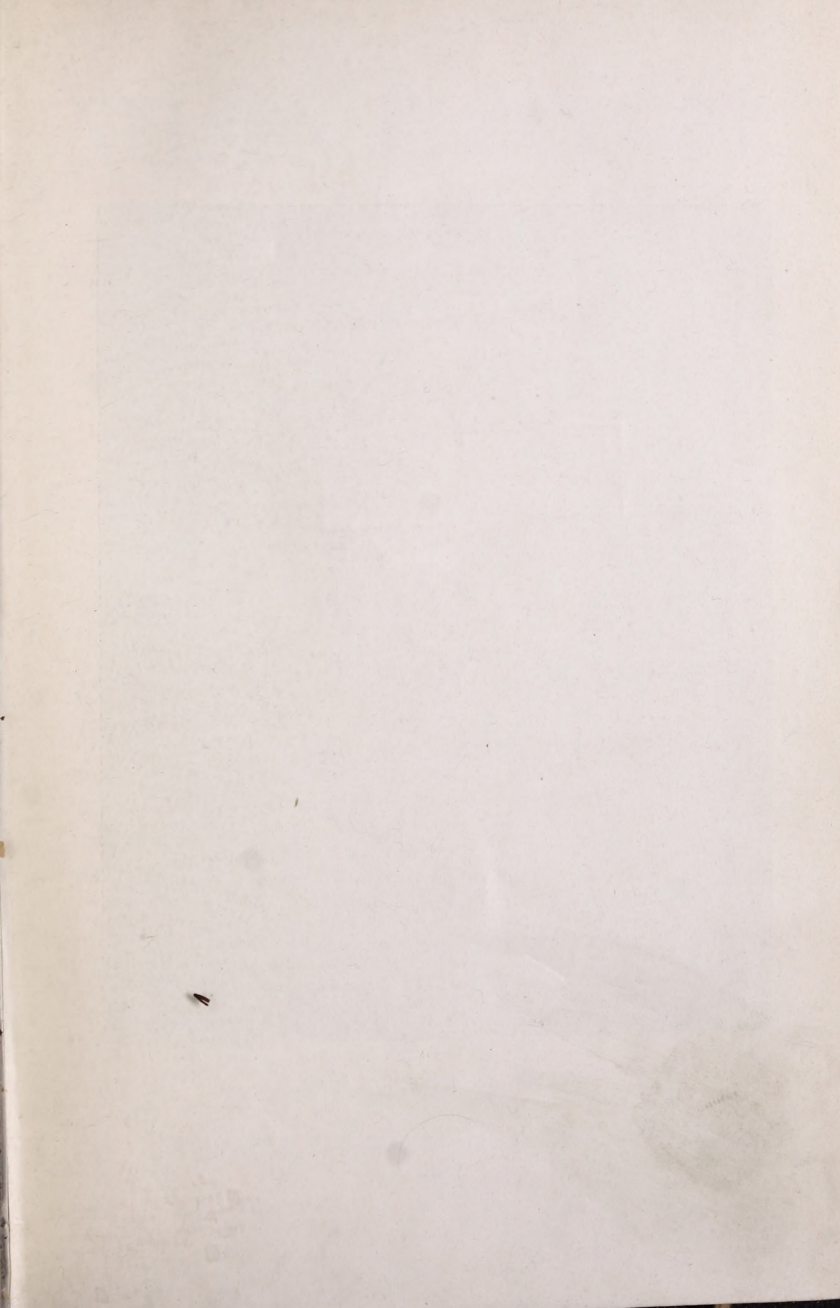
AZ 1902-DIK ÉVI ILLETMÉNY MÁSODIK KÖTETE

MAGY. AKADEMIKUS
KÖNYVTÁRA

NELSON ÉLETRAJZA

IRTA

SOUTHEY RÓBERT

NELSON 42 ÉVES KORÁBAN.

NELSON ÉLETRAJZA

IRTA

SOUTHEY RÓBERT

AZ ANGOL EREDETIBŐL FORDITOTTA
ÉS JEGYZETEKKEK ELLÁTTA

REMÉNYI ANTAL

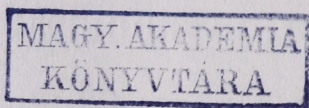

BUDAPEST

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KIADÁSA

1902

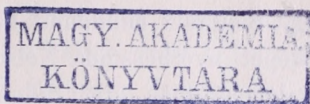
111425

A FORDÍTÁS REVIZIÓJÁNÁL DR. KÁRMÁN ELEMÉR KÖZREMŰKÖDÖTT.

Hornyánszky Viktor esász. és kir. udv. könyvnyomdája.

ELŐSZÓ.

E mű szerzője Southey (ejtsd Szauzé) Róbert, a XIX. század legjelesebb angol költőinek egyike (1774—1843). Különösen a század elején megjelent epikus költeményeivel tünt ki annyira, hogy 1813-ban királyi koszorús költővé (poeta laureatus) nevezték ki. Ugyan-
ebben az évben jelent meg *Nelson életrajza* című műve, mely csakhamar az angol olvasóközönség kedvencz könyve lett. Oly könyv ez, mondja egy neves angol kritikus, melyet a bölcs és a gyermek egyaránt szeret.

Southeynek az angolok nagy nemzeti hősről, Nelsonról szóló ezen remekműve egyetlen angol család könyvtárában sem hiányzik. Mikor azt írta, néhány évvel Nelson korai halála után, azon nagy események, melyekben Nelsonnak oly kiváló szerep jutott, az őt bálványozó honfitársainak még élénk emlékezetében voltak. Innen magyarázható, hogy Southey nem találta szükségesnek mindenütt az időpontot is megjelölni, hely- és tárgyi magyarázatokat nyújtani, vagy pedig Nelson győzelmeinek hazája hatalmi állására és a többi európai államok helyzetének alakulására való hatását bővebben fejtegetni. Mindezek ismeretese-
sek voltak honfitársai előtt. Tehát inkább arra törekedett, hogy kevésbbé ismert egyéni vonásait, családi és magánviszonyait részletesebben kidomborítsa.

Ámde hogy Southeyt mindenütt megérthessük és hogy teljes képet nyerhessünk Nelsonról, kiről mi magyarok általánosságban alig tudunk többet, mint azt, hogy a francziák fölött Abukirnál és Trafalgárnál fényes győzelmeket vívott ki, szükségesnek mutatkozott a fordítást jegyzetekkel kiegészíteni, annál inkább, mivel Southey eme hirneves műve inkább a nyelv szépségében s a jellemzés erejében jeleskedik, mintsem a szigorú históriai módszerben. Ez magyarázza meg, hogy például nem válogatta meg eléggé azokat az adatokat, a melyeket a megbízhatatlan Harrison két könyve¹ után mond lady Hamiltonról, illetőleg befolyásáról a nápolyi királynéra és különösen Nelsonra. Ily jegyzetek híján az olvasó, a ki e munkát forgatja, egész könyvtárt volna kénytelen átkutatni, hogy a mű hézagait pótolja.

Nagy nehézségekkel kellett megküzdennünk az e műben előforduló igen számos tengerészeti műkifejezés lefordításakor, mivelhogy a magyarnak, alig számbevehető kivétellel, tengerészeti műszavai nincsenek. Nem lakván tengerparton és nem úzvén tengeri hajózást, a legtöbb esetben még azoknak megfelelő tárgyi fogalommal sem bírunk, hacsak tengerészeti tanulmányok folytán *más nyelven* szerét nem ejtettük. Az angolnak pedig külön elnevezése van a hajónak és felszerelésének minden legkisebb részére; nemkülönben a hajóval végzendő minden műveletre és mozdulatra, továbbá a különböző erejű szelekre, a taktikára.

¹ Life of Horatio Lord Viscount Nelson és Letters of Lord Nelson to Lady Hamilton.

De még minden körülmény vagy helyzet megjelölésére is, mihelyt az hajóra vagy hajózásra vonatkozik, nem a köznapi nyelvben használatos kifejezéseket alkalmazza, hanem a századok folyamában a hajós-nép alkotta mesterszavakat.¹

Vegyünk erre való tekintettel egy példát. Az eredetiben, az I. fejezetben, az a körülmény, hogy egy élelmihajó nekihajtott Nelson hajójának, az „Albemarle“-nak, *came athwart hawse* szavakkal van kifejezve. A „hawse“ szó a kötelek vagy lánczok azon előrenyuló helyzetét jelenti a hajó orra előtt, mikor a hajót az előrészeről jobbról és balról a tenger fenekére lebocsátott két vasmacska tartja meg a helyén. A „hawse“ szónak *egyes számban* más jelentése az angolban egyáltalán nincs. A „came athwart hawse“ mondatnak tehát csak értelmét adhattam, mondván: „nekihajtott az Albemarle előhorgonyai köteleinek“.

Vegyünk két jellemző példát a hajóműveletek köréből. Ott, a hol Southey a III. fejezetben leírja a Nelson vezette *Agamemnon* csatáját a *Ça-Ira* háromfődeles francia sorhajóval, előfordul e kifejezés: *brail and shiver*. Ezen pár rövid szóból álló *parancsra* a matrózok eloldják s összebb húzzák az arra szolgáló, csigákon keresztülfutó kötelek segélyével a hátulsó árboczok alsóbb vitorláit és lazán tartják, a mikoron is a szél nem gyakorolhatván nyomást rájuk,

¹ A *Dabovich-Heinz*-féle német, olasz, francia és angol tengerészeti szótár, melynek kiegészítő része 1900-ban jelent meg, 2438 lapon 58,900 szót tartalmaz.

csak lübügteti. Ezen művelet előfeltétele annak, hogy a hajót megfordíthassák a *szél mentén* való irányban. Ha pedig az orr- és első árbocz vitorláival végeznek hasonló műveletet, akkor ugyancsak a kormány segélyével a *szél ellen* fordítják meg a hajót, mihelyt aztán a hajó fordulni kezd, a vitorlákat a sarkaikon találtató kötelek segítségével ismét oly szögirányban feszítik ki, a mint azt a szél helyes felfogása igényli.

Hasonlóképen az V. fejezetben, a hol azon vihar van leírva, mely Nelson hajócsapatját a lyoni öbölben utólérte és majdnem teljesen roncsosá tette az ő hajóját, az *Agamemnon*-t, Southey mondja, hogy Nelson parancsot adott: „*to (wear and) scud*“. A mikor, t. i. a szél tomboló viharrá fokozódik, a hajó megmenthetése végett föl kell gyorsan göngyölni a még kifeszítve lévő vitorlákat és rúdjaikkal együtt, sőt esetleg az árboczok végszárait és derekait is a földélzetre leeresztetni, hogy a szél minél kevesebb ellentállásra találjon! A hajót ilyenkor kizárólag a kormány segítségével kell a vadul tomboló árban a „*fuss a szél előtt*“ vezetni. A *scud vezényszó* alatt az angol tengerész ezen imént leírtuk összes műveletek végrehajtását érti. Nekünk ily műszavunk nem lévén, nem maradt más választásunk, mint köznapi nyelven „szél előtt futni“ szavakkal adni vissza értelmét.

Lássunk egy a hajórészekre vonatkozó példát. Ott, a hol Southey, a IV. fejezetben, a St. Vincent-fok mellett vívott csata leírásában elbeszéli, hogy mi módon fogta el Nelson a „San Nicolo“ spanyol sorhajót, az eredeti az: „*Upper quarter gallery*“-t említi

„Quarter“ *itt* annyit jelent, mint a hajó felső fedélzetének azon hátulsó része, mely a főárbocztól a hajó faráig terjed. Az „upper“ szó *az itteni alkalmazásában* az imént leírtuk födéلزetrész hátulsó részén emelt sánczszerű fölépítményt jelenti. Az ezen fölépítményt körülfutó fedett folyosó angol neve az idéztük: „Upper quarter gallery“. Mi pedig „sánczfolyosó“-nak neveztük el.

A Southey művében előforduló műszavak fordítását azon körülmény is megnehezítette, hogy azoknak egy része már feledésbe is ment. Nemcsak azért, mivel az utolsó 50 év óta a mozgató erőt már nem a szél, hanem a gőz szolgáltatja a hadihajóknak, hanem mivel a vitorlás kereskedelmi hajók, még a legnagyobbak is, alig hordozzák a felét azon rengeteg számú vitorláknak, melyekkel egy háromfüdeles régi sorhajó fel volt szerelve magas árboczain négyöt emeletben. Ugyanis a kereskedőhajókon a lehető legszűkebbre kell a vitorlák kezeléséhez szükséges legénység számát, költségkimélés tekintetéből, szorítani, holott Nelson idejében egy háromfüdeles ezer emberrel is rendelkezett, tehát volt, a ki kezelje a sok vitorlát, rudat, csigát, kötelet stb. Southey maga is nem egyszer téved a hajóműveletek leírásában s a tengerészeti kifejezések használatában. Erre czélozva mondja Morley Henrik, Southeynek kiadója, a mű első megjelenésekor írt bevezetésében, hogy: „óvatosan járkált közöttük, mint macska az edények közt“. Hogy nem tengerész létére tévedései oly gyérek, ez azon nagy gond mellett tanúskodik, melyet a hajóműveletek és műszavak megtanulására

fordított, hogy az öt lelkesítő feladatnak e tekintetben is megfelelhessen.

A magunk részéről pedig arra törekedtünk, hogy az eredetiben előforduló tengerészeti kifejezéseket, ha másképp nem lehetett, körülírás útján megértessük, a hol pedig lehetett, per analogiam, a tárgy mivoltából meritett új műszavakkal bővítsük eddigi szűkös tengerészeti szótárunkat.

Buzdított munkánkban azon óhajításunk is, hogy e mű, kivált ifjabb olvasóiban, egyrészt kedvet ébreszsen a népek életében napról-napra növekedő fontosságú tengerészet tanulmányozására, másrészt hogy példát adjon nekik Nelson lángoló hazaszere-tetéről és önfeláldozó kötelességérzetéről, kiről oly kiválólag mondhatjuk a római költő szerint:

In freta, dum fluvii current, dum montibus umbrae
Semper honos, nomenque, laudesque manebunt.

A mű eme kettős kiegészítését megkívánta különben az Akadémia előtt lebegett czél is, midőn a műnek magyar nyelvbe való átültetését elhatározta.

Megemlítem még, hogy Nelsonra, mind a tengeri műveletekre, mind Southey művének kritikai feldolgozására a legtöbb adatot a következő forrás- és szakművekből merittem:

1. *Sir Nicolas N. Harris*. Dispatches and Letters of Vice-Admiral Lord Viscount Nelson. (A leghitelesebb forrásmű Nelson hivatalos életére nézve).

2. *Russel, W. C.* Nelson and the Naval Supremacy of England.

3. *Brenton, Captain.* The naval History of Great Britain from 1783 to 1822.

4. *White, Joshua.* Memoirs of the Professional Life of Horatio Nelson.

5. *Chabaud-Arnault C.* Histoire des Flottes militaires.

6. *Sacchinelli Domenico.* Memorie storiche sulla vita del Cardinale Fabrizio Ruffo.

7. *Troude O.* Batailles Navales de la France.

8. *Mahan A. T. Captain.* The influence of Sea Power upon the French Revolution and Empire. The Life of Admiral Lord Nelson.

9. *Morrison Alfred.* The Hamilton and Nelson Papers.

10. *Miles, Commander Jeaffreson.* Vindication of Lord Nelson's Proceedings in the Bay of Naples.

11. *Martin, Henri.* Histoire de France depuis 1789 jusqu'à nos jours.

12. *Laughton, J. K.* Nelson. The Battle of the Nile. The Nelson Memorial.

13. *James, William.* The Naval History of Great Britain from 1793 to the Accession of George IV.

14. *Elliot, Sir Gilbert.* Life and Letters of.

15. *Drinkwater, Bethune.* A Narrative of the Battle of St. Vincent.

16. *Beatty, William, M. D.* The death of Nelson.

17. *Allen, Joseph.* Life of Lord Viscount Nelson. Battles of the British navy.

18. *Sir Berry, Edward.* Narrative of the Proceedings of H. M. Squadron under the command of Nelson.

19. *Clarke and M'Arthur.* Life of lord Nelson.

20. *Jurien de la Gravière, Admiral.* Guerres Maritimes.

21. *Sir A. Phillimore, Admiral.* The last of Nelson's Captains.

22. *Anonymous.* (Harrison.) Letters of lord Nelson to Lady Hamilton.

23. *Harrison.* Life of Horatio Lord Viscount Nelson.

24. *Kenessey Albert,* hajózási műszótár.

25. *Webster's* Unabridged Lexicon.

26. *Kronenfels,* Die Marine.

27. *Tyffe,* History of modern Europe.

28. *Walpole,* History of England.

29. *Phipps* kapitány jelentése a tengernagyi hivatalhoz 1774-ben (kéziratban).

Kutatásaim eredményét az eredetiben előforduló összes tengerészeti műszavak magyarázatával s ezek betűsoros kimutatásával együtt az olvasó megtalálja a munka végén külön részben egybefoglalt *Jegyzetek* közt.

A fordító.

TARTALOM.

Előszó

Lap

V.

Első fejezet.

Nelson születése és ifjúkora. Fölvétele a *Raisonnable* hadihajóra. Kereskedőhajón megy a nyugotindiai szigetekre. Ellenszenve a haditengerészeti szolgálat iránt. Szolgálata a *Triumph* hadihajón. Részt vesz Phipps kapitány északsarki fölfedező utazásában. Kalandjai a Jeges-tengeren. Leteszi a hadnagyi vizsgálatot. A *Seahorse-on* Keletindiába megy. Betegen visszatér. Lehangeltsága. Kedélye újra éled. Szolgál a *Worcester-en*, mint helyettes hadnagy. Sorhajóhadnagygyá váló előléptetése és áthelyezése a *Lowestoffe-ra*. Parancsnok a *Badger* brigg-en, majd sorhajókapitány a *Hinchinbrook-on*. Expedíció a spanyol szárazföld ellen. Meghíusulása. Egészsége komolyan meg van rongálva. Kinevezik a *Jánus-ra*, de kénytelen lemondani parancsnokságáról. Visszatér Angliába. Kiküldetése az *Albemarle-on* az Északi-tengerre. Szolgálata az amerikai háborúban. Házasodási tervei. Bemutatása az udvarnál 1—30

Második fejezet.

Nelson a béke alatt Franciaországba megy. Második szerelme. Újra kinevezik a *Boreas-ra*. Nyugat-Indiába megy. Jósága hadapródjai iránt. Hughes tengernaggyal való viszálya. Egy francia fregátát vesz úzóbe. A hajózási törvény tiszteletben tartását kierőszakolja. Ellenzésre talál a nyugot-indiaiak részéről. Lefoglal négy amerikai hajót. A kapitányok porbe fogják. Nőül veszi Nisbet dr. özvegyét. A haditengerészeti vállalkozók visszaéléseit kideríti. Angliába visszatér. Fogadtatása. Elkedvetlenedik s el akarja hagyni a szolgálatot. Életmódja otthon tartózkodása idejében. Újabb pörbefogatással fenyegetik. Újabb alkalmaztatását kéri. A francia forradalom kitörése alkalmával az *Agamemnon* parancsnokának nevezik ki. 31—52

Harmadik fejezet.

Az *Agamemnon*-t a Földközi-tengerre küldik. Nelson megismerkedik Sir Hamilton Vilmossal és lady Hamiltonnal. Linzee commodoréhoz küldik Tunisba. Ütközet egy francia hajóval. Korzikába rendelik, hogy Paolival együtt működjék. A korzikaiak küzdelmei szabadságukért. Hogyan bántak velük a francziák. Gaffori, a védnök. Paoli, a hazafi. St. Fiorenzo ostromlása. Nelson ostromolja és beveszi Bastiá-t. Nevezetes részt vesz Calvi ostromában. Elveszti egyik szemét. Korzika csatolása (Angliához). Hotham tengernagy csatája. Az *Agamemnon* megtámadja a *Ça Ira*-t és *Censeur*-t. Nelson Genuába megy, hogy az osztrák és szardíniai seregekkel együttműködjék. De Vins tábornok jelleme és viselkedése. Nelson nehézségei. Az osztrákok megveretése 53—93

Lap

Negyedik fejezet.

Sir Jervis János átveszi a parancsnokságot. Nelson iránti bizalma. Első sikere Olaszországban. Korzika kiűritése. Nelson felüggyel a csapatok hajóra szállítására Bastiánál. Csapatparancsnoki lobogóját a *Minerve* fregátán huzatja fel. Megtámad két spanyol fregátát. Elhagyja a Földközi-tengert. Csatlakozik a tengernagyhoz. Találkoznak a spanyol flottával. A st. vincent-foki csata. Elfogja a *San Nikolas*-t és *San Josef*-et. Sir Jervis János jelentése a győzelemről. Nelson megkapja a Bath-rendjelt. Cadiz elzárolásánál a belső csapatot vezérli. Összeütközése egy spanyol bárkával. Hadi vállalat Santa-Cruz ellen. Egy golyó keresztülüti karját. A támadás megghiúsul. A spanyol kormányzó nemeslelkűsége. Nelson visszatér Angliába. Sebeokozta szenvedései. Felgyógyulása 94—125

Ötödik fejezet.

Nelson a *Vanguard*-on tüzi fel lobogóját és csatlakozik St Vincent grófhhoz. Kiküldetése a Földközi-tengerre. Viharral küzd a lyoni öbölben. Elmélkedései a bekövetkezett balesetek fölött. Kijavíttatja hajóját St. Pietróban. Erősítéseket kap és elvitorlázik a francia

hajóraj fölkeresésére. Visszatér Sziaciliába és élelmi-szerrel látja el magát Syrakuzában. Ismét elvitorlázik Egyiptomba. A francia hajórajt megtalálja az abukiri öbölben. Támadási terve. A nilusi csata. Sebet kap fején. A *L'Orient* légberöpülése. A csata eredménye több a győzelemnél, valóságos hódítás. Sajnálkozása a fölött, hogy nincsenek fregátái. A győzelem hírét megüzeni Indiába. Ünnepeztetése. Tisztjei és emberei érdekében való fáradozásai. Hogyan osztotta szét a zsákmánypénzeket. Visszaindul Nápolyba 126—158

Hatodik fejezet.

Visszatér Nápolyba. Fogadtatása. Az udvar és királyság állapota. Mack tábornok. A nápolyi hadsereg megveretése. A francziák közelednek Nápolyhoz. A királyi család menekülése. Megújult hadműveletek a francziák ellen. Az állapotok Sziaciliában. A nápolyiak magukviselete s az angol tiszteknek ebből származó nehézségeik. Uovo és Nuovo ostromlása. Nelson megérkezik és megsemmisíti a kapitulációt. A szövetségesek sikerei. Nelson magaviselete Caraccioli irányában. Nem engedelmeskedik az öt Minorcába rendelő parancsnak. Okai. A királyság visszaállítása Nápolyban. Kinevezése Bronte hercegének. Kiűzi a francziákat Rómából. Malta ostromlása. A csapatok és a nép szenvedései. A sziacilii udvar magaviselete. Ball kapitány erélyes rendelkezései. Malta kapitulációja. Nelson elhagyja a Földközi-tengert és visszatér Angliába. Utazási események. A nép érte való lelkesedése. Az öreg német lelkész 159—214

Hetedik fejezet.

Nelson lelkes fogadtatása Angliában. Elválása lady Nelsontól. A Balti tengerre küldik Sir Hyde Parker alatt. Az expedíció Kopenhagen ellen. Támadási tervek. Nehézségek a Sund áthajózásánál. A flotta Cronenburg várával szemközt. A kopenhágeni csata. Sir Hyde jelezti neki, hogy hagyja abba a csatát; Nelson nem engedelmeskedik. A britek győzelme. Nelson levele a trónörökshöz. Az ellenségeskedések beszüntetése. Az elesettek száma. Fegyverszünet iránti alkudozások.

Nelson találkozása a trónörökössel. A zsákmány elosztása. A dán commodore elbeszélése a csatáról és Nelson válasza. Algrófi rangra emeltetik . . . 215—272

Nyolczadik fejezet.

Sir Hyde Parkert visszahívják és Nelsont főparancsnoknak kinevezik. Réválba megy. Békekötés Oroszországgal s a balti ügyek rendezése. Dánia gyanus magaviselkedése. Visszatérése Angliába. A csatorna-hajóraj parancsnokává kineveztetése. Sikertelen támadása a francia flotilla ellen Boulognenál. Az amiensi béke. A háború megújulása. Nelson ismét átveszi a parancsnokságot a Földközi-tengeren. Ellenségeskedések Spanyolországgal. Toulon ostromzárólása. Latouche-Treville. Villeneuve hajórajának kiszökése. Nelson Egyiptomba megy fölkeresésére. Azután utána megy Nyugat-Indiába és onnan vissza. Átadja hajóraját Cornwallisnak. Visszatér Angliába 257—301

Kilenczedik fejezet.

Sir Calder Róbert csatája. Villeneuve hajóaja Cadixba megy. Nelson működését általánosan helyeslik. Hogyan folyt élete Mertonban. Az egyesült hajóraj iránti aggodalmi. Felajánlja szolgálatát és újra kinevezik parancsnoknak a Földközi-tengeren. Elutazása Portsmouthból. A nép hozzá való szeretetének nyilvánulása. Megérkezik Cadix elé. Hogyan fogadja őt a hajóraj. Villeneuve tengerre ereszkedik. Nelson támadó terve. Utolsó kérelme lady Hamilton érdekében. Villeneuve helyes intézkedései. Nelson híres jelzése. A tráfalgari csata. Áttöri az ellenség vonalát. Nelson halálos sebet kap. Utolsó perczei. A Redoubtable elfoglalása, a melyről a végzetes lövés történt. A csata eredményei.

Nelson emlékének szentelt megtisztelések. Zárszó	302—334
Jegyzetek	337—404
Műszótár	407—411
Index	413—424
Képek jegyzéke	425
Sajtóhibák	427—428

ELSŐ FEJÉZET.

Nelson születése és ifjúkora. Fölvétele a *Raisonnable* hadihajóra. Kereskedőhajón megy a nyugotindiai szigetekre. Ellenszenve a haditengerészeti szolgálat iránt. Szolgálat a *Triumph* hadihajón. Részt vesz Phipps kapitány északsarki fölfedező utazásában. Kalandjai a Jeges-tengeren. Leteszi a hadnagyi vizsgálatot. A *Seahorse*-on Keletindiába megy. Betegen visszatér. Lehangoaltsága. Kedélye újra éled. Szolgál a *Worcester*-en, mint helyettes hadnagy. Sorhajóhadnagygyá való előléptetése és áthelyezése a *Lowestoffe*-ra. Parancsnok a *Badger* brigg-en, majd sorhajókapitány a *Hinchinbrook*-on. Expedíció a spanyol szárazföld ellen. Meghíusulása. Egészsége komolyan meg van rongálva. Kinevezik a *Jánus*-ra, de kénytelen lemondani parancsnokságáról. Visszatér Angliába. Kiküldetése az *Albemarle*-on az Északi-tengerre. Szolgálat a amerikai háborúban. Házassági tervei. Bemutatása az udvarnál.

Nelson Horatio, Nelson Ödön és Katalin fia, 1758. szeptember 29-én Burnham-Thorpe faluban, Norfolk grófságban született, abban a paplakban, hol atyja lelkész volt.

Anyja leányneve Suckling, nagyanyja Sir Walpole Róbert tesvérnénje volt. Horatio keresztnévét keresztyjától az első Walpole lordtól nyerte. Édes anyja 1767-ben halt el, tizenegy gyermeke közül nyolczat hagyott hátra. Fivére, Suckling Móricz, haditengerészeti sorhajó-kapitány, ez alkalommal meglátogatta özvegyé vált sógorát s megígérte, hogy egyik fiának gondját fogja viselni.

Három évvel később, a mikor Horatio még csak

tizenkét éves volt s épen látogatóban járt otthon a karácsonyi ünnepekre, a megyei lapban nagybátyjának a 64 ágyús Raisonnable hajóra parancsnokká való kineveztetését olvasta. „Kérlek, Vilmos“, szólott nála másfél évvel idősebb fivéréhez, „írd meg atyámnak: szeretnék Móricz nagybátyámmal tengerre menni“.

Atyja akkor Bath-ban¹ tartózkodott, hova egészségének helyreállítása végett ment. Igen szűk körülmények között élt akkor és nem volt rá kilátása, hogy viszonyai valaha javuljanak. Jól tudta, hogy Horatiot főleg a magáról való gondoskodás vágya ösztönözte, és nem ellenezte elhatározását. Ismerte is a fiú jellemét s mindig mondotta róla, hogy bármily állásba is jusson, „fel fog mászni, ha lehet, a fa leg-tetejére.“

Irtak is legott Suckling kapitánynak. „Mi jut eszébe Horationak“, mondá válaszában, „e gyenge fiúnak, hogy testvérei közül épen ő szánja el magát a zord tengeri életre? De hát csak jöjjön; majd már az első alkalommal gondoskodik róla egy ágyúgolyó, ha a csatában elüti a fejét!“

Nagybátyja e szavaiból látszik, hogy Horatio nem az a fiú volt, kit ő választott volna, hogy saját hivatására nevelje. Sohase volt erős fiú, s a váltóláz, (Angliának akkor egyik legelterjedtebb járványa), igen elgyöngítette. Mindamellettt már akkor is nem egy jelét adta határozott jellemének és nemes gondolkodásának, a mivel munkával s dicsőséggel teljes egész pályáján oly annyira kitünt.

Még gyermekkorában madárfészek keresésére indult el nagyanyja házából egy pásztorfiúval. Az ebéd ideje már elmúlt; ő nem jött vissza s nem lelték sehol sem. Nagy volt családja aggodalma, mert attól tartottak,

hogy ellopták a cigányok. A szélrózsa minden irányában keresték s nagysokára megtalálták, a mint ott ült egymagában nagy nyugodtan egy patak partján, a melyen nem birt átugrani. „Édes fiam“, mondá nagyanyja, mikor megpillantotta, „csodálkozom, hogy az éhség és félelem eddig haza nem kergetett“. „Félelem! nagymama“, válaszolt a jövődő hős, „még sohasem láttam azt; mi lehet az?“

Egyszer, karácsonyi ünnepek után, Vilmos bátyjával lóháton visszatérőben voltak az iskolába; de visszajöttek, mert nagyon esett a hó. Vilmosnak az utazás nem volt inyére, s azt mondta, hogy sokkal mélyebb a hó, semhogy útra lehetne kelni. „Ha így áll a dolog“, mondá atyjuk, „akkor ne is menjetek. De kíséreljétek meg még egyszer, becsületetekre bízom. Ha veszélyes az út, visszatérhettek, de jegyezzétek meg, fiaim, becsületetekre bízom.“ A hó elég mély volt arra, hogy indokolt mentségül hozhatták volna fel; de Horátiót nem lehetett visszatérésre bírni. „Folytatni kell utunkat“, mondá, „ne feledd bátyám, hogy becsületünkre bízták ezt.“

Az iskolamester kertjében igen szép körték diszelegtek egy fán, a fiúk jogos zsákmányuknak tekintették a körtéket és nagyon csábítóknak találták, de még a legvakmerőbbek sem mertek hozzá nyulni. Horatio önként vállalkozott rá. Éjjel lepedők segélyével leeresztették az ablakból. Derekasán kifosztogatta a fát, aztán felhúzták a körtékkel együtt, ő elosztotta pajtásai között, magának egyet sem tartott meg. „Csak azért szedtem le én“, mondá, „mivel egyikőtöknek sem volt bátorsága megtenni.“

Egy hideg, sötét tavaszi nap kora reggelén Nelson atyjának a szolgálja megjelent az iskolában, North-

Walshamban, avval a már várt üzenettel Horatio számára, hogy menjen el hajójára. Vilmos bátyjától való elválása, a ki annyi éven át játszótársa volt és kivel megosztotta volt ágyát, fájdalmas küzdelmet okozott neki és kezdete volt azon nélkülözéseknek, a melyekkel a tengerész élete telve van. Atyja elkísérte Londonig. A *Raisonnable* a „Medway“-ben² horgonyozott. A Chatham-ba induló postakocsira ültették és megérkezésekor a többi utassal kiszállították. Ott magára hagyták, hogy keresse meg útját a hajóhoz, a mint tudja.

Sokáig barangolt a hidegben, a nélkül, hogy a hajót megtalálhatta volna, míg végre egy tiszt észrevette az elhagyatott fiút és kikérdezte. Véletlenül ismerte nagybátyját, elvitte hát magával haza s adott neki némi frissítőt. Mikor a hajóra ért, Suckling kapitány nem volt rajta és senki sem tudott a fiú jöveteléről. A nap legnagyobb részén át fel s alá járt a földélzeten, a nélkül, hogy valaki ügyet vetett volna reá; csak a második napon találkozott valaki, a ki, mint a hogyan ő mondta, „megkönyörült rajta“.

Az a fájdalom, mikor először kell elválnunk szülőföldünkől, mikor a fiatal hajtást levágják az anyai törzsről, a legélesebbek egyike, melyet életünkben el kell viselnünk. Vannak későbbi bánatok, melyek mélyebben sebzenek, melyek sohasem forradnak be, melyek összezúzzák lelkünket és néha megtörik szívünket. Ámde sohasem érezzük oly keservesen a szeretet hiányát, a szeretetnek szükségét és a teljes elhagyatottságot, mint a mikor először hagyjuk el az otthon kikötőjét, mintegy kilökve az élet sodró folyamába. Vegyük még hozzá azt, hogy a kezdő tengerész nagy testi megerőltetéseknek van kitéve, sőt nélkülöznie kell minden kényelmet, még az álmot is. Nelsonnak

nagyon gyöngé testalkotása és igen érzékeny szive volt s egész életében visszaemlékezett a szolgálatban átélt első napjainak nyomorúságára.

A *Raisonnable*-t a Falkland-szigetek miatt Spanyolországgal keletkezett egyenetlenkedés következtében szerelték fel, de miután a vita békésen elintéztetett, Suckling kapitányt a *Triumph* hetvennégy ágyús hadihajóra helyezték át, a mely akkor őrszolgálatot teljesített a Themse torkolatában.³ E hajón való tartózkodást azonban Suckling egy ifjúra nézve nagyon tétlen életnek tartotta és ezért útnak indította Nyugotindiába egy kereskedelmi hajón. Ennek parancsnoka Rathbone János volt, igen jeles tengerész, a ki azelőtt mint főkormányos⁴ szolgált volt Suckling alatt a *Dreadnaught*-on. Nelson mint gyakorolt tengerész tért vissza, de eltelve ellenszenvvel a hadihajókon való szolgálat ellen. Rathbone t. i. valószínűleg csalódott a haditengerészetben és lelkében megbántva hagyta el a szolgálatot. Bizonyára minden rosszakarat nélkül beszélte le Nelsont oly foglalkozásról, melynél ő maga nem boldogult.

Visszatértékornagybátyja saját hajójára, a *Triumphra* vitte. Midőn észrevette a haditengerészet iránti ellenszenvét, mindent elkövetett, hogy azzal kibékítse. Jutalmul azt ígérte neki, hogyha jól teljesíti kötelességeit, átteszi a Chatham-ban parancsoló tiszt kutterjére⁵ és annak hosszú, födeles csolnakjára.⁶ Ennek folytán igen ügyes kalauz lett belőle az ilyfajta hajókon Chatham és a Tower⁷ között, úgy lefelé is a Swin-csatornán egészen North-Foreland-ig.⁸ Biztosságra tett szert szirtek és homokzátonyok közt s ennek később gyakran nagy hasznát vette.

Nelson csak néhány hónapig volt szolgálatban a

Triumph-on. Midőn hírét hallotta, hogy két hajót északsarki fölfedező útra indítanak, felébredt benne merész vállalkozásokra való hajlama. Az ily szolgálat nagy nehézségekkel járván, intézkedtek, hogy a hajóinasok szokott száma helyett, csakis edzett tengerészeket vigyen magával a két hajó.

Mindez azonban nem riasztotta őt vissza attól, hogy fölvételét ne szorgalmazza, és nagybátyja befolyásával föl is vették csolnakvezetőnek ⁹ Lutwidge kapitány alatt, ki az expedíció másodparancsnoka volt.

Az expedíciót a kormány a kir. természettudományi társaság kérelme folytán küldte ki. Phipps János Konstantin, Mulgrave lord legöregebbik fia, vállalkozott az expedíció vezetésére. A *Racehorse* és *Carcass* tarackhajókat ¹⁰ mint legerősebbeket választották ki az útra. Dockba vitték a két hajót, megerősítették, hogy a jég ellen minél biztosabbá tegyék. Mindegyikök két-két Grönland-járó hajómestert ¹¹ kapott kalauzul. ¹² Még sohasem szereltek fel expedíciót ilyen gonddal. A tengerügyi hivatal első lordja ¹³ Sandwich lord, dicsérendő buzgalommal maga látogatta meg a hajókat elutazásuk előtt, utána nézni, hogy minden úgy van-e, a mint azt a tisztek kívánták. A sós tengeri víznek ihatóvá való lepárolgztatására igen egyszerű, de kitűnő készülékkel látták el a hajókat. Irving dr. találmánya volt, a ki résztvett az expedícióban. E találmány abból állt, hogy csövet kötöttek a hajó katlanjához és nedves törő pamacsot ¹⁴ illesztettek felületére, a hol a gőz kipárolgott. Segélyével 30—40 gallon ¹⁵ friss vizet nyertek naponként.

A Nore öbléből június 4-kén ¹⁶ vitorláztak el. A következő hónap 6-ikán a 79° 56' 39" szélességet és

9° 43' 30" keleti hosszúságot érték el.¹⁷ A reá következő napon, körülbelül azon a helyen, a hol a legtöbb régi fölfedező megakadt, a *Racehorse*-t a jég körülfogta; azonban jég-vasmacskák segítségével kiszabadították. Phipps július 24-ikéig folytatta útját a jégen keresztül észak és nyugat felé, azután kelet felé igyekezett.

30-ikán a 80° 13' szélesség és 18° 48' keleti hosszúság alatt a szigetek¹⁸ és a jég között rekedt meg s rés a hajók számára sehol sem látszott. Az idő rendkívül szép, enyhe és szokatlanul tiszta volt. Itt egy tágas öbölben, melynek három tisztán látható nyílása volt, a nyílást alkotó három sziget közt szélcsend lepte meg őket. De bár merre is tekintettek, jégtől voltak környezve. A levegőt még csak szellőcske sem mozgatta; a víz teljesen csöndes volt; a jeget alacsony és sima hó borította, csak a széleken volt kevés törmelék. A jég hézagait friss, új, vékony jég fődte. Másnap a jég körülzárta őket, nyílás sehol sem volt látható, kivéve egy másfél mérföldnyi területű léket, vagy ha úgy akarjuk: tavat, melyben a hajókat a jégorgonyok segítségével a jéghez erősítették. Hordoikat megtöltötték a jégmezőkről való vízzel, a mely igen tiszta és puha volt. A legénység egész nap a jégen mulatott; csak a Grönland-kalauzokat, a kik most messzibbre jutottak, mint azelőtt valaha és tekintetbe vették az évszak előrehaladott voltát, szállta meg nagy aggodalom a jég mozdulatlansága miatt.

Másnap már nem volt a legkisebb rés sem; a hajók alig voltak egymástól két hajóhossznyira. A jég választotta el őket egymástól és egyiknek sem volt annyi helye, hogy megfordulhatott volna. A jég, a

mely előtte való nap lapos volt és majdnem egyszintű a vízzel, most már a nyomás folytán egymásföle torlódva, sok helyütt a fővitorlarúdnál¹⁹ is magasabbra ért. Másnap sűrű köd szállt le; ezt ismét tiszta idő követte, de az a csatorna, a melyen a hajók nyugatról behatoltak volt, most már el volt zárva és sem ott, sem bármelyik oldalon nyílt vizet nem lehetett látni. A kalauzok tanácsára a legényeket kirendelték, hogy utat vágjanak, hogy a hajókat nyugat felé lehessen vonszolni. Tizenkét láb vastag jeget kellett keresztülfűrészelniök. Ezt a munkát egész napon át folytatták; ez idő alatt alig haladhattak a hajók vagy háromszáz lépésnyire. Az áramlat azonban ezalatt messze északkelet és kelet felé vitte őket a jéggel együtt. Néha két terjedelmesebb jégsík egy-egy több négyszögholdnyi területű jégtáblát szorított ki, azokat feltorlaszolta s így e nagyobb darabok folyton növekedtek a kisebb darabok felhalmozott tömegével.

Megint elmúlt egy nap és megszűnt minden valószínűsége annak, hogy a hajók, ha csak erős keleti vagy északkeleti szél nem támadna, kiszabadulhassanak.

Az évad már nagyon előrehaladott volt és minden óra csökkentette annak lehetőségét, hogy kiszabadulhassanak. Nelsont nevezték ki, bár igen fiatal volt, az egyik csolnak parancsnokává, hogy utat kémleljenek ki, melyen nyílt vízre juthatnának. Ez alkalommal sikerült neki a *Racehorse* egyik csolnakját különös, de fenyegető veszélyből kimenteni. Ugyanis néhány tiszt rozmárra lőtt, de ez csak sebet kapott. Ez az állat a mint arczkifejezésre is leginkább hasonlít az emberhez, úgy az állatok közül benne van a legtöbb emberi indulat. A megsebzett állat azonnal alábukott, számos társát hozta fel magával segélyére s közös erővel támadtak

a csolnakra. Egyik matróz kezéből kirántották az evezőt és a legénység csak a legnagyobb nehézséggel akadályozhatta meg, hogy a csolnakot föl ne fordítsák vagy oldalát be ne zúzzák. Végre a *Carcass* csolnakja segítségükre ment, mire a rozmárok látván, hogy az ellenség segítséget kapott, elszéledtek.

A fiatal Nelson még ennél nagyobb veszélylyel is szembeszállott. Egy éjszaka, az éjféli őrség közben, az ifjú Nelson felhasználván a sűrű ködöt, egy bajtársával kiosont a hajóból a jégre, jeges medvét üldözni. Nemsokára észrevették távollétüket. A köd mind sűrűbb lett. Lutwidge kapitány és tisztjei nagyon aggódtak sorsuk miatt. Reggeli három és négy óra között az idő kitisztult és a hajóktól jó távolságban látszott a két kalandor, a mint épen egy óriási medvére támadtak. Azonnal megadták nekik a visszatérésre való jelt. Kísérője rászólt Nelsonra, hogy engedelmeskedjék, de hasztalanul. Fegyvere eldurant, lőszerük kifogyott és bizonyára csak az mentette meg életét, hogy közte és a medve közt egy nyílás volt a jégben. „Mindegy“, kiáltott fel, „csak hadd üssek egyet a puska tusával ezen az ördögön s a miénk lesz.“ Lutwidge kapitány azonban látván a veszélyt, melyben forgott, puskáját sütötte el, a minek megvolt a kívánt hatása, mert megijesztette a vadat. Erre az ifjú visszatért, kissé megszeppenve kihágása következményeitől. A kapitány komolyan megróttá tisztjéhez nem illő magaviselete miatt és tudni akarta, hogy mi oka lehetett medvére vadászni. „Uram“, válaszolá, fölbigygyesztvén ajakát, a mi szokása volt, ha föl volt indulva, „azért akartam a medvét megölni, hogy bundáját atyámnak elvihessem.“

Ezután csapatot küldtek ki egy körülbelül tizen-

két mértföldnyi távolságban fekvő szigetre (mely most Walden-sziget névvel van jelölve a térképeken, annak a hadapródnak a neve után, a ki e csapat vezetésével volt megbizva), hogy kutassák ki, merre található nyílt tenger. Avval a tudósítással tértek vissza, hogy habár jég terül el köröskörül, egyetlen ponton, t. i. nyugaton, közel ahhoz a ponthoz, a hol bejöttek, a jégmezőn nyílás van. Azt is mondták, hogy a szigeten friss keleti szél fujt. Ez a hír felette megcsappantotta a legénység reményét; mert ott, a hol a hajók álltak, majdnem teljes szélcsend uralkodott és megszabadulásuk attól függött, hogy egy keletről jövő szél az öblöt a jégtől kitisztítsa. Nem volt más választásuk, mint vagy megvárni az idő változásának hatását a hajókra, vagy a csolnakokra szállni. Annak valószínűségét, hogy kénytelenek lesznek a hajókat feláldozni, előre látták. Ennek folytán a csolnakokat nagyság és szám szempontjából úgy osztották fel, hogy szükség esetében elért rajtok az összes legénység, a partokon azután találni reméltek hollandi czethalászokat, a kik elviszik őket Európába. Ily borzasztó helyen áttelelni azonban oly kísérlet lett volna, melyért már nagyon is sokan megszenvedtek.

Nem volt veszíteni való idő. A hajók sekély vízbe jutottak, alig volt tizennégy ölnyi ²⁰ víz alattuk. Ha pedig akár a hajók, akár a jég, a melyhez erősítve voltak, feneket érnek, akkor menthetetlenül elvesztek volna. Ugyanakkor az áram északkelet felé egy sziklának hajtotta őket.

Phipps kapitány magához hívatta mind a két hajó tisztjeit és közölte velük, hogy a csolnakokat az elindulásra előkészítetté. Azonnal leeresztették őket és hozzáfogtak fölszerelésükhöz. Vászon kenyeres-zacs-

kókat készítettek arra az esetre, ha kénytelenek lennének hirtelen elhagyni a hajókat. Észak és kelet felé embereket küldtek ki mérőónnal, hogy mindenütt, a hol rianásokra találnak a jégben, mérjék meg a vizet, úgy, hogy előre tudhassák, mikor fog a jég megfenekleni. Ez esetben ugyanis a hajók egy pillanat alatt összezúzódtak vagy fölborultak volna.

Augusztus ²¹ 7-én hozzáfogtak a csolnakokat a jégen vonszolni; ennél a műveletnél Nelson a négy-evezős kutter-csolnaknak ²² volt a parancsnoka. A matrózok nagyon jól viselkedtek, a mint igazi angol tengerészekhez illő. Megbékültek avval a gondolattal, hogy a hajókat kénytelenek elhagyni és teljes bizalommal viseltettek tisztjeik iránt. Délfelé úgy látszott, hogy a jég kissé megnyílt a hajók közelében. Miután pedig keleti szél kezdett fujni, bár igen gyengén, felvonták a vitorlákat és egy mértföldnyire jutottak nyugat felé. Nagyon lassan haladtak és ez időben még korántsem voltak annyira nyugat felé, mint a mikor először megrekedtek a jégben. Mindazonáltal felvonták az összes vitorlákat, hogy az esetre, ha a jég csak némikép is engedi, erővel tovább jussanak. De a legnagyobb megerőltetés mellett is lehetetlen volt a csolnakokat tizennegyedike előtt a víz széléhez juttatni és ha ez idő alatt a hajók helyzete nem változik, a további rajtuk maradásnak semmi értelme sem lett volna. A parancsnok tehát elhatározta, hogy mind a két kísérlethez egyszerre fog hozzá. A csolnakokat folyvást előbbre tolták s felhasználtak minden alkalmat, hogy a hajókkal keresztülhatoljanak. Egy csapatot másnap nyugat felé küldtek ki, hogy megvizsgálja a jég állapotát. Visszatértek azzal a hírrel, hogy a jég igen vastag és zárt, s főleg nagy táblákból áll. Mind-

amellett a hajók haladtak egykevéssé és maga a jég nyugot felé hajtott. Sűrű köd volt, annyira, hogy nem lehetett észrevenni, mennyire haladtak. Így tartott ez 9-én is; mindazáltal a hajók néhány igen kis nyíláson egy keveset előbbre jutottak. A köd délután eloszlott; észrevették, hogy jóval előbbre haladtak nyugat felé, mintsem várták volna, a jég pedig még inkább előre jutott. A nap folyamán elérték a csolnakokat és visszahelyezték őket a földélzetre. Másnap reggel a szél észak-északkeletre csapott át. Az összes vitorlákat felvonták s a hajók útat törtek jó messze a vastag jégen keresztül. Gyakran nekiütődtek oly erővel, hogy a *Racehorse* nagyobb orrvasmacskájának szára²³ eltörött. De a hajók haladtak. Délben már elhagyták a jeget és kinn voltak a nyílt tengeren. Másnap horgonyt vetettek a smeerenbergi²⁴ réven, azon sziget közepében, melynek legnyugatibb pontját Hakluyt-foknak hívják, az angol fölfedező-utazások nagy előmozdítójának és leirójának tiszteletére.

Itt megmaradtak néhány napig, hogy a legénység fáradalmi után megpihenhessen. E sivár vidéken nem lehetett látni egyetlen rovar sem, semminemű csúszómászó állatot, még egy gilisztát sem.

Nagy jégtömegek, a mint ők nevezik: „icebergs“, töltötték meg a völgyeket, melyeknek ormai oly sötétek voltak, hogy a hóhoz képest feketéknek tüntek fel. A jég színe élénkzöld volt. Szemközt azon helylyel, a honnan észleleteiket tették, volt egy ilyen 300 lábnál magasabb jéghegy. A tengerre néző oldala majdnem függőleges volt és erős vízsugár patakzott belőle. Nagy darabok hullottak le csúcsáról és gördültek le a tengerbe. Azon egész idő alatt, míg ezen szélességi fokok alatt voltak, egyszer sem dörgött, sem

nem villámlott. Az eget rendesen nehéz fehér felhők borították, ettől még a legderültebb időben sem volt teljesen ment.

Ha egy-egy jéghegyhez közeledtek, már előre tudták azt a látóhatáron fölmerülő fényes tűneményből, melyet a Grönland-járó hajósok a jég pillantásának²⁵ neveztek. Az évad ekkor már annyira előre haladott, hogy minden további kísérlettel föl kellett hagyniok, ámbár minden lehetőt megpróbáltak. A nyár szokatlanul kedvező volt és ők a jégsánczokat a 80° és 81° szélességi fokok között több mind 20 foknyi kiterjedésben igen gondosan megvizsgálták, a nélkül, hogy csak egy átjárásnak²⁶ is csak a legkisebb nyomát vették volna észre.

Angliába való visszatérésük után a hajókat kivették a használatból. Nelsont nagybátyja, a 20 ágyus *Seahorse* parancsnoka, Farmer kapitány mellé helyezte.²⁷ Ez a hajó Sir Hughes Edward hajócsapatjával Keletindiába rendeltetett. Neki, mint őrnek,²⁸ az előárbocz kosarában volt helye. Jó magaviseletével magára vonta a hajómeszter (a későbbi Surridge kapitány) figyelmét, kinek őrségéhez beosztva volt²⁹ és ajánlatára a kapitány kinevezte hadapródnak.³⁰

Ez időben viruló arcza, erős és izmos alakja volt. Ámde miután már 18 hónapot töltött volt el Indiában, megérezte az európaiakra nézve oly veszélyes éghajlat hatását. Betegségén minden orvosság kudarcot vallott, végre csontvázzá soványodott le. Egy időre még tagjait se bírta használni s csak a hazatéréstől remélte életbenmaradását. Ennek folytán Pigot kapitány a *Dolphin*-ban³¹ haza hozta őt és ha e derék tiszt nem bánt volna vele az úton oly figyelmes és szeretetreméltó gyengédséggel, Nelson nem érte volna el élve szülőföldje partját.

Megismerkedett Sir Pole Károlylyal, Sir Troubridge Tamással ³² és más kitűnő tisztekkel, a kik vele együtt kezdték meg pályájukat. Mikor elhagyta őket, viruló egészségnek örvendtek és reményteljesen néztek a jövőbe. Ő pedig visszatért oly országból, a melyben reá nézve minden új és érdekes volt, de betegségtől teljesen megtört testtel s ennek folytán elcsüggedt kedélylyel.

Sokkal később, mikor már a Nelson-név annyira ismeretes volt, mint maga Angliáé, még sokszor beszélt azokról a kínzó érzésekről, melyek akkor gyötörték. „Úgy éreztem, hogy pályámon sohasem fogok előre haladhatni. Lelkem meghökkent, ha a leküzdendő nehézségekre gondoltam s arra a csekély pártfogásra, melyet remélhettem. Nem találtam módját, hogy becsvágyam célját elérhessem. Hosszú, sötét tépelődés után, a mely alatt majdnem azt kívántam, hogy bár a tengerbe esnék, a hazafiság hirtelen lángra lobbant bennem s megjelent előttem védangyalként királyom és hazám. Jól van tehát“, kiálték fel, „hős leszek, bízom a gondviselésben, szembeszállok minden veszélylyel!“

Még sok idő multán is szeretett Nelson arról az érzésről beszélni, mely ama perczben szívét felhevitette. „Lelkem szemével“, mondta gyakran, „láttam egy sugárzó csillagot, mely utat mutatott a hírnévhez.“ Ez érzések a lélek azon állapotában ébredtek benne, mely a mysticusok szerint „az érzelmek el-sötétülésének időszaka.“ Az életkedy, az „életszellem“ ily hanyatlása az emberre nézve valóságos kísértés.

Nelson lelkesedése más irányt vett, de lényegében ugyanaz maradt. Tudta, hogy minek tulajdonítsa kedélye előbbeni lehangoltságát; hogy a meggyengült életerő és nyomott hangulat sötétítette el

lelkét, de mindamellett, úgy látszik, nagyon hajlandó volt hinni, hogy a rákövetkező derű, az előre sejtett dicsőség szüleménye volt, és hogy az utat mutató világosság az égből sugárzott“.

Sokkal kedvezőbb pártfogásban részesült azonban, semmint képzelte. Távolléte alatt Suckling kapitány a haditengerészet főellenőrévé neveztetett ki; egészsége tetemesen javult utazása közben és mihelyt a *Dolphin* leszereltetett, tiszthelyettesnek neveztetett ki a Robinson Márk kapitány parancsnoksága alatt levő 64 ágyús *Worcester*-re,³³ mely egy szállítmány fedezetére Gibraltárba vitorlázott.

Kevéssel visszatérte után, 1777 ápril 8-án, letette a tiszti vizsgálatot.³⁴ Suckling kapitány volt a bizottság elnöke s a mikor a vizsgálatnak, Nelsonra nézve kitűnő eredménnyel, vége volt, fölemelkedett székből és bemutatta őt mint unokaöcscsét a vizsgáló kapitányoknak. Csodálkozásukat fejezték ki azon, hogy már előbb nem közölte velök rokoni viszonyát.“ „Nem óhajtotta, hogy kedvezzenek a fiúnak“, volt válasza. Tudta, hogy öcscse jól fogja letenni a vizsgálatot és nem is csalódott.

Másnap Nelson hadnagygyá neveztetett ki a *Lowestoffe*³⁵ fregátára, mely akkor Locker Vilmos kapitány alatt Jamaikába indulóban volt.³⁶ Ez időben amerikai és francia kalózkodás, amerikai lobogó alatt, nagy károkat okoztak kereskedésünknek Nyugat-Indiában. Még egy fregáta³⁷ sem nyújtott elég foglalkozást Nelsonnak, s így ismételve rábízták a *Lowestoffe* egyik rakodóbárákjának vezetését.³⁸

Egy czirkálás alkalmával a *Lowestoffe* egy amerikai portyázó hajót³⁹ fogott el. A tenger viharzott és a hullámok magasra csapkodtak. Az első hadnagy pa-

rancsot kapott, hogy foglalja el a zsákmányhajót.⁴⁰ Lement tehát, hogy kardját⁴¹ felkösse. Nem volt a helyén s ezalatt Locker kapitány a földélzetre jött utána. Észrevevén, hogy a csolnak még mindig ott volt a hajó oldalánál, kiteve azon veszélynek, hogy felfordul,⁴² türelmetlenkedett, hogy a kalózhajót⁴³ foglalják el azonnal, mert attól tartott, hogy az máskülönben elmerül.⁴⁴ Erre felkiáltott: „Hát nincs nekem egy tisztem se, a ki megcsáklyázza⁴⁵ a zsákmányhajót?” Nelson nem ajánlkozott azonnal, hanem sajátos ildomosságával várt, míg az első hadnagy fel nem jő. Mikor azonban hallotta, hogy a hajómester önként ajánlkozott, beleugrott a csolnakba, mondván: „Most rajtam a sor, önön pedig, ha visszatérek”. Az amerikai hajó, a mely minden vitorláit felhúzta volt, remélve, hogy így elmenekül, annyira megtelt volt már vízzel, hogy a *Lowestoffe* csolnakját a hullámok rá vitték földélzetére, de ismét lesodorták a tengerbe.

Ez időtájt elveszítette nagybátyját. Ámde Locker kapitány fölismervén jeles tulajdonságait, barátságába fogadta Nelsont s egész életében barátja is maradt. Nagyon melegen ajánlotta őt Sir Parker Péter tenger-nagynak, az ottani állomás főparancsnokának. Ez ajánlat folytán a *Bristol* lobogós hajóra⁴⁶ rendeltetett s az ő helyébe Collingwood Cuthbert hadnagy⁴⁷ jött a *Lowestoffe*-ra. Csakhamar reá főhadnagygyá nevezték ki, azután pedig, 1778 december 8-án, a *Badger* brig⁴⁸ parancsnokává. Helyére, a *Bristol*-ra megint Collingwood került.

Miglen a *Badger* Jamaika szigetén a Montego-öbölben horgonyzott, a 20 ágyús *Glasgow* futott be az öbölbe és horgonyt vetett ott. Két órára rá lángban égett. A tüzet az élelemmester⁴⁹ okozta, mikor

a hajó tatjából ⁵⁰ rumot akart lopni. Legénysége a tengerbe ugrott. Ekkor érkezett oda Nelson csolnakjaival; visszaparancsolta őket, kihányatta a puskaport a hajóból, az ágyúk csöveit fölfelé irányoztatta és az ő lélekjelenlétének és személyes erőfeszítéseinek volt köszönhető, hogy emberi élet nem veszett el.

1779 június 11-én sorhajókapitánynak ⁵¹ nevezte-tett ki a 28 ágyús *Hinchinbrook*-ra. Ez egy deszkával burkolt, az ellenségtől elfoglalt kereskedelmi hajó volt, melyet a hadihajók közé soroztak. Kevéssel azután, hogy ő a *Lowestoffe*-ot elhagyta, ez a hajó egy kis hajócsapat segélyével bevette a Honduras-öböl déli partján fekvő St. Fernando de Omoa-erődöt és elfogta a védelme alatt ott horgonyzó néhány register-hajót. ⁵² Kétszázötven mázsa higany és három millió piaster esett zsákmányául e hadi vállalkozásnak. Jellemző Nelsonra, hogy egyetlen levelében sem említi fel, mily véletlen folytán esett el ily nagy zsákmánytól, nem is valószínű, hogy ez a dolog őt valaha csak egy perczig is bántotta volna. ⁵³

Nelson oly szerencsés volt, hogy oly időben fordult felé a nagy érdeklődés, mikor leginkább volt előnyére. Előléptetése már nem is lehetett volna gyorsabb. Még huszonegy éves kora előtt oly rangja volt, mely minden magasabb polczot elérhetővé tett számára. Nem nyílt ugyan még alkalma kitűnni, de hivatásában már mester volt és buzgóságát és ügyességét mindenhol elismerték. ⁵⁴

D'Estaing gróf ⁵⁵ 125 vitorlással (hadi- és szállítóhajók) és huszonötezer emberre becsült hadsereggel szándékozott St. Domingóból Jamaikát megtámadni. Nelson azonnal felajánlotta szolgálatát felettes tengernagyának és Dolling tábornok fő kormányzónak.

Ki is nevezték Port Royalba a Charles-erőd útegei parancsnokának. A sziget védelmére csak 7000 ember állt rendelkezésre, tehát oly szám, mely teljesen elégtelen volt a szigetet fenyegető nagy erő visszaverésére. Nagyon jól tudta ezt Nelson és meg is írta barátjainak Angolországba, hogy ne csodálkozzanak rajta, ha hallanák, hogy ő francziául tanul. Azonban D'Estaing vagy azért, mivel nem ismerte erejének túlnyomó voltát, vagy pedig mivel nem volt elegendő képessége a reá bízott hadjárat keresztülvitelére,⁵⁶ roppant hadiereje mellett sem tett semmit és így lehetővé tette Dalling tábornoknak régi terve keresztülvitelét, hogy a spanyol gyarmatokat megtámadhassa.

Szándéka volt ugyanis, a San Juan-erődöt, a hasonnevű és Nicaragua tavából az Atlanti-óceánba ömlő folyó mellett, bevenni, s elfoglalni magát a tavat, valamint Grenada és Léon városokat s így kettévágni az összeköttetést a spanyolok északi és déli birtokai között Amerikában.

Itt igen könnyű lenne a két óceánt csatornával összekötni, oly munka, mely következményeiben fontosabb volna, mint minden egyéb, a mit emberi erő eddigelé keresztülvitt.⁵⁷

Germaine György lord, a ki akkor amerikaiügyi miniszter volt, helyeselte a tervet. Minthogy pedig tudták, hogy nagy volt az elégtelenség Nuevo Reyno- és Popaganban,⁵⁸ valamint Peru tartományában, Angliában a vérmesebbek már abban az álomban ringatták magukat, hogy most Amerika egyik részében nagyobb birodalmat fognak hatalmukba ejteni, mint a milyen épen akkor elveszőfélben volt Amerika másik részében.⁵⁹

Dalling tábornok terve jól volt kieszelve, ámde

az ország történetét és természetrajzát nem tanulmányozták oly alaposan, mint földrajzát. Az expedíció felszerelését az avval járó nehézségek addig késleltették, míg az évszak már nagyon előrehaladt. A csapatoknak tehát nem annyira ellenség ellen kellett küzdeniök, a kit bizonyára megverték volna, hanem az éghajlat ellen, mely megtette a magáét az ellenség helyett.

1780 tavaszán ötszáz erre szánt embert szállított Nelson Port Royal-ból Cape Gracious a Dios-ra, Hondurasba. Egyetlen benszülöttet sem láttak, mikor kikötöttek. Ezek ugyanis azt hallották, hogy az angolok avval a szándékkal jönnek az országba, hogy őket rabszolgákká tegyék és Jamaikába küldjék. Azonban kevés idő multán mégis lejött hozzájuk egy benszülött, a ki abban bizott, hogy egy embert a csapatból ismert. Ennek a közbenjárásával aztán sikerült a vad törzseket kibékíteni és magukhoz édesgetni.

A csapatok egy mocsaras, egészségtelen síkságon ütöttek táborn. Ott csatlakozott hozzájuk a Black Rivertől,⁶⁰ a 79-dik ezred egy zászlóalja, a kik már is szánandó betegek voltak.

Egyhavi ott tartózkodás után, a Mosquito-part mentén haladtak előre, gyakran horgonyt vetve, hogy összegyűjtsék indiánus szövetségeseiket, a kik ajánlkoztak, hogy a folyóra alkalmas csolnakokat szállítanak és őket elkísérik. Márczius 24-én érték el a San Juan folyót és itt a kapott parancs szerint Nelson szolgálata végét érte volna. De az expedíció egyetlen tagja sem volt soha a folyón és nem tudta egy erődről sem, hogy mennyire van a torkolattól; ő nem volt az az ember, a ki viszsztatér, ha annyi a tennivaló; elhatározta, hogy maga fogja vezetni a katonákat. Tehát körülbelül kétszáz

embert a mosquitoparti kicsi járóművekben és a *Hinchinbrook* két csolnakjában helyezett el s útnak indultak. Vége felé járt a száraz évszak, a legkedvezőtlenebb időpont ilyen expedícióra; a víz, természetesen, igen alacsony volt. Indiánusokat küldtek előre a szűk csatornákon keresztül, zátonyok és homokpadok között. Embereinek gyakran kellett kiszállani a csolnakokból, hogy minden erejüket megfeszítve, azokat a folyón fölfelé vonszolják vagy tolják. Ez a munka több napig tartott, míg végre mélyebb vízbe értek. Ott megint erős áramlatok és zuhatagok ellen kellett küzdeniök, melyek legyőzhetetlenek lettek volna, ha az indiánusok nem lennének annyira ügyesek ily akadályokkal szemben. A munka oroszlánrésze rájuk s a tengerészekre hárult; sohasem hátrálnak meg ezek ott, a hol az erő megfeszítésére és bátor küzdelemre van szükség. A katonáknak, a kik kevésbé szoktak hozzá magukon segíteni, kevés hasznát vehették. Ámde mindnyájan egyformán túrték a nap égető hevét, melyet még fokozott a napsugarak visszaverődése a fehér homok sikokról, míg a folyó mindkét partján elvonuló nagy erdők sok helyütt oly sűrűk voltak, hogy ellenálltak minden üdítő légáramlásnak. És éjjel tűrniök kellett a bő és egészségtelen harmathullást.

Ápril 9-én szigethez érkeztek, San Bartolomeo-hoz. Ezt az őrshelyet ⁶¹ a spanyolok egy félköralakú, kilencz vagy tíz apró hajóágyúval ellátott bástyával erősítették meg, s tizenhat vagy tizennyolcz emberrel rakták meg. Az erőd a folyónak egy sebes és nehezen hajózható helyén emelkedett. Nelson néhány tengerész élén a partra ugrott. A talaj, melyre kiszállt, oly mocsaras volt, hogy alig birt lépni, czipői ott is ragadtak. Mezitláb bár, de haladt és saját szavai

szerint „megcsáklyázta az üteget“. Elszánt támadásában vitézül támogatta Despard, akkor százados a hadseregben, a ki később oly szerencsétlen hírre tett ⁶² szert forradalmi áruló terveivel.

A San Juan-erőd vagy tizenhat mérfölddel feljebb fekszik. Az élelmi- és lőszereket azonban néhány mérfölddel lejjebb szállították ki a partra s a legénység csaknem járhatatlan erdőkön át kényszerült menetelni. Egy katonát a szeme alatt mart meg egy kigyó, a mely egy faágról vetette magát reá. Oly nagy volt a fájdalom, hogy nem birt tovább haladni, s a mikor kevés idő múlva néhány bajtársát visszaküldték, hogy segítségére legyenek már halott volt és teste rothadásnak indult. Kevésbe mult, hogy Nelsont is hasonló sors nem érte. Megparancsolta, hogy függő ágát függeszszék fel a fákra. Nagyon fáradt volt, már el is aludt, mikor egy intő gyík keresztül futott az arczán. Szerencsére az indiánusok észrevették a gyíkot és ismervén jelentését, felköltötték. Felszökött és ime lábainálösszeteke rgőzve a legmérgeesebb kigyók egyikét pillantotta meg. Másféle mérgezés is fenyegette. Ivott egy forrásból, a melyben a manchinellfa ⁶³ néhány ága úszott. Oly károsan hatott reá, hogy némely barátja állítása szerint egész életén át szenvedett miatta.

A San Juan-erőd harminczkét mérföldnyire lejjebb fekszik a Nicaragua-tónál, a melyből a folyó ered és hatvankilencz mérföldre esik a torkolattól. Csolnakon onnan másfél nap alatt érni el a tengerhez, de a fölfelé hajózás még akkor is, ha üres a hajó, kilencz napi munka. Az angolok 11-én jelentek meg az erőd előtt, két nappal azután, hogy bevették San Bartolomeot. Nelson terve az volt, hogy rögtön vegyék be rohammal. De nem Nelson volt a parancsnok, a katonák

pedig azt határozták el, hogy tartsák meg az ostrom rendes alakságait. Tíz napig vesztegeltek, mielőtt az ostromhoz fogtak. Nem annyira veszélyes, mint fáradságos munka volt, de a fáradság ijesztőbb volt az ellenségnél. Az esős évszak bekövetkezett, és ha az őrség csak kissé tovább tarthatta volna magát, a járvány megszabadította volna az ellenségtől. Még az indiánusok is elpusztultak, áldozatul esvén a fáradságnak és kicsapongásaiknak. Az erőd megadta magát 24-én. De a győzelem nem hozta meg a győzőknek a várt könnyebbülést. Börtönnél is rosszabb volt az erőd és nem találtak benne semmit, a mi a betegek gyógyítására vagy a többinek egészségének fönntartására szolgálhatott volna. A kórházakul szolgáló viskók körül voltak halmozva piszokkal és a leölt állatok rothadó bőrével, a mi már magában elég lett volna, hogy pestist idézzon elő. Mikor végre rendeletet adtak ki alkalmas kórház építésére, a ragály már annyira elterjedt, hogy nem volt, a ki dolgozhatott volna. Mert ama kevés emberen kívül, a kik az őrségi szolgálatot bírták, nem voltak elegenden a betegek ápolására sem. Ehhez járult még az is, hogy hiányoztak a szükséges orvosi szerek. Mert ámbár az expedíciót bőven látták volt el kórházi szükségletekkel, de nem gondoskodtak a folyón használható járóművekről, a melyeken a poggyászt szállítani lehetett volna. Mint-hogy sokat kellett hátrahagyni, a kórházi készletek voltak azok, a melyeket az egészséges emberek legszivesebben ott hagytak. Most, hogy az orvosi szerekre szükség lett volna, a folyó annyira megáradt és oly rohamos volt, hogy azon fölfelé hajókézni majdnem lehetetlenné vált. Végre a halottak eltemetésére sem voltak már képesek az élők. A halottakat a vízbe

taszították, vagy pedig a ragadozó állatok és gallinazok prédájának hagyták, ez utálatos ragadozó madaraknak, melyek be sem várva a halál beálltát, már hozzálátnak munkájukhoz.

Az angolok öt hónapig makacsul viselték a háborút, méltán mondhatnók, a természet ellen; azután hátrahagytak néhány embert, a kik, mint látszott, az éghajlatot kibírták, hogy őrizték az erődöt, a míg a spanyolok arra határoznák el magukat, hogy az erődöt visszafoglalják s őket foglyul ejtik. A többi ott hagyta a vészthozó zsákmányt. Ezernyolczszáz embert küldtek e szerencsétlen expedíció különböző pontjaira és csak háromszáznyolczvanan tértek vissza. A *Hinchinbrook*-ról kétszáz ember volt vele, nyolczvanheten betegedtek meg közülök egy éjszaka s az egész legénységből mindössze tizen maradtak életben.

Nelsont magát megmentették, még idején távolítva őt el. Néhány nappal az ostrom megkezdése után megkapta az uralkodó vérhast. Időközben Glover kapitány (a „Leonidas“ szerzőjének fia) meghalt, Nelsont nevezték ki utódjául a 44 ágyús *Janus*-ra.⁶⁴ A kikötőbe egy nappal a San Juan-erőd megadása előtt érkezett és rögtön elvitorlázott Jamaikába azon a salópon,⁶⁵ mely kineveztetése hírét hozta. De a betegség annyira megrongálta, hogy mikor Port Royal kikötőjébe érkezett, ágyában⁶⁶ kellett őt partra vinni, és habár kigyógyult, képtelen volt új hajója parancsnokságát átvenni. Szabadságot kellett kérnie Angliába való visszatérésre, nem lévén más mód felgyógyulhatására. Cornwallis kapitány (később tengernagy) vitte haza a *Lion*-ban⁶⁷ és maga Nelson is úgy vélekedett, hogy csak az ő gondosságának és jószívűségének köszönhető életbenmaradását. Mindjárt Bath-ba ment,⁶⁸ a

legnyomorúságosabb állapotban, oly tehetetlen volt magával, hogy az ágyból kiemelni kellett, és ez mindenkor a legnagyobb fájdalmakat okozta neki. Három hónap alatt fellábadt; haladéktalanul Londonba sietett, hogy alkalmaztatását kérje. Négy havi időköz után a 28 ágyús *Albemarle* parancsnokának nevezték ki. Az *Albemarle* azelőtt francia kereskedőhajó volt, melyet portyázók fogtak el s tőlök vette meg a kormány.

Egészsége azonban még nem állott egészen helyre, és míg hajójának fölszerelésével foglalkozott, ismét oly beteg lett, hogy alig birt lábra állni. Ily állapotban, mikor még mindig a nyugatindiai veszedelmes éghajlat utóhatásait sinylette, az északi tengerre küldték el, saját szavai szerint, mintegy életerejének próbájául, s ott tartották egész télen át. Még sok évvel később is oly keserőséggel beszélt erről, hogy látszott, mily mélyen sebezte e bánásmód, a mely oly kegyetlen volt az ő személyére, mint a mily hátrányos a közszolgáltatásra. Ez a fegyveres semlegesség idejében ⁷⁰ történt. A mikor Helsingör-rel ⁷¹ szembe ért, a dán tengernagy megkérdezte tőle, hány hajóval érkezett és hány ágyúval? „Az *Albemarle*“, mondá Nelson a kiküldöttnek, „Ő britanniai Felségének egyik hajója; szabadságában áll önnek, a mint lemegy a hajó oldalán, megolvasni az ágyúk számát és biztosíthatja a dán tengernagyot, hogy szükség esetében jól fogjuk azokat kezelni.“

Ez útjában alaposan megismerkedett a dán partokkal s azok vízmélységeivel, a mivel később nagy hasznára volt hazájának. Az *Albemarle* nem volt jó hajó és több ízben majd hogy fel nem borult, mertárboccai nagyon is magasak voltak. Angliába való visszatérése után megrövidítették és még más javításokat is esz-

közöltek rajta Nelson tanácsára. Sokszor mondogatta róla tréfásan, hogy első tulajdonosai, a francziák, a hátrálásra szoktatták, mert rosszul vitorlázott, kivéve, ha a szél egyenesen hátulról fujt.

Visszatértek a Downok-hoz,⁷² épen, mikor feljebbvaló tisztjénél hivatalos látogatást tett a parton, oly erős vihar tört ki, hogy majdnem valamennyi hajót elhajtotta. Egy élelmi hajó neki hajtott az *Albemarle* két orrhorgonya köteleinek.⁷³ Nelson attól tartott, hogy hajója a Goodwin-zátonyra⁷⁴ fog hajtatni. A parthoz futott, de még a deali hajósok is lehetetlennek tartották a hajóra jutni,⁷⁵ oly borzasztón dühöngött a vihar. Végre a legrettentetlenebbek közül néhányan ajánlkoztak, hogy tizenöt guineaért megkísérlik; az összes nézők nagy bámulatára és ijedelmére a csolnakba szállt, mikor tetőpontjára ért a vihar. Nagy nehezen s iszonyú veszély közt elérte hajóját. Az *Albemarle* ugyan elveszítette orr-⁷⁶ s előárboczát,⁷⁷ de egyéb sérülés nem esett rajta.

Ezután Quebec⁷⁸-be rendelték, a hol, mint hajó-orvosa mondá neki, bizonyára áldozatul fog esni az éghajlatnak. Barátai közül számosan sürgették, jelentse be ezt Keppel tengernagynak. De minthogy rendeleteit Sandwich lordtól kapta, tapintatlanságnak tartotta azok visszavételéért utódjához fordulni.

Legott Canadába vitorlázott. Első czirkálása közben ez állomáson az *Albemarle* egy halász-sónert fogott el,⁷⁹ mely rakományában tulajdonosának majdnem összes vagyonát vitte.⁸⁰ A szegény embernek nagy családja volt otthon, mely aggodalommal várta haza. Nelson kalauzul használta őt a bostoni öbölben, azután visszaadta neki hajóját és rakományát s igazolványt adott neki, hogy ment legyen attól, hogy netán

más hajó elfogja. A hajós később élete veszélyeztetésével az *Albemarle* födélzetére jött és ajándéku juhokat, baromfit és élelmiszereket hozott magával. Ez nagy jótéteményül szolgált, mert a legénység soraiban a sülykór dühöngött. Ez augusztus közepén volt,⁸¹ s a hajó legénységének ápril eleje óta nem volt semmi friss eledele. Az igazolványt megőrizték Bostonban a nem mindennapi nagylelkűség emlékéül. Ma pedig, midőn Nelson hirneve érdekessé tesz mindent, a mi nevével kapcsolatos, ereklyéül tekintik.

Egyszer, e czirkálása közben, az *Albemarle* alig menekült meg. Tudniillik négy francia sorhajó és egy fregáta, a melyek a bostoni kikötőből jöttek ki, üzőbe vették. Nelson észrevevén, hogy azok gyorsabb futók, merészen a St. George Bank⁸² számos zátonyai közé futott, saját kormányzási ügyességében bizván. Nem régen Salter kapitány a *St. Margareta*-n hasonló művelettel szabadult meg a francziáktól. A fregáta azonban, habár óvatosan, folytatta üldözését. Mihelyt azonban Nelson észrevette, hogy a fregátát a többi hajó nem támogatja, rövidebbre vonatta vitorláit⁸³ és feléje fordult,⁸⁴ mire aztán a francia jobbnak vélte az üldözést abba hagyni és társai után indult.⁸⁵

Quebec-ben Nelson megismerkedett Davison Sándorral, a kinek közbenjárása visszatartotta őt egy meggondolatlannak tekinthető házasságtól. Az *Albemarle* készülődött az állomás elhagyására. Kapitánya búcsut vett volt ismerőseitől s a folyam partján lement a horgonyzóhelyre. Másnap reggel, Davison a mint a parton sétált, nagy meglepetésére látta, hogy Nelson csolnakjában visszatér. Kérdezte visszatérése okát, Nelson karon fogta s a város felé vezetvén őt, azt válaszolá, hogy merőben lehetetlen Quebec-et elhagynia,

a nélkül, hogy újra ne lássa és kezét meg ne kérje annak a hölgynek, a kinek társasága ott oly nagy mértékben hozzájárult boldogságához. „Ha ezt teszi“, szól baráta, „akkor ki nem kerülheti végvesztét.“ „Legyen úgy“, felelt Nelson, „de én elhatároztam, hogy megcselekszem.“ „Én pedig“, viszonzá Davison, el vagyok tökéelve azt megakadályozni.“ Ez alkalommal azonban Nelson engedékenyebb volt barátjánál és nem ellenezte, hogy barátja visszavezesse csolnakjához.

Az *Albemarle* azt a rendeletet kapta, hogy egy szállítóhajókból álló rajt kíséren New-Yorkba. „Szép megbízatás“, mondá kapitánya, „az év ily előrehaladott szakában“ (október vége felé volt), „mikor vitorláink a keresztrudakhoz hozzá vannak fagyva.“ Sandy Hookban ⁸⁶ megérkezvén, Nelson tiszteletét tette a főparancsnoknál, Digby tengernagynál, a ki azzal fogadta, hogy itt jó állomása lesz zsákmánypénzt szerezni. „Igen, uram“, szól Nelson, „ámde Nyugat-India a becsület állomása.“ ⁸⁷

Hood Lord Rodney győzelmes flottájának ⁸⁸ egy részével ekkor Sandy Hook-nál volt. Ő bizalmasa volt Suckling kapitánynak, és Nelson, a ki csak hírnévre vágyott, megkérte, járjon közbe, hogy az *Albemarle* azon állomásra küldessék, a hol a hírnév leginkább megszerezhető.

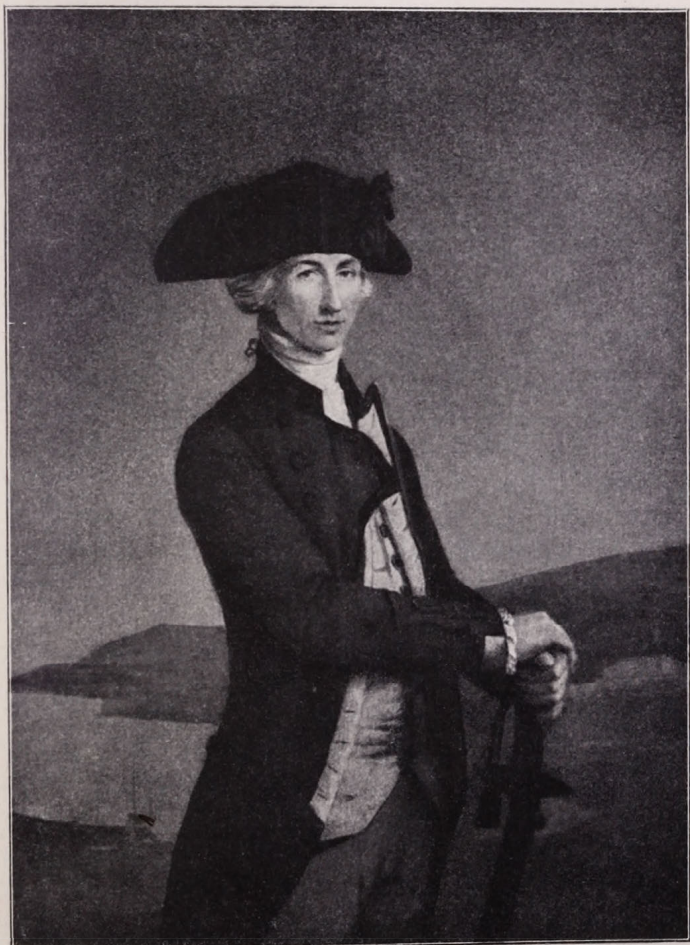
Digby tengernagy nem szívesen vált meg tőle. Hivatásbeli érdemei akkor már ismeretesek voltak, és Hood lord, mikor őt Vilmos Henrik hercegnek, a mint a clarencei herceget akkor nevezték, ⁸⁹ bemutatva, megmondta a hercegnek, hogy ha a tengeri taktikára vonatkozó bármi kérdésben felvilágosítást kíván, nincs tiszt az egész flottában, a ki jobban

megadhatná azt, mint Nelson. A herczeg, a ki, becsületére legyen mondva, ez időtől fogva állhatatos barátja volt Nelsonnak, úgy írja le őt,⁹⁰ hogy ily gyerekképű kapitányt még sohasem látott, paszománttal borított egyenruhájában, régi divatú, hosszú pillenpátyú mellényben, sima, porozatlan, feszes és rengeteg hosszú hessiai varkocsba font hajjal; „mindent együttvéve“, folytatja a herczeg, „oly nevezetes egy alak volt, hogy soha azelőtt ilyent nem láttam s nem tudtam, hogy mi s mit akar. Modora és társalgása ellenállhatatlanul megnyerő volt; és a mikor szakmája tárgyairól beszélt, azt oly lelkesedéssel tévé, a miből látszott, hogy nem közönséges ember“.

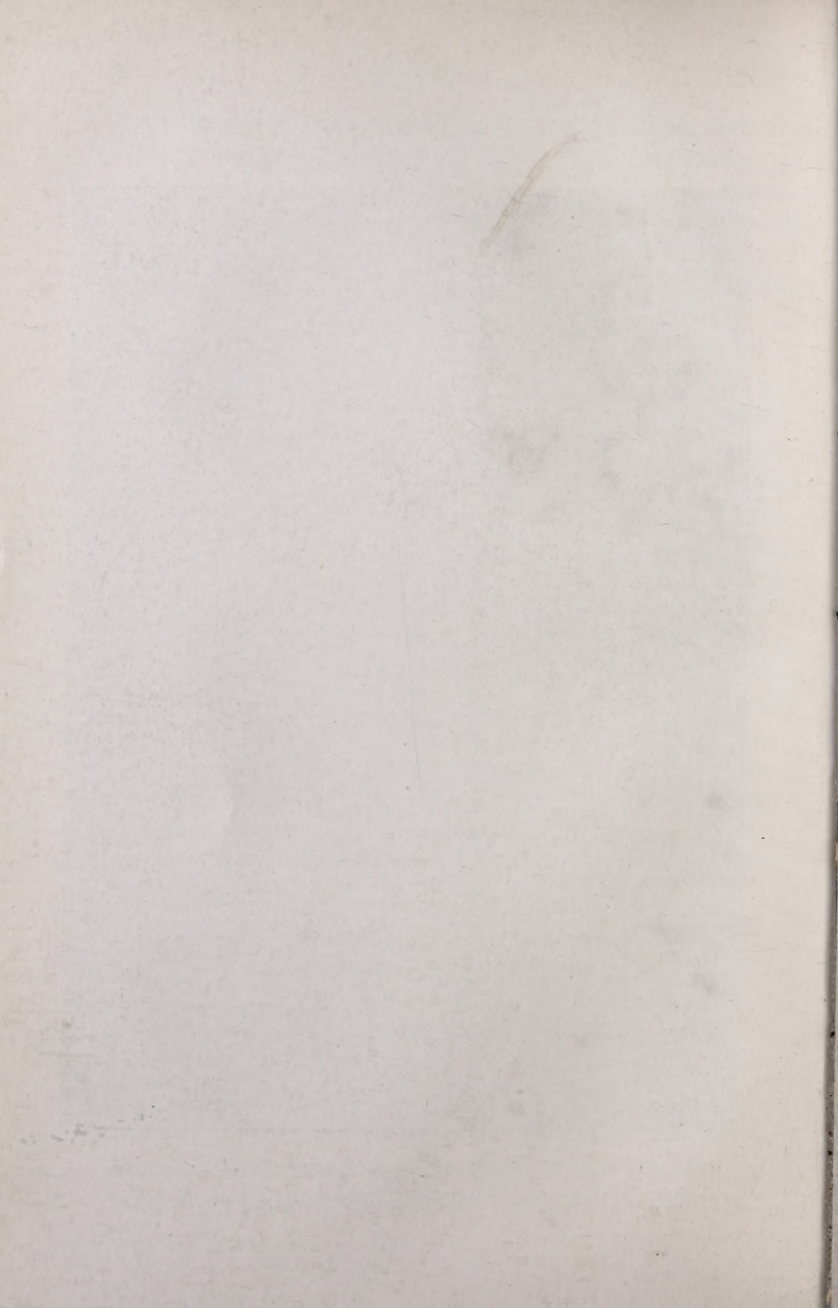
Azt várták, hogy a francziák a Bahama-szigetek közti szorosok néhányát meg fogják támadni. Hood lord erre gondolva, mondá Nelsonnak: „Abból következtetve, hogy ön hosszú időig czirkált a Bahama-szorosokban, azt hiszem, hogy ön, uram, jó kalauz lenne ott“.

Nelson a mások iránti igazságosság soha meg nem szünő készségével, mely viselkedését egész életében annyira kitüntette, válaszolá: hogy ő igenis jól ismeri e szorosokat, de második hadnagya még sokkal jobban ismeri.

A francziák beveztek Puerto Cabello-ba a venezuelai parton. Nelson hajójával e kikötő és La Guayra közt czirkált francia lobogó alatt, hogy szemügyre vehesse a francziák mozdulatait. Ekkor egy, a spanyolokhoz tartozó királyi sajka hajójához közel evezett s francziául szólíttatván meg, gyanu nélkül közeledett s minden, az ellenség számára és erejére vonatkozó kérdésekre készségesen adott felvilágosítást. A sajka legénysége nem kevésbé ámult tehát, mikor a

NELSON 22 ÉVES KORÁBAN.

hajóra vitték s kijelentették előttük, hogy foglyok. Volt köztük egy de Deux Ponts nevű gróf.⁹¹ Ez azonban német birodalmi fejedelem és a bajor választófejedelem trónörökösének fivére volt. Társai kitűnő és tudományos készségű franczia tiszték voltak, a kik a természettudomány különböző ágaiban szenvedélyes gyűjtők voltak.

Nelson, miután megvendégelte volt legjavával annak, a mit asztala nyújthatott, szabadon bocsátotta őket, visszaadta nekik a sajkát s mindent, a mit tartalmazott; csak azon ígéretet tétette velök, hogy hadifoglyoknak tekintsék magukat arra az esetre, ha főparancsnokuk nem nyugodnék meg ily módon történt szabadlábra bocsátásukban; oly körülmény, melynek bekövetkezését alig lehetett föltételezni.

Nemsokára az a hír érkezett, hogy az előleges békeszerződést megkötötték,⁹² az *Albemarle*-t pedig visszahívták Angliába és leszerelték.

Nelsonnak első dolga Londonba érkeztekor, még rokonai meglátogatása előtt is, az volt, hogy a matrózoknak a háború folyama alatt a különböző hajókon teljesített szolgálataikért járó zsoldot kieszközölni megkísérelte.

„A matrózok ellenszenve a haditengerészetnél való szolgálat ellen teljesen azon gyalázatos rendszerben találja okát“, mondá Nelson, „hogy egyik hajóról a másikra ~~kergetik~~ kergetik, úgy, hogy az emberekben nem gyökerezhetik meg a tisztjeikhez való ragaszkodás, és a tiszték sem törődnek embereikkel.“ Őt azonban legénysége annyira szerette, hogy kijelentették, hogy az esetre, ha hajót kapna, azonnal újra szolgálatba lépnek.

Most mutatták be először az udvarnál. Mihelyt e

szertartáson átesett, fölkereste barátját, Davisont, s együtt ebédelt vele Lincoln's Inn-ban.⁹³ Mihelyt a szobába lépett, levetette, mint ő nevezé, vaspántos kabátját és házi öltönyben kényelembe vetvén magát, a nap többi részét azzal töltötték el, hogy megbeszéljék az azóta történeteket, hogy a Szt-Lőrincz folyam partján egymástól elváltak.

MÁSODIK FEJEZET.

Nelson a béke alatt Franciaországba megy. Második szerelme. Újra kinevezik a *Boreas*-ra. Nyugat-Indiába megy. Jósága hadapródjai iránt. Hughes tengernagygyal való viszálya. Egy francia fregátát vesz üzöbe. A hajózási törvény tiszteletben tartását kieroszakolja. Ellenzésre talál a nyugatindiaiak részéről. Lefoglal négy amerikai hajót. A kapitányok pörbe fogják. Nőül veszi Nisbet dr. özvegyét. A hadi tengerészeti vállalkozók visszaéléseit kideríti. Angliába visszatér. Fogadtatása. Elkedvetlenedik s el akarja hagyni a szolgálatot. Életmódja otthon tartózkodása idejében. Újabb pörbefogatással fenyegetik. Újabb alkalmaztatását kéri. A francia forradalom kitörése alkalmával az *Agamemnon* parancsnokának nevezik ki.

„Befejeztem a háborút“, mondá Nelson egyik levelé-ben, „a nélkül, hogy vagyont szereztem volna; de nincs egy folt se jellememen. Igaz becsület, reménylem, mindig jóval többet ér az én szememben a gazdagságnál.¹ Nem folyamodott hajóra, mert nem volt elég gazdag arra, hogy oly módon élhessen a hajón, mint akkor divattá kezdett válni. Hogy gazdaságosabban élhessen a béke alatt félfizetéséből, jónak vélte Macnamara, haditengerészeti kapitány társaságában Franciaországba menni² és St. Omer-ben fogadott szállást. Kedvencz nővérének, Annának, halála, a ki annak következtében halt meg, hogy Bath-ban a táncz-tól fölhevülten lépett ki a bálteremből, annyira lesujtotta atyját, hogy már néhány hét múlva megint vissza akart térni. Az idő, megfontolás és vallásosság azonban

legyőzték az öreg úr fájdalmát és Nelson elég időig maradhatott St. Omer-ben arra, hogy egy angol lelkész leányába beléserethessen. Úgy látszik, hogy e második vonzalma nem volt oly heves, mint az első, mert megfontolván, hogy a szűk jövedelem házas embernél mily következményekkel jár, jobbnak vélte Franciaországot elhagyni,³ okul azt adván barátainak, hogy anyagi viszonyai késztetik erre. Ez megakadályozta abban, hogy a zweibrückeni gróf meghívását elfogadhassa, a ki őt Párisba hívta meg; a meghívásban a legelismertebb s legudvariasabb szavakban emlékeztén meg arról a bánásmódról, melyben az *Albemarle* hajón részesült.

Az az önmehtagadás, melylyel Nelson e vonzalmát elfojtotta, nagyon természetesen kíváncsiságot reá nézve, hogy ismét tengerre juthasson. Mikor a tenger-nagyi hivatalban meglátogatta Howe lordot, azt kérdezték tőle, nem óhajt-e alkalmazást s ő igennel felelt. Márczius havában tehát a huszonnyolcz ágyus *Boreas*-ra neveztetett ki parancsnoknak, mely mint a békeállományhoz tartozó hajó, a Leeward-szigetekhez⁴ rendeltetett ki.

Vele utazott Hughes lady családjával együtt férjéhez Sir Hughes Rihárd tengernagyhoz, a ki ez állomáson főparancsnok volt. Hajója telve volt fiatal tengerészeti apródokkal, nem voltak kevesebben mint harminczan és bizony szerencséseknek tartották magukat, hogy ily kapitány alá kerültek. Ha észrevette, hogy egy-egy ifjú félt, mikor először mászott az árbocra, azt szokta volt mondani barátságos hangon: „Nos, ifju úr, versenyt fogok mászni önnel az árboczkosárhoz s találkozni óhajtok önnel ott fenn“. A szegény kis fiú persze azonnal hozzáfogott a mászáshoz és úgy, a

hogy birta, feljutott. Nelson sohasem akarta észrevenni, hogy hogyan. De amikor ott fenn találkoztak, szívélyesen beszélt vele, és azt szokta volt mondani, mennyire sajnálatos ember az, a ki azt hiszi, hogy valami veszélyes vagy nehéz dolog oda feljutni. Mindennap bement a tanterembe, hogy lássa, rendesen folytatják-e tengerészeti tanulmányaikat, és délben ő volt mindig az első a földélzeten quadransával.⁵ Valahányszor tisztelkedő látogatást tett, magával vitte a fiatalok egyikét-másikát. Mikor egy ízben Barbados⁶ kormányzójánál volt ebédre hiva, egyiköket kezénél fogta és e szavakkal mutatta be: „Megbocsát excellentiád, hogy kadétjeim egyikét magammal hoztam. Szabályként követem, hogy őket a jó társaságba, a hol csak lehet, elviszem, miután rajtam kívül kevesen vannak olyanok, a kiktől valamit tanulhatnának, míg a tengeren vannak“.

A mikor Nelson Nyugotindiába érkezett, rangban az első kapitány volt, következésképp azon állomáson⁷ parancsnokságban második. A mily nagy tisztelettel járt ez, ép oly hamar viszályba keverte a tengernagygyal, a mit a szolgálatban kevésbbé buzgó tiszt kikerülhetett volna. Antiguá-ban,⁸ English Harbour kikötőben, a *Latoná*-t találta, főárbo czán parancsnoki lobogóval. Okát tudakolva, előmutatták neki Sir Hughes R. egy rendeletét, melyben az admiralis őt az iránt kereste meg s arra utasította, hogy addig, a meddig ott tartózkodik Montrey residens-biztos rendelkezéseinek tartozik engedelmeskedni, és hogy ennek folytán a nevezett residens-biztosnak jogában áll parancsnoki lobogóját Ő felségének bármely ama kikötőben időző hajóján felvonatni. Nelson sohasem habozott, hogy ily esetben mit kell tennie. „Én nem ismerek el más feljebbvaló tisztet mint a tengernagyi hivatal lord-biztosait és a

nálam öregebb rangúakat, „a tiszti névjegyzék szerint.“ Azon meggyőződésből indulva ki tehát, hogy a szolgálat érdekével meg nem egyeztethető, ha egy residens-biztos, a kinek csak polgári állása van, a parancsnoki lobogót felvonatja, mihelyt horgonyt vetett, azonnal parancsot küldött a *Latona* kapitányának, hogy vonassa le és küldje vissza a hajóraktárba. Partra szállt még aznap s a residens-biztossal ebédelt, annak jeléül, hogy őt e cselekvésénél nem vezette más ok, mint a kötelességérzet, és elsőül tudatta vele, hogy parancsnoki lobogóját eltávolította. Sir Richard erről jelentést tett a tengernagyi hivatalnak;⁹ ámde a dologhoz semmi kétség sem férhetett s Nelson kapitány eljárását helybenhagyták.

Ép oly határozottsággal lépett fel egy más alkalmmal. Mialatt a *Boreas* a viharos hónapok elmúltával a Nevis révén¹⁰ horgonyzott, egy francia fregáta a parthoz közel szél alóli irányban haladt el. Nelson értesült, hogy ez a hajó két tábornokkal és több mérnökkari tiszttel Martinique-ről oly megbizással küldetett ki, hogy Czukor-szigeteinkről fölvételeket készítsenek. Elhatározta tehát, hogy e céljuk végrehajtásában megakadályozza őket; parancsot adott ki, hogy a fregátát kövessék. Másnap utólérte őket a st.-eustatiiai-révén.¹¹ Ő is horgonyt vettetett két láncz¹² távolságban a fregáta hátulsó részétől. Ezután a hollandi kormányzó meghívta magához ebédre őt és a francia tiszteket is. Nelson felhasználta ez alkalmat és biztosította a francia kapitányt arról, hogy értesülvén, hogy a brit birtokokat meglátogatni szándékozik, megragadta az első kínálkozó alkalmat, hogy őt Ő felsége *Boreas* hajóján kísérhesse, hogy ezzel oly figyelmet tanusítson Ő legkeresztényibb felségének tisztjei iránt, mint a

milyen tanusítani a szigeteken élő minden angol szerencsésének fogná tartani. A francziák nem akarván hátrább állni az udvariasságban, szabadkoztak az ellen, hogy annyit fáradozzék, annál is inkább, mert nem szándékoznak kikötni egyik szigetnél sem, hanem csak köztük czirkálni. Ámde Nelson a legnagyobb udvariassággal megmaradt annál, hogy tartozik nekik e figyelemmel, és szorosán követte őket mindenütt, daczára, hogy mindenkép megkisértették őt éberségében kijátszani és sohasem tévesztette őket szem elől. Végre belátván, hogy lehetetlen őt elámitani vagy tőle szabadulni, kétségbeesetten felhagytak áruló tervükkel és Martinique¹³ felé vették útjokat.

Egy sokkal fontosabb ügy keltette föl nemsokára figyelmét. Az amerikaiak ez időben kereskedést űztek szigeteinken, felhasználván bejegyzett hajóleveleiket, melyeket még azon időben nyertek, mikor még angol alattvalók voltak. Nelson tudta, hogy a hajózási törvény az idegeneknek meg nem engedte e szigetekkel akár közvetlenül, akár pedig közvetve kereskedést űzni. Azt is tudta, hogy az amerikaiak önakarattukból lettek idegenekké Angliával szemben. Hogy elszakították a vér és nyelv kötelékeit és megszerezték függetlenségüket, melynek követelésére kihivattak, saját maguk kárára, még mielőtt arra megérték volt. Ő el volt tökéelve arra, hogy e kötelékek útján most ne szerezhessenek maguknak hasznot. Idegenek lettek saját akaratukból, tehát idegenekül kell velük bánni. „Ha egyszer“, mondá, „bárminemű összekötést megengedünk nekik, akkor azoknak célja, a kik hazájuk iránti hűségből Új-Skócziában telepedtek le, teljesen meghiusíttatnék és ha megint háborúba keverednénk Franciaországgal, akkor az amerikaiak

előbb szállítói lesznek e gyarmatnak, később pedig urai. Ide jönnek, eladják rakományaikat készpénzért, elmennek aztán Martinique-be molassest¹⁴ venni s így tovább. A hazához hű maradt gyarmatos ezt nem teheti, kénytelen tehát valamivel drágábban eladni. Az itteni lakosok amerikaiak összeköttetések- s érdekeiknél fogva; ők ellenségei Nagy-Britanniának. Ép oly lázadók, mint a milyen lázadók valaha voltak Amerikában, ha volna hatalmuk ezt megmutatni.⁴

November havában,¹⁵ mikor a hajócsapatnak Barbados-ban való megérkezése után el kellett volna oszólnia, hogy további parancsolat bevárása nélkül a horgonyzó-helyeket megvizsgálják és mint rendesen víz és fa után tudakozódjanak, Nelson megkérte Collingwood barátját, a ki akkor a *Mediator* kapitánya volt, s a kinek e tárgyra vonatkozó nézeteit ismerte, hogy kísérje el a főparancsnokhoz. Ettől tiszteletteljesen megkérdezte, nem lenne-e kötelességük a honi kereskedelem érdekei fölött örködni s arra ügyelni, hogy a hajózási törvény tiszteletben tartassék, mert ő azt hiszi, hogy már ha hadihajókat tartanak ez állomáson béke idején, annak csak ez lehet a célja. Sir Hughes Rikhárd azt felelte: neki nincsenek erre vonatkozó parancsolatai és a tengernagyi hivatal sem küldött neki bárminemű parlamenti határozatot.¹⁶ Ámde — viszonzá Nelson — a hajózási törvény benfoglaltatik az admirális szabályrendeleteiben, melyet minden kapitány átvesz s az a törvény meghagyja a tengernagyoknak, kapitányoknak stb., hogy végrehajtsák. Sir Rikhárd azt mondta, hogy sohasem látta azt a könyvet. Erre Nelson kihúzta a zsebéből a könyvet, elolvasta a törvény vonatkozó szavait, s úgy látszott, meggyőzte a főparancsnokot arról, hogy a mint meg-

jegyzé, „hadihajókat nem parádéra, hanem más célra küldenek ki“. Ennek következtében rendelet bocsátott ki, hogy a törvénynek érvény szereztessék.

Ez időben Sir Shirley Tamás tábornok volt a szél alóli szigetek kormányzója, és mikor Nelson tiszteletét tette nála és informálta céljai s azok okai felől, ő azt válaszolta neki, hogy: „öreg tábornokoknak nem szokásuk tanácsot kérni ifju uraktól“. — „Sir“, szolt a fiatal tiszt azon önbizalommal, mely sohasem csapott nála túlságba és mindig megfelelt az alkalomnak, „én ép oly korú vagyok, mint Anglia miniszterelnöke¹⁷ és magamat ép oly képesnek tartom Ő felsége egy hajójának vezénylésére, mint ama minisztert az állam kormányzására“. El volt tökéelve kötelességét teljesíteni, bármi legyen mások véleménye avagy viselkedése, és a mikor állomására, St. Kittre,¹⁸ érkezett, elküldte valamennyi amerikait, — nem akarván hajóikat lefoglalni, mielőtt kellőleg nem értesültek, hogy a hajózási törvénynek érvény fog szereztetni, nehogy úgy lássék, mintha törbe akarták volna őket ejteni. Az amerikaiak ugyan szépen tovább álltak St. Kittről, de támogatásban részesülvén, felbátorodtak és elhatározták, hogy a rendeletnek ellene szegülnek, azt adván okul, hogy a király hajói nincsenek jogosítva őket lefoglalni, ha nincs megbizatusuk a vámhivataltól. A telepesek mind egy szálig ellene szegültek; a különböző szigetek kormányzója s az elnökök, egynek kivételével, nem támogatták. Az admirális pedig, a kinek nem volt bátorsága egyik fél részére sem állni, de szerette volna az ültetvényeseket lekötelezni, levelet küldött neki, melyben azt tanácsolta, hogy a kormányzó tanács elnökének óhajtsai szerint járjon el. Nem járt veszéllyel ezt mellőzni, miután nem hivatalosan és csak érte-

sítés alakjában jött. De alig egy hónapja telt el, hogy Sir Hughes Rikhárdnak megmutatta volt a törvényt s mint gondolá, őt e tekintetben meggyőzte, rendeletet kapott tőle, melyben értesítette, hogy most alapos véleményt kapott e tárgyban és hogy az amerikaiakat a szabad közlekedésben nem kell megakadályozni, legyen szabad ki- és bejárásuk, ha a kormányzó megengedi. Hasonló értelmű rendelet ment valamennyi kormányzóhoz s elnökhöz. Shirley tábornok pedig és mások hivatalos formában értesítették, hogy ők az amerikai hajóknak a szabad forgalmat meg fogják engedni, miután e tekintetben a főparancsnok a döntést rájuk bízta. E személyiségeket, mint Nelson mondá, csakhamar ránczba szedte és elhallgattatta, de a tenger-nagygyal kikötni már kényesebb dolog volt. „Vagy“, mondá ő, „a parancsnak, vagy a törvénynek kell megtagadnom az engedelmességet. Elhatároztam, hogy az előbbit teszem, bizva szándékom igazságosságában, és bizva abban, hogy hazám nem fog elveszni engedni azért, mert védtem kereskedelmét.“ Ezzel az elhatározással irt Sir Rikhárdnak, hivatkozott újra és újra a törvény tiszta, betűszerinti, félreérthetetlen értelmére és tiszteletteljes szavakban elmondta, hogy kötelességének érzi rendeletének nem engedelmeskedni mindaddig, míg alkalma nem lesz őt látni és vele beszélni. Sir Rikhárd először haragra lobbant és el volt határozva Nelsont elmozdítani. De fölemlítette az esetet kapitánya előtt, e tisztt azt mondta neki, hogy nézete szerint az egész hajóraj tisztikara törvénytelennek tartja a rendeletet és nem tudja, kötelessége-e annak engedelmeskedni. Lehetetlen volt tehát Nelsont haditörvényszék elé állítani, a hol oly emberek ültek, a kik a kérdéses ügyben vele egy nézeten voltak. Szerencsére

bár a tengernagyban nem volt annyi ész és erély, hogy eldöntse, mi a helyes, nem ragaszkodott a helytelenhez sem s volt annyi nemesség a lelkében, hogy később Nelsonnak megköszönte, hogy tévedését eloszlatta.

Collingwood, a *Mediator*-on és fivére Collingwood Wilfred, a *Rattler*-en, erélyesen támogatták Nelsont. A vámházakat értesítették, hogy egy bizonyos határnaptól fogva minden idegen hajót, melyet a kikötőkben találnak, lefoglálnak és a tengerészeti bíróságok által elkoboztatnak. Mikor a *Boreas* Nevis szigetére érkezett, ott négy színültig megrakodott amerikai hajót talált, melyek az úgynevezett szigeti színeket hordozták árboczaikon: vörös keresztet fehér mezőben. Nelson megparancsolta, vonják fel saját lobogójukat¹⁹ és negyvennyolcz óra alatt távozzanak; ők megtagadták az engedelmességet, és eltagadták, hogy amerikaiak. Legénységük egy részét Nelson kabinjában hallgatták ki, a hol épen a tengerészeti bíró jelen volt. Az eset világos volt; beismerték, hogy amerikaiak és hogy a hajók, testük, rakodmányuk, mind amerikaiak tulajdona; erre lefoglalták őket. Ez vihart keltett: az ültetvényesek, a vámházi hivatal, a kormányzó, mind ellene voltak. Aláírásokat gyűjtöttek, az ívek azonnal megteltek avval a czéllal, hogy az amerikai kapitányok esetét a polgári bíróság elé vigyék. A tengernagy, a kinek lobogója ép ez időben a réven lengett, semleges maradt. Hanem az amerikaiak és támogatóik nem elégedtek meg védő rendszabályokkal. A tengerészek, kiket Nelson a hajók őrizetére rendelt, megakadályoztak néhány hajómestert a partraszállásban; azok a matrózok pedig, a kik a mellett tanuskodtak, hogy a hajók rakodmányostul együtt amerikai tulajdonosoké, kijelentették, hogy e vallomásukat testi

kényszer alatt tették, mert egy ember kivont karddal állt mellettük az egész idő alatt. Egy gonoszlelkű ügyvéd, kit a vádlók fogadtak fel, javasolta e mesét; és miután a kabinajtóban valóban állt egy őr kivont karddal, az amerikaiak minden lelkifurdalás nélkül ráesküdtek e nevetséges hazugságra s ennek alapján megindították ellene az eljárást.²⁰ Óriás összegben: 40,000 £.-ban számították fel kárukat és Nelson kénytelen volt hajóján maradni, mert különben oly összeg erejéig tartóztatták volna le, melyért kezest nem talált volna. A végrehajtó többször jött el a hajóra, hogy letartóztassa, de mindannyiszor első hadnagya, Wallis, ügyesen megakadályozta szándékát. Ha letartóztatta volna, bizonyos (annyira lázongott a nép), hogy az egész összeg erejéig elmarasztalják. Egyik tisztje egyszer e kényszerhelyzetről való beszélgetés közben a „sajnálát“ szót találta kiejteni. „Sajnálát!“ kiáltott föl Nelson, „sajnálát! mondá ön? Megérem, uram, hogy irigyelni fognak; s e cél felé fogok mindig törekedni egész pályámon“. Nyolcz hétig tartott ez a nehéz állapot. Ez alatt aztán a lefoglalt hajók pere tárgyalás alá került a tengerészeti bíróság előtt. Birói védelmet nyervén e napra, kiszállt a partra. Daczára ennek, a bírósági végrehajtót felszólították, hogy éljen az alkalommal és fogja el s a kereskedők megigérték, helyt állnak érte, ha megteszi. A bíró azonban tudta kötelességét és kijelentette, hogy a végrehajtót börtönbe vetteti, ha a törvényszék védelmét megsérti. Herbert, Nevis elnöke, rendkívüli nagylelkűséggel viselkedett ez alkalommal. Ámbár senki sem veszített többet nála Nelson rendszabályai következtében, mégis tízezer font erejéig ajánlta kezességét a törvényszéknek, ha beléegyezne elfoga-

tásába. Az ügyvéd, a kit Nelson választott, tehetséges, jó és becsületes embernek bizonyult és ámbátor a különböző szigetek legtöbb ügyvédje úgy vélekedett s azt állította, hogy hadihajók nincsenek jogosítva amerikai hajókat letartóztatni a vámház megbízása nélkül, a törvény oly határozott, az eset oly világos volt, aztán Nelson oly jól védte ügyét, hogy a négy hajót elítélték. Az eljárás folyama alatt emlékiratot küldött haza a királyhoz; ennek következtében rendelet küldetett le, hogy a korona költségén védessék meg; és azon előterjesztések alapján, melyet a miniszterhez intézett és az abban foglalt javaslatai alapján készült el a Register Act (belajstromozási törvény).²¹

A kormány szankeziója és eljárásának helyeslése, melyet ez magában foglalt, nagy meglepéssel töltötték el; de megsértődött és nem jogos ok nélkül, hogy a kincstár köszönetét fejezte ki a főparancsnoknak tevékenységeért és buzgalmaért, a melylyel Nagy-Britannia kereskedelmét megvédte. „Ha mindent tudtak volna“, mondá, „nem hiszem, hogy neki mondanak köszönetet, rám pedig ügyet se vetnek. Nagyon megsértődtem, hogy miután egészségemet feláldoztam és vagyonomat kockára tettem, más aratott köszönetet azért, a mit én cselekedtem ép az ő akarata ellenére. Vagy azt érdekelttem volna meg, hogy a szolgálatból elbocsássanak, vagy pedig legalább egy kis figyelembe vették volna, a mit tettem. Ők figyelemre méltónak tekintették és mégis semmi tekintettel sem voltak rám. Ha ez a jutalmam hűségesen teljesített szolgálatimért, akkor óvakodni fogok ezentúl bármit is kockára tenni. No, de megtettem kötelességemet és nincs magamat mivel vádolnom.“

E kifejezéseiből látszik, hogy mily aggodalmakon

ment át a törvény zaklató bizonytalanságai folytán. Azonban mégis volt valami, a mi vigasztalta. Ez időben ugyanis barátja, az elnök unokahugának a kezére vágyott, a ki ekkor tizenhét évesen járt és dr. Nisbet orvos özvegye volt. Egy hároméves kis fia volt: Josiah. Egy napon Herbert úr, a ki félig felöltözve sietett Nelson fogadására, visszatérve öltöző szobájába, felkiáltott: „Istenem, uram! Szent igazság, magam láttam, hogy az a nagy, kicsi²² ember, a kitől mindenki retteg, a másik szobában az ebédlőasztal alatt Nisbetné asszony gyermekével játszott!”

Kevés nappal ezután bemutatták neki magát Nisbetné asszonyt, a ki megköszönte neki jóságát, melyet kis fia iránt tanúsított. Szende és megnyerő modora volt; és a kapitány, kinek szíve igen lobbanékony volt az érzelmek iránt, nem látta parancsoló szükségét annak, hogy ezúttal is elnyomja vonzalmát, a mi előbb két ízben tartotta vissza a házasságkötéstől. 1787 márczius 11-én keltek egybe. Jelen volt az esküvőn Vilmos Henrik herczeg is, a ki az előbbi télen jött ki Nyugot-Indiába és maga ajánlkozott násznagyául. Nagybátyja, Herbert úr, ez időben annyira elégedetlen volt egyetlen leányával, hogy ki akarta tagadni és egész, igen jelentékeny vagyonát unokahugára akarta hagyni. De Nelson, a ki sokkal nemeslelkűbb volt, mintsem hogy ily igazságtalanságot a maga előnyére felhasználjon, közbevetette magát és sikerült is kibékítenie az elnököt gyermekével.

„Tegnap“, mondá egyik tengerész barátja az esküvő után való napon, „Nelson házasságával a haditengerészet elveszté egyik legnagyobb ékességét. A nemzet vesztesége, ha ily tiszt házasodik; ha ez közbe nem jő, Nelson a szolgálat legnagyobb egyéniségévé vált

volna.“ Bizony helyesen ítélkeztek róla; hanem az, a ki ilykép vélekedett, nem fogta fel, mi a családi kötelék és szeretet hatása a valóban hősiesség jellemű emberre.

„Sokszor távol vagyunk egymástól“, írta Nelson egy levelében Nisbet asszonyhoz, néhány hónappal házasságuk előtt, „de ez a körülmény semmikép sem csökkenti vonzalmunkat. Hazánknak első joga van szolgálatunkra és az egyéni kényelmünket és boldogságunkat alá kell rendelnünk a közérdeknek. A tengerészti főfeladata a kötelesség: minden magántekintetnek meg kell hátrálnia, bármennyire fájdalmasan essék is az.“ „Nem hallotta-e ön gyakran“, mondja egy másik levelében, „hogya a sósvíz és a távolság elmoszák a szerelmet? Nos, én oly eretnek vagyok, hogy nem hiszek e dogmában, mert íme, minden reggel hat veder sósvízzel öntetem le fejemet és a helyett, hogy igaznak találnám, a mit tengerészek valónak állítanak, e tantételük daczára megtörténhetik, hogy engem még talán a meghatározott idő előtt is fog látni“. Leveleit gyakran mélyebb érzés lengi át. „Levelet írni neked“, mondja, „legnagyobb örömöm az után az öröm után, ha tőled kapok levelet. Azt, a mit érzek, ha leveledet olvasom és tudom, hogy az szived tiszta érzésének kifejezése, szegény tollam nem képes tolmácsolni, de nem is igen adnék sokat oly tollra vagy fejre, mely efféle érzéseknek kifejezést tudna adni. Távol tőled nincs örömöm; te vagy az, a ki nekem mindenem. Nélküled nem sokat gondolnék a világgal; mert az utolsó időkben gond- és bosszúságnál egyebet nem tapasztaltam itt. Íme, ezek most érzelmeim. A mindenható Isten adja, hogy ezek sohase változzanak. Nem is hiszem, hogy vál-

tozzanak. Valóban megvan, a mennyire emberi értelem megítélheti, az erkölcsi bizonyosság, hogy nem változnak, mert valódi vonzalom hozott minket egymáshoz és nem érdek, sem kényszer.“ Ilyenek voltak érzelmei és kötelességérzete Nelsonnak, mikor megházasodott.

Nyugot-Indiában való tartózkodása közben bőven alkalmá nyílt észlelhetni a tengerészeti szolgálattal összekötetésben volt szállítók és zsákmányügynökök galád üzelmeit.²³ Mikor először bízták rá a parancsnokságot és számlákat hoztak elébe aláírás végett oly árúk fejében, melyeket a haditengerészet számára vásároltak, bekívánta az eredeti nyugtákat, hogy láthassa, vajjon azokat a napi árakon szerezték-e be; mert ha a nyugtákat megmutatják, kitűnt volna az álnokság s így a nyugták felmutatása nem is volt szokásban. Ennek folytán Nelson írt Sir Middleton Károlynak, a haditengerészet főellenőrének, és előterjesztette neki azon visszaéléseket, a melyeket így, mint látszik, elkövetnek. A válasz azt látszott érté- sére adni, hogy az eddigi eljárásban meg lehet nyugodni. Nem maradván tehát más választása, kényszerülve volt nyitott szemekkel belenyugodni oly gyakorlatba, mely csalási szándékon alapult. Nemsokára rá két Antiguá-ból való kereskedő értesítette őt, hogy nagy csalásokról van tudomásuk, melyeket a kormány ellen a szolgálat több ágában elkövettek. Antiguá-ban közel 500,000 font, Luciá-ban 300,000 font, Barbados-ban 250,000 font sterling erejéig; Jamaikában pedig egy millió fontnál is többel károsították meg az államot.

A feladók ravasz és számító üzletemberek voltak. Nem is szenvedték, hogy őket az igazságérzet birta volna e lépésre, hanem bizonyos százalékát kötötték

ki azon összegnek, a mely a kormánynak az ő közbenjárásuk folytán megtérül. Nelson megvizsgálta az általuk előterjesztett könyveket és iratokat és meggyőződött róla, hogy gyalázatosan kifosztották a kormányt. Azt találta, hogy e birtokon a fizetési igazolványok nem nyújtottak semmiféle ellenőrzést. Azt az elvet követték, „hogyminden tárgy mindig megér annyit, a mennyit érte kapni“ és a kereskedők azt gyakorolták, hogy egymás utalványait aláírták, a nélkül, hogy csak meg is tekintették volna az árucikkeket. E számadásokat haza küldte az egyes kifosztott állami szakosztályoknak. Hanem a sikkasztók nagyon hatalmasak voltak, sikerült nekik nemcsak a vizsgálatot megakadályozni, hanem oly előítéletet keltettek fel Nelson iránt a tengernagyi hivatalban, a mely évekig hatott.

Kétségen kívül ez előítéletnek és a sikkasztók befolyásának tulajdonítandó, hogy oly rosszul bántak vele Londonba visszatértekor, hogy már-már el akarta hagyni a szolgálatot. A három év alatt, míg a *Boreas* e rendesen gyilkos éghajlatú állomáson időzött, személyzetéből egyetlen tisztje, sem legénye nem halt meg. Ez a páratlanul álló példája az egészségnak, habár javarészen a kedvező időjárásnak tulajdonítható, mégis bizonyos mértékig a kapitány bölcs vezetésének érdeméül rovandó fel. Nem engedte meg, hogy három- vagy négynél több hajó maradjon együtt egyidejűleg valamely szigetnél; és a mikor a viharos hónapok „English Harbour“ kikötőjére szorították, pártolta a szórakozás minden nemét, a zenélést, tánczot, bot- s ököllel való vívást, a tisztek közt pedig a színi előadásokat; szóval mindazt, a mi figyelmüket ébren tartotta s őket felvidította.

A *Boreas* júniusban ²⁴ érkezett meg Angliába.

Nelsonnak, a kit Nyugot-Indiában való tartózkodása alatt többször mellbetegnek tartottak s a kit talán ép az az éghajlat mentett meg tőle, még mindig gyenge egészségi állapotban volt és a mi igen barátságtalan nyarunk zordon, nedves időjárása náthát, torokdaganatot és lázt hozott rája. Mindamellett hajójának a Nore öblében kellett maradnia júniustól november végeig és matrózruha-raktár és átvételi ²⁵ hajóul szolgált. E méltatlan bánásmódon, mely valószínűleg inkább czélzatos, mint véletlen volt, Nelson felette méltatlankodott. Öt hónap alatt ritkán vagy sohasé hagyta el hajóját, de a mellett szigorú és szótlan gondossággal végezte szolgálatát. Azon reggel, mikor parancsot kapott, hogy készüljön a *Boreas* szolgálaton kívül ²⁶ helyezésére, örömét fejezte ki a *Medway*-ben parancsnokoló tisztnak, mondván: „Fölment engem örökre egy háládatlan szolgálat alól, mert határozott és megmásíthatatlan szándékom, hogy soha többé ne tegyem lábamat királyi hajóra. Mihelyt a városba érkezem, a tengernagyi hivatal első lordjánál tisztelgek és lemondok tiszti állásomról.“ Az a tisztt, a kivel e szándokát közölte, bölcsen és felette baráti szellemben viselkedett. Úgy találta, hogy hiába beszéli le mostani kedélyállapotában, titokban közbenjárt az első lordnál, hogy a reá nézve ily káros lépéstől megóvjá, habár nem gyanította, hogy mennyire koczkán forgott akkor Anglia jóléte és becsülete. E közbenjárás eredményezte Lord Howenek azt a levelét, melyet a hajó szolgálaton kívül való helyezése előtti napon írt ²⁷ és melyben kifejezte azt a kívánságát, hogy látni szeretné Nelson kapitányt, mihelyt a városba ²⁸ érkezik. Beszéde nagyon megtetszett neki és magyarázatai tökéletesen meggyőzték viselete helyességéről s a legelső fogadási napon

a királynak be kívánta mutatni. Az a kegyes mód, melylyel Nelsont fogadták, teljesen kibékítette méltatlankodását.

Hasonló módon sikerült barátja, Vilmos Henrik herceg, ellen is balhiedelmet kelteni: „Rágalmakat terjesztettek el ön ellen“, mondja egyik levelében, „ha nem nyomnák el az igazságot, ön kedvence lenne az angol nemzetnek“. Ez nem volt hízeltetés, mert Nelson nem szokott volt hízeltetni. Az a levél, melyben ez állítás előfordul, mutatja, hogy mily böles és nemes modorral bánt ő a herceggel. Ő királyi fenségének egy tisztje a hadi törvényszékhez folyamodott oly kérdésben, a melyben kétségkívül a hercegnek volt igaza. A herceg azonban, ámbár sokat tartott jellemére és tekintélyére, megakadályozta a törvényülést, mely ártalmára lett volna ama bátor és érdemes embernek. „Most, hogy elváltak“, írta Nelson, „bocsánatot kérek, hercegem, ha merészkedem ajánlani, hogy ismét kegyébe fogadja, mintha sohasem vitorláztak volna együtt, és hogy valamikor a jövőben elő fogja mozdítani érdekét. Csak még ez hiányzik ahhoz, hogy magaviseletére a legszebb világot vessen. Senki közülünk nincs hiba nélkül. Az ő hibája az volt, hogy kissé nagyon hirtelenkedett. Hanem ha a mérleg másik serpenyőjébe vetjük, hogy jó tiszt, akkor, merem állítani, a mérleg egyensúlya helyreáll. Fenséged nálam tehetségesebb barátokat könnyen találhat s olyanokat, a kik többet nyomnak az államban. De olyanra, a ki jobban szeretné, nem oly könnyen akadna. Fejedelmek ritkán, igen ritkán találnak oly érdektelen egyént, kihez őszintén szólhatnak. Nem állítom, hogy én vagyok oly egyén, hanem arról biztosíthatom, a ki, hiszem, sohasem vétettem a becsület ellen, hogy engem csak azon érdek

vezet, hogy királyi Fenséged legyen a legnagyobb és legjobb férfiú, kit országunk valaha szült.“

Howe lord viseletétől, valamint az udvarnál való fogadtatásától felbátorodva, Nelson újabb erővel támadt a sikkasztóknak. Értekezett Rose-al, Pittel és Sir Middleton Károlylyal,²⁹ s nekik bebizonyította vádjait. Ennek folytán, mondják, végre megtörténtek a szükséges intézkedések e nagymérvű nyilvános sikkasztások ellen a jövőben. Előterjesztéseit tekintetbe vették és megtették minden általa ajánlott lépést. A vizsgálatot helyes úton indították meg, mely néhány bűnös felfedezésével és megbüntetésével végződött. Az állam nagy megtakarítást ért el s a kormány figyelmét más gyarmatokban üzőt hasonló sikkasztásokra irányozta. De azt mondják, hogy Nelson semmi elismerésben sem részesült fáradozásaiért; és helyesen jegyezték meg,³⁰ hogy a haditengerészetben való jó szellemet nem lehet oly sikeresen fentartani a szolgálatban kimerült tisztnek bármily nagylelkű kitüntetésével, mint azzal, ha elismeréssel viseltetnek olyanok iránt, mint a milyen Nelson volt, a ki mellett életének e szakában csak becsületessége és buzgósága szólt. Egy rangban fiatalabb tiszt, a kire utána a parancsnokság háramlott Jamaikában, fizetési pótlékot kapott, a miért Nelson hasztalan kérvényezett.

Kettős zsoldot engedélyeztek a haditengerészeti hajóépítőhelyen alkalmazott minden mesterembernek és tengerésznek. Nelsonra pedig, a ki a legszigorúbb pontossággal ügyelt fel amaz arzenál összes munkáira, a tengerügyi hivatal semmi tekintettel sem volt. „Igaz ugyan“, mondá, „hogy midőn annyit fáradt az akkori üzelmek felderítésében, csak kötelességét teljesítette, azt azonban mégsem gondolhatta, hogy amaz ügyben

St. John-ba ³¹ (tizenkét mértföldnyi távolságban) való gyakori utazásainak költségeit, mint a *Boreas* kapitánya, fizetéséből kell majd viselnie. “Mindamellett, habár a vele való méltatlan elbánás mélyen sebezte, ez semmivel sem csökkentette buzgalmát. „Nekem“, mondá, „tovább kell folytatnom a küzdelmet a hullámok ellen, hogy küzdjek, — miért is? — a mit becsületnek neveztek, de ma már nem nézik annak.“

„Vagyonom, Isten tudja, csak kárát vallotta annak, a mit tettem; ime, ez a jutalmam a hazának tett szolgálatokért. De az ördög, a ki mindig kész a jókat kísértetni, arra bírt, hogy felajánljam szolgálatomat arra az esetre, ha hajókat küldenének a marokkói felség kikötőinek lerombolására.³² És van némi okom hinni, hogy ha lesz e hadjáratból valami, alázatos szolgálatomat el fogják fogadni. Változatlanul vallottam és követtem is azon elvet, a mely mindenekfölött vezéreljen minden tisztet, hogy helyesebb még a hálátlan hazát is szolgálni, mintsem megfeledkezni a saját hírnevéről. Az utókor igazságot fog neki szolgáltatni. A becsület és feddhetetlenségnek eltérés nélkül követett útja, az embert ritka kivételleltörekvésének céljához vezeti.“

A berber kalózok elleni tervet, minden egyéb ellenük szándékolt intézkedéssel együtt, elejtették, Nelson pedig elvitte nejét apja paplakába, de csak látogatóba, mielőtt Franciaországba mennének, mert szándéka volt ott a francia nyelvet alaposan megtanulni. Azonban atyjának elviselhetlen volt a gondolat, hogy fiát minden fontos ok nélkül elveszítse. Az öreg Nelson úr már régóta benutságban szenvedett s oly mértékű fuladozás gyötörte, hogy reggel fölkeles után több órán át alig tudott szólni. E baja miatt már közel negyven évvel halála előtt lemondottak

életben maradásáról, s már számos év óta kénytelen volt teleit Bath-ban tölteni. Fiának látása, mint mondá, új életre kelté. „Ámde, Horáció“, mondá, „inkább kívánnám, hogy ne is lenne ily nagy örömem, ha oly hamar el kell téged ismét veszítenem. Hadd lássalak, jó fiam, a meddig csak lehet. Korom és bajaim növekednek; sokáig nem húzom már“. Ily kérést megtagadni lehetetlen volt. Nelson a paplakba szállásolta be magát és falusi foglalkozások- és multságokkal töltötte el idejét.

Olykor-olykor szántás-vetéssel foglalkozott, máskor a kertben töltötte a nap nagyobb részét s ott oly hévvel ásott és kapált, mintha csak öröme telnék benne magát jól kifárasztani. Néha madárfészkeket keresett, mint egy fiú. Kirándulásaiban, határozott kívánatára, neje mindig elkísérte. A vadászat kedvencz multsága volt; lövöldözése azonban, a mint ő gyakorolta, nagyon veszedelmes volt kísérőire nézve, mert puskáján mindig fel volt vonva a kakas, mintha csak ellenséges hajót akarna megcsáklyázni s azon pillanatban, a mint a madár fölrepült, már lőtt utána a nélkül, hogy csak egyszer is a vállához emelte volna fegyverét. Nem csoda tehát, ha nevezetes esemény gyanánt emlegették családjában, hogy egyszer foglyot lőtt.

Ideje azonban nem folyt le egészen bosszantó gondok nélkül. Az amerikai hajók ügye még mindig befejezetlen volt és ismét perbefogatással fenyegették. „Megirtam nekik“, mondá, „hogy semmi dolgom velök, tegyenek, a mint jónak látják. A kormány, gondolom, helyesen jár el és nem hagy engem a csávéban. Eleget hallottunk már az utóbbi időben a hajózási törvény következményeiről az országra. Hadd ejtsenek

fogságba; de ha megválthatnám magamat a vád alá helyezéstől egy garassal, annyit se adnék érte.“

Ez időtájt legnagyobb becsvágya volt lovacskára tenni szert és elhatározván, hogy vesz egyet, e célból a vásárra ment. Távolléte alatt két férfiú topant be a paplakba s tudakozódott utána; azután nejét kívánták látni és miután ismételve megkérdezték, hogy igazán neje-e a kapitánynak, átnyujtottak neki egy idézést az amerikai kapitányok részéről, a kik most 20,000 font sterlingre tették követelésüket és felhívták, hogy férje visszatértekor adja át neki.

Nelson megvásárolván a pónit, nagy jó kedvében volt, mikor hazaért. Kihitta a nejét, bámulja meg a lovat s értse meg annak minden jeles tulajdonságát; az idézést csak akkor adhatta át férjének, mikor jó kedve már kissé lelohadt. Nagy volt felháborodása s tartva a pereskedés kellemetlenségeitől és az abból származható végromlástól, felkiáltott: „Ezt a meggyalázást nem érdemeltem! De nem engedem meg, hogy velem tovább játszszanak. Rögtön írok a kinestári hivatalnak, s ha a kormány nem támogat, el vagyok tökélve, hogy elhagyom az országot“. Ennek megfelelőleg értesítette a kinestárt, hogy ha postafordultával nem nyer kielégítő választ, Franciaországba fog menekülni. El volt készülve arra, hogy kénytelen lesz így cselekedni s az őt jellemző gyors elhatározással megtette az e célra szükséges intézkedéseket. Úgy állapotok meg, hogy azonnal útra kel és neje tíz nap múlva követi, testvérbátyja, Móricz, kíséretében. Azonban a kormánytól kapott válasz eloszlatta aggodalmait; azt tartalmazta, hogy Nelson kapitány kitűnő tiszt, ne legyen tehát semmi aggodalma, mert bizonyosan támogatják.

Ez ügy miatt való nyugtalansága tehát ezzel véget

ért. Ámde még sem volt megelégedve; foglalkozást óhajtott és nagyon bántotta, hogy ez iránt sikertelenül folyamodott. „Vagyonom nincs“, mondá, „s ez oly bűn, melyet jóvátenni nem tudok, tehát a nagyok nem vetnek ügyet rám.“ Ismételve kérelmezett a tengernagyi hivatalhoz, ne hagyják tétlenségben megrozsdásodni. Midőn a „Noutka Sound“³³ iránti viszály folytán fegyveres készületeket tettek, ismételte kérelmét, Állhatatos barátja, az időközben „Clarence hercege“ címét nyert Vilmos herceg, ajánlotta őt Chatham lordnak. Hogy ez az ajánlat is sikertelen maradt, oly mélyen sértette, hogy megint föltette magában, hogy elhagyja a szolgálatot, s e lépéstől csakis Hood lord sürgős intelmei tartották vissza.

Értésére esvén, hogy a *Raisonnable*, melyen pályáját kezdette, ki fog küldetni, ezért a hajóért folyamodott. Ez a lépése is sikertelen volt, s ezért elhidegült Hood lord iránt, mert e jeles tiszt ezúttal nem használta fel befolyását Chatham lordnál.³⁴ Hood lordnak³⁵ azonban elégséges okai voltak arra, hogy nem járt el érdekében; ő mindvégig állhatatos barátja maradt Nelsonnak. 1792 telén, mikor a francia forradalom előidézte háború küszöbén állottunk, Nelson újra felajánlotta szolgálatát, sürgősen hajót kért, megjegyezvén, hogy nem bánja, ha ő lordságaik egy csolnakra³⁶ neveznék is ki, azzal is megelégednék. A válasz a szokott hivatalos alakban így szólt: „Uram, vettem f. hó 5-éről szóló levelét, melyben szolgálatra való készségét ajánlja fel és felolvastam a tengernagyi hivatal lord-biztosának.“ Deczember hó 12-ikén kapta e száraz feleletet. De ez újabb megbántás nem szomorította sokáig, mert a herceg és Hood lord közbenjárása folytán a legközelebbi január 30-án³⁷ kineveztetett a 64 ágyús *Agamemnon* parancsnokává.

HARMADIK FEJEZET.

Az *Agamemnon*-t a Földközi-tengerre küldik. Nelson megismerkedik Sir Hamilton Vilmossal és Lady Hamiltonnal. Linzee commodoréhoz ¹ küldik Tunisba. Ütközet egy francia hajóval. Korziká-ba rendelik, hogy Paolival együttműködjék. A korzikaiak küzdelmei szabadságukért. Hogyan bántak velük a francziák. Gaffori, a védnök. Paoli, a hazafi. St. Fiorenzo ostromlása. Nelson ostromolja és beveszi Bastiá-t. Nevezetes részt vesz Calvi ostromában. Elveszti egyik szemét. Korzika csatolása (Angliához). Hotham tengernagy csatája. Az *Agamemnon* megtámadja a *Ca Ira*-t és *Censeur*-t. Nelson Genuába megy, hogy az osztrák és szardíniai seregekkel együttműködjék. De Vins tábornok jelleme és viselkedése. Nelson nehézségei. Az osztrákok megveretése.

„Három dolgot, ifjú úr“, mondá Nelson hadapródjai egyikének, „mindig szem előtt tartson: először: feltétlenül engedelmeskedjék a parancsnak és meg se kísérelje helyességéről véleményt alkotni; másodsor: mindenkit ellenségnek tekintsen, a ki a királyról rosszat beszél; és harmadszor: gyűlölje a francziát, mint az ördögöt.“ Ily érzületekkel kezdette meg a háborút. Josiah, mostoha fia, vele ment, mint hadapród.

Az *Agamemnon* a Földközi-tengerre rendeltetett Hood lord alá. A hajóraj oly időben érkezett meg azokra a vizekre, a mikor déli Franciaország szívesen alakult volna külön köztársasággá Anglia védnöksége alatt. Ámde a jó elvekkel tudatlan és elvetemedett emberek visszaéltek amaz időben s az angol

kormány a demokráciától való félelmében s gyűlöletében mindent gyűlölt, a minek csak köze volt a köztársasághoz.

Hood lord nem használhatta fel a kínálkozó jó alkalmat, mely erélyes kézben Francziaország felosztásával végződhetett volna. Ámde ő az iránt folytatott tárgyalásokat Toulon népével, hogy ideiglenesen elfoglalhassa a várost és kikötőt, a mi, szerencsétlenségükre, meg is történt.² Mielőtt az angol flotta a kikötőbe befutott volna, Nelsont sürgönyökkel Sir Hamilton Vilmoshoz, nápolyi követünkhöz, küldték. Első vele való találkozása után Sir Hamilton azzal köszöntött be nejénél, hogy egy kis emberkét fog neki bemutatni, a ki nagy szépséggel nem dicsekedhetik, de a ki azt hiszi, egykor csodálatba fogja ejteni a világot. „Soha ezelőtt“, folytatá, „nem fogadtam házamba egy tisztet, de őt kész vagyok befogadni. Vezessék az Ágoston herczeg részére elkészített szobákba.“ Így kezdődött amaz ismeretség, a mely Nelson házi boldogságának megrontásával végződött. Eleinte nem mutatkozott olyannak, mely ily következményekkel fenyegetne. Nejéhez intézett levelében Lady Hamiltonról úgy nyilatkozott, mint szeretetre méltó hölgyről, a ki becsületére válik annak az állásnak, a melyre fölemeltetett; hozzátevé, hogy rendkívül jószágos Josiah iránt. Azon nagy tevékenység, melyet a követ a végből kifejtett, hogy a nápolyi udvartól minél számosabb csapatokat eszközöljön ki a touloni őrség megerősítésére, annyira megörvendezettte Nelsont, hogy állítólag így kiáltott fel: „Sir Vilmos, ön szivem szerinti ember, egészen az én módom szerint jár el“; és — mondják — még ezt tevő hozzá: „Most csak kapitány vagyok, de leszek még — ha élek —

a fa tetején is“. Ott kezdődött a nápolyi udvarral való ismeretsége is, a mely az egyetlen folt Nelson nyilvános pályáján. A király, a ki azon időben őszinte volt a francziák gyűlésében, Olaszország és különösen az ő országa megmentőinek nevezte az angolokat. A leghizelgőbb figyelmet tanusította Nelson iránt, ebédjeire hívta meg és jobbjára ültette.

Elvégezvén kiküldetését, Nelson rendeletet kapott, hogy csatlakozzék Linzee commodoréhoz Tunisban. Útközben öt ellenséges hajót pillantott meg Szardínia partja közelében s azonnal üzőbe vette. Hárma 44 ágyus fregátának, egy közülök 24 ágyus korvétának s egy tizenkettes brignek bizonyult. Az *Agamemnon* csak 345 emberrel rendelkezett,³ mert legénységének egy része Toulonban maradt, mások zsákmányhajókon voltak távol. Annyira megtudta közelíteni az egyik fregátát, hogy tüzelést kezdhessen ellene, de ez nagy hátrányára volt, mivel a francia hajó jól hadargott^{3/a} és jobb vitorlás volt.⁴ Három óráig tartó csatározás⁵ következett, mialatt a kissé távol vitorlázó többi hajó sietett, hogy a fregátának segítségére menjen. Ennek az ágyúi már nagyobbbrészt kénytelenültek a tüzelést megszüntetni; midőn a szélben kedvező változás állt be, lehetőségessé vált, hogy az *Agamemnon* ágyúinak lőtávolságából kiszabaduljon,⁶ ennek a hajónak kötélzete⁷ is már annyira meg volt rongálva, hogy nem követhette.

Nelson abban a hitben, hogy ez csak előzménye volt egy sokkal komolyabb ütközetnek, összehívta tisztjeit és azt kérdezte, hogy alkalmasnak hiszik-e a hajót újabb ütközetre oly túlnyomó erővel szemben, a nélkül, hogy a legszükségesebb javításokat megtennék és kis pihenést adnának az embereknek. Fele-

letük az volt, hogy bizonyára nem. Erre a következő parancsot adta: Fordítsátok meg a hajót⁸ és fektessétek az elejét nyugat felé. A legderekabbak közül néhányan javítsák ki a kötélzetet, az ácsmester pedig fogjon feszítő-rudakat,⁹ tekerő-fákat¹⁰ és vegye elejét annak, hogy a vitorlafák¹¹ le ne hulljanak. Azután hozzanak fel bort meg kenyeret az embereknek, mert beletelik még egy jó félóra, mielőtt az ütközet megújul.“ De mikor a francziák közelebb érkeztek, bajtársuk vészjelzéseket¹² adott. Leeresztették csolnakjaikat, hogy segítségére menjenek és békében hagyták az *Aga-memnon*-t.

Nelson Linzee commodorét Tunisban találta, a hová azért küldték volt, hogy győzze meg a béget arról, hogy mennyire helytelen politika támogatni Franciaország forradalmi kormányát. Nelson megmagyarázta neki a francia kormánynak a gonoszságát. De ezek az érvek nem sokat nyomtak a latban a bégnél és mikor megmondták neki, hogy a francziák lefejezték királyukat, szárazon ezt válaszolta: „Semmi sem lehet ennél gyűlöletesebb; ámde, ha a történelem igazat mond, megtették ezt már egykor az angolok is“. Ezt a feleletet bizonyára a körülötte levő francziák adták a szájába, a kik teljesen föléje kerekedtek és minden alkudozásaink sikertelenek maradtak. Nemsokára Nelsont egy kis hajócsapattal Korszikába küldték, hogy Paoli tábornokkal és a francziaellenes párttal közreműködjek.

Valami harmincz évvel ez idő előtt a korszikai népnek és vezérüknek, Paolinak, hősiessége csodálat tárgya volt Angliában. E bátor népnek igen szomorú a története. Sziget-lakhelyüket bőven megáldotta a természet; számos kitünő kikötője van és habár a *malaria*,

az az a dögleletes levegő, mely Olaszország és szigetei sok részében oly halálhozó, uralkodik keleti partjain, a tartomány egyéb része hegyes és egészséges. Hosszúsága 150 mérföld, szélessége 40 és 50 közt, kerülete mintegy 320 mérföld. Tehát eléggé nagy ország s elegendő távolságban is van a legközelebbi partoktól arra, hogy mint független állam fennálljon, ha az emberi nem jóléte és boldogsága képezte volna mindig a politika czélját és törekvését. A maurok, pisaiak, az arragoni királyok és a genuaiak egymásután kísérelték meg meghódítását s egy időre mindeniknek sikerült. Legtovább tartott és legsúlyosabb volt a genuaiak igája. E kis zsarnokok vasvesszővel uralkodtak, s ha egyszer-másszor egy-egy hazafi fegyvert ragadott, hogy az igát lerázza és nem sikerült őt legyőzni a harczmezőn, orozva gyilkoltatták le. Az utolsó század kezdetén egy lázadást német segédcsapatokkal vertek le, melyeket VI. Károly küldött egy oly nép ellen, mely sohasem sértette meg.

1734-ben újra kitört a háború és egy westfáliai báró, Tivadar, jelent meg a színpadon. Abban a korban nagyon szokatlan egy látvány volt, hogy kalandorok országokkal játszanak; s így Tivadar képezte a közbeszéd tárgyát Európában. Ő a francia hadseregeknél szolgált volt és miután később Ripperda és Alberon figyelmét magára vonta, talán az ő példájuk ihlette szellemét, mely ép oly nagyravágyó s elvnélküli volt, mint az övék.¹³ Minden rendelkezésére álló eszközt felhasznált arra, hogy pénzt és fegyvereket szerezzen. Azután írt a hazafias korzikaiak vezető férfiai-nak és tetemes segítséget ajánlt nekik, ha Korzikát független királyságnak kiáltják ki, s őt királylyá választják.

Mikor köztük a parton kiszállt, mély benyomást tett rájuk daliás alakja, méltóságos fellépése és nagy tehetségei. Hittek ígéretében, hogy hatalmas külső segítségben fognak részesülni s meg is választották királynak! Ha csakugyan rendelkezett volna állításainak megfelelő eszközökkel, nem tehettek volna bölcsebbet, mint hogy így egyszerre megállapították országuk kormányzatát és véget vetettek a vezető családok közti versengésnek, mely oly gyakran vált a közjó kárára. Pénzt veretett, címeket osztogatott, ostromzár alá vette a genuaiak által megszállva tartott erődített városokat és a népet segítségre való ígéretekkel hitette mintegy nyolcz hónapon át. Mikor aztán észrevette, hogy vonzódásuk oly arányban hidegült el, a mint várakozásaikban csalódtak, elhagyta az országot azon ürügy alatt, hogy személyesen akarja siettetni a segítségküldést, melyre oly régóta vár. Ügyessége oly nagy volt, hogy több gazdag hollandiai kereskedőt, különösen zsidókat, rávett arra, hogy ágyukat és nagy mennyiségű hadikészleteket hitelbe adjanak neki. A készleteket hajóra rakva, egy felügyelő¹⁴ ellenőrzése alatt küldték el. Tivadar a felügyelőt, mihelyt Korzikába értek, meggyilkolta; ez volt legrövidebb módja a számla kiegyenlítésének. Életének hátralevő része a megérdemelt balesetek láncolata volt. A csalárd úton szerzett készleteket partra szállította ugyan, de maga nem merte elhagyni a hajót, mert Genua most már a francziákat hívta segítségül és az ő fejére díj volt kitűzve. Királyságról való álmai most már véget értek; Londonba menekült, adósságokat csinált és az adósok börtönébe került. Ott sok évig synlett, míg végre fizetéseképtelenséget megállapító bírói végzés alapján kiszabadult, erre a korzikai királyságot hite-

lezőire ruházta, kiszabadulása után azonban csakhamar meghalt.

A francziák, kik a világtörténetben sohasem vittek nemes szerepet, készségesen engedtek a genuaiak olyatén kérelmének, mely saját politikájukkal megegyezett. Befolyásuk Genuában oly nagy volt, hogy midőn a korzikaiakat a genuaiak nevében leigázták, tényleg a magok javára tették ezt. Megkezdették a harczot szokott erélyükkel és szokott kegyetlenségükkel. Hasztalanul intéztek a korzikaiak egy felette megindító feliratot a versaillesi udvarhoz; a kegyetlen kormány megmaradt gonosz terve mellett. A szigetet csapatokkal özönlötték el; egy részét az ottani népviseletbe öltöztették, s ez úton sok hazafit elámitottak és vesztüket okozták. Levágták a szőlőtökéket, olajfákat s a gabonát; felgyújtották a falukat, felakasztották a legtehetségesebb és legtevékenyebb férfiakat, a kik kezeikbe kerültek. Ilyen harczot könnyű viselni ily kicsi és ritka népességű ország ellen. Miután az országot teljesen leigázták, a mit ők békének neveztek, a francziák visszavonták csapataikat. Mihelyt kitétték a lábukat, férfiak, nők és gyermekek azonnal fellázadtak elnyomóik ellen.

A körülmények ez időben kedveztek nekik és néhány angol hajó, mint Szardinia szövetségese, bevette Bastiát és St. Fiorenzot s a hazafiak kezébe adta. E szolgálatra sokáig hálaival emlékeztek vissza; kevésbé kedvező benyomást tettek a korzikaiak földjeinkre. Tanui voltak a főnökök egymásiránti gyűlölködésének és a hazafiak villongásának. Ismerték a nemzet vadságát, mely a folytonos elnyomatásból s a féket nem ismerő lázongás szokásából eredt s nem gondolták meg, hogy a nép hibáit szerencsétlen körülményei szülték, míg erényeik

valódi természetükből eredtek. Hasonló érzületek befolyásolhatták a brit kormányt, és mikor 1746-ban Korzika felajánlotta, hogy Nagybritannia oltalma alá óhajtana vonulni, az arra adott válaszbán az ajánlatot nagy meglepéssel fogadták, s remélték, hogy a korzikaiak megőrzik ez érzületeiket a jövőben is, de értésükre adták azt is, hogy a jelen idő nem alkalmas a terv kivitelére.

A vitéz korzikaiak erre önálló kormányt állítottak fel két vezér, Gaffori és Matra, vezérlete alatt, kiket a „védnökök“ czimével ruháztak fel. Az utóbbiról mondják, hogy Genua párthive volt, s hogy hazája elnyomóinak terveit a legutálatosabb eszközökkel előmozdította. Gaffori a régiekkhez méltó hős volt. Ékes-szólásáról sokáig csodálattal emlékeztek meg. Egyszer orgyilkosok csapatja közeledett feléje; hallotta jöttüket és elébük ment. Derült méltósággal, mely megdöbbsentette a gyilkosokat, kérte őket, hallgassák meg. Azután oly meggyőző erővel beszélt hazájuk szenvedéseiről, elviselhetetlen elnyomatásáról, fegyvert ragadott honfitársai reményeiről és kilátásairól, hogy e férfiak, a kiket meggyilkolására béreltek fel, lábaihoz borultak, bocsánatért esedeztek és zászlójához csatlakoztak. Mikor a genuaikat Corte-ben ostromolta, az őrség egyrésze észrevette, hogy legöregebbik fia, a ki akkor még ölben hordozott gyermek volt, dajkájával a tábortól kis távolságban sétálgatott; ekkor hirtelen kirohantak és elfogták őket. Szokásos gyalázatos viselkedésüknek megfelelő módon bántak velök. A mikor Gaffori közeledett a falak ostromlására, a gyermeket a fal épen azon része előtt tartották, a melyre az ágyuk irányozva voltak. A korzikaiak a tüzelést abba hagyták, ámde Gaffori élükre állott és megparancsolta,

hogy folytassák a tüzelést. A gondviselés megóvta a gyermeket s felnőtt korában maga beszélte el atyja becsületére való eme tettét. Atyja a szigetet 1753-ig kormányozta, a mikor néhány orgyilkos, a kiket állítólag a genuaiak béreltek fel, megölte; s tény, hogy halála után nyugdíjban részesítette őket e gyalázatos kormány. Oly karban hagyta hátra Gaffori a szigetet, hogy a háborút halála után még két évig folytatták vezér nélkül, mikor végre ügyükhöz méltó férfiút találtak Paoli Pasquale személyében.

Paoli atyja egyike volt azon hazafiaknak, a kik Korzikából kimenekültek, mikor a francziák leigázták. Nápolyba vonult vissza és e legkisebbik fiát a nápolyi hadseregben neveltette föl. A korzikaiak értesülvén a fiatal Paoli tehetségeiről, sürgették, hogy jöjjön haza szülőföldjére és vegye át a parancsnokságot. Nem-sokáig habozott. Atyja, ki előhaladott koránál fogva már nem vehetett tevékeny részt a küzdelemben, buzdította, hogy menjen. Mikor elváltak, nyakába borult, megcsókolta s áldását adta rá. „Fiam“, mondá, „lehet, hogy sohasem látlak többé, de lelkünk mindig együtt lesz. Czélod nagy és nemes s én nem kételkedem, Isten megáld téged érte. Ügyednek fogom szentelni életem még hátralevő rövid idejét, imádkozom sikeredért“.

Mikor Paoli átvette a parancsnokságot, mindent a legnagyobb zavarban talált. Népies kormányt alakított, fejéül őt választották meg. Visszaállította a törvény tekintélyét, egyetemet alapított és oly rendszabályokat léptetett életbe, úgy a visszaélések elnyomása, mint az új nemzedék helyes nevelése érdekében, hogy ha Francziaország nem lép közbe gonosz s utálandó bitorlási szándokaival, Korzika

manap oly szabad, virágzó és boldog köztársaság lehetne, mint a minők a görög államok voltak virágzásuk idejében. A genuaiakat már kiűzték a megerősített városokból és kevés idő multával kényszerültek volna a szigetet is elhagyni.

Francziaország több millió fonttal adósa volt Genuának, ezt visszafizetni nagyon alkalmatlan lett volna neki, ennélfogva a francia kormány azt az ajánlatot tette, hogy adóssága fejében hat zászlóaljat fog küldeni Korzikába négy-évi szolgálatra. Legerősebben Rousseau fejezte ki a felháborodást, melyet ez a viselkedés minden nemesebb szívben keltett, mert ő minden hibái mellett, ritkán mulasztotta el felszólalni a megsértett emberi jogok mellett. „Ti francziák“, mondá egy francziához írt levelében, „teljesen szolgánemzet vagytok, teljesen eladtátok magatokat a zsarnokságnak, kegyetlenek vagytok és irgalom nélkül üldöztitek a boldogtalanokat. Meg vagyok győződve, hogy ha megtudnátok, hogy valahol a világ másik végében egy szabad ember él, ti odamennétek csupán azért az élvezetért, hogy elpusztítsátok.“

A francziák közvetlen célja csak nyereszkesedés volt. Meg akartak szabadulni a Genuának járó adósságuktól; és miután a szigeten való jelenlétükkel ezt elérték, a népnek egyéb rosszat nem akartak okozni. Bárcsak Anglia magaviselete ez időben feddhetetlen lett volna. Ámde az angol kormány, a párisi béke után, kiáltványt bocsátott ki, melyben megtiltott bárminemű érintkezést a korzikai lázadókkal. Paoli azt mondta, hogy ezt nem várta volna Nagybritanniától. E nagy férfiú méltán volt büszke hazájára. „Kihivom Rómát, Spartát és Thebát“, szokta mondani, „mutasson nekem oly hazafiasságot, minővel Korzika

harmincz év óta dicsekedhetik“. Felhasználva az időhaladéket, melyet a francziák tétlensége s a genuiaiak gyöngesége neki nyújtott, folytatta népének művelésére irányuló terveit. Azt szokta volt mondani, hogy bárha kimondhatatlanul büszke annak a hírnévnek a reményében, melyre áhitozik, mégse bánná, ha el is felejténék, csak boldoggá tehetné honfitársait. Nem szenvedett, mintha saját becsét kevésre tartaná. „Mi olyanok vagyunk hazánkra nézve“, mondá, „mint Elisa-próféta volt, mikor a sunamita nő gyermekének holt testén elnyulva feküdt: szem a szem, orr az orron, száj a szájon; kezd melegedni s éledni: reményem, hogy visszanyeri teljesen egészségét és életerejét.“

De mikor a négy év letelt, Franciaország megvette Genuától Korzika fölötti fenhatóságát negyven millió fontért, mintha a genuiaiak jogosítva lettek volna azt eladni, s mintha ilyen alku vagy eladás feljogosíthatna valamely országot egy másiknak elfoglalására annak lakosai akarata ellen s feljogosítaná azoknak a felkonczolására, a kik a bitorlást ellenzik!

De ez csak foltnak látszik azon szörnyű tettek mellett, melyeket Franciaország elkövetett. A legundokabb gyilkosnak, a kit valaha bitó kivégzett, véghetetlenül kisebb bűn terheli a lelkét, mint azon államférfiúnak, a ki e szerződést kötötte s azon uralkodónak, a ki azt szentesítette és megerősítette. Kétségbeesett és dicső volt az ellenállás, de mind hasztalan. Egyetlen állam sem vetette magát közbe a megsértett szigetlakók érdekében, a francziák pedig annyi katonát küldtek a szigetre, a mennyire csak szükség volt. Felajánlották Paolinak, hogy legfőbb

hatalmában megerősítik, nem szabva semmi más föltételt, mint hogy azt az ő fennhatóságuk alatt gyakorolja. Az volt a felelete, hogy „előbb olvadnak el a körülötte meredő sziklák, mintsem ő azt az ügyet elárulja, melyet a legszegényebb korzikaival közösen szolgál“.

A francziák díjat tűztek ki fejére. Két hadjárat alatt sarokba szorította őket. Végre legyőzték. A part-hoz úzték; ott egy hajó fölvette s Angliába menekült. Beszéli, hogy Shelburne lord azért köszönt le miniszterségéről, mivel a kabinet hallgatag tűrte, hogy Franciaország ily gyalázatos módon jutott tete-mes területi nagyobbodáshoz és mert meg sem kísérelte azt megakadályozni. Egy tekintetben azonban hazánk méltóan cselekedett. Paolit megillető tisztelettel fogadták, azonnal megszavaztak részére 1200 font évi nyugdíjat; testvérbátyjáról s unokaöccséről is tisztességesen gondoskodtak.

Paoli húsz évnél tovább maradt Angliában és a bölcsék barátságában s a jók csodálatában részesült. De mikor a francia forradalom kezdetét vette, úgy látszott, hogy Korzika felszabadulása is közel állt. Egész Franciaország ugyanattól a szellemtől eltelve, talpra állt és szabadságot követelt. A nemzeti gyűlés rendeletet bocsátott ki, melyben a szigetet Franciaország egyik megyéjéül ismeri el s elismeri, hogy ennek folytán joga van az új francia alkotmány minden szabadalmaihoz. Evvel a korzikaiak megelégedtek, pedig azt nem kellett volna tenniök. Paoli, a kiben a fiatalkori tűz már lelohadt, látta, hogy honfitársai megelégedtek s azt hitte, hogy most már szabadok lesznek, természetesen visszakiváncozott hazájába. 1790-ben tehát lemondott nyugdíjáról és a

többi korzikai képviselőkkel együtt megjelent a nemzeti gyűlés sorompói előtt s hűséget esküdött Franciaországnak. De az események folyása Franciaországban csakhamar eloszlatta annak az új és jobb kornak a reményét, a melyet Paoli sok más emberbaráttal egyetemben táplált, és miután belátta, hogy a király kivégeztetését polgári háború fogja követni, melynek végét előrelátni nem lehetett, Korzika és a francia köztársaság közt szakítást készített elő. A konvent gyanította e tervet vagy talán gyanakodásával elő is mozdította és Paolit sorompója elé idézte. Ez az út, mint jól sejté, a nyaktilóhoz vezetett. Tehát tiszteletteljes válaszában kijelentette, hogy ő sohasem fogja elmulasztani kötelességét teljesíteni, de öreg kora és gyöngesége akadályozza, hogy sorompóik elé álljon. Második parancsuk már rövidebb volt és a szigeten állomásozó francia csapatok azon ben-születtek segélyével, a kiket örökölt pártszenvédely vezérelt, vagy pedig őszinte jakobinusok voltak, ellene táborba szálltak. De a nép vele tartott. Megjelent Corté-ben, a sziget fővárosában, s ott ismét ugyanazon hatalommal ruházták fel, melyet hirneve delén birt. Erre a konvent lázadónak jelentette ki és díjat tűzött ki fejére. Nem először történt, hogy Franciaország földönfutóvá tette őt!

Paoli most levelezést kezdett Hooddal,¹⁵ megígérte, hogy ha az angolok a tengerről támadják S. Fiorenzot, ő ugyanakkor a szárazföldi oldalról támadja meg. Ez ígéretet lehetetlen volt megtartania s Linzee kommodore, a kit ebben bízva, e vállalatra kiküldtek, némi veszteséggel visszavonulni volt kénytelen. Hood lord, a ki most Toulont kiüríteni kényszerült, gyanakodott, hogy Paoli szándékosan vezette tévútra. Ez igazság-

talán gyanúsítás volt. Nemsokára erre Moore (a későbbi Sir John) alezredest és Koehler őrnagyot küldte ki, hogy hadműveleti tervben állapodjanak meg vele. Sir Elliot Gilbert¹⁶ elkísérte őket és abban egyeztek meg, hogy azon segély fejében, melyet Ő brit Felsége úgy szárazon, mint vizen nyújtani fog a francziáknak a szigetről való kiűzésére, Korzika szigete Ő Felségének közvetlen birtokába bocsáttassék, és hogy kötelezze magát arra, hogy elfogadja kormányzatának oly rendezését és Nagybritanniához való viszonyának oly megállapítását, a milyent Ő Felsége fog helybenhagyni.

Ez alkudozások folyama alatt Nelson egy kis hajócsapattal a sziget mentén czirkált, hogy megakadályozza, hogy a francziák segélycsapatokat szállíthassanak partra. St. Fiorenzo közelében¹⁷ a francziáknak egy lizstraktáruk volt, egyetlen malmuk közelében. Megleste az alkalmat és 120 embert a partra küldött, hogy a lisztet a tengerbe dobják és a malmot felgyujtsák, azután ismét hajóra szálltak, még mielőtt az ellenök küldött 1000 emberből álló csapat csak egy embernyi veszteséget is okozhatott volna nekik.

Mig azon fáradozott, hogy eleséget kívülről ne kaphassanak, elfogta a sürgönyöket, megtámadta az előőrseket és erősségeket, elfogta az öbölben horgonyzó hajókat, — a hadviselésnek oly neme, mely az okozott kárnál még sokkal nagyobb csüggedettséget idéz elő az ellenségnél, mert arra mutat, hogy a támadóban egyéni fölény van. Csapatokat szállítottak a partra és St. Fiorenzot ostrom alá vették. A francziák látván, hogy ez állomásukat tovább meg nem tarthatják, egyik fregátájukat elsüllyesztették, a másikat felgyujtották és visszavonultak Bastiába.¹⁸ Hood lord tervet terjesztett Dundas tábornok, a szárazföldi csapatok parancs-

noka elé a vár bevételéről. A tábornok nem járult a tervhez, kivihetetlennek tartotta azt annak a 2000 embernek a segítsége nélkül, kiket Gibraltárból várt. Erre Hood lord elhatározta, hogy beveszi az erősséget a parancsnoksága alatt álló tengeri erővel; flottájának egy részét Toulon közelében hagyta, a többivel Bastia alá érkezett.

Hood lord nagyrabecsülte Nelson szolgálatait és hogy tehetségében mennyire megbizott, azzal tanusította, hogy nem hozott magával nálánál rangidősebb kapitányokat. Nelsonnak, néhány nappal megérkezése előtt, mint nevezte, csetepatéja volt az ellenséggel. „Csak lett volna velem 500 ember“, mondá, „bizony megostromoltam volna a várost, és azt hiszem, be is vehettük volna. A hadseregek olyan lassan mozognak, hogy tengerészember azt hiszi, nincs szándékukban előre haladni. Elhiszem, hogy a szárazföldi katonák nagyobb biztossággal fognak valamihez, ámbár ritkaság, hogy nekünk ne sikerüljön valami.“

E kis ütközet közben hadseregünk a magaslatokon jelent meg és kémszemle után visszament St. Fiorenzoba. „Meg nem foghatom, mit láthatott a tábornok, hogy szükségesnek találta visszamenni“, mondá Nelson, „1000 ember bizonyára bevinné Bastiát; sőt 500-al és az *Agamemnon*-nal is megkísérelném. Az én tengerészeim most olyanok, a milyeneknek angol tengerészeknek lenniök kell, majdnem legyőzhetetlenek. Oly kevés ügyet vetnek a golyókra, mintha borsószemek lennének.“

Dundas tábornok nem bizakodott ennyire. „Érett megfontolás után“, mondá egy Hood lordhoz intézett levelében, „és a helyi, valamint egyéb körülmények több napon át folytatott személyes meg szemlélése után

azt találom, hogy Bastiának megostromlása jelenlegi eszközeink- s erőnkkel hiú és meggondolatlan vállalkozás lenne, melynek bármely tiszt által való megkísérlése igazolható nem lenne.“

Hood lord azt válaszolta, hogy semmi sem örvendeztetné meg inkább, mintha az egész felelősséget magára vállalhatná és hogy kész saját veszedelmére a várat a rendelkezésére álló eszközökkel s erővel megvívni. D'Aubant, a ki ez időben a hadsereg fölötti parancsnokságot átvette, osztozott elődje véleményében és nem találta helyesnek ő lordságának csak egyetlen katonával, ágyuval avagy hadiszerekkel segítségére lenni. Hood lord csak néhány tüzért kaphatott kölcsön és a hajókra rendelve a csapatokból azokat, a kik mint tengerészkatonák¹⁹ a hajókon beosztattak s a kik a hajókönyvekben a legénységi őrség kiegészítése gyanánt voltak nyilvántartva, megkezdte az ostromot 1183 katonával, tüzérrel és tengerészgyalogossal,²⁰ valamint 250 matrózzal. „Kevesen vagyunk“, mondá Nelson, „de a jó fajtából; st. florenzoi tábornokunk nem adna nekünk egyetlenegyét sem az ott henyélő öt ezredéből.“

Az embereket^{20a} ápril 4-én szállították partra Villettes alezredes és Nelson alatt, a kinek a hadsereg a dandárnoki rangot adta. A tengerészek az ágyukat oly magaslatokra vontatták fel, a hová feljutni majdnem lehetetlennek látszott; igen nehéz dolog volt, olyan, a milyent, mint Nelson mondá, brit tengerészen kívül senki más el nem végezhetett volna. Bár a katonák kevésbbé ügyesek az ilyféle szolgálatban, mivel nincsenek folytonos szoktatás által az ügyességre tanítva, mint a tengerészek, őket is hasonló szellem lelkesítette. „Buzgóságuk“, mondá a dandár-

nok, „majdnem páratlan. Nincs köztük egy sem, a ki ne tekintené magát az eredményben személyesen érdekeltnek és tábornokuk által elhagyottnak. Ez, meg vagyok győződve, megkétszerezte erejüket.“ A sok közül ez is egyik bizonyítványa annak, hogy arra, hogy katonáink tengerészeinkkel vetekedjenek, nem kell más, mint az, hogy ép oly jól vezényeltessenek. Ugyanaz a szívük és lelkük, mint a hogy ugyanaz a húsuk és vérük. Visszavonuláskor igaz, hogy talán nem lehet túlságosat követelni tőlük, de állítsd őket szemtől-szembe az ellenséggel és nincs, a mit nem tudnának végbeinni, ha ugyan emberi erővel elérhető. A francziák hasznukra fordították azt az időt, a melyet katonai parancsnokunk nekik ²¹ engedett, és mielőtt Hood lord megkezdhette műveleteit, bosszúsággal látta, hogy az ellenség nap nap után új erődöket emelt, megerősítette a régieket és a támadást megnehezítette. La Combe St. Michel, a nemzeti konvent biztosa, a ki a városban volt, a következő szavakkal felelt az angol tengernagy felhívására: „Vannak tüzes golyóim hajóitok és szuronyaim katonáitok számára. Ha embe-reink két harmadá halott lesz, akkor az angolok nagylelkűségére bízom magamat.“ Az ostromot azonban nem állották ki avval a szilárdsággal, a melyet ez a válasz jósolni látszott. Május 19-én kezdetüket vették a kapituláció iránti tárgyalások, aznap este a csapatok St. Fiorenzóból a dombokra vonultak és másnap reggel d'Aubant tábornok az egész hadsereggel megérkezett, hogy birtokába vegye Bastiát.

Az ostrom eredménye igazolta a tengerészek önbizalmát, de mikor látták, hogy mit végeztek, ők maguk mentegették a tábornokokat véleményükért. „Csodálkozom“, mondá Nelson, „ha meggondolom, hogy mit

értünk el; 1000 rendes katona, 1500 nemzetőr s egy nagy korzikai csapat, összesen négyezeren tették le a fegyvert 1200 katona, tengerész-gyalogos és tengerész előtt! Mindig abban a véleményben voltam, mindig a szerint cselekedtem és sohasem volt okom megbánni, hogy egy angol felér három francziával. Ha ez angol város lett volna, bizonyos vagyok benne, hogy nem foglalták volna el.“ Mikor elhatározták, hogy az erősséget megvívják, sokkal kisebbnek vélték az ellenség számát és csak mikor már az előkészületeket mind megtették és az ostromot formaszerűleg megkezdték, akkor értesült megbízhatóan Nelson arról, hogy az őrség mily túlnyomó számú. Értesülését azonban titokban tartotta, attól tartva, hogy ily elfogadható mentség alapján a vállalkozást abban hagyják. „Saját becsüLETEM“, írja nejeének, „Hood lord becsülete és hazánk becsülete áldozatul esett volna, ha megmondom, a mit tudtam; gondolhatod tehát milyenek voltak érzéseim az egész ostrom alatt, mikor sokszor azt javasolták nekem, írjak Hood lordnak, hagyjunk fel az ostrommal.“ Épen azokat az egyéneket jutalmazták meg Bastia ostromlásánál való viseletükért, a kik neki ily tanácsot adtak. Nelson pedig, a kiről valóban azt lehet állítani, hogy Bastiát ő vette be, jutalomban nem részesült. Hood lord köszönete, a melyre úgy nyilvánosan, mint személyesen érdemesítette, mint ő maga mondá, a lehető legszebb jutalom volt, melyet ember adhat. Ámde kitünő érdemeit a jelentések nem emelték ki olykép, hogy azok a nemzet előtt kellőleg ismertekké váltak volna és a kormányt arra indíthatták volna, hogy oly kitüntetésekben részesítse, a minőre bőven rászolgált. Ez azonban a sietség folytán történhetett, melylyel a jelentések irattak és nem szándékosságból, mert

Hood lord változatlanul állhatatos és őszinte barátja volt.

A kartellhajók²² egyike, mely az őrséget Bastiából Toulonba vitte, azt a hírt hozta vissza, hogy a francziák a kikötőből kievezni készülődnek és ezért ily nagy erőfeszítéseket tettek a kiűrités-okozta károk helyrehozására s egy hajóraj fölszerelésére. A hír csakhamar valónak bizonyult. Hood lord tehát keresésükre a hyères-i szigetek felé vitorlázott. Az *Agamemnon* vele járt. „Imádkozom az Istenhez“, írja Nelson neje-nek, „hogy találkozzunk hajórajukkal. Ha baleset érne, bizonyos vagyok benne, hogy viseletem olyan lesz, a mely téged királyi kegyre fog jogosítani. Nem mintha csak kevésbé is gondolnék arra, hogy hozzád vissza nem térnék és pedig becsülettel halmozva el, de ha nem, teljesüljön Isten akarata. Nevem sohasem fog szégyent hozni enyéimre. Azt a keveset, a mim van, neked adtam, egy csekély évi járadék kivételével; óhajtanám, hogy több lenne, de sohasem szereztem egy fillért sem becstelen úton; tiszta kézből ered.

Bármilyen sors várjon rám, imádkozom Istenhez, hogy áldjon meg és tartson meg fiad számára.“

Elszánt lélekkel és bizalommal telve, a teljesüléshez látszottak közeledni reményei s óhajai, midőn az ellenséget nem messze St. Tropezhez,²³ a szárazföld közelében fölfedezték. A szél lecsöndesedett és megakadályozta Hood lordot, hogy közéjük s a part közé jusson, a mint szándékozta. Antibes-ből s más helyekből csolnakok jöttek segítségükre és bevontatták a gourjeani rév zátonyai közé, a hol a St. Honoré- és St. Marguerite-szigeteken, valamint a Garoussefokon levő erődök védelmezték őket. Itt az angol tengernagy új támadási módra készült, t. i. a legköze-

lebbi öt hajót két tűz közé akarta szorítani. Hanem a szél megint egészen elállt és az angolok tapasztalták, hogy a francziák zárt hadirendben vetettek horgonyt s örködtek az egyetlen szoroson, melyen át nagyobb hajók behatolhattak volna. Ez csak úgy lett volna lehetséges, ha a hajókat evezős csolnakokkal vontatják²⁴ vagy horgonyokhoz erősített kötelek segélyével húzzák,²⁵ ami a támadást lehetetlenné teszi. Ez egyszer az ellenség megmenekült; de Nelson mindig eszében tartotta a csodálatra méltó támadási tervet, melyet Hood lord kigondolt, és eljött a nap, melyen Franciaországnak tapasztalnia kellett e terv borzasztó hatását.

Most az *Agamemnon* azt a megbízatást kapta, hogy Sir Stuart Károly tábornokkal közreműködjék Calvi²⁶ ostrománál; Sir Stuart oly tiszt volt, kinek, hazája kárára, sohasem nyújtottak megfelelő alkalmat rendkívüli tehetségeinek kifejtésére, melyek oly szembeötlők voltak mindenkinek, a ki csak ismerte. Melville lord²⁷ teljesen méltányolta tehetségeit és halála után nemeslelkűen tanuságot tett mellettük.

Nelsont itt kevesebb felelősség terhelte, mint Bastiánál, szíve szerinti emberrel volt dolga, a ki sohasem kímélte magát; minden éjjel a legelőretoltabb ütegben hált. De a szolgálat itt is oly fáradságos volt, mint Bastiánál. „Inkább agyoncsigázzuk magunkat,” írja Hood lordnak, „semhogy valami vád érjen bennünket. Bízom benne, hogy nem fogják elfeledni, hogy tengerészeink huszonöt nehéz ostromágyut vonszoltak fel az ágyutelepekbe, hogy valamennyit, három kivételével, ők látták el, s csak egy tűzér volt velük, a ki az ágyukat irányozta.”

Az éghajlat még sokkal ártalmasabb volt, mint a szol-

gálat, mert épen az „oroszlán-napok“ idejére esett, a mint ott a kánikulát nevezik. Kétezzer ember közül a felénél több beteg volt, a többi is valóságos váz volt. Nelson magát úgy irta le, mint nádat a tölgyek között, mely hajlong a viharban, míg azok letörnek. „A hány betegség csak uralkodik itt, mind megtámadott, de nincs reá elegendő erőm, hogy belém kapaszkodjanak.“ Az ellenség nem okozott nekik nagy veszteségeket. Ámde Nelsonnak komoly baja esett. Egy golyó közelébe beütött a földbe s a homokot és apró kavicsot a szemébe szórta. Az első perczen nem sok ügyet vetett rá. Ugyanaznap Hood lordnak írva, csak annyit említett, hogy csekély sebet kapott aznap reggel. Másnap azt mondta, hogy a legközelebbi éjjel már szolgálatot fog teljesíteni. Nem is engedte, hogy egy napnál tovább a szobában tartsa az orvos, de fél szeme látása elveszett.

Calvi eleste után,²⁸ különös mulasztás folytán, egyáltalán meg nem emlékeztek róla, még a sebesültek jegyzékében sem fordult elő neve. A tengernagyot ezért vád nem érheti, mert a kormánynak megküldte Nelson naplóját az ostromról, hogy teljesen megismerjék fáradhatatlan és páratlan erőfeszítéseit. Ha fáradságát nem jutalmazták oly fényesen mint megérdemelte, az akkori kormány és nem Hood lord volt az oka. Nelson érezte mellőztetését. „Száz-tiz napig harczoltam az ellenség ellen szárazon és vizen“, írja egy levelében, „hajók ellen három ütközetben vettem részt, kettőben saját hajómon Bastia ellen; csolnakjaimmal négy csatározásban, két falut vettem be és tizenkét hajót gyújtottam fel. Nem tudok róla, hogy bárki is többet tett volna. Megvolt az a vigasztalásom, hogy főparancsnokom mindig megdicsért, de jutalomban egyszer sem részesültem, és a mi még

bántóbb, oly szolgálatokért, melyekben én sebesültem meg, mások dicsértettek meg, a kik ugyanakkor tényleg ágyukban feküdtek, a csata terétől távol. Nem voltak igazságosak irányomban. No, de nem bánom, lesz még nekem külön lapom.“²⁹ Mily nagy mértékben teljesedett be dicsőségének ez a megjósolása!

Hajója legénységének egészségi állapota ez idő szerint, hogy saját szavaival éljünk, nyomorúságos rongyokra volt tépve, oly kemény szolgálat folytán, a milyent csak valaha hajóslegénység teljesített: 150-en ágyban feküdtek, mikor Calvit elhagyta; ezek közül 50 meghalt és a többinek is, úgy látta, egészsége teljesen megrendült.

Sürgönyökkel Drakehez³⁰ küldték Genuába és először esett beszélgetése a doge-val. A francziák már birtokukba ejtették volt Vado öblét Genua területén, és Nelson előrelátta, hogyha tervbe vették Olaszországba betörni, azt a következő tavaszon fogják végrehajtani. „A szövetséges hatalmak“, mondá ő, „egymásra féltékenyek voltak, és csak Anglia vette komolyan az ügyet.“ Ő a békét óhajtotta tisztességes föltételek mellett, mert, vélekedése szerint, Anglia kimerült oly szövetségesek támogatásában, a kik nem akartak a saját maguk ügyeért harczolni.

Hood lord most Angliába tért vissza s utána a parancsnokság Hotham tengernagyra szállott. Az ügyek a Földközi-tengeren ez időben igen sötét színt öltöttek. Az ellenség itt felülkerekedett úgy cselszövényei, mint fegyveres sikerei folytán. Toszkána békét kötött, megbizva Franciaországban, a mi tényleg annyit jelentett, hogy kegyelmére bizta magát. Korzika veszedelemben forgott. Mi a magunk számára vettük át a szigetet, formaszerint csatoltuk Nagybritannia koroná-

jához, s ép oly szabad alkotmányt adtunk neki, minő a miénk. Ez a lakosság többségének beleegyezésével történt, és soha alkut két ország között nem kötöttek méltányosabb és törvényesebb módon. De eljárásunk nem volt okos. A sziget elég nagy arra, hogy független állam lehessen s azzá kellett volna tennünk oltalmunk alatt, mindaddig, míg ily oltalomra rászorult. A korzikaiak ez esetben nemzetnek érezték volna magukat; de mikor az egyik párt az országot Angliának adta át, természetes következménye az volt, hogy a másik párt Franciaország felé fordult.

A nép elé azt a kérdést terjesztették, hová akarnak tartozni? Nyelvünk és vallásunk ellenünk szólt; nem-alkalmazkodó modorunk, attól tartok, még inkább. A francziák jobb politikusok voltak. Cselszövényben mindig utólérhetlenek; és most nyilvánvalóvá lett, hogy a sérelmek daczára, melyeket sohasem kellett volna elfeledni vagy megbocsátani, pártjuk napról-napra erősödött. Franciaország politikája még pedig bölcs politikája mindig az volt, hogy büszke föllépésével hatalmáról nagy véleményt keltsen más hatalmasságoknál és hogy előbb fenyegetett, mielőtt lecsapott. Ez oly rendszer, mely, míg szövetségeseinek bátorságát fentartja és reményeiket folyton táplálja, ugyanakkor megfélemlíti ellenségeit. Korzikát most fennen fenyegették. A francziák még nem kaptak leczkét a tengeren való alábbrendeltségükről, s így kihívó megvetéssel viselkedtek irányunkban a vizen. Hatalmasabb hajóhaddal rendelkeztek a Földközi-tengeren, s ezt avval a tüzetes parancscsal küldték ki, hogy keresse föl az angolokat s ütközzék meg velük.

Ennek értelmében a tizenhét sorhajóból s öt kisebb hajóból álló touloni hajóraj a tengerre szállt. Hotham

tengernagy ennek hírére Livornóban vette s azonnal felkeresésükre indult. Vele volt tizennégy sorhajó s egy nápolyi 74 ágyus fregáta, de hajóiról a legénység fele hiányzott és csak 7650 emberből állott, holott az ellenségnek 16,900 embere volt. Csakhamar meglátta őket³¹; általános csatát vártak, és Nelson, mint minden ily alkalommal, most is sebtében levelet írt nejének, mintha talán utolsó búcsuja lenne tőle. „Mindnyájunk élete“, mondá, „annak a kezében van, a ki legjobban tudja, vajjon megtartsa-e az enyémet vagy sem; ámde jó hirem és nevem saját kezemben van.“

Bármennyire bizott azonban a francia kormány tengeren való felsőbbtségében, a tisztek nem így éreztek és miután egy napig az angolok színe előtt hadakoztak³², elűzetni engedték magukat. Egyik hajójuk, a 84 ágyus *Ça Ira*, elveszítette főárboczá³³ s előárboczának derekát³⁴. Az *Inconstant*³⁵ tüzelni kezdett egy megrongált hajóra, de annyi lövést kapott, hogy kénytelen volt azt elhagyni. Nemsokára ezután egy francia fregáta kötélre vette³⁶ a *Ça Ira*-t, a 120 ágyus *Sans-Culottes* és a 74 ágyus *Jean-Barras* pedig előrészenek szélfelőli oldalán³⁷ maradtak mintegy ágyulövésnyi távolságban. Az *Agamemnon* feléje vette irányát, habár közelében több mérföldnyi távolságra nem volt egy sorhajó sem, a mely támogathatta volna. A mint közeledett, a *Ça Ira* a farágyúit oly jól irányozta ellene, hogy mindegyik lövése, kivétel nélkül, a hajónak valamely részét találta, utóbb pedig már az árboczeket. Nelson nem szándékozott tüzelni, mielőtt a *Ça Ira* farát el nem érte. De látván, hogy segítségre egyáltalán nem számíthat és hogyha árboczei használhatatlanokká válnának, hajója tönkre fog lövetni, tervét a körülményeknek megfelelőleg módosította.

Mihelyt tehát száz yard ³⁸ távolságra érkezett a farától, elrendelte, hogy a kormánylapátot ³⁹ a jobb oldalhoz ⁴⁰ szorítsák, a hajtó- ⁴¹ és farvitorlákát ⁴² pedig húzzák össze ⁴³ és lübügtessék ⁴⁴ s a mint aztán a hajó letért, ⁴⁵ az összes oldalágyuival sortüzet adatott az ellenségre. ⁴⁶ Aztán a hátulsó vitorlafékszárazakat ⁴⁷ rögtön meghúzták, a kormánylapátot a bal oldalra szorították s így megint a sarkában volt. ⁴⁸ Ezt a műveletet kétsz egy negyedóráig folytatta, sohasem engedvén alkalmat a *Ça Irá*-nak, hogy akár az egyik, akár a másik oldalának ágyuit ellene fordíthassa, a mivel oly idegessé tette a francziákat, hogy ha most a farágyukkal lőttek, azt oly kevés nyugodtsággal és pontossággal végezték, hogy minden lövés túlment a célon. Ekkor már vitorlái rongyokban csüngtek alá; a hátulsó árboczderék, ⁴⁹ a hátulsó derékvitorla ⁵⁰ s a hátulsó alsó vitorlafák ⁵¹ pedig le voltak löve. Hanem a fregátának, a mely vontatta, sikerült úgy fordulni, ⁵² hogy vitorlái a szelet a másik oldalról kapták, s így a *Ca-Irá*t magával áthozta. Mind a két francia hajó most már képes volt ágyuit ellene irányozni s elkezdtek a tüzelést. Az *Agamemnon* félpisztollövésnyi távolságban haladt el mellettük; majdnem valamennyi lövés fölötte ment el, mivel a francziák ágyui fölfelé, a kötélzet ellen ⁵³ és távoli lövésre voltak irányozva és elmulasztották irányukat változtatni. Mihelyt az *Agamemnon* hátulsó ágyui célzott többé nem találhattak ⁵⁴, szélén át fordult, hogy a szelet a másik oldalról kapja, folytonosan tüzelve a mint fordult, és e műveletet oly pontossággal végezték, mintha csak, mint Nelson mondá, *Spitheadbe* ⁵⁵ kellene befordulnia. Fordulás közben látta, hogy a *Sans-Culottes*, mely az ellenség nagyobb számú hajóival egyetemben szélmentén fordult volt, ⁵⁶ hajója elejének szélalatti olda-

lán volt s ily irányban haladt⁵⁷. Ugyanez időben azonban a tengernagy parancsát jeleztették, hogy az előhad hajói csatlakozzanak hozzá. Ennélfogva Nelson eltávolodott⁵⁸ és készüléteket tett az összes vitorlák kifeszítésére; ⁵⁹ az ellenség pedig, miután hajóját megmentette, szorosan a szél felé fordította vitorláit⁶⁰, és távoli, sikertelen tüzelést kezdett meg ellene. Az *Agamemnon*-nak csupán hét embere sebesült meg, a mit maga Nelson is csodálatos dolognak tekintett. Vitorlái és kötélzete erősen meg voltak rongálva, hajójának teste is sok lövést kapott, némelyek szél és vízvonala közt⁶¹ érték volt. A *Ca Ira* 110 embert veszített volt az nap s annyira össze volt löve, hogy nem volt képes éj közben egyetlen árboczderekat is felállítani.

Másnap reggel szürkületkor az angol hajók friss széllel északnyugatra tartottak, míg az ellenséges hajóraj déli széllel evezett. Hajórajuk zöme⁶² mintegy öt mérföldnyi távolságban volt; a *Ca Ira* és a 74 ágyus *Censeur*, a mely vontatta, mintegy negyedfél mérföldre. Valamennyi vitorlát felhúzták, hogy elvágják utjokat, és miután a francziák kísérletet tettek megmentésükre, egyes hajók között csata fejlődött ki. Az *Agamemnon* csakhamar ismét tűzben volt tegnapi ellenfelével, de mindkét oldalán kellett küzdenie. A *Ca Ira* és a *Censeur* igen vitézül harczoltak; az előbbi majdnem 300 embert veszített a tegnapi veszteségen felül; az utóbbi 350 embert. Mind a kettő végre megadta magát és az *Agamemnon*-on alkalmazott Andrews sorhajóhadnagy, (annak a hölgynek a fivére kivel Nelson Franciaországban ismeretséget kötött,) a kinél, mint Nelson mondá, vitézebb tiszt nem taposta még a hátulsó fedélzetet,⁶³ felvonta az angol

lobogót mind a két hajón; az ellenséges hajóraj többi része azonban épen nem tett ki magáért.

Mihelyt e két hajó megadta magát, Nelson azonnal Hotham tengernagyhoz ment s azt javasolta neki, hogy a két zsákmányhajót az ütközetben sérülést szenvedett *Illustrious* és *Courageux* s a négy fregáta őrizete alatt hagyják, a flotta többi részével pedig vegyék üldözőbe az ellenséget és használják ki, a mennyire csak lehetséges, a már elért előnyt. De ő csak azt felelte: „Legyünk megelégedve, jól végeztünk“. „Nos“, mondá Nelson, „ha tíz vitorlást fognánk el, de megengedjük, hogy a tizenegyedik elmeneküljön, ha azt is lehetséges lett volna kézrekeríteni, én akkor sem mertem volna azt mondani, hogy jól végeztünk; Goodall igazat adott nekem. Rávettem, írjon a tengernagynak; de ennek se volt eredménye. Oly napunk lett volna, mint a milyent Anglia évkönyvei hitem szerint, még nem mutattak fel“.

E levelében Nelson jelleme teljesen megnyilatkozik. „Óhajtanám“, mondá, „hogy tengernagy lennék s egy angol hajóraj parancsnoka; csakhamar vagy sokat végeznék, vagy tönkre mennék. Természetem nem tűr erőtlen vagy lassú rendszabályokat. Bizonyos vagyok benne, ha én vezénylek 14-én, vagy az egész francia flotta diszitette volna diadalomat, vagy pedig csunya helyzetbe jutottam volna“. Hogy mi lett volna az ~~eredménye~~, azt sejtelméből és szellemi erejének tudatából jól tudta. Most mi is tudjuk, mert Abukir és Trafalgar megtanított rá.⁶⁴

A *Ça Ira* és *Censeur* valószínűleg azért védték magukat oly makacsul, mivel abban a meggyőződésben voltak, hogy ha megadják magukat, kegyelmet úgyszemint kapnának, mert tüzesített golyókkal lőttek

és azonkívül oly készítménynyel, melyet mint ők mondák, a párisi konvent küldött nekik, s melynek úgy látszik az a tulajdonsága volt, mint a görög tűznek, hogy folyóssá lett az elsütés után s a víz nem birta eloltani lángját. Eztaz égő anyagot nagy gonddal rejtekben tartogatták a hajón, de a csatában sem ennek, sem a tüzesített golyóknak nem sok hasznát vették.

Hotham tengernagy ütközete Korzikát egyidőre megmentette. Azonban ez csak fél győzelem volt és Toulonba Brestből hat sorhajó, két fregáta és két kutter érkezvén, oly fölényre juttatta a francziákat, hogy ha hasznát tudták volna venni, komoly veszélybe juttattják az angol flottát a Földközi-tengeren. E hajórajt nagy mértékben elhanyagolta a tengernagyi hivatal, mikor Chatham lord állt élén és még jóideig e hivatalból való eltávolítása után sem érezte annak jótékony hatását.

Hood lord' haza ment, hogy a dolgok valódi állásáról felvilágosítást adjon és erősítéseket szorgalmazzon, a melyek az ez időszerinti kívánalmaknak s a háború színtere fontosságának megfelelőjenek. De az angol kormányt szerencsétlen tévedés vakította el, hogy az oly fontos szolgálat teljesítésére aránytalanul kicsi erőt is elégségesnek vélt s azt a káros gazdálkodási rendszert követte, hogy kevés megtakarítás árán haszontalanná tette mindazt, a mit elköltött. Hood lord nem kaphatta meg azokat az erősítéseket, melyeket szükségeseeknek tartott s a parancsnokságról lemondott. „Bizonyára megfeledeztek rólunk otthon“, mondá Nelson. Egy második 74 ágyus nápolyi hajó csatlakozott Hotham tengernagyhoz és Nelson elszomorodva látta, hogy az angol flotta már ennek is megőrült.

Mikor a löport s élelmiszereket hozó hajók Gib-raltárból megérkeztek, csodának tekintették, hogy az ellenség nem fogta el őket. Pedig, ha elfogják, a játéknak, mint Nelson mondá, itt vége lett volna. „Ez időben hadműveleteink hajók hiányában megakadtak és nem támogathattuk az osztrákokat a végett, hogy a szardiniai király tengerpartjait hatalmukba ejthessék. És ime, a mi tengernagyunk nem is érzi magát arra képesnek, hogy mutakozzék, még kevésbbé arra, hogy támogatást nyujtson nekik műveleteikben“.

Hire járt, hogy a francziák ismét tengerre szálltak tizenhat vagy húsz hajóval. Az egyesült briteknek és nápolyiaknak csak tizenhat vitorlásuk volt. Ha az ellenségnek csak tizennyolcz hajója lett volna, Nelson nem kételkedett volna a teljes győzelemben; „de ha húszan vannak, akkor már nem várható, és egy csata teljes győzelem nélkül káros lenne, mert Gibraltáron innen egyetlen hajót sem kaphatunk“. Végre Man tengernagy Angliából egy hajóosztálylyal jelent meg. Hogy mit akarhattak, mikor csak öt sorhajóval bocsátották útnak, mondá Nelson, „az merőben érhetetlen; ámde egyik olyan, mint a másik, és a mi országunkban a régi tengernagyi hivatal se nem javul, se nem változik. Tudniok kellene, hogy hajóink fele részének Angliába kellene menniök és hogy már régóta meg kellett volna bennünket erősíteniök“.

Ez időtájt Nelsont tengerészkatona ezredessé nevezték ki, a megelégedés jeléül, a mit ugyan rég óhajtott, de már nem is várt. Jókor érkezett e hír, mert lelkét lehangolta az a gondolat, hogy szolgálatait nem méltatták érdeme szerint és enyhítette méltatlankodását, melyet egy a hadügyminiszteriumhoz intézett kérvényére adott válasz keltett fel benne. A Korzikán

töltött négyhavi szárazföldi szolgálata alatt összes hajófelszerelése, a tábori élet mozgalmi következtében elveszett. Ennek folytán írt a hadügyminiszternek, röviden előadván a parton tett szolgálatait és megjegyezvén, hogy nem gondolja helytelen cselekedetnek, ha azt kéri, hogy ugyanazon kedvezményben részesítéék, a milyent egy hasonló rangbeli szárazföldi tisztnek adnának meg, mely rangja, elfoglalt állására való tekintettel, egyenlő egy dandárparancsnokéval. Ha nem adják meg neki, reméli, hogy költségeit legalább fele részben megtérítik. Azt a feleletet kapta, hogy a hadügyminiszterium kormánya még sohasem adott jutalmat oly tengerésztiszteknek, a kik a parton működő hadseregnél tettek szolgálatot.

Most a szolgálat új terére lépett.⁶⁴ Az osztrák és szardíniai hadseregek, de Vins tábornok vezérlete alatt, egy angol hajóosztályt kívántak segítségül, hogy közreműködésével a francziákat kiűzzék a genuai Rivierából, és miután Nelson már oly gyakran teljesített katonai szolgálatot, azonnal elhatározták, hogy a dandárnok menjen oda. Elvitorlázott St. Fiorenzo kikötőjéből rendeltetése helyére, azonban Del Mele fokánál az ellenség hajórajával találkozott, a mely legott üzöbe vette hajóosztályát. Az üldözés huszonnég óráig tartott. A szél változékonysága folytán, az angol hajók nagy szorultságban voltak, azonban a francziák ügyetlensége sok előnyt nyújtott nekik.

Nelson visszafordult volt St. Fiorenzóra, a hol az angol hajórajnak, mely épen javában szedte a vizet és hajóit javítgatta, hét óra hosszat bosszankodva kellett néznie, a mint az ellenség majd hogy hatalmába nem ejté Nelsont, míg végre a szél megengedte, hogy segítségére kivitorlázhasson. A francziák azonban

este eltávoztak, mert nem akartak még jobban közeledni a parthoz. Éjjel Hotham tengernagy nagy erőfeszítéssel kivitorlázott, kereste az ellenséget négy napig, megpillantotta az ötödiken.⁶⁵ Akadályozó szelek és boszszantó szélcsend, melyek mindennapiak a Földközi-tengeren, tették lehetetlenné, hogy megütközthessék velök; csak részben lehetett velük csatározni; azután teljesen megszűnt a tüzelés. A francziák a kedvező szélben a part felé húzódtak, míg az angol hajóhadat szélcsend tartotta fogva hat vagy hét mértföldnyire nyugotra. A 74 ágyus *Alcide*⁶⁶ megadta magát, de mielőtt még birtokba vehették volna, egy gyújtóanyagot tartalmazó láda az előárbocz kasában tüzet fogott s a szerencsétlen legénység önmagán tapasztalhatta, hogy mennyivel veszedelmesebbek voltak e találmányaik önmaguknak, mint ellenségeiknek. Oly gyorsan terjedt el a tűz, hogy a mint azt a francziák hivatalos jelentésükben előadták: a vitorlák, az árboczok és a hajó teste egyszerre látszottak tűzbe borulni, és habár az angolok csolnakjaikat azonnal lebocsátották a hajó fedélzetén lévő szerencsétlenek segítségére, mégis csak 200-at sikerült megmenteni. Az *Agamemnon* és a *Cumberland* parancsnoka, Rowley kapitány, épen másodszor közeli csatába elegyedtek az ellenséggel, mikor a tengernagy visszahívta őket. A szél ekkor egyenesen a Frejus-öböl irányában fújt, a hol az ellenség napnyugta után horgonyt vetett.⁶⁷

Nelson erre folytatta útját rendeltetési helyére nyolcz fregáta élén.⁶⁸ Oda érkezvén, Genuában értekezletet tartott Drakeval, az ottani állam angol követével. Abban állapodtak meg, hogy a britek feladata legyen megakadályozni minden kereskedést Genua és Franciaország, valamint a francia csapa-

tok által megszállt bármily pont között. Mert ha ez a forgalom nem szűnik meg, a szövetséges hadseregek ⁶⁹ aligha képesek állásaikat megtartani és lehetetlen lesz nekik az ellenséget fokozatosan kiűzni a genuai Rivieráról. Drake abban a véleményben volt, hogy szükségletek hiányában még Nizza is el fog esni, ha Genuával való forgalmát elvágják.

Az elzárolásnak ezt a nemét azonban Nelson nem eszközölhette kockázat nélkül. Megmagyarázta a követnek, hogy egy haditengerészeti hajóparancsnok ki van annak téve, hogy bíróság elé idézik kártérítésért, ha foglalásokat eszközöl. Növelte e veszélyt egy a tengerészeti miniszteriumtól nemrég kibocsátott rendelet, mely szerint, ha egy semleges hajót letartóztatnak, rakodmányának teljes jegyzéke a miniszterium titkárának elküldendő és semmiféle törvényes eljárás ellene meg nem indítható, míg a miniszterium véleményét meg nem küldi. Az ezen állomáson letartóztatott hajók rakománya többnyire gabonafélékből állván, rég megromolnának, mikorra a haditengerészeti hatóság parancsolata megérkeznék és akkor, ha a hajót eleresztenék a tulajdonosok a kapitányt tennék felelőssé a szenvedett kárért.

Az egyetlen elővigyázati szabály, a mely e veszély ellen alkalmazható volt, más veszélylyel járt. Mert ha a kapitány elrendelte, hogy a rakodmányt kivegyék, a fuvart megfizessék és a hajót szabadon bocsássák, akkor, ha az illető ügynök csalásra adná magát és csödbe jutna, megint a kapitány lenne felelős. Már történtek ily dolgok. Nelson tehát azt vélte egyedüli eszköznek, hogy a közös ügyre nézve lényegesnek tekintett szolgálatot teljesíthesse a tisztek megrontása nélkül: hogy nevezzen ki az angol követ ügynököket,

a kik kifizessék a fuvarbért, ereszszer szabadon a hajókat, adják el a rakodmányt és tartsák meg az árát, míg a kérdést el nem döntötték; így biztosítja a kormány tisztjeit. „Nemcsak hogy erre rendeletem nincs főparancsnokomtól“, mondá Nelson, „de sőt némileg ellenére cselekszem. Ámde támogatnak engem nemcsak Ő Felségének turini és genuai követei, hanem annak tudata is, hogy jól és helyesen cselekszem királyunk és hazánk javára. A tisztnél, a ki künn van, a politikai bátorság ép oly szükséges, mint a katonai.“

E tulajdonsággal, mely a katonai bátorságnál annyival ritkább, a mennyivel értékesebb és a mely nélkül a katona hősiessége gyakran haszon nélküli, Nelson kiváló mértékben birt. Előterjesztéseit érdem szerint méltatták. Hotham tábornagy ajánlotta őt azért, a mit tett s evvel irányozta a kormány figyelmét arra a kárra, a melyet a szövetségesek ügye a semleges hajók csalárdsága miatt folyton szenvedett. „Mily változás ez életem tevékenységében!“ mondá ez a fáradhatatlan ember. „Íme itt vagyok és elkezdtem közreműködni egy öreg osztrák tábornokkal és majd-hogynem azt képzelem, hogy egy lovas csapat élén támadok! Naponként nem irok kevesebbet tíz-húsz levélnél, aztán még az osztrák tábornok, meg a segéd-tisztek és kis hajócsapatom időmet teljesen elfoglalják. Ezt szeretem, legyen szolgálatom tevékeny vagy semmilyen.“ Nelson gyöngé testét szelleme tartotta fenn nagy erőmegfeszítéseiben. Ez időben majdnem teljesen vak volt és csak nagy megerőltetéssel tudott írni. „A szegény *Agamemnon*“, mondá néha, „majdnem annyira el van nyűve, mint a kapitánya és mind a kettőt nemsokára le kell szerelni és kijavítani.“

A mikor Nelson először látta de Vins tábornokot,

azt hitte, hogy tehetséges ember, a ki kész erélyesen cselekedni. Tétlenségét a tábornok a piemontiaknak és nápolyiaknak rótta fel, a kiket, mint mondá, semmi sem bírhat cselekvésre; Nelsonnal azt a tervet szötte, hogy az osztrák hadsereg egy részét hajóra szállítják és azzal a francziák háta mögött szállnak partra.

Ámde az angol commodore csakhamar gyanította, hogy az osztrák tábornok nem igen hajlandó tevékeny hadműveletekre. Abban a reményben, hogy fölserkenti, irt neki, mondván, hogy megszemlélte az egész partot nyugot felé egész Nizzaig és kész arra vállalkozni, hogy négy vagy ötezer embert fegyverrel és ágyukkal és több napi élelemmel együtt hajói fedélzetén elszállítson és St. Remotól két mértföldnyire ágyukkal együtt partra szállítson. Az osztrák hadseregnek élelemmel való további ellátása végett késznek nyilatkozott a szállítmányt hajóival kísértetni, hogy biztonságban megérkezzenek és a hadsereg visszaszállítását is, ha az szükségesnek mutatkoznék, hajócsapatával fedezni. St. Remo birtoka, mint mindennemű raktárak főállomása, az osztrák tábornokot képesítette volna, hogy hadseregével akár kelet, akár nyugot felé fordulhasson. Az Onegliónál táborozó ellenség el lenne vágva az élelmiszerektől és csapatokat lehetne partra szállítani e hely megtámadására, bármikor kívánatos lenne. St. Remo volt az egyedüli hely Vado és Villefranche között, a hol a hajócsapat biztosságban lenne és bármily szélben horgonyt vethetne. Az öböl nem volt olyan jó nagy hajók számára, mint Vado, de volt kikötőgátja, melyen minden kis hajó kiköthetett és lerakodhatott. Az öböl a szövetségesek birtokában lévén, Nizzát teljesen el lehetett volna zárni a tenger felől. De Vins tábornok válaszában úgy tett, mintha azt

hinné, hogy Nelson javaslatának csak az lenne a célja, hogy St. Remot hatalmába ejtse, hogy ott hajóival állomásozhasson. Azt mondta neki, a mit a nélkül is tudott és már előbb meg is mondott, hogy Vado öble jobb horgonyzóhely; mindamellett, ha „Nelson parancsnok úr“ biztos róla, hogy a hajóraj egy része ott telelhetne, nincs az a veszély, melynek örömmel ki nem tenné magát, hogy Ő brit Felsége hajói számára biztos állomást szerezzen. Nelson csakhamar biztosította az osztrák parancsnokot, hogy nem ez volt emlékiratának célja. Gyanakodni kezdett most, hogy úgy az osztrák udvar, mint a tábornok más célzt tartottak szem előtt, mint a szövetségesek ügyét. „Ez a hadsereg“, mondá, „kimondhatatlanul lassú, s én azt kezdem hinni, hogy a császár másik négy millió angol pénzhez szeretne jutni.“

„A mi a német tábornokokat illeti, a háború mesteriségük, a béke romlásuk; tehát nem várhatjuk, hogy a háború befejezését óhajtanák. Az udvarok politikája oly alávaló, hogy magánosok szégyellnék a dolgot: ez mind csak fogás és csel, a közös ügy pedig áldozatul esik. A tábornoknak szüksége van kibúvóra. Már huzamosabb idő óta látom, hogy nem akar a mostani hadállásán túlmenni s a Nizza elleni vállalkozás meggyúsulását, a melyet pedig hadserege főcéljául tüntetett fel, mindig az angol flotta és a szárdinaiak közre nem működésének szándékszik felróni.“

Hogy ez ürügyet megszüntesse, Nelson újra írt de Vinsnek s csak arra kérte, tudassa vele, hogy mikor és hány embere kész hajóra szállni. Akkor, mondá, azonnal küld hajót Hotham admiralishoz s kéri, hogy küldjön szállítóhajókat; nincs kételye, hogy

megkapja azokat és hogy a terv egész terjedelmében sikerül. Nelson akkor azt gondolta, hogy ha még az egész flottát felajánlanák is neki a szállításra, megint találna valami más mentséget és Drake, a ki most az osztrák főhadiszálláshoz neveztetett ki, ugyanigy gondolkozott a tábornok őszinteségéről. Ezt azonban nem tették oly világosan próbára, mint kellett volna. Azt felelte, hogy mihelyt Nelson kész kijelenteni, hogy van 10,000 ember szállítására tüzérségükkel és podgyászukkal együtt elegendő hajója, a sereget megindítja. Ámde Nelson nem volt abban a helyzetben, hogy ezt megtegye. Hotham admirális, a kinek nagy érdeme, hogy ilyen férfiút nagyobbára a saját belátása szerint engedett cselekedni, igen elővigyázatos rendszert követett, a mely nem illett Nelson merész és nagy látókörű gondolkozásához; Nelsont folyton az bántotta, hogy Hood lord a földközítengeri parancsnokságról leköszönt, s azt mondta, hogy ez nagy veszteség a nemzetre nézve. A kieszt terv, mondá, meglegi a francziákat és talán az angolokat is.

Nem volt egység az egyesült hatalmak nézeteiben, sem egyenesség összeműködésükben, sem erély határozataikban. A semleges hatalmak a francziákat sikerebben támogatták, mint a szövetségesek egymást. Ez időben a genuai kikötők tele voltak francia kalózhajókkal, a melyek minden éjjel ki-be jártak és ellepték az öblöt; a francia hajóknak elnézték, hogy magából Genua kikötőjéből is kifutottak, megtámadták az áruikkal a kikötőbe törekvő hajókat s aztán visszatértek a kikötői gáthoz. Ez ellen semmi felszólalás sem történt, mig ellenben folytonos panaszokat tettek Nelson hajórája ellen, habár Nelson a leggondosabban óvakodott a genuai területet vagy lobogót megsérteni, úgy annyira,

hogy, a mint mondá, próbára látszottak tenni, hogy ki fárad ki előbb; ők-e a panaszok tételében, vagy pedig ő az azokra való válaszolásban. De a semlegesség kérdésének csakhamar vége szakadt. Egy osztrák biztos Genuából Vadoba utazott; köztudomású volt, hogy Voltriban fog meghálni és hogy 10,000 fontot visz magával; e prédát sokkal fontosabbnak tartotta a francia követ a városban és egy fregáta kapitány a kikötőben, mint becsületszavát amaz és kötelességét emez, valamint a semlegesség szabályait. A fregáta csónakjai partra vittek néhány kalózt, a kik a biztost kirabolták s a pénzt Genuába vitték. Másnap a városban nyilvánosan embereket toboroztak a francia hadsereg számára. 700 embert 7000 puskával a fregáták és más hajók fedélzetére szállítottak, abból a célból, hogy Voltri és Savona közt partra szálljanak. Az is tervben volt, hogy ott a francia hadsereg egy csapatja hozzájuk csatlakozzék, és hogy a genuai parasztokat fölkelésre szítsák, mely intézkedésekre minden elő volt készítve. Tizenharmadikának éjjelére ⁷⁰ állapították meg az expedíció elindulását. Az osztrákok sürgősen felhívták Nelsont, hogy ezt akadályozza meg és ő 13-án este meg is érkezett Genuába. Jelenléte a tervet meggyorsította és fregátája érdeme tudatában a kereskedőhajók közepett a belső kikötőben vetett horgonyt. A genuai kormány nem is kísérelte meg Nelsont felhívni, hogy a kikötő semleges voltát tiszteletben tartsa, tudva azt, hogy a semlegesség nyílt megszegését, ha nem is mozdította elő, de megtűrte és előre el lehetett készülvén a feleletre, melyet kapna: hogy hasztalan és lehetetlen neki azt továbbra is tiszteletben tartani.

Ámbátor e mozdulatnak megvolt a célbavett köz-

vetlen hatása, mégis előidézte a Nelson által előrelátott káros következményeket, melyeket elegendő haderő hiányában nem volt képes megakadályozni. Hajócsapatja nagyon is kicsi volt arra a szolgálatra, melyre vállalkoznia kellett. Két hetvennégy ágyus hajóra és nyolcz vagy tiz fregátára és korvétára lett volna szükség; de a mikor e megerősítésekért folyamodott, Hotham tengernagy már letette a főparancsnokságot. Sir Parker Hyde követte őt az új parancsnok megérkeztéig és azonnal a legcsekélyebb mértékre szálította le e megerősítéseket, csupán egy fregátát s egy brigget engedvén át nekie. Ez végzetes hiba volt. Mig az osztrák és szardiniai csapatok vezéreiknek akár árulása, akár tehetetlensége folytán tétlenül maradtak, a francziák Olaszország elfoglalására készültek. Néhány nappal azelőtt, hogy Nelsont imígy Genuába hívták, egy nagy szállítmányt Alassióig üldözött. Már azelőtt tizenkét hajót elpusztított abban a kikötőben, habár 2000 francia foglalta el a várost. E megelőző támadás folytán új védelmi intézkedéseket tettek és most már száznál több élelmezési hajó, ágyunaszád és hadihajó volt a kikötőben. Nelson sürgős előterjesztést intézett a tengernagyhoz, kiemelvén, hogy mennyire fontos lenne e hajókat megsemmisíteni és azt az ajánlatot tette, hogy fregátacsapatjával, ha a *Culloden*-t és *Courageux*-t átengedné, ő az *Agamemnon*-nal élükön valamennyit elfogná vagy megsemmisítené. Nem engedték meg neki e kíséreltet, de Nelson úgy vélekedett, hogyha megtörténik vala, megakadályozta volna az osztrák hadseregnek legott arra következett megtámadtatását.

De Vins tábornok elégtételt kívánt a genuai kormánytól biztosra kiraboltatásáért s a választ be nem

várva, a francziák néhány üres raktárát birtokba vette és örseit egészen Genua kapuiig hatoltatta előre. Ha előbb teszi, a raktárakat telve találta volna, azonban e kései rendszabály, mely a szövetségesek ügyének semmit sem használt, teljes összhangzásban volt a tábornok egész viselkedésével és nem csekély bizonyítéka ügyességének, melylyel az ellenség ügyét szolgálta, hogy ilyen körülmények közt úgy bánt el Genuával, mintha csak azon törné az eszét, hogyan árthatna leginkább magának. Nelson ez időben, saját kifejezése szerint, szorítóguzsban volt. Drake valaminth az osztrák követ s az osztrák tábornok, mindnyájan egyhangúlag kérték, ne hagyja el Genuát. Ha őrizetlenül hagyja e kikötőt, nemcsak a St. Pier d'Arena és Voltriban táborozó császári csapatok vesznének el, hanem a francziáknak sikerülne az a tervök, hogy magukat Voltri és Savona közé beékeljék. Ha az osztrákok előrenyomult hadai megveretnének, akkor a Borchetta-szoroson való visszavonulásuk is elvágtatnék. Ha pedig az megtörténik, akkor a hadsereg veszte is annak tulajdoníttatnék, hogy ő Genuát elhagyta. Másrészt tudta, hogy ha ő nincs Pietróban, akkor az ellenség ágyunaszádai megtámadják az osztrákok balszárnyát, s ha ezeket megvernék, a mit összes hadműveleteik eddigi szelleméből várni lehetett, vereségüket megint az *Agamemnon* elmaradásának tulajdonították volna. Ha megadták volna Nelsonnak a kért erősítéseket, mind a két ponton helytállhatott volna, és ha megengedik neki, a mit javasolt, hogy a hajószállítmányokat Alassióban megtámadhassa, akkor az osztrák tábornok ellenzése daczára is meggyőztette volna a francziák terveit. Előrelátta a veszélyt és ki is jelölte annak megelőzése módját, de a hozzá való

eszközöket megtagadták tőle. A támadás meg is történt, úgy, a mint ő azt előrelátta és az ágyunaszádok tüzüket az osztrákok ellen intézték.

Megesett azonban, hogy a bal szárny, a mely francziákkal állt szemben, egyetlen része volt a hadseregnek, a mely derekasan viselkedett. Ez az osztály megállta helyét mindaddig, míg a derékhad és jobb szárny meg nem futott, azután pedig katonai rendben vonult vissza. De Vins tábornok, rosszullet ürügye alatt, letette a vezérletet a csata közepében. „Ettől a perctől fogva“, mondja Nelson, „egy katona sem maradt meg többé a helyén, minthacsak az ördög üzte volna őket. Ezerek rohantak el, a kik még csak nem is láttak ellenséget s olyanok is, a kik 30 mérföldnyire voltak az előőrsöktől. Ha engem, megvallom, akaratom ellenére, nem tartottak volna vissza Genuában, nyolcz vagy tizezer embert fogtak volna el, ezek közt magát de Vins tábornokot, de így a Bocchetta-szoros nyitva maradt. Hajóm pénztárnoka, a ki Vadóban volt, az osztrákokkal együtt tizennyolcz mérföldnyit szaladt egyhuzamban; a katonák fegyver nélkül, a tisztek katonák nélkül, az aszszonyok támasz nélkül. A legöregebb tisztek kijelentették, még sohasem hallottak ilyen teljes csatavesztésről és pedig minden arra való ok nélkül. Így végződött az én hadjáratom. Mi szilárdítottuk meg a franczia köztársaságot; ha mi nem vagyunk, erősen hiszem, hogy ez a könnyű vérű, változékony nép sohasem alapította volna azt meg. Én gyűlölöm a francziákat, akár royalisták, akár köztársaságiak; de bizonyos dolgokban, úgy hiszem, az utóbbiak sokkal külömbek.“

Nelsonnak egy hadnagyát és két kadetjét fogták el. Levelükben megírták neki, hogy a katonák közül nagyon kevesen haladták meg huszonharmadik

vagy huszonnegyedik évüket, számosan közülök a tizennegyediket sem és valamennyien majdnem meztelenek voltak. Bizonyosak voltak róla, hogy az ő csolnakjának legénysége százat is megvert volna közülök és ha látta volna őket, nem gondolta volna, hogy még ha az egész föld kerekége tele lenne ilyenekkel, ezek képesek megverni az osztrák hadsereget.

De Vins tábornok veresége az ellenség birtokába juttatta a genuai partot Savona és Voltri között és megfosztotta az osztrákokat az angol flottával való közvetlen összeköttetéstől. Ennélfogva az *Agamemnon* mitsem használhatott volna többé ez állomáson. Nelson tehát Livornóba vitorlázott, hogy hajóját kijavíttassa. Mikor hajója dockba ment, nem volt azon árbocz, rúd, vitorla vagy bármi része a kötélzetnek, a mi ne szorult volna javításra, annyira össze volt zúzva golyóktól. A hajó teste annyira rongált volt, hogy az utóbbi időben már csak köréje tekert horgonykötelek⁷⁰ tartották össze.

NEGYEDIK FEJEZET.

Sir Jervis János átveszi a parancsnokságot. Nelson iránti bizalma. Első sikere Olaszországban. Korzika kiürítése. Nelson felügyel a csapatok hajóra szállítására Bastiánál. Csapatparancsnoki lobogóját¹ a *Minerve* fregátán huzatja fel. Megtámad két spanyol fregátát. Elhagyja a Földközi-tengert. Csatlakozik a tengernagyhoz. Találkoznak a spanyol flottával. A st. vincent-foki csata. Elfogja a *San Nikolas*-t és *San Josef*-et. Sir Jervis János jelentése a győzelemről. Nelson megkapja a Bath-rendjelt. Cadiz elzárolásánál a belső csapatot vezérli. Összeütközése egy spanyol bárkával. Hadi vállalat Santa-Cruz ellen. Egy golyó keresztülüti karját. A támadás megghiusul. A spanyol kormányzó nemeslelkűsége. Nelson visszatér Angliába. Sebe okozta szenvedései. Felgyógyulása.

Sir *Jervis János* megérkezett,² hogy a földközi tengeri flotta főparancsnokságát átvegye. Mihelyt az *Agamemnon*-t, mint kapitánya mondá, annyira kijavította, a mennyire egy korhadt hajót helyrehozni lehet, Nelson kivitorlázott Livornoból és a Fiorenzo-öbölben a tengernagyhoz csatlakozott. „Telve volt“, mondá, „aggódó kíváncsisággal sok oly dolgot megtudni, mikről, nagy csodálkozásomra, nem értesítették őt a hajórajnál; és szemmel láthatólag annyira meg volt elégedve a történendőkről való véleményemmel s az általam javasolt ellenrendszabályokkal, hogy minden tartózkodás nélkül közölte velem értesítéseit és terveit a valószínűleg történőkre nézve.“³

Az a mód, melylyel Nelsont fogadták, mondják, némi irigységet keltett. Egy kapitány megjegyezte

előtte: „Ön tetszése szerint cselekedett Hood lord idejében, ugyanazt cselekedte Hotham tengernagy alatt és teszi most Sir Jervis János alatt: önre nézve nem tesz különbséget, hogy kicsoda a főparancsnok“. Nagyobb bókot nem is lehetett volna bármelyik főparancsnokra nézve mondani, mint azt, hogy Nelson érdemeit elismeri és hogy — a mennyire 'csak lehetséges — megengedi neki, hogy saját belátása szerint cselekedjék.

Sir Jervis János felajánlotta neki a 90 ágyús *St. George*-ot vagy a 74 ágyús *Zealous*-t és megkérdezte, hogy nincs-e ellenvetése az ellen, hogy lobogójával alatta szolgáljon. Azt válaszolta, hogy ha az *Agamemnon*-t haza rendelik és lobogója⁴ meg nem érkezik, sok tekintetből visszatérni szeretne Angliába. Azonban, ha a háború tovább folya, nagyon büszke lenne arra, „ha lobogóját Sir John parancsnoksága alatt vonhatná fel“. „Nem nélkülözhetjük önt“, mondá Sir John, „sem mint kapitányt, sem mint admirálist.“ Annálfogva ismét elfoglalta állomását a genuai öbölben. A francziák nem használták fel e területen sike-reiket szokott gyorsaságukkal. Scherer, a ki parancsnok volt, mindennek inkább köszönheté előléptetését, mint érdemeinek. Ő a direktorium kegyencze volt, ámde most, Barras befolyása folytán, elmozdított e parancsnokságtól; az arra való képtelensége később világosan bebizonyult s utódjául Bonaparte neveztetett ki. Bonaparte kétségtelen bizonyítékait adta Toulonnál katonai tehetségének és Párisban kérlelhetetlenségének. Ámde sem tehetségének, sem gonosz indulatának nagyságát még akkor senki sem ismerte és talán még ő maga sem volt annak tudatában.

Vett értesítései alapján Nelson feltette, hogy a franczia hadsereg egyik oszlopa *Especia* kikötőjét

fogja majd hatalmába ejteni és vagy a genuai területen fog keresztül hatolni, vagy pedig a part mentében könnyű hajókon, minthogy a mi hadihajóink a víz sekély voltánál fogva nem közelíthették meg a partot. Ennek megakadályozására, mondá, két dolog lenne szükséges: a Vado-öböl birtokbavétele és Especia kikötőjének elfoglalása. Ha e pontok bármelyike biztosíthatnák, Olaszország ment lenne a francziáknak a tenger felőli támadásától. Beaulieu tábornok, a ki de Vinst a szövetséges osztrák és szardíniai seregek parancsnokságában követte, unokaöccsét, a ki hadsegédje is volt, küldte el Nelsonhoz, hogy értekezzék vele és megkérdezze, hogy Vado öblén kívül nem vethetne-e horgonyt valamely más helyen. Nelson azt válaszolta, hogy Vado az egyedüli hely, a hol a brit hajóraj biztosságban horgonyozhat. Azonban az ő hajórajának minden pont jó és bárhol jönne le a tábornok a tengerpartra, ott találja. Az osztrák ismételve kérdezte tőle, nem tart-e attól, hogy flottáját elveszti; ugyanannyiszor azt nyerte válaszul, majd küld aztán a tenger nagy egy másikat.

Hanem az osztrákokkal való minden együttműködési tervet csakhamar meghiúsította a montenottei csata. Beaulieu meghagyta volt,⁵ hogy támadják meg a voltrii állást. Ámde a kitűzött időnél tizenkét órával előbb tették ezt és mielőtt még oda érkezett volna annak vezetésére. Ennek folytán a francziák visszavonulhattak és elérték Montenotté-t, s ezzel számban határozott túlsúlyt nyertek az ottani csapatjaik a támadó osztály fölött. Ez a körülmény az osztrákok megveretését vonta maga után. Bonaparte olyan, az újkori háborúkban soha előbb nem tapasztalt gyorsasággal használta fel előnyeit, hogy tizennégy nap le-

folyása alatt megszabta a béke, vagyis inkább a meghódolás feltételeit, a melyek értelmében Piemont összes várerősségei hatalmába kerültek.

Csak egy alkalommal, de csakis ez egyszer bírta Nelson megakadályozni az új hódító haladását. Hat hajó, megrakva ágyúkkal és lőszerekkel Mantua ostromához, Toulonból St. Pier d'Arenába vitorlázott. Cockburn, a *Meleager* kapitánya, támogatásával egy parti üteg alá hajtotta őket, elhallgattatá az üteget és elfogta mind. Katonai könyveket, terveket, térképeket Olaszországról, melyeken különböző pontok voltak megjelölve, a hol azelőtt csaták vívattak és a melyeket a direktorium Bonaparte használatára küldött, találtak a szállítmányban. E tüzéség elvesztése volt egyik főok, mely a francziákat Mantua ostromlásának abba-hagyására kényszerítette. Ámde sokkal több volt az árulás és tehetetlenség a szövetkezett államoknak úgy tanácskozásaiban, mint hadseregeiben, mintsem hogy Ausztria e pillanatnyi sikert felhasználhatta volna. Bonaparte észrevette, hogy Olaszország meghódítása hatalmában állott.

Szerződésekre és a semleges vagy barátságos hatalmak jogaira ép oly kevés tekintettel volt, mint az a kormány, a melynek nevében eljárta. Mind a kettőt semmibe se véve, benyomult Toskánába és elfoglalta Livornót. E mozdulata folytán Nelson elzárolta a kikötőt és angol csapatokat szállított ki Elba szigetére, hogy Porto Ferrajot⁶ biztosítsa. Nemsokára erre elfoglalta Capraja szigetét, a mely azelőtt Korzikához tartozott, s attól alig negyven mértföld távolságra feküdt. E távolságot, mely bár csekély, mégis arra használták fel a genuaiak, hogy a szigetet, Korzikának a francziák javára történt gyűlázatos eladása után, maguknak meg-

tartsák. Genua most Franciaország pártjára állt. Kormányára már régóta alattomban segítségére volt a franciaíáknak és most a legkészségesebben engedett az első kényszerítő fenyegetésnek, mely őket arra hívta fel, hogy zárják ki az angolokat kikötőikből. Capraja ennek következtében foglaltatott el. Ámde ezen erélyes lépést nem követték mások, a mint kellett volna. Anglia ez időben sokkal inkább támaszkodott a szárazföldi gyenge kormányokra, mintsem bizott volna saját erejében. Az angol kormány elhatározta, hogy kiüríti Korzikát, mihelyt Spanyolország dacz-szövetséget köt Franciaországgal. Ez az eset, mely világosan előrelátható volt, mihelyt Spanyolország a béke megkötésére kényszerítettett, most bekövetkezett és azonnal kibocsáttatott a rendelet Korzika kiürítésére. Nem volt helyes politikai cselekedet e szigetet az angol birtokokhoz csatolni, de ha már megtörtént, szégyenletes volt azt visszavonni. Ez a szégyen elmaradt volna és a sziget birtokából származható minden előny biztosíthatott volna, ha kormánya megalkotását népére hagyják s ha védelmezték volna őket, hogy függetlenségükkel élhessenek.

Az alkirály, Sir Elliott Gilbert, mélyen érezte e kiürítés helytelenségét és szégyenét. A hajórajnak is megparancsolták, hagyja el a Földközi-tengert. Ez az elhatározás annyira ellenkezett az utoljára kapott utasításokkal, hogy Nelson felkiáltott, „tudják-e Ő Felsége miniszterei, hogy mit akarnak. Otthon nem sejtik, hogy mit nem végezhetne ez a hajóraj, a mely mindent és bármit végbe tudna vinni. Bármennyire örülök is, hogy viszont fogom látni Angliát, mégis zsákban és hamuban gyászolom e rendeletet, oly méltatlan az Anglia állásához, melynek hajóhadát meg tudnának

vívni az egész fegyveres világgal, és az összes hajóhadak közül, melyeket valaha láttam, nem láttam még egyet sem, mely tiszték és legénység tekintetében hasonló lett volna a Sir Jervis Jánoséhoz; ő maga oly főparancsnok, a ki őket dicsőségre vezetné“.

Sir Elliott Gilbert azon hiszemben volt, hogy a korzikaiak nagy többsége tökéletesen meg volt elégedve az angol kormányzattal, érezte annak előnyeit és ragaszkodott hozzá, a mire volt is helyes oka. Bármiként legyen is, mikor rájöttek, hogy az angolok kiűriteniszándékoznak a szigetet, természetesen és szükségképen békealkudozásokat kezdtek a francziákkal. Franciaország hívei nem találtak senkire, a ki ellenezte volna. Egy harmincz tagból álló bizottság kezébe vette Bastia kormányzatát és lefoglalt minden angol tulajdont. Minden ponton fegyveres korzikaiakat állítottak fel örökül és az alkirály elfogatását tervezték, Nelson, a ki a kiűritésre való felügyelettel bízott meg, meghiusította e terveket.

Oly időben, mikor senki sem merte hinni, hogy a készleteket, ágyúkat, élelmi szereket vagy bárminemű vagyont meg lehessen menteni, és mikor egy kalózhajó keresztben a kikötői gátnál horgonyt vetett, hogy egyetlen csónak se futhasson ki, azt üzente a bizottságnak, ha csak legkevésbé is elleneznék az angol vagyonnak hajóra szállítását és eltávolítását, azonnal löveti a várost. A kalózhajó ágyúit a hirt hozó tisztre szegezte, és a gátfőről puskákat szegeztek csónakjára. Erre Sutton, az *Egmont* kapitánya, kihúzta óráját s egy negyedórát szabott nekik arra, hogy fontolják meg feleletüket; mert öt percczel a negyedóra eltelte után a hajók megkezdik a lövetést. Erre még az örök is megfutamodtak és valamennyi hajó elhagyta

a kikötőt. Egy hajótulajdonos panaszt emelt a commodore előtt, hogy a városi hatóság nem enged semmit kivinni a vámházból. Nelson meghagyta neki, mondja meg, ha rögtön ki nem adják, megkezdeti a bombázást. A bizottság tagjai elsápadtak és szó nélkül átadták neki a kulcsokat. Utolsó kísérletük az volt, hogy az elszállítandó árukra vámot akartak vetni. Erre azt üzenete nekik, hogy igen kellemetlen látogatást tesz, ha a legkisebb panasz is felmerül.

A bizottság azt találván, hogy oly férfiúval van dolguk, a ki hatalma tudatában van és a ki el van határozva, tiszteletben tartatni a brit nevet, felhagytak kihívó viselkedésükkel és elismerték, hogy Bastia még sohasem volt oly csendes és rendes, mint a mióta az angolok birtokba vették. Ez ⁷ október 14-én történt. A következő öt nap a hajóra szállítás munkájával telt el. A magántulajdont mind megmentették, állami készleteket pedig 200,000 fontnyit. A francziák, a spanyol flotta támogatásával, mely alig tizenkét mértföldnyire volt Bastiától, Livornóból csapatokat szállítottak át: ezek a Corso hegyfok ⁸ mellett 18-án szálltak partra és 20-án reggeli egy órakor vonultak be a fellegrvárba, csak egy órával azután, hogy az angolok leszegezték az ágyúkat és onnan távoztak, Nelson virradatkor szállt hajóra, utolsó volt, ki a partot elhagyta, s így, mint mondá, ő volt az első s egyszersmind az utolsó, a ki Korzikát látta.⁹ A hatóság viselkedésén s a nép hajlandóságán, hogy a zavart a maga javára felhasználja, bosszankodva, mikor a csónakba lépett, visszafordult és felkiáltott: „No korzikai Jancsi, kövesd gyalázatos jellemed természetes hajlamát: fosztogass és állj bosszút“. Ez azonban nem volt Nelson megfontolt véleménye Korzika népéről.

Jól tudta, hogy hibáik a belső anarchia és idegen elnyomatás következményei voltak, tehát olyanok, melyeket hasonló okok minden népnél előidéznének, és a mikor látta, hogy mindazok közül, a kik az alkirálytól bucsút vettek, nem volt egy sem, a kinek nem volt könny a szemében, elismerte, hogy nem az angolok elleni ellenszenvből, hanem nyilván a franciaiktól való félelemből cselekedtek úgy. Anglia tehát alaposabb okkal vádolhatta saját kormányzóit kicsiny hitűséggel, mint a korzikaiakat hálátlansággal.

Miután Nelson e lealacsonyító szolgálatot ily ügyesen végrehajtotta, parancsot kapott, hogy parancsnoki lobo-góját a Cockburn György kapitány vezette *Minerve* fregátán vonassa fel és a szintén alája rendelt *Blanche*-al menjen Porto Ferrajóba és e hely kiürítése fölött szintén felügyeljen. Útjában találkozott két spanyol fregátával, a *Sabiná*-val és *Ceres*-sel.¹⁰ A *Minerve* az előbbit támadta meg, melyet Don Stuart Jakab, Berwick herczegnek¹¹ egy utódja, vezényelt. Három óráig tartó ütközet után, mely alatt a spanyolok 164 embert vesz-tettek, a *Sabina* megadta magát. Mikor a spanyol kapi-tányt, az egyedül életben maradt tisztet, felvezették a *Minerve* födélzetére, egy másik spanyol fregáta ért oda, s így kénytelen volt zsákmányát elereszteni és másod-szor is megütközni. Félórai erőpróba után az új ellen-fél megfordult s elvonult.

Ámde ugyanakkor egy két sorhajóból és két fregá-tából álló spanyol hadosztály jött a láthatárra. A *Blanche*, melytől a *Ceres* elszabadult, messze volt a szélfelőli oldalon s a *Minerve* csupán annak köszönhetette meg-szabadulását, hogy aggodalmában az ellenség elvesz-tett hajójának visszavételére fordította figyelmét.

Mihelyt Nelson Porto Ferrajóba érkezett, foglyát

békelobogó alatt Karthagénába küldte, előbb visszaadván neki kardját. Ezt tiszteletből tette a Don Jacobo tanusította vitézség iránt s úgy lehet őseinek becsben tartásából. „Úgy éreztem“, mondá, „hogy hazám méltóságának megfelelőleg cselekedtem és én mindig úgy teszek, a mint helyesnek tartom, tekintet nélkül a szokásra. A legjobb tiszt hírében állt Spanyolországban s emberei méltók voltak ily parancsnokra.“ Ugyanazon békelobogó alatt visszaküldte Porto Ferrajóból az összes spanyol foglyokat saját cserében embereiért, a kiket a zsákmányhajón elfogtak.

Ámde De-Burgh tábornok, a ki Elba szigetén parancsnokolt, nem érezte magát feljogosítva elhagyni a helyet mindaddig, míg külön utasítást nem kap erre Angliából, okul azt adván, hogy ő nem képes döntení a kormány egymással ellenkező rendeletei között, vagy eltalálni, hogy mik jelenlegi szándékai. Hozzátette, hogyha halasztást sürget, nem szolgál alapul neki más, mint az az óhaja, hogy eljárását a kormány helybenhagyja és nem mintha azt hinné, hogy Porto Ferrajót meg kellene tartani. Ámde mikor Nápoly békét kötött, Sir Jervis János úgy ítélte, hogy Olaszországgal való dolgának vége, és hogy Portugália megvédése az az ügy, melyre utasításai értelmében most figyelnie kell. Ennélfogva Nelson, teljesen világos és határozott utasításai értelmében, visszavonta az egész tengeri erőt Elbáról, hátrahagyván az élelmi szerekkel kellőleg ellátott szállítási hajókat, úgy rendelkezvén, hogy három nap alatt az összes csapatokat és készleteket a hajókra lehessen szállítani.

Most a Földközi-tenger elhagyására készült. Drake, a ki követünk volt Genuában, ezen alkalomból meleg szavakban tett tanuságot arról a nagyrabecsü-

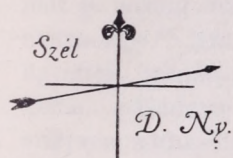
léről, melylyel a szövetségesek Nelson kiváló érdemei iránt viseltetnek, hozzátevén, hogy lehetetlen bárkinek is, a kinek szerencséje volt vele együtt működni, nem bámulni azon tevékenységet, képességeket és buzgóságot, melyet oly nagy mértékben és szakadatlanul kifejtett. Tény, hogy a Földközi-tengeren oly hosszú időn át teljesített szolgálata alatt viselkedésében ugyanazon buzgóságot, ugyanazon fáradhatatlan erélyt, ugyanazon gyors és meg nem téveszthető határozottságot tanusította, mely későbbi dicsőséges pályáját jellemezte. Nevét Angliában még alig ismerték, mikor már egész Olaszországban rettegték és tisztelték. Ily czím alatt érkezett egyszer egy levele: „Nelson Horatius, Genuában“. Írója, mikor kérdezték, hogy czimezhette ily határozatlanul a levelet, azt válaszolta: „Uram, csak egy Nelson Horatius létezik a világon“.

Genuában különösen, a hol oly hosszú időig állomásozott s a hol kötelességeinek természete eleinte folytonos viszálykodásokat idézett elő a kormánynyal, azután pedig arra kényszerítette, hogy a kikötő kereskedelmét beszüntesse, a doge és a nép egyaránt tisztelték; mert habár Nagy-Británia jogait és érdekeit szilárdan megóvta, a hatalom gyakorlatának szigorát udvariassággal és emberieséggel enyhítette, ha a kötelesség megengedte. „Ha a hivatalos lap“, mondá ő egy ezen időben nejéhez írt levelében, „minden tetteimet közzétette volna, nem mult volna el soha 14 nap az egész hadjárat alatt, hogy ne adott volna rólam hirt. Előbb vagy utóbb azonban a lap tele lesz velem. Érzem, hogy meg fog nekem adatni arra az alkalom. Ha ott leszek a dicsőség mezején, nem lesz lehetséges mellőzni engem. Bárhol akad tennivaló, bizonyos vagyok róla, hogy a gondviselés oda tereli lépteimet.“

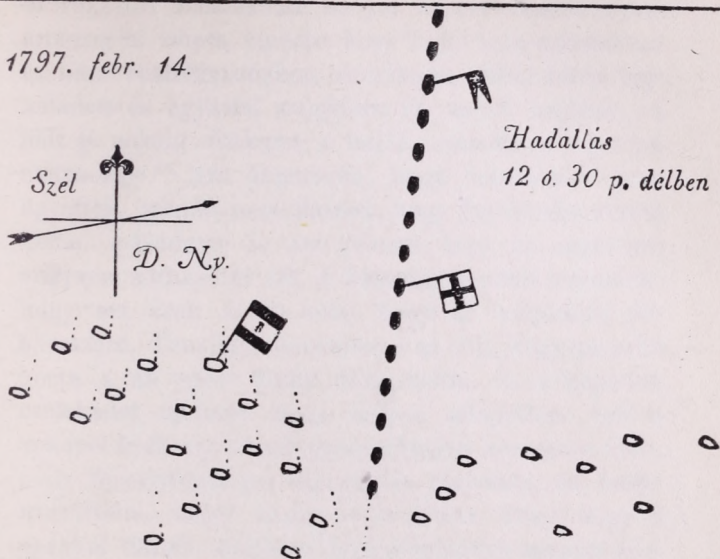
E reményei és előérzetei nem sokáig várakoztatták beteljesedésükkal. Nelson kedélyét már rég izgatta és lehangolta az az aggodalom, hogy döntő csatára kerül, még mielőtt a hajóhadhoz fog csatlakozhatni. Végre elvitorlázhatott Porto Ferrajóból Gibraltárba, egy szállító hajócsapat¹³ kíséretében. Elérvén arra a helyre, nyugat felé indult, a tengernagyot fölkeresni. A szoros torkolatánál a spanyol hajóhaddal találkozott és mikor február 13-án¹³ a St. Vincent-fokot elérte erről Sir Jervis Jánost tudósította. Most azt a rendeletet kapta, hogy parancsnoki lobogóját tűzze fel a Miller R. W. kapitány vezényelte 74 ágyús *Captain*-re és még a nap lemente előtt azon parancs jeleztetett, hogy a hajók készüljenek csatára és az éjjelen át zárt csatarendben maradjanak.

Napkeletkor előbukkant a spanyol hajóhad. A brit hadierő állt két 100 ágyús hajó, két 98-as, két 90-es nyolcz 74-es s egy 64-es, tehát összesen tizenöt sorhajóból,¹⁴ négy fregátából, egy korvétából és egy kutterből. A spanyolokét képezte egy négy fedélzetes 136 ágyús, hat három fedélzetes, egyenkint 112 ágyús, két 84-es, tizennyolcz 74-es, összesen 27 sorhajó; hozzá 10 fregáta s egy brig. Tengernagyuk: Don Joseph de Cordova 5-ikén egy amerikai hajótól úgy értesült, hogy az angoloknak csak kilencz hajójuk van, a mi igaz is volt akkor, mikor az látta volt őket, mert akkor egy Angliából megerősítésül küldött, öt hajóból álló osztály Parker tengernagy alatt még nem csatlakozott hozzájuk, a *Culloden* pedig elszakadt volt a csapattól. Ez értesítésre a spanyol parancsnok, a helyett hogy Cadizba ment volna, mint azt Karthagénából való elindulásakor tervbe vette, elhatározta, hogy az annyira csekélyebb erejű ellenséget fölkeresi

1797. febr. 14.

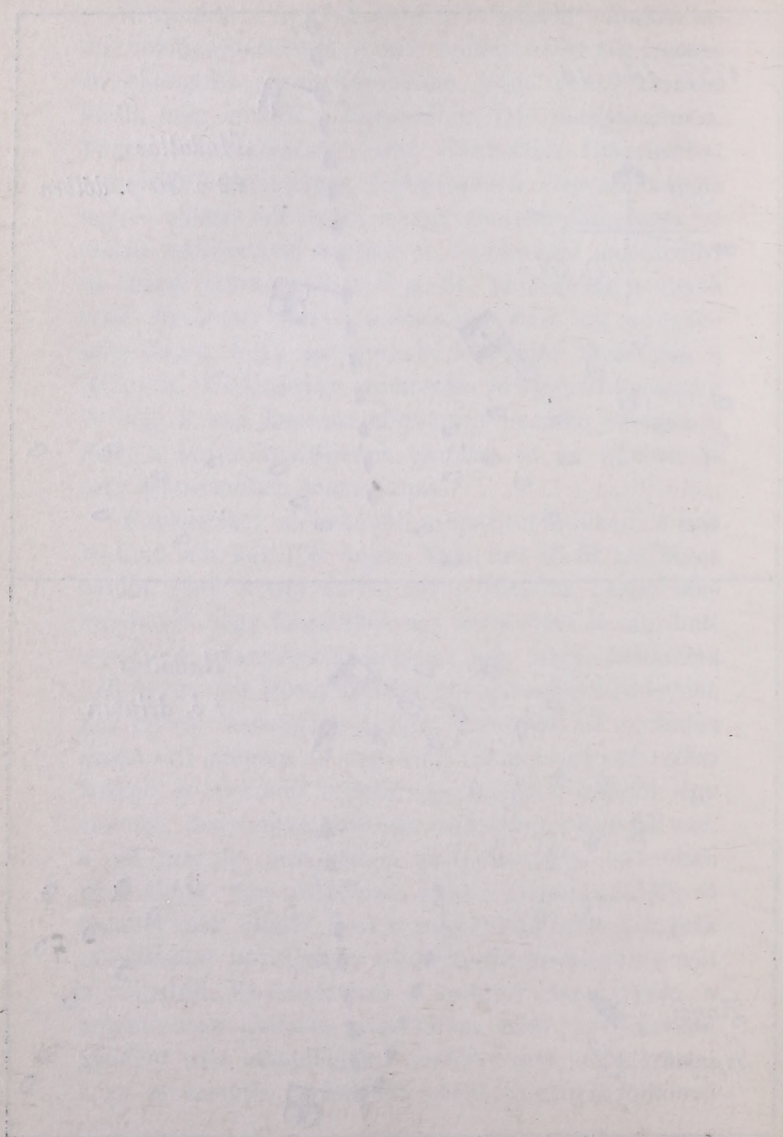
Hadállás
12 ó. 30 p. délben

Hadállás
1 ó. délután

Angol
Spanyol

és végzetes bizalmában, melyet az amerikaitól nyert értesítésbe vetett, elnézte, hogy hajói igen szétszórtan és némi rendetlenségben vitorláztak. Mikor 14-én hajnalodott és egyúttal megjelent az angol hajóhad, a köd jó sokáig eltakarta a hajók számát. A spanyol előőrs-hajó ¹⁵ azt képzelvén, hogy jelzésére ¹⁶ nem ügyeltek, miután nem látszott, hogy figyelembe vették volna, másodszor is azt jelezte, hogy az angol erő negyven sorhajóból áll. A kapitány később beismerte, hogy ezt csak azért tette, hogy az admirálist fölbresszse. Tényleges eredménye az volt, hogy zavarba hozta s az egész flottát fölriasztotta. Ez a képtelen cselekedet mutatja, hogy milyen állapotban volt a spanyol haditengerészet nyomorúságos kormányja alatt, mely Spanyolországot oly régóta elnyomta és lealacsonyította, végül pedig el is árulta. Tény, hogy a spanyol tisztek általános képességiánya annyira közismeretű volt, hogy egy gúnyiratban, mely ezen időben Madridban megjelent és a melyben az állami szolgálat különböző ágai eladásra hirdettettek, a tengerésztisztek nagyobb része teljes felszerelésükkel együtt ajándékuul voltak felajánlva, azzal a hozzáadással, hogy ha akad valaki, a ki őket megvegye, még szép jutalomra is tarthat igényt.

Mielőtt az ellenség szabályos csatarendet alakíthatott volna, Sir Jervis János felhúzatván az összes vitorlákat, ¹⁷ elérte őt, keresztül tört hajóhadukon, azután megfordult ¹⁸ és így kilencz hajójukat elvágta a főtesttől. Eme hajók megkisérelték a szelet baloldról felfogva, fordulni, ¹⁹ vagy avval a szándékkal, hogy keresztül hatolnak az angolok vonalán, vagy pedig szélalóli irányban elhaladni mellettök, hogy övéikhez csatlakozhassanak. Csak egynek sikerült e

vitorlának a rúdja ³² beleakadt volt a *San Nicolas* főkötelzetébe. ³³ A 69-dik ezred egy katonája a sáncz folyosójának ³⁴ egy ablakát betörvén, beugrott, a comodore maga és mások a lehető leggyorsabban követték.

A kabinok ajtói szorosan el voltak zárva és a spanyol tisztek pisztolyaikkal az ablakon keresztül lőttek rájuk. Csakhamar betörték az ajtókat. A spanyol dandárparancsnok épen akkor lelte halálát, mikor a hátulsó fedélzetre készült visszavonulni. Nelson előre-törtetett és Berryt már a sánczon ³⁵ találta, a mint a spanyol lobogót ³⁶ levonatta. Most a hajó elejére sietett, a hol két vagy három spanyol tisztet talált, a kik átadták neki kardjaikat. Az angolok most már az egész hajó birtokában voltak. Ekkor a *San Joseph* hátulsó tengernagyi folyosójából ^{36a} muskétákkal és pisztolyokkal tüzeltek rájuk. Nelson őrszemeket állított fel a különböző lábtóknál és utasította Miller kapitányt, hogy több embert rendeljen a zsákmányhajóra, egyúttal parancsolatot adott, hogy a *San Nicolas*-ról csáklázzák meg a *San Joseph*-et. Egy pillanat műve volt; ő vezetett elől, felkiáltva: „Westminster apátság vagy győzelem!” ³⁷ Berry segédkezett neki a főárboczs csatlólánczaiba ³⁸ átszállni, de abban a perczben egy spanyol tisztt a hátulsó fedélzet párkányán ³⁹ át odaszólt, hogy megadják magukat. Csakhamar ott volt a hátulsó fedélzeten, a spanyol kapitány átnyújtotta neki kardját és értesítette, hogy a tengernagy lent van, sebeiben haldoklik. Ott, az ellenség egyik elsőrendű hajójának hátulsó fedélzetén, fogadta el a tisztek kardjait és a mint átvette, egyenkint átadta Fearney Vilmosnak, az *Agamemnon*-ról való régi matrózai egyikének, a ki a legnagyobb

A ST. VINCENTI CSATA.

hidegvérűséggel karja alá dugta azokat. Matrózainak egyike feljött és az igazi angol érzületével kezénél fogta, mondván, hogy nem egyhamar lesz ilyen hely, a hol azt tehetné és hogy szívéből örül annak, hogy ott láthatja. A *Captain* emberei közül huszonnégy elesett és ötvenhat megsebesült. Az egész hajóraj vesztésének egy negyedrésze erre a hajóra esett. Nelson csak néhány zúzódást szenvedett.⁴⁰

A spanyoloknak még mindig volt tizennyolcz vagy tizenkilencz olyan hajójuk, a melyekben alig vagy épen nem esett kár. Hajóhaduknak az a része, a mely reggel elválasztatott a főerőtől, ismét közeledett és Sir Jervis John parancsot adott, hogy a vitorlákat fordítsák egymásnak.⁴¹ Hajói nem sorakozhattak volna hadirendbe, a nélkül, hogy zsákmányaikat el ne hagyják és szélalatti irányban ⁴² el ne hajtassanak. A *Captain*, mint teljes roncs, két zsákmányhajója mellett feküdt és a többi hajók nagy részének árbocjai és kötélzete annyira meg voltak rongálva, hogy kezelhetetlenekké váltak.

A spanyol tengernagy ezalatt, saját hivatalos jelentése szerint, hajóhada állapotáról bizonytalan véleményben lévén, megkérdezte kapitányaitól, helyes lenne-e újra fölvenni a csatát; kilencz közülök határozottan kijelentette, hogy nem; mások azt, hogy ajánlatos lenne a dolgot elhalasztani. Csupán a *Pelayo* s a *Principe Conquistador* nyilatkoztak a harez folytatása mellett.

Mihelyt a csata véget ért, Nelson elment a tengernagy hajójára. Sir Jervis John a hátulsó fődélzetten fogadta, megölelte és azt mondá, hogy nem bír eléggé köszönetet mondani neki. E győzelemért a főparancsnok St. Vincent grófi czímmel jutalmaztatott

meg. *) Nelson, a ki, még mielőtt a csata híre eljutott volt Angliába, ellentengernagygyá léptettetett elő, a Bathrendjellel tüntettetett ki. A spanyol ellentengernagy kardját, melyet Sir Jervis John határozott kívánságára megtartott, Norwich város polgármesterének és tanácsának ajándékozta, mondván, hogy nem tud helyet, a hol annyi öröme szolgálna neki és családjának, hogy azt őrizték, mint annak a megyének a városában, a hol ő született. Ez alkalomból ama város diszpolgárává választották meg. De a kapott szerencsekívánatok közül egy sem hatotta meg annyira, mint az, melyet tiszteletreméltó atyjától kapott. „Hálát adok Istennek“, mondá a derék férfiú, „hálás szívem egész

*) Sir Jervis John hivatalos levelében *Nelsont nem említette*. Mondják, hogy a tengernagy Lord Howe győzedelme után az ilyen kiemelés rossz következményeit tapasztalta s azért nem említett fel egyet sem nevénél, azt találván helyesnek, ha a nyilvánosság előtt csak általánosan mond dicséretet. A tengernagyi hivatal első lordjához intézett magánlevele, beleegyezésével, először látott napvilágot a Harrison által Nelsonról irt életleírásban. Ebben az van mondva, hogy „Nelson commodore“ a ki az utóvédben volt, jobboldali vitorlákkal szél ellen haladván, megfordulva, baloldali vitorlákkal vezetett és nagy részben hozzájárult a nap sikeréhez“. Elő van adva továbbá, hogy egymásután elfogta a két spanyol hajót. Hanem azon tény, hogy *Nelson parancs nélkül fordult meg és így tervezte és meg is nyerte a csatát*, nincs világosan kiemelve. Lehet, hogy helyesnek találta hallgatással átsurrani viselkedésén, mint fényes hibán. Ámde az ily példa nem veszélyes. Ama munka írója, a melyben e levél először lett nyilvánosságra hozva, óvást emel azon túlbuzgó barátok ellen, „a kik úgy akarják feltüntetni e csatát, mint inkább Nelson, mintsem a dicső főparancsnok csatáját, a ki jogosan kapta czímét arról“. „Senki sem“, mondja „szorult kevésbbé arra, vagy kívánta volna oly kevésbé csak egy levelet is kiszakítani bármely más hős dicskoszorújából

erejével, azért a kegyért, melyben azzal részesített, hogy téged megóvott. Nemcsak itteni kevés ismerőseim, hanem a nép általában, minden sarkon, oly szép szavakban üdvözöl, hogy kénytelen voltam a nyilvánosság elől visszavonulni. Kevés fiú érte el a dicsőségnak azt a magaslatát, a melyre hivatásbeli tehetség, a bátorság megfelelő fokával egybekötve a gondviseléstől óva téged drága gyermekem, felemelt, de még kevesebb atya élte meg, hogy láthassa. Örömkönnyekek peregtek le barázdás arczomon. Ki is állhatna ellen ily általános szerencsekívánatoknak? A Nelson-név és tettei visszhangoztak Bath városunkban, a közönséges ballada-énekestől kezdve a nyilvános színházig“. A jó öreg azzal zárta be levelét, hogy a dicsőség

azon hiú reménnyel, hogy azzal a magáét megnövelje, mint a halhatatlan Nelson. Soha senki sem érdemelte meg jobban mindazt, mit egy nemesen érző nemzet egyhangúlag nyújtott Sir Jervisnek, mint St. Vincent gróf.“ Igaz, hogy St. Vincent gróf jól megérdemelte jutalmát; de nem vonunk le érdeméből, ha azt mondjuk, hogy Nelson ép oly mértékben jogosított az e csatából eredő dicsőséghez, mint a főparancsnok maga; nem azért, mivel a csatának legnehezebb részét ő vívta és nem azért, mivel mind a négy hajóval, melyek el lettek fogva, megvívott és kettőt közülök, hogy úgy mondjuk, saját kezével ejtett foglyul; hanem azért, mivel *a döntő mozdulatot, mely őt mind-ezeknek véghezvitelére képesítette, s a melynek folytán a csata győzelemmé vált, a parancs mellőzésével saját, ítélete szerint és saját veszélyére vitte keresztül.* St. Vincent gróf megérdemelte grófi méltóságra emeltetését. De nem válik becsületére azoknak, a kiktől amaz időben a czimek osztogatása függött, hogy Nelsonnak sohasem adták meg a grófi rangot azon sikerek egyikéért sem, a melyeknek ő örvendhetett, habár az egyik a legteljesebb és legdicsőségesebb volt a tengerészet évkönyveiben és a másik a legfontosabb volt következményei tekintetében mindazok közül, melyek e háború folyamában vívattak.

pályája, a melyen oly sokáig kitűnt, ezentúl is nyitva áll előtte és áldását küldi rá.

Sir Horatius, a ki most kitűzte ellentengernagyi kék lobogóját,⁴³ azt a küldetést kapta, hogy Porto Ferrájóból a csapatokat elszállítsa. Ezt elvégezvén, lobogóját a *Theseus*-ra vitette. E hajó résztvett volt a lázadásban Angliában⁴⁴ s éppen most érkezvén hazulról, az emberek hangulatából ítélve, nem minden ok nélkül, veszélytől tartottak. Ez volt egyik oka annak, hogy Nelson e hajóra helyeztetett át. Néhány hétig volt csak a hajón, mikor egy a hajó összes legénysége nevében aláírt irat hagyatott a hátulsó fedélzeten, a mely e szavakat tartalmazta: „Kísérje siker Nelson tengernagyot! Az Isten áldja meg Miller kapitányt! Vegyék köszönetünket, hogy ilyen tiszteket rendeltek fölénk. Boldogok vagyunk és megelégedettek. Minden csepp vérünket ki fogjuk ontani, őket támogatva, és a *Theseus* neve ép oly halhatatlanná fog válni, mint a parancsnokáé“. Akárhol volt Nelson parancsnok, az emberek nagyon hamar ragaszkodtak hozzá: tíz nap lefolyása alatt a flotta leglázongóbb hajóját rendbe hozta volna. Ha a tisztnek nem sikerül megnyerni az alatta szolgálók szeretetét, meg lehet győződve, hogy a hiba főleg benne rejlik.

Mig Sir Horatius a *Theseus*-on volt, Cadix elzárolásánál a belső hajóraj parancsnokságával volt megbízva. E szolgálata közben belekerült a legveszélyesebb küzdelembe, melybe valaha volt. Éjjeli támadást intézvén a spanyol ágyunaszádok ellen, egy Don Miguel Tregoyen parancsnoksága alatti, huszonhat embert hordozó fegyveres bárka támadta meg csolnakját. Nelsonnal csak a tíz csólnakosa volt, ezenkívül Freemantle kapitány s csólnakmestere, Sykes

John, régi hű követője, ki már kétszer mentette meg admirálisa életét, a reá mért vágásokat felfogva, míg végre ez alkalommal fejét tartotta egy spanyol kard-csapása alá, nem maradván már más módja, hogy Nelsonról elhárítsa; így szerették Nelsont! Kétségbeesett küzdelem volt ez: kard kard ellen; s Nelson maga úgy vélekedett, hogy személyes bátorsága ez alkalommal jobban szembe ötlött, mint bármely más alkalommal egész életében. A számbeli nagy aránytalanság daczára az ellenség soraiból tizenhatalczan estek el, a többi megsebesült és a bárkát elfogták. Nelson hadnagyi állást kért volna Sykes számára, ha elég ideig szolgált volna. Modora és magaviselete, mondá, annyira állása fölé emelkedett, hogy a természet is már gentleman-nek szánta őt; de habár felgyógyult is abból a veszedelmes sebből, melyet hősies ragaszkodásának e cselekedete alkalmával kapott, azt még sem élte meg, hogy parancsnokának háladatos-sága és barátsága hasznára lett volna.

Tizenkét nappal ez összeütközés után Nelson egy expedíció élén Teneriffa ellen indult. Néhány hónappal azelőtt elterjedt a hír, hogy a mexikói alkirály pénzt hozó hajókkal e szigetnél kötött ki. Ez a körülmény azt a tervet keltette fel Nelsonban, hogy a szigetet meg kellene támadni s ezt közölte St. Vincent gróffal. Ő a vállalat nehézségeit teljesen felismerte. „Nem tartom magamat ugyan egyenlőnek Blake-⁴⁵kel“, mondá, „de ha jól emlékszem, akkor többet köszönhetett a szárazföldről jövő szélnek, mint saját erőfeszítései bármelyikének. A horgonyzó hely a tenger felől, csak igen magas partok alatt, közelíthető meg, három völgy mellett elhaladva; annál fogva vagy befelé fúj a szél a tenger felől, vagy szélrohamok jönnek

le a hegyekről, szélcsöndekkel felváltva.“ Jól látta tehát, hogy ha el is fogják a spanyol hajókat, céljok mégis megghiúsulna, ha csak a szél nem a part felől fújna. Szárazföldi csapatok biztosítanak a sikert, gondolá, íme itt vannak a csapatok minden szükséges készletekkel és ágyukkal Elba szigetéről már hajóra szállítva. „Ámde e tekintetben“ mondá, „a katonákat kell megkérdeznünk; és én tapasztalásból tudom, hogy nekik nincs merészségük politikai vállalatokba fogni, úgy, mint nekünk: mi csak hazánk javára gondolunk és mindennap kockáztatjuk hírnevünket, hogy annak használhassunk: a katona csak a parancsnak engedelmeskedik, egyebet nem cselekszik.“ Nelsont ily kemény ítélkezésre Korzikában szerzett tapasztalatai jogositották fel; ő nem élte meg a brit hadsereg dicsőséges napjait Wellington alatt. Az elbai hadsereg 3700 embere, mondá, három nap alatt elvégezhetné e dolgot, talán még kevesebb idő alatt is; ő vállalkozik kis hajócsapattal elvégezni a tengerészeti részt, mert habár nem könnyű a partot megközelíteni, a szállítóhajók befuthatnának s a szárazföldi csapatokat egy nap alatt partra szállíthatnák.

Az alkirályra vonatkozó hír alaptalan volt; de egy hazatérő Manilla-járó hajó ez időben Santa Cruz-ba⁴⁶ futott be és erre az expedíciót oda irányították. Nem oly mérvben szerelték fel, mint azt Nelson javasolta. A csapatot négy sorhajó, három fregáta és egy kutter, a Fox, képezte és Nelsonnak megengedték, hogy a hajókat és tiszteket ő maga válaszsza ki. Szárazföldi csapatokat nem adtak neki, elegendőnek tartották e célra a hajócsapat tengerészeit és tengerészkatonaít. Utasítása az volt, hogy erélyes támadást intézzon, de ő maga semmi szín alatt se szálljon ki a partra, ki-

véve azt az esetet, ha személyes megjelenése mulhatatlanul szükséges lenne. A terv az volt, hogy a csónakok kössenek ki éjjel a santa-cruzi öböl északkeleti oldalán levő erőd és a város között, vegyék be a várat s aztán szólítsák fel megadásra a kormányzót. Éjféltájt a három fregáta, fedélzetükön a partra szállandó emberekkel, a helyhez mintegy három mértföldnyire közeledett, de a nyílt tengeren^{46a} fúvó erős szél s a parttól velük szemben jövő erős áramlat miatt virradatig nem juthattak egy mértföldnyi távolságnál közelebb a kikötőhöz; ekkor azonban meglátták őket és szándékuk fölfedeztetett. Erre Trowbridge és Owen a tengerész-katonák kapitányával, Oldfielddel, elmentek az admirálishoz tanácskozni a teendők felől; elhatározták, hogy meg kell kísérelni az erőd feletti magaslatok elfoglalását. A fregáták legott partra szállították az embereiket és Nelson sorhajóival a part közelébe ment, hogy az erődöt bombázza s evvel az őrség figyelmét elvonja. A beállott szélcsönd és ellenkező áramlatok megakadályozták őt, hogy egy mértföldön belől megközelítse a partot; ekkor azonban a spanyolok a magaslatokat már biztosították és oly nagyszámú erővel szállták meg, hogy elfoglalásukat kivihetetlennek tartották. Terve ekkép a szél s áramlat körülményei folytán meghiusítatván, becsületbeli dolognak tartotta legalább megkísérelni a támadást. Ez történt július 22-én.⁴⁷ Embereit ez éjjelre ismét a hajókra vitte; 24-ikén a várostól északra vetett horgonyt hajóival és úgy tett, mintha a magaslatokat szandékoznék megtámadni. Hat órákor este jelt adatott a csónakoknak, hogy készüljenek a kapott parancs teljesítésére.

Mikor ez megvolt, Nelson levelet intézett a főparancsnokhoz, az utolsót, melyet még jobb kezével

irt. „Nem akarok most annak részletezésébe bocsátkozni, hogy miért nem vagyunk Santa Cruz birtokában. Ön oly méltányos irányomban, hogy elhiszi nekem, hogy minden megtörtént eddigelé a mi csak lehetséges volt, azonban eredmény nélkül. Ez éjjel, bármily jelentéktelen vagyok is, én fogom az egész arra szánt erőt a város erősítése ellen vezetni, holnap fejemet valószínűleg vagy babér vagy cyprus fogja koszorúzni. Egyetlen kérésem, vegye pártfogásába, ön és hazám, Nisbet Józsuát,⁴⁸ ha elesném; Clarence herczeg, meg vagyok győződve, élénken fog érdeklődni mostoha fiam iránt, ha csak említik előtte.“ Teljes tudatában annak, hogy mily kétségbeesett vállalkozás áll előtte, mielőtt a Theseust elhagyta, magához hívta kabinjába Nisbet hadnagyot, a kinek épen őrségi szolgálata volt a földélzeten, hogy segítsen neki rendezni és elégetni anyja leveleit. Észrevevén, hogy a fiatal ember fel van fegyverkezve, komolyan kérte, maradjon a hajón. „Ha mind a ketten elesnénk“, mondá, „mi lesz anyád-ból? A *Theseus*-ra való felvigyázatot rád bízom; maradj tehát és vedd át az őrséget.“ Nisbet azt felelte: „Uram, a hajó hadd viselje a maga gondját; én önnel fogok ez éjjel menni, ha soha többé nem mehetek is“.

Kapitányait a Freemantle vezette, *Seahorse* földélzetre hívta egybe vacsorára. Az említett hajó kapitányának a neje, a kit csak nemrég vett el a Földközi-tengeren, ült az asztalfőnél. Tizenegykor a csónakok mintegy 600—700 emberrel, továbbá 180 ember a *Fox* kutteren, végre 70—80 ember egy azelőtti napon elfogott csónakon, hat osztályban közeledtek a városhoz, a hajócsapat összes kapitányainak vezetése alatt, Freemantle és Bowen kivételével, a kik Nelsonnal együtt a támadást rendezték és vezették. Úgy volt tervezve, hogy

a kikötő gáton fognak partra szállani és onnan a lehető leggyorsabban a nagy térre sietni; azután sorakozni fognak s a körülményekhez képest előrenyomulni. Nem fedezték fel őket egészen félkettőig, ekkor félágyúlövésnyire a kikötés helyétől, Nelson megparancsolta, hogy a csónakok egymástól váljanak el és hurrá kiáltások közt a parthoz evezzenek. Ámde a spanyolok kitűnően elő voltak készülve. Az angolok hurrájára feleletül megszólaltatták a vészharangokat és a város egyik végétől a másikig vagy harmincz-negyven ágyú és muskétások heves tüzet intéztek a támadók ellen. De semmi sem volt képes fékezni az előrenyomulók rettenthetetlenségét. Az éj szokatlanul sötét volt; a csónakok legnagyobb része elhibázta a gátat és a partra jutott, borzasztó hullámtorlácson keresztül, mely valamennyit oldalt vetette a gáttól. A tengernagy, Freemantle, Thompson, Bowen és négy vagy öt csónak megtalálta a gátat; azonnal rohamot intéztek ellene és be is vették, habár, mint vélték, négy vagy ötszáz ember védte volt. Az ágyukat, huszonhat fontosakat, beszögezték. De oly irtóztató muskéta- és kartácstüzet intéztek ellenök, a fellegvárból és a gát feje körüli házakból, hogy a támadók nem tudtak előrenyomulni és majdnem valamennyi elesett vagy megsebesült.

Mikor Nelson a csónakból kilépett, azon perczben a jobb könyökét keresztül lőtték és ő elesett; de esése közben bal kezével megragadta épen kivont kardját, avval az eltökélt szándékkal, hogy míg él, attól el nem válik, mert nagybátyja, Suckling kapitány, viselte azt s ő ereklyeként őrizte. Nisbet, a ki közel volt hozzá, a csónak fenekére fektette őt és kalapjával fedte el összezúzott karját, nehogy a nagy

mennyiségben kiömlő vér látása még jobban fokozza gyöngeségét. Majd megvizsgálta a sebet, levette nyakáról selyemkendőjét és szorosan körülkötötte vele az elszaggatott véredényeket. Ha mostoha fiának nincs ily lélekjelenléte, Nelson bizonyára elveszett volna. Evezőseinek egyike, Lovel, ingét rongyokra tépte és hurkot csinált belőle az összezúzott karra. Azután kerestek öt más matrózt, kiknek segítségével nagy nehezen sikerült a csónakot leszabadítani a zátonyról, mely a bekövetkezett apály folytán szárazon maradt. Nisbet kezébe vette az egyik evezőt és a kormányosnak megparancsolta, hogy tartsa magát szorosan az üteg ágyui aljában, hogy borzasztó tűzétől mentek legyenek. Szavát hallván, Nelson összeszedte magát s kérte, emeljék fel, hogy körültekinthessen. Nisbet fölemelte, de nem lehetett látni mást, mint a parti ágyúk tüzelését és a mi fölzárlásuknál a háborgó tengeren látható volt. Néhány percz mulva a *Fox* legénységének általános jajkiáltását lehetett hallani; a hajó vízalatti részében lövést kapván, alámerült. Kilenczvenhét embere veszett el; nyolczvanhárom embert megmentettek, többeket Nelson maga mentett ki, és e közben való erőfeszítései nagy mértékben növelték fájdalmait és sebe veszélyességét. Az első hajó, melyet a csónak elért, a *Seahorse* volt, de nem lehetett rábírni, hogy fedélzetére menjen, bár jól tudta, hogy ha más hajóhoz próbálnak evezni, ez csak élete veszélyeztetésével történhetik. „Inkább meghalok, mintsem nyugtalanítsam Freemantle asszonyt azzal, hogy engem ily állapotban lásson, mikor semmi hírt sem tudok neki adni férjéről“. Most a *Theseus* felé vették útjokat. Mikor oldalához érkeztek, határozottan visszautasított minden segílyt, hogy a födélzetre juthasson, annyira türel-

metlen volt, hogy a csónak visszatérjen, abban a reményben, hogy talán a *Fox* néhány emberét még megmenthetik. Csak azt kívánta, hogy egy kötelet ereszszenek le a hajó oldalán, ezt a bal keze köré tekerte, mondván: „Hagyjanak magamra; megvannak még lábszáraim s egy karom, mondják meg az orvosnak, siessen és fogja műszereit. Tudom, hogy el kell vesztenem jobb karomat.“*) Mindenki csodálta bátorságát, mikor a hajóra ugrott.

Freemantle csakhamar a tengernagy után nehéz sebet kapott jobb karján. Szerencséjére azonban egy csónakot talált a parton és rögtön hajójára sietett. Thompson megsebesült; Bowen, Nelson mély fájdalomra, megöletett, nemkülönben egy a saját tisztjei közül, Weatherhead sorhajóhadnagy, a ki őt az *Agamemnon*-ról követte s a kit méltán nagyrabecsült. Trowbridge ezalatt, csapja szerencséjére, elhibázta a sötétségben a kikötőgátat és a partnak evezett az ütegek aljában, egészen közel a fellegrvár déli végéhez. Az *Emerald* kapitánya, Waller és két vagy három más csónak ugyanakkor kötött ki. Azonban a hullámtorlás oly erős volt, hogy sokan visszatértek. A csónakok azonnal megteltek vízzel s összezúzódtak a sziklákon és az emberek tarsolyaiban

*) Az amiens-i béke alatt, midőn Salisbury városán keresztülhaladt, a hol, mint mindenütt, a merre járt, nagy lelkesedéssel fogadták, egy embert ismert fel a tömegben, a ki segédkezet nyújtott, mikor karját lemetstették s azután is ápolta volt. Intett neki, jöjjön fel a városháza lépcsőjén, kezét nyújtotta neki és megajándékozta, megemlékezővén akkori szolgálatáról. Az ember kebléből egy darab paszomántot vett ki, a melyet az amputált kar ujjáról szakított le, mondván, megőrizte s utolsó perczéig meg is fogja őrizni, mint emléket régi parancsnokától.

a lőszer legnagyobb része megnedvesült. Néhány embert összeszedve, a nagy piac felé indultak abban a reményben, hogy ott találják a tengernagyot és a csapatok többi részét. A lábtók mind elvesztek, úgy, hogy egyenes támadást nem intézhettek az erőd ellen, hanem elküldtek egy őrmestert néhány városi ember kíséretében, hogy megadásra hívják fel. Ez a futár sohasem tért többé vissza és Trowbridge, miután nagy aggodalom közt körülbelül egy óra hosszat várakozott társaira, elindult, hogy Hood és Miller kapitányokhoz csatlakozzék, a kiknek sikerült a délnyugati oldalon partra szállni. Megkísérlették azután, hogy valami hírt szerezzenek a tengernagyról, de sikertelenül.

Virradatkor összegyűjtöttek volt mintegy nyolczvan tengerészkatonát, nyolczvan pikást és száznolczvan könnyű fegyveres tengerészt, mint a kik a partra szállottak közül még életben maradtak. Egy kevés lőszerre a foglyul ejtettektől tettek szert és elindultak, megkísérteni, hogy nem vehetnék-e be a váracsot lábtók nélkül is. Azt tapasztalták, hogy valamennyi utcza fölött ágyuk meredtek és hogy több ezer spanyol, mintegy száz francziával együtt, fegyverben, minden utczanyilásból feléjük indult. Nem volt semmi élelmiszerek, puskaporuk nedves volt, lehetetlen volt akár készleteket, akár erősítéseket kapni a hajókról, mivelhogy mind a csónak elveszett, Trowbridge nagy lélekjelenléttel Hood Sámuel kapitányt fehér lobogóval a kormányzóhoz küldte avval az üzenettel, hogy el van szánva a várost elhamvasztani és azonnal felgyújtatni, ha a spanyolok egy lépéssel is feléjük közelednének. Ámde a legnagyobb sajnálattal tudná magát erre elhatározni, mert nem szándéka a város lakosságának kárt okozni; kész megalkudni a következő

feltételek alatt: az angol csapatok evezhessenek vissza hajóikhoz minden fegyverökkel együtt saját csónakjaikon, ha azok még megvannak, vagy pedig lássák el őket elegendő mással; ők a maguk részéről kötelezik magukat, hogy a hajócsapat sem a várost, sem a Kanári-szigetek egyikét sem fogja bántani; végre a foglyok kölcsönösen cseréltessenek ki. Mikor e feltételeket előterjesztették, a kormányzó azt felelte, hogy az angolok adják meg magukat foglyokul; ámde Hood kapitány azt felelte, hogy neki utasítása van kijelenteni, hogy ha ezen feltételeket öt percz alatt el nem fogadják, Trowbridge kapitány felgyújtja a várost és szuronyszegezve támadja meg a spanyolokat.

Megelégedve a csaknem teljes sikerrel, mint bátor és fenkölt gondolkozású férfiú, az ellenségben is tisztelve a hősiességet, a spanyol kormányzó hozzájárult a feltételekhez. „És e helyütt“, mondja Nelson naplójában, „az igazság megkívánja, hogy a spanyol kormányzó, Don Juan Antonio Gutierrez, nemes és nagy-lelkű magaviseletétől jegyezzük. Mihelyt a föltételekben megállapodtak, abban a perczben megparancsolta, hogy sebesültjeink mindnyáját lássák el a kapható legjobb élelemmel és tudatta, hogy hajóinknak szabadságában áll partra küldeni és bármi szükséges frissítményeket azon idő alatt, míg a sziget közelében maradnak, bevásárolni.“

Egy Don Bernardo Collagon nevű ifjú levette ingét, hogy kötelékeket csináljon belőle egyik angolnak, ki ellen alig egy órával előbb harczolt. Nelson megköszönte levélben a kormányzónak tanusított emberieségét. Ajándékokat cseréltek ki egymás közt. Sir Horatio felajánlotta, hogy elviszi jelentéseit a spanyol

kormányának és így tényleg ő volt az első, a ki vere-ségéről adott hirt Spanyolországnak.

Az angolok összes vesztesége halottakban, sebe-sültekben és vízbefulladtakban 250-et tett ki. Hiva-talos jelentéseiben Nelson nem említette fel a maga megsebesülését, hanem Lord St. Vincenthez intézett magánlevelében, a mely első bal kezével irt levele volt, mély fájdalommal ír vállalatának sikertelenségéről. „Most már csak terhére vagyok barátaimnak és haszna-vehetetlenné váltam hazám számára, hanem utolsó leve-lemből láthatta, hogy mennyire aggódok mostoha fiam, Nisbet Józsa, előléptetése miatt. Mikor az ön parancs-noksága alatti szolgálatot el fogom hagyni, halottá válok a világ számára: visszavonulok és többé engem nem fognak látni. Ha ön jónak fogja látni, hogy engem lekötelezzen, bárha szegény Bowen elveszett, bizom benne, hogy meg fogja tenni. A fiú lekötele-zettem, de visszafizette azzal, hogy engem a santa-cruzi gáttól visszahozott. Remélem, hogy adhat nekem egy fregátát, mely hullám maradékát elvigye Angliába“. „Egy félkezü tengernagyot“, mondá egy következő levélben, „nem igen fognak többé használhatónak venni annálfogva annál jobb, minél előbb engedik meg egy szerény viskóba visszavonulnom; helyet engedek egy épebb embernek, az állam szolgálatában.“

Lady Nelsonhoz írt első levelében ugyanily véle-ményt nyilvání, de már vidámabb hangulatban van. „Ilyenek a háború esélyei“, mondá, „és nagy okom van hálálkodni. Tudom, hogy nagy örömdre fog válni, tudnod, hogy Józsa az Isten gondviseléséből, főeszköz volt életem megmentésében. Nem fogom csodálni, ha elhanyagolnak és elfelednek; valószínűleg nem fog-nak többé használható embernek tekinteni. De gazdag

embernek fogom magam tartani, ha vonzalmadat tovább is birni fogom. Kérlek, se atyám, se te ne vegyétek túlkomolyan balesetemet; lelkem már régóta el volt készülve ily esetre.“

Mostoha fiát, óhajításához képest, azonnal előléptették és oly számos megtiszteltetéssel várták Angliában, hogy megvigasztalhatták sebzett lelkét. Leveleket intézett hozzá a tengernagyi hivatal első Lordja és állhatatos barátja Clarence herceg, szerencsét kívánván neki dicsőséggel elhalmozott hazatérése alkalmából. Biztosította a herceget, hogy egy darabkáját sem lötték el ama lelkesedésnek, melylyel eddigelé szolgálta királyát. Bristol és London városai diszpolgárunknak választották. A Bath-renddel diszitették fel és ezer fontnyi évi járadék utalványoztatott neki.

Emlékiratában, melyet a szabályok értelmében ez alkalomból ⁴⁹ tőle bekivántak, a szolgálatok rendkívüli száma volt felsorolva, melyeket a háborúban teljesített. Elő volt adva, hogy négy csatában vett részt az ellenség hajóhadaival, három ütközetben csónakokon, melyek arra a célra rendeltettek, hogy az ellenséges hajókat kihurczolják a kikötőből vagy elpusztítsák és résztvett három város bevételében. A szárazföldön négy hónapig szolgált a hadseregnél és vezényelte Calvi és Bastia ágyúkkal való ostromlását. Része volt hét sorhajó, hat fregáta, négy korvéta és tizenegy kalózhajó elfogásában; mintegy ötven kereskedőhajót fogott el vagy semmisített meg és tényleg husznál többször volt az ellenséggel csatában, mely szolgálatai közben egyik szemét s egyik karját veszítette el és több nehéz sebet és zúzódásokat kapott.

Karja elvesztése hosszas és fájdalmas szenvedéseket okozott neki. A művelet alkalmával egy ideget

belevontak az egyik kötelékbe, a kötelék pedig, a francia sebészek gyakorlata szerint selyemből volt és nem viaszkos czérnából. Ez folytonos izgatottságot és vérfolyást okozott és miután a kötelék végeit abban a reményben, hogy ezt eltávolítják, mindennap húzogatták, nagy kinokat szenvedett. Angliába való visszatérése után még három hónapig tartottak a fájdalmak éjjel és nappal alig valami szünettel. Komoly kívánságára Lady Nelson mindenkor jelen volt karja bekötésénél, míg elegendő határozottságra és ügyességre nem tett szert, hogy a bekötözést maga végezhesse. Egy éjjel, kínos állapotának ez idejében, egész napi szünetlen fájdalmak után Nelson korán vonult vissza azon reményben, hogy egy kis nyugalomra tesz szert a bevett laudanum segélyével. Ő akkor a Bond Street-ben ⁵⁰ lakott, a családot azonban csakhamar felriasztotta nyugalmából a néptömeg, mely hangosan és erőszakosan kopogtatott az ajtón. Duncan ⁵¹ győzelmének híre terjedt el, és a ház nem volt kivilágítva. De mikor megmondták a tömegnek, hogy Nelson tengernagy fekszik itt az ágyban kínos sebben, az első közülök felelé: „Nem fognak többé ez éjjel bennünket hallani“; és tényleg a tisztelet és rokonszenv érzelve egyiktől a másikra elterjedt, oly hatással, hogy egy ily éj mozgalmassága daczára a házat többé nem zavarták.

November vége felé, egy egészséges álomban töltött éj után, azt tapasztalta, hogy karja majdnem teljesen ment a fájdalomtól. Azonnal elküldtek a sebészért, hogy vizsgálja meg, és a kötelék levált kis húzásra. Ez időtől fogva gyógyulni kezdett. Mihelyt egészségét helyreállítottnak gondolá, a következő szavakba foglalt hálálkodást üzenté a hanover-téri

Szt. György-egyház papjának: „Egy tiszt óhajt hálát adni a mindenható Istennek nehéz sebéből való teljes felgyógyulásaért és azon sok kegyekért, melyben része volt“.

Minthogy még nem volt Angliában, mióta szemét vesztette, folyamodott egy évi fizetése kiutaltványozása végett fájdalompénz fejében,⁵² de nem kaphatta meg, mivel elmulasztott bizonyítványt csatolni a sebésztől, hogy szeme látása csakugyan elromlott. Kissé bántotta, hogy ez alakszerűséghez ragaszkodnak, mert azt hitte, hogy bár nem is tűnt fel láthatólag, e tény eléggé ismeretes; azért mindjárt bizonyítványt szerzett magának karja elvesztéséről is, mondván, hogy hiszen épen úgy kételkedhetnek az egyikben, mint a másokban. Ez vidám hangulatba ejtette úgy maga, mint ama hivatalnok iránt, a ki megsértette volt. Újra elmenve a hivatalba, a hivatalnok azt tapasztalván, hogy csak egy kapitánynak járó évdíjról van szó, megjegyzé, hogy többnek vélte. „Ó!“ válaszolá Nelson, „ez csak az egy szemért való járandóság. Nehány nap múlva majd jelentkezem egy karért és kissé vártatva, a jó Isten tudja, egy lábszárért“. Úgy is tett és csakhamar beköszöntött ismét és jókedvűen bemutatta a karja elvesztéséről szóló bizonyítványt.

ÖTÖDIK FEJEZET.

Nelson a *Vanguard*-on tüzi fel lobogóját és csatlakozik St. Vincent grófhhoz. Kiküldetése a Földközi-tengerre. Viharral küzd a lyoni öbölben. Elmélkedései a bekövetkezett balesetek fölött. Kijavíttatja hajóját St. Pietróban. Erősítéseket kap és elvitorlázik a francia hajóraj fölkeresésére. Visszatér Sziciliába és élelmiszerral látja el magát Szirakuzában. Ismét elvitorlázik Egyiptomba. A francia hajórajt megtalálja az aboukiri öbölben. Támadási terve. A nilusi csata. Sebet kap fején. A *L'Orient* légberöplése. A csata eredménye több a győzelemnél, valószínű hódítás. Sajnálkozása a fölött, hogy nincsenek fregátái. A győzelem hírért megüzeni Indiába. Ünnepeztetése. Tisztjei és emberei érdekében való fáradozásai. Hogyan osztotta szét a zsákmánypénzeket. Visszaindul Nápolyba.

Az 1798-ik év elején Sir Nelson Horatius lobogóját a *Vanguard*-on tüzette fel s a kapott parancs szerint csatlakozott St. Vincent grófhhoz. Elutazásakor atyja levelet intézett hozzá, szokott gyöngéd ünnepélyességgel: „Bizom az Úrban“, mondá, „hogy úgy elmeneteledet, mint hazajöveleteledet meg fogja áldani. Teljes szivemből óhajtottam, hogy még egyszer lássalak; ez óhajtásom meg lőn hallgatva. Ha azt merészkedném mondani, hogy remélem, hogy téged még viszontláthatlak, akkor méltán kérdehetnék tőlem: hány éves vagy? *Vale! vale! Domine, vale!*“ Mondják, hogy Lady Nelsonnak sötét sejtelmei voltak elválásukkor. Ez azonban okát másban nem lelheté, mint félelmében, hogy a háború esélyei folytán elveszitheti. Arra nem gondolhatott, hogy vonzalmát elveszíthesse, mert ez

időig minden levele azt bizonyítja, hogy boldognak érezte magát házasságában; és magánjelleme eddigelé ép oly szennytelen volt, mint nyilvános viselkedése. Egyik legutolsó mondása hozzá az volt, hogy az ő maga becsvágya ki van elégítve, de oly rangra fogja őt emelni, a melyben régóta láthatni óhajtá.

Mihelyt a flottához érkezett, azonnal elküldték egy kis hajócsapattal¹ a Földközi-tengerre, hogy ha csak lehetséges, tudja meg, hogy mi célja van annak a nagy expedíciónak, melyet azon időben Toulonban, Bonaparte alatt fölszereltek. Ezen expedíció megghiúsítását, bármi legyen is célja, mindenek előtt való dolognak tekintette az angol kormány és St. Vincent grófot oda utasította, hogy ha szükségesnek látja, vigye egész hajóhadát a Földközi-tengerre és hogy ezt tehesse, hagyja el inkább a spanyol partok elzárását, mint kevésbé fontos ügyet. Ha azonban elégségesnek tartaná egy hadosztály odarendelését, akkor „majdnem szükségtelennek tartom“, mondá a hajónagyi hivatal első lordja titkos utasításában, „önnek ajánlani, hogy leghelyesebb azt Sir Nelson Horatius alá rendelni“. St. Vincent gróf becsületére válik, hogy már előzőleg ugyanígy választott.

A Toulonban fölszerelt hajóhad tizenhárom sorhajóból, két negyven ágyus fregátából, huszonnégy kisebb hadihajóból és 200 szállítóhajóból állott. A mi livornoi konzulunk, Udney volt az első, a ki biztos értesülést szerzett magának arról, hogy az ellenség Malta elleni támadást tervez, de éles eszével előre látta, hogy későbbi céljuk csakis Egyptom lehet.

Nelson május 9-én² vitorlázott el Gibraltárból, vele volt a hetvennégy ágyus *Vanguard*, *Orion* és *Alexander*; a *Caroline*, *Flora*, *Emerald*, *Terpsichore* fregáták

s a *Bonne Citoyenne* korvéta, ezekkel kellett ama rengeteg hajórajt megfigyelnie. 19-én, mikor épen a lyoni öbölben voltak, erős északnyugoti vihar keletkezett. 20-án azonban annyira elült, hogy az árboczsudarakat és azok keresztrúdjaikat fel lehetett állítani.³ Mikor besötétedett, ismét erősen fújt a szél, de a hajók elő voltak készítve a viharra. Nelson tehát nem aggódott. Mindjárt éjfél után azonban letört a főárboczsudár és csakhamar utána a hátulsó árboczsudár. Az éj oly viharos volt, hogy a jelzéseket sem látni, sem hallani nem lehetett és Nelson arra szánta el magát, hogy mihelyt hajnalodik, megfordul és a szél elől futni fog.⁴ Ámde fél négykor az előárbocz három darabra tört és látható volt, hogy az árbocz is három helyen meghasadott.

Hajnalhasadtakor sikerült a hajót a vakvitorla⁵ foszlánynak segélyével megfordítani, a mit alig lehetett remélni. A *Vanguard* ekkor huszonöt tengeri mérföldnyire⁶ volt a hyères-i szigetektől, elejével északkeleti irányban, és ha nem birt volna megfordulni, a hajó okvetlenül a korszikai partokra hajtott volna el.⁷ Az *Alexander* kapitánya, Ball, kötélre vette és úgy vontatta St. Pietróba, Szardínia egy kikötőjébe. Nelson attól tartván, hogy így mind a két hajó veszélybe kerül, megparancsolá neki, hogy oldassa le a kötelet; de ez a jeles tiszt, parancsnokához méltó szellemben, azt válaszolta: bizik benne, hogy a *Vanguard*-ot megmenti, és Isten segítségével meg is teszi. Ez időig e két nagy férfiú között bizonyos hidegség uralkodott, de e naptól fogva Nelson teljesen fölismerete Ball kapitány rendkívüli tehetségeit és őszinte barátság kötötte őket össze további életükben. „Nem kellene“, mondá a tengernagy nejéhez írott levelében,

„azt, a mi a *Vanguard*-dal történt, a baleset rideg nevével neveznem; úgy hiszem, bizonyára Isten jóságából történt, hogy határtalan hiúságomnak korlátot szabjon. Remélem, hogy jobb tisztté tett és meg vagyok győződve, hogy jobb emberré is. Képzeld magadnak, vasárnap este naplementekor, egy hiú ember járt fel s alá kabinjában, hajócsapatával körülötte, a mely reátekintett, mint főnökére, hogy dicsőségre vezesse őket és a melyben főnökük föltétlenül bízott, hogy Franciaország hasonló számú legbüszkébb hajói előttük meghajtották volna lobogójukat; és képzeld magadnak, hétfőn reggel, mikor a nap fölkelt, ugyanezen büszke férfiút, hajója összetörve, hajórajja szétszórva és ő maga oly nagy bajban, hogy Franciaországnak legsilányabb fregátája is kelletlen vendég lett volna.“

Nelsonnak valóban több oka volt arra, azt a vihart nem csupán egész egyszerűen balesetnek nevezni, mint a hogy hitte; mert ugyanaz napon vitorlázott el a francia flotta Toulonból és okvetlenül kevés mérföldnyi távolságban haladt el kis hajócsapata mellett, melyet a bekövetkezett ködös idő⁸ imígy megóvott.

Az angol kormány ez időben, hozzá méltó szellemben, oly rendeletet adott ki, hogy a Földközi-tenger minden oly kikötője ellenségesnek tekintendő, a hol a kormányzó vagy főhivatalnok megtagadná az angol hajóknak, hogy élelmiszereket s általában a mire szükségük van, beszerezhessenek.

Az angol kormány e rendeletében, a melyben meghagyta, hogy minden olyan kikötő ellenségesnek tekintendő, a hol az angol hajóknak megtagadtatnék élelmiszereket beszerezni, kivételt tett Szardinia kikötőire nézve. A szardíniai király szárazföldi birtokai ez időben tökéletesen a francziák hatalmában voltak és

e fejedelem most, mikor már későn volt, belátta, hogy azon föltételek, melyekhez a közvetlen veszedelem kikerülése érdekében hozzájárult, szükségképen magukban foglalták azon tartományok elvesztését, melyek megmentését célozták. A turini fellegvárat most francia csapatok tartották megszállva s a nyomorúságos udvar nem merte az angol hajókat még az emberiség általános jogaiban sem részesíteni, attól való félelmében, hogy ezt a francziák alkalmul fogják felhasználni többi tartományainak elfoglalására; oly rendszabály, melyről bizonyos volt, hogy ha nem találnak, hát teremtenek rá ürügyet. Értesítették Nelsont, hogy nem fog neki megengedtetni St. Pietro kikötőjébe betérni. Tekintet nélkül e tilalomra, melyet a fenforgó körülmények közt figyelembe venni, egyértelmű lett volna az öngyilkossági kísérlettel, horgonyt vetett a kikötőben; és Sir Saumarez Jakab, Ball és Perry kapitányok fáradozásai segélyével a *Vanguard*-ot négy nap alatt kiigazították. Angliában ez hónapokat vett volna igénybe.⁹ Nelson, a ki annyira tudta méltatni az érdemet, bárhol találta is, a mi jelleme jósága és nagyságának bizonyítéka, különösen kiemelte jelentésében az *Alexander* ácsának az érdemét, a kinek vezetése alatt a hajó kijavítottatott, mondván, hogy ő régi, hű szolgája a koronának és már harmincz éve kinevezett hajóács; hathatósan kérte a főparancsnokot, hogy a hajónagyi hivatalnak különös figyelmébe ajánlja. Nem hagyta el a kikötőt azonban, a nélkül, hogy egy a szardíniai alkirályhoz intézett levélben méltatlankodását ne fejezze ki azon bánásmód fölött, melyben ott részesült. „Sir“, mondja abban, „erős szél folytán némi kárt szenvedvén, Ő felsége hajóhadának parancsnokságom alatti kis részével e

szigetnél horgonyt vetettem és csodálkozásomra egy a kormányzó által küldött tiszt útján értesültem, hogy Ő britanniai Felsége lobogója nem bocsátható be e kikötőbe. Ha meggondolom, hogy az én legkegyesebb uralkodóm, azt hiszem, legrégibb és bizonyára leg-hűbb szövetségese a szardíniai királynak, a ki valaha volt, érzem, hogy mennyire fájdalmas lehetett Ő Felségének ily rendelet kiadása és kegyelmességednek is, a kire háramolt annak végrehajtása. Nem tehetem, hogy tekintetemet Afrika partjaira ne fordítsam, a hol Mohamed követői az irgalmas szamaritánus szerepét játsszák, a mit hasztalanul kerestem St. Pietróban, a hol, a mint mondják, a keresztény vallást követik.“

Az ekkép okozott időhaladék sok tekintetben hasznára volt. Lehetővé tette vízkészletét kiegészíteni és megerősítést kapni, melyet St. Vincent gróf, maga is megerősítést nyervén Angliából, neki küldhetett. Flot-tája legjobb hajóiból állott: a 74 ágyus *Culloden*, kapitánya Trowbridge T.; a 74 ágyus *Goliath*, kapitánya Foley T.; a 74 ágyus *Minotaur*, kapitánya Louis T.; a 74 ágyus *Defence*, kapitánya Peyton János; a 74 ágyus *Bellerophon*, kapitánya Darby H. D. E.; a 74 ágyus *Majestic*, kapitánya Westcott G. B.; a 74 ágyus *Zealous*, kapitánya Hood S.; a 74 ágyus *Swiftsure*, kapitánya Hallowell B.; a 74 ágyus *Theseus*, kapitánya Miller R. W.; a 74 ágyus *Audacious*, kapitánya Gould Davidge. Az 50 ágyus *Leander*, kapitánya Thompson T. B., később csatlakozott hozzájuk. Ezeket a hajókat fölszerelték szolgálatra, mihelyt St. Vincent gróf értesülést nyert Angliából, hogy erősítéseket kap.

Mihelyt a cadixi öblön kívül czirkáló tengernagyi hajó árboczsúcsáról a megerősítéseket megpillantot-

ták, Trowbridge kapitánynak jelezték, hogy induljon, és ő már eltűnt a szemhatárról, mielőtt a hazulról érkezett hajók még horgonyt vetettek volna az angol állomáson. Trowbridge semmi utasítást sem vitt magával Nelson számára, hogy mily irányt kövessen, sem biztos hirt az ellenség rendeltetéséről, mindent saját ítéletére bízta. Szerencsétlenségére a multkori vihar alkalmával fregátái elszakadtak tőle és nem bírtak hozzá csatlakozni; hasztalanul keresték a nápolyi öbölben, a hol nem kaphattak hirt holjártukról, s ő nélkülök vitorlázott el.¹⁰

Az első hír az ellenséges hajóhadról az volt, hogy meglepték Maltát. Nelson, míg Gozónál¹¹ horgonyzott, tervet készített megtámadására, azonban június 22-én hírül vette, hogy a francziák 16-án, azaz a megérkezésük utáni napon megint elhagyták. Világos volt, hogy rendeltetése keletre szólt; ő Egyiptomra gondolt, tehát sietve elvitorlázott Egyiptom felé. Ha fregátái vele vannak, bizonyára biztos hírt kaphatott volna az ellenségről. Ezek hiányában, három hajóval találkozott útjában: kettő Alexandriából jött, egy pedig az Archipelágusból, de egyikük sem látta a francziákat. Alexandria elé 28-án érkezett meg, de az ellenség ott sem volt, hollétéről nem tudtak semmit; de a várost kormányzója igyekezett védelmi állapotba helyezni, miután Livornóból értesítették, hogy az expedíció Malta bevétele után Egyptom ellen irányul. Erre Nelson hajóit észak felé vezette, Caramaniának,¹² honnan Kréta szigetének déli partjai mentén vette útját; teli vitorlákkal hajózott éjjel-nappal, ellenkező szelekkel küzdve. Nagy kedve telt volna benne, mondá, Bonapartét utólnérni és szélhez szorítani.¹³ Bizony Európának is öröme lett volna benne, s áldás a világra, ha azt a flottát

utóléri rajtalevő tábornokával. Hanem az emberi lények myriádjai és milliói közt, a kik életben maradtak volna az eznap győzelem folytán, egy sincs, a kinek oly lényeges javára vált volna, mint magának Bonaparténak. Megmentette volna őt Acre-nál való megvertetésétől, egyetlen szégyenétől, mert Nelsontól a tengeren megverettetni nem lett volna szégyen, és nem vihette volna végbe későbbi borzalmas tetteit. Eddigi pályája dicsőséges volt; szive vészes elvei nem hagyták volna el ajkait; a történelem úgy írta volna le őt, mint szerencsés katonát, a ki híven szolgálta az ügyet, melyhez szegődött és a kinek pályáját a sikerek oly sorozata tüntette ki, mely páratlanul áll az újkorban. Regényes homály borította volna be egyiptomi expedícióját, és nem követte volna el azokat a gonosz tetteket, melyek sötétebb piros színnel borították be lelkét, mint az a bíbor, melyért e tetteit elkövette; a szőszegés cselekedeteit, éjféli gyilkosságait, bitorlásait és könyörtelen zsarnokságát, melyek nevét általánosan gyűlöltté tették most és örök időkre.

Úgy vélekedvén, hogy ha egy tisztnek tervei nem sikerültek, feltétlenül szükséges magyarázatát adni azon indító okoknak, a melyekre azokat alapította, Nelson ez időben jelentést írt, melyben okát adja annak, hogy miért vitte hajóraját Egyiptomba. Arra a lehetséges ellenvetésre, hogy biztosabb értesülés hiányában nem kellett volna oly hosszú útra kelnie: „Feleletem“, írja, „kész. Kitől kellett volna azt nyernem? Nápoly és Szicília kormányai vagy nem tudtak arról, vagy jobbnak vélték előttem eltitkolni. Vagy türelemmel vártam volna be a biztos értesülést? Ha céljok Egyptom volt, akkor, mielőtt hallhattam volna róluk, már Indiában lettek volna. Semmit sem tenni, szégyenletes

lett volna, annál fogva belátásomat követtem. Lordságotok ítélőszéke előtt állok és ha minden körülmények közt az lenne a határozat, hogy helytelenül cselekedtem, akkor hazánk érdekében engem el kellene mozditani, mivel e perczen, mikor tudom, hogy a francziák nincsenek Alexandriában, ugyanazon véleményben vagyok, mint mikor a Passaró-foknál¹⁴ voltam, t. i. hogy minden körülmények közt igazam volt, mikor Alexandriába eveztem, és e véleményem mellett állok vagy bukom.“

Ball kapitány, a kinek az iratot megmutatta, azt mondta neki, hogy barátjának azt ajánlaná, ne védje magatartását, mielőtt hibával vádolnák; bármily alapos okokkal támogatná is cselekvését, a legmeggyőzőbb kifejezésekben terjesztve elő, s ha be is bizonyítaná, hogy igazságáról a legerősebben meg volt győződve, azt bizonyára elvárhatja, hogy a közönség ugyanoly világításban fogja látni, mint ő. Ball kapitány jól ítélte meg a sokaságot, a melynek habár első benyomásai, kellő értesültség híjában gyakran tévesek, mégis általában helyes érzelmeken alapulnak. Azonban a sokaságot könnyű félrevezetni és mindig találkoznak olyanok, a kik készek azt félrevezetni. Nelson még nem érte el a hír azon fokát, mely az irigységet hallgatásra kényszeríti, és mikor Angliában megtudták, hogy eredménytelen keresés után visszatért, azt mondták, megérdemelné vád alá helyezését; és St. Vincent grófot keményen elítélték, hogy ily fiatal tisztet küldött ki olyan fontos szolgálatra.

A francziák üldözése megghiúsulván, visszatért Szicziáliába. A nápolyi minisztérium elhatározta, hogy hajórajának nem fog segélyt nyújtani, el lévén tökéelve, hogy semmi olyast nem fog cselekedni, a mi a fran-

czia direktoriummal való békéjét veszélyeztetné. Mindazonáltal Lady Hamilton, az udvarnál való befolyása útján, titkos rendeleteket szerzett a szicíliai kormányzókhoz s ezen rendeletek folytán Syrakuzában mindent megkapott, a mire szüksége volt. Ez ellátásra pedig reá szorult, e nélkül, mint ismételve kijelenté, nem kezdhette volna újra, a siker legkisebb kilátásával is, az ellenség üldözését.¹⁵

„Régi mondás“, mondá levelében, „hogy az ördög gyermekeinek ördögi a szerencsájuk. Egészen e perczig, bizonytalan találgatásokon kívül, nem tudhattam meg, hová ment a francia hajóraj; és miután hatszáz tengeri mérföldnyi utat ez évszakban hihetetlen gyorsasággal tettem meg, íme itt vagyok s ép oly keveset tudok az ellenség hollétéről, mint ezelőtt huszonhét nappal. Minden perczben sajnálom, hogy a fregáták elhagytak; ha csak felerészük velem lett volna, akkor nem maradtam volna hír nélkül. Ha a francziák oly erős védelem alatt horgonyoznának egy kikötőben, hogy hozzájuk nem férhetnék, akkor azonnal áttétetném lobogómat egy másik hajóra és a *Vanguard*-ot Nápolyba küldeném kiigazíttatás végett, mert rajtam kívül aligha folytatta volna más valaki oly sokáig a szolgálatot ily nyomorult állapotában.“ Bármennyire bánkódott és csatlakozott is Nelson, mégis hősies szelleme nem engedte, hogy reményét veszítse. „Az önök fáradozásainak köszönhetjük“, írja Sir William- és Lady Hamiltonnak, „hogy elláthattuk magunkat élelemmel és vízzel; és bizonyára, miután Arethusa forrásából meritettük vizünket, győzni fogunk. Az első szél fölkerekedtével el fogunk vitorlázni és legyenek meggyőződve, hogy vagy babérral koronázva vagy cyprussal borítva térek vissza.“ St. Vincent grófot pedig biztosította,

hogy ha a francziák bárhol vannak a víz színén, feltalálja őket. Véleménye még mindig az volt, hogy Egyptom felé törekszenek; „ámde“, írja a tenger-nagyi hivatal első lordjának, — „még ha az ellen-lábasokhoz lenne is rendeltetésük, lordságod bizhatik benne, hogy egyetlen perczet sem fogok elveszíteni, hogy őket ütközetre ne kényszerítsem“.

Július hó 25-én Syrakuzából Moreába vitorlázott. Felette nyugtalan és izgatott lévén, hogy az ellenség ily sokáig kijátszhatta, az éjjelek unalmassága türelmetlenné tette; ismételve hivatta az őrségi tisztet, hogy hány az óra és bizonyítsa be neki, a ki az időt saját sürgősségével mérte, hogy még nincs hajnal. A hajócsapat 28-án a Coron-öbölhöz ¹⁶ érkezett. Trowbridge bevezett a kikötőbe, s avval a hírrel jött vissza, hogy a francziákat mintegy négy héttel ezelőtt látták Candia szigetétől délkelet felé haladni.

Erre Nelson elhatározta, hogy rögtön visszatér Alexandriába és az angol flotta legott felrakván az összes vitorlákat, ismét az egyiptomi partok felé irányította útját.

Augusztus 1-én mintegy tiz óraker reggel látták meg Alexandriát; utóljára, mikor látták, a kikötő üres és elhagyott volt, most azonban zsufolva volt hajókkal és határtalan örömmel pillantották meg a három-szinű lobogót lengeni a falakon. Délután négykor Hood kapitány, a *Zealous* sorhajóról, jelezte az ellenséges hajóhad jelenlétét. Már több előző napon Nelson alig evett s alig aludt valamit; most azonban, míg a csatára való előkészületek megtétettek, ebédet rendelt és a mikor tisztjei fölkeltek, hogy külön állomásaikra távozzanak, imigy nyilatkozott előttük: „Holnap ez időtájban vagy lordságot nyerek el, vagy sirt a Westminsterben.“ ¹⁷

A francziák egyenesen Candia szigete felé eveztek, azután szögben haladtak Alexandriába; holott Nelson, midőn üzte őket, egyenesen e kikötő felé irányította útját és így tetemesen megrövidítette a távolságot. Hadi erejének aránylagos kicsisége szükségessé tette, hogy zárt rendben vitorlázzon és így hajócsapata keskenyebb sávban haladott, mintha fregátái vele lettek volna.¹⁸ Azonkívül az idő állandóan ködös volt. Ezek azon körülmények, melyek az angolokat megakadályozták az ellenség fölfedezésében az Egyptom felé való útban, ámbár úgy látszik a csatában elfogott francia tisztek naplóinak vizsgálatából, hogy a két flotta június 22-ének éjjelén egymás mellett haladt el. Syrakuzába való visszatértekor a velök való találkozás lehetősége kisebb volt.

Azt, hogy a szárazföldre való kiszállása után Bonaparte miért nem engedte meg a flotta visszatérését, még eddig meg nem magyarázták. Annyi bizonyos, hogy az ott veszteglés az ő parancsa folytán történt, ámbátor, szokott csalfaságával, Brueys tengernagyot vádolta, ennek halála után, hogy parancsa ellenére veszteglett a partnál. A francia flotta július 1-én érkezett Alexandriába és Brueys nem bírván a kikötőbe bevezetni, melyet az idő és hanyagság tönkre tett, hajóival az aboukiri öbölben vetett horgonyt, erős, zárt csatarendben; legelűlső hajója, saját jelentése szerint, a lehető legszorosabb közelségben egy északnyugaton levő zátonyhoz, hajóhadának többi része pedig a mély víz szélén félivalakban horgonyzott, úgy hogy lehetetlen legyen azt délnyugotról megkerülni. Bonaparte kívánságára 10,000 font jutalmat ígért azon odaváló kalauznak, a ki a hajórajt a kikötőbe be tudná vinni, de nem találkozott egy sem, a ki magára akarta volna

vállalni, hogy egyetlen, hús láb nál mélyebbre merülő hajót is bevigyen. A körülményekhez képest tehát a legjobbat tette és a legerősebb hadi állást választotta, mely nyílt révben elfoglalható. A biztos ¹⁹ a flottánál kijelenté, hogy úgy horgonyozott, hogy kétszeres erejénél többel daczolhatott volna. E föltevést akkoron nem lehetett alaptalannak tekinteni. Barrington tengernagy, a ki 1778-ban hasonló állást foglalt el St. Lucia mellett, d'Estaign gróf három különböző támadását visszaverte, habár ereje majdnem harmadrészszel kisebb volt a támadóénál. Itt pedig a számbeli túlerő úgy hajók-, mint ágyuk- és emberekben a francziák részén volt. Ő nekik tizenhárom sorhajójuk és négy fregátájuk volt, 1196 ágyuval és 11,230 emberrel. Az angoloknak ugyanannyi sorhajójuk s egy ötven ágyus hajójuk volt, 1012 ágyuval és 8068 emberrel. Valamennyi angol hajó csak hetvennégy ágyut hordozott, holott a francziáknak három nyolczvan ágyus, és egy háromfüdeles százhusz ágyus hajójuk volt.

Az üzés egész ideje alatt Nelson, valahányszor csak a körülmények engedték, meghívta kapitányait a *Vanguard*-ra és megmagyarázta nekik a támadás különböző, legjobb módjairól való nézeteit és saját terveit, ha az ellenséggel bárminő helyzetbentalálkozni fog. Mondják, hogy nem volt olyan elképzelhető helyzet, melyet számításaiba bele ne vont volna. Tisztjei teljesen megismerték taktikai elveit s ő anynyira bizott ügyességükben, hogy arra az esetre, ha a francziákkal találkozni fognak, csak azt adta utasításul, hogy oly állást foglaljanak el, a mely legalkalmasabb egymás támogatására és hogy a hajók faránál vessenek horgonyt. ²⁰ „Előbb nyerjétek meg a

csatát“, mondá, „azután pedig használjátok fel a lehető legjobban a győzelmet“.

Azon perczben, a melyben a francziák hadi állását megpillantotta, azonnal kitünt Nelson sajátos lángelméje. Tüstént eszébe jutott, hogy a hol elég helyük volt az ellenség hajóinak kanyarodni, ott van hely arra, hogy a mieink horgonyozhassanak. A terv, melyet követni szándékozott, tehát az volt, hogy teljesen a francia vonal külső oldalán fog állást foglalni és hogy a mennyire csak teheti, hajóit úgy fogja felállítani, hogy mindig egyik hajója egy-egy francia hajó külső előrésszel, a másik pedig annak külső hátsó részével szemben foglaljon állást.²¹ Az ellenség hajóinak ily módon való közrefogását Hood lord tervezte, mikor a gourjeani réven horgonyzó francia flottát megtámadni szándékozta. Hood lord azonban lehetetlennek találta ezt megkísérteni; hanem maga a gondolat Nelsonnál nem veszett el, a ki elismerte ez alkalommal, hogy azt régi, jeles parancsnokának köszönheti. Berry kapitány, mikor a terv értelmét felfogta, felkiáltott: „Ha sikerül, mit szól hozzá a világ?“ „Itt nincs semmi ha“, válaszolt a tengernagy, „bizonyos, hogy sikerülni fog; de hogy ki marad életben azt elbeszélni, az már más kérdés.“

A mint a hajócsapat az ellenség felé haladt, a francziák a szigeten²² felállított ütegekből sűrű golyó- és granátzáporral fogadták, sőt az ellenség, hajóinak jobboldali ágyuiból, az egész vonalon, félágyulövésnyi távolságból szakadatlan tüzet intézett elővédünk hajóinak előrészeire. Viszonzás nélkül maradt, mivel az emberek fent el voltak foglalva a vitorlák felgöngyölésével, alul pedig a fékszárok eligazításával és a horgonyvetésre való előkészületekkel. A francziák nem

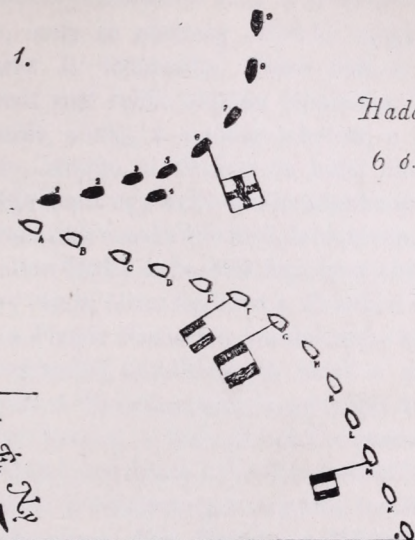
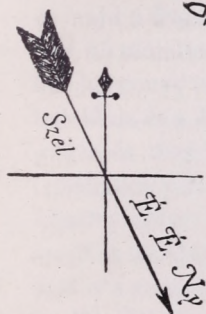
nagyon épültek rajta; ők, a kik minden ügyességük, minden bátorságuk, valamint a hadállásuk és számban való előnyük mellett is azon az elemen voltak, a hol, ha a megpróbáltatás órája ütött, a francia nem remél.²³ Brueys admirális bátor és ügyes ember volt azonban nemzetének kitörölhetlen jellege kiri leveleinek egyikéből, a hol magánvéleményeként kinyilatkoztatja, hogy az angolok azért tévesztették el őt, mivel számban nem lévén erősebbek, nem találták eszélyesnek vele megmérkőzni. Ámde a kiábrándulás pillanata most megérkezett reá nézve.

Egy francia brigg kirendeltetett, hogy olykép hederegjen, hogy az angolokat a Bekier szigete mellett fekvő zátony felé csalogassa. Ámde Nelson vagy hogy ismerte a veszedelmet, vagy hogy valamely csejt gyanított, nem ment a lépre. Joley kapitány a *Goliath*-on vezetett elől, túlvitorlázván az előtte haladó *Zeaulous*-t, mely néhány perczig versenyzett vele az elsőbség dicsőségeért. Ő már régebben úgy gondolkozott, hogy ha az ellenség csatarendben a part mentén horgonyozna, úgy a legjobb támadási terv lenne, befurakodni közéje és a part közé, azért, mert nem valószínű, hogy az azon oldalon levő francia ágyuk elegendő számú emberekkel ellátva és csatára készen legyenek. Szándéka tehát az lévén, hogy a *Guerrier* belső oldalán foglaljon állást, oly közel tartott a parthoz, a mennyire csak a víz mélysége megengedte és tüzelni kezdett, hanem horgonya megakadván,²⁴ mielőtt szabad lett, hajója a második hajóhoz, a *Conquérant*-hoz elhajtott. Azután belől, a faránál, horgonyt vetvén, tíz percz alatt ellőtte árbocezeit. Mikor Hood a *Zealous*-on ezt meglátta, elfoglalta azt az állást, melyet elfoglalni a *Goliath* szándékozott volt és tizenkét percz alatt

1798. aug. 1.

Hadállás

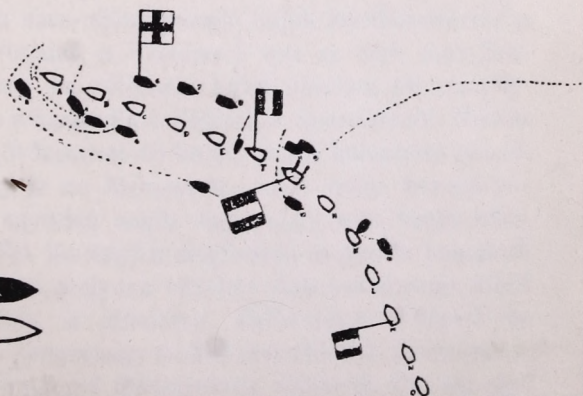
6 ó. 15 p. este

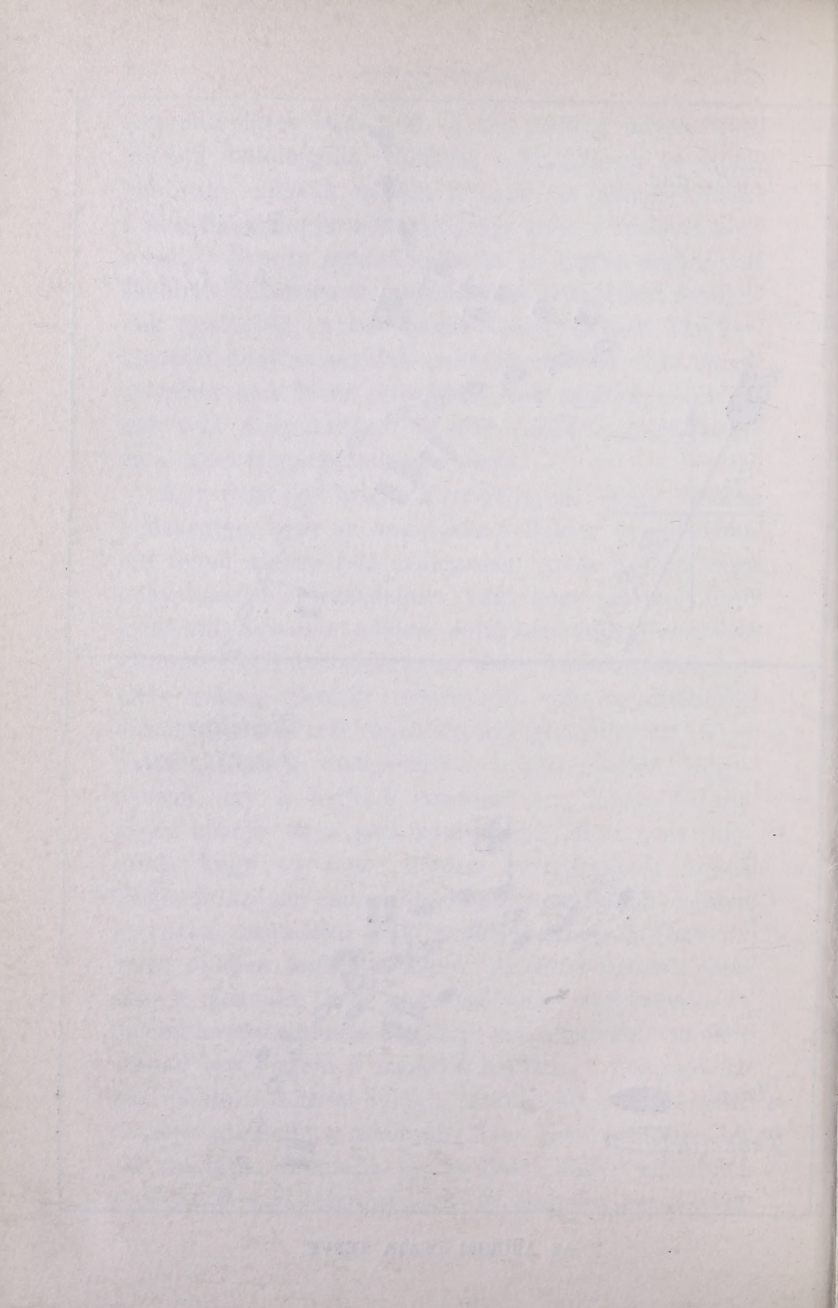
Hadállás

9 ó. 15 p. este

Angol
 Franczia

AZ ABUKIRI CSATA TERVE.

teljesen hasznavehetetlenné tette a *Guerrier*-t. A harmadik hajó, mely az ellenség elővédét megkerülte, a Sir Saumarez J. vezényelte *Orion* volt, a *Zealous* mellett annak szél felőli oldalán elhaladva, baloldali ágyuinak tüztét, addig, a meddig lehetett, a *Guerrier* ellen intézte, azután a *Goliath*-on belül elhaladván, tüzével elsüllyesztett egy neki alkalmatlankodó fregátát és majd a francziák vonala felé fordulatot tévén, a *Guerrier*-től számított ötödik és hatodik hajó közt a belső oldalon horgonyt vetett, állást foglalva a *Franklin* elejének baloldala és a *Peuple Souverain* hátulsó része között, fogadva és visszaadva mindkettőnek tüztét. A nap épen lemenőben volt. A Gould kapitány vezényelte *Audacious* kemény tüzet intézett a *Guerrier* és *Conquérant* ellen, majd az utóbbi hajó elejének baloldala mellett helyezkedett el s a mikor ez a hajó magát megadta, tovább haladt a *Peuple Souverain* felé. Követte a Miller kapitány vezényelte *Theseus*, ellőtte a *Guerrier*-nek még megmaradt fő és hátulsó árboczát, azután a francia vonal harmadik hajója, a *Spartiate*, belső oldalán vetett horgonyt.

Mialatt ezen előrenyomuló hajók körülvitorlázták a francia vonalat, a *Vanguard* volt az első, mely horgonyt vetett az ellenség külső oldalán, fél pisztolylövésnyire a harmadik hajójától, a *Spartiate*-tól. Nelson hat lobogót húzatott fel kötélzetének különböző részeiben, hogy ~~le~~ ne lövessenek, mert hogy bevonassanak, azt egyetlen angol tengernagy sem tartja lehetőnek.²⁵ Fél láncznyira megfordult és rögtön borzasztó tüzet indított, melynek védelme alatt osztályának többi négy hajója, a *Minotaur*, *Bellerophon*, *Defence* és *Majestic*, a tengernagy mellett elvitorlázott. Kevés percz alatt a *Vanguard* fődélzetének előrészen álló hat első

ágyu legénysége részben elesett, részben megsebesült, három izben kellett új legénységet adni hozzájuk. Louis kapitány a *Minotaur*-ral első vetett horgonyt elől a tengernagyi hajó előtt s az *Aquilon*-nak, az ellenség vonala negyedik hajójának, tüzet fogta fel. Darby kapitány a *Bellerophon*-nal tovább haladt és hátulsó horgonyát a vonalban hetediknél, az *Orient* elő részének jobb oldalán vetette fenékbe; ez magának Brueys-nek volt hajója százhusz ágyuval, erejének aránya tehát úgy állt a másikhoz, mint hétnél is több a háromhoz és csupán az alsó födelén álló ágyui lövedékeinek súlya felülmulta a *Bellerophon* egész oldaltüze súlyát. Peyton kapitány a *Defence*-el a *Minotaur* előtt foglalt állást s a vonalban hatodikát, a *Franklin*-t, választotta támadása tárgyául, ezen okos mozdulata folytán az angol vonalban nem maradt hézag. A Westcott kapitány vezényelte *Majestic* összebonyolódott az *Orient* fara mögött horgonyzó egyik francia hajó főárbocza kötélzetével s e hármass födelzetűnek tüzetől borzasztóan szenvedett; de végre elszabadult és közvetlen közelségből támadta meg az *Heureux*-t, a kilencedik hajót, annak jobb oldali elő részénél vetvén horgonyt s a *Tonnant*, a sorban nyolczadiknak tüzet is ki kellett állnia. Az angol hajóraj többi négy hajója, melyeket korábban a francziák föl kutatására küldtek ki, tetemes távolságban voltak a csata kezdetén. Fél hétkor vette kezdetét a harc; hétkor besötétedett és nem volt látható más világosság, mint a viaskodó csatahajók tüze.

Trowbridge a *Culloden*-ban, a mely a hátramaradt hajók közül legelől volt, két tengeri mértföldnyire volt hátul. Ő is a mérőónnal haladt, úgy, a mint a többiek tették. A mint előrenyomult, a növekedő sötétség mindin-

kább nehezítette a hajózást; egyszerre csak, alig hogy tizenegy fonalat ²⁶ mértek volt, hajója feneket ért, még mielőtt a mérőónt felhúzhatták volna, és minden erőlködése daczára, bár a *Leander* és *Mutine* briggek segítségére jöttek, nem bírt lejutni a zátonyról, hogy a csatában résztvegyen. Azonban hajója világító toronyul szolgált az *Alexander*- és *Swiftsure*-nak, melyek különben, ha irányukat megtartják, még tovább jutottak volna fel a zátonyra és menthetetlenül elvesznek. E hajók befutottak az öbölbe és állást foglaltak a sötétségben oly módon, hogy arról bámulattal beszéltek még sokáig, a kik arra visszaemlékeztek. Hallowell kapitány, a mint a *Swiftsure*-on befutott, egy idegennek látszó hajót talált útjában. Nelson megparancsolta volt hajóinak, hogy mihelyt besötétedik, hátulsó árboczaik csúcsára négy vízszintes világot húzzanak fel; e hajónak azonban nem volt meg e megkülönböztető jele. Hallowell nagy belátással embe-reinek megparancsolta, ne tüzeljenek: „Ha ellenség“, mondá, „akkor oly rossz állapotban van, hogy meg nem szökhetik“, hanem lecsüngő vitorláiról és állásának irányáról ítélve, angol hajónak vélelmezte. És csakugyan a *Bellerophon* volt, melyet az óriási *Orient* összetört. Világítói ²⁷ a tengerbe zuhantak, mintegy 200 embere vagy elesett, vagy megsebesült, mind az árboczát és köteleit ellőtték; a csatavonalból az öböl szél alatti része felé ~~hajtott~~ hajtott. Helyét e fontos perczben a *Swiftsure* foglalta el és szakadatlan tüzet intézett a *Franklin* hátulsó és a francia tengernagy hajó előrése ellen. Ugyanazon pillanatban Ball kapitány az *Alexander*-rel faránál megkerülte az *Orient*et ²⁸ és rajta belül, bal oldalának hátulsó részénél, vetett horgonyt, sodró tüzet intéz-vén ellene és kemény puskatüzet fődélzeteire. Az utolsó

hajó, a mely az ellenség romlásának befejezésére megérkezett, a *Leander* volt. Thompson kapitány látván hogy az éjjel mitsem lehet tenni a *Culloden* leszbadtására, előnyomult avval a szándékkal, hogy az *Orient* orrával ²⁹ keresztben vessen horgonyt. De a *Franklin* oly közel állt ahhoz, hogy a *Leander*nek nem volt elegendő helye a kettő közt elhaladni; minél fogva a *Franklin*nak orrhorgony kötéljáróival keresztben foglalt állást, olykép, hogy ágyuinak tüze mind a két hajó fődélzetét hosszban pásztázta. ³⁰

A francia vonal első két hajójának árbocozatát már a csata kezdete utáni első negyedóránban lötték el és a többiek ez időben már annyira meg voltak rongálva, hogy a győzelem már bizonyos volt. A harmadik-, negyedik- és ötödiket fél kilenczkor foglalták el.

Ekkor Nelsont egy kartácslövedék-szilánk ³¹ súlyosan megsebesíté homlokán. Berry kapitány fogta fel karjaiban, a mint elesett. A roppant vérkiömlés aggodalmat keltett, hogy sebe halálos. Nelson maga is annak hitte. Egy nagy bőrczafat, melyet a szilánk a homlokcsontjáról lehasított, egyik szemére esett és miután a másik szemén vak volt, teljes sötétségben volt. Mikor levitték, a sebész — oly jelenet közepette, melyről annak, a ki sohasem látta a sebesültek rekeszét ³² ütközet közben s a borzalmait közepette tanusított hőselkűséget, alig lehet fogalma — megbocsátható buzgalommal otthagya azt a szegény embert, a ki épen kezelése alatt állt, hogy azonnal az admirális segítségére legyen. „Nem“, szólta Nelson, „soromat várom bátor legényeim között.“ És nem is türte sebe megvizsgálását mindaddig, a míg kellőleg el nem láttá mindazokat, a kik előbb sebesültek meg. Azon biztos hitben, hogy sebe halálos, és hogy meg fog halni,

úgy, a mint azt óhajtotta, csatában és győzedelmesen, a káplánt hivatta és felkérte őt, adná át Lady Nelsonnak, mint hitte, a haldokló üdvözlét. Aztán Louis kapitányért küldött a *Minotaur*-ra, hogy személyesen mondjon neki köszönetet azon nagy segítségért, a melyet a *Vanguard*-nak nyújtott. És mindig gondolván azokra, a kik megérdemelték, hogy barátjai legyenek, a brig kapitányát, Hardy-t, saját hajója kapitányának nevezte ki és Berry kapitányt avval bizta meg, hogy vigye hírül haza kivívott győzelmét. A mikor a sebész végre sebe megvizsgálására jöhetett (minthogy hasztalanul kérték, engedje meg, hogy előbb vizsgáltassék meg), aggodalmas csend állott be, s mikor meghallották, hogy a seb könnyű, a sebesülteknek és az egész legénységnek örömujjongása nagyobb örömet okozott neki, mint annak a hire, hogy élete nincs veszélyben.

A sebész megkérte s a mennyire tehette, megparancsolta neki, hogy maradjon csendesen. Ámde Nelson nem tudott nyugodni. Elhívatta titkárát, Campbellt, hogy a hivatalos leveleket megírja. Campbell maga is megsebesült s annyira el volt érzékenyedve a tengernagy vakságán és szenvedő állapotán, hogy képtelen volt írni; a káplánt hívták tehát, de még mielőtt jöhetett, Nelson jellemző heves ségével tollat ragadott és sikerült neki néhány szót odavetni, a melyek ájtatos hálájáról tanúskodtak a máris elért sikerért. Most magára hagyták, midőn egyszerre kiáltozás hallatszott a fődélzeten, hogy az *Orient* ég. A zavarban megtalálta útját a fődélzetre, a nélkül, hogy valaki támogatta vagy észrevette volna, és mindenkinek ámulatára a parancsnoki hidon jelent meg, és ott azonnal parancsot adott, hogy a csónakokat bocssássák le az ellenség segélyére.

Röviddel kilencz után volt, mikor a tűz az *Orient*-en kitört. Brueys halva volt; háromszor sebesült meg, mind a mellett nem akarta helyét elhagyni; egy negyedik golyó majd hogy ketté nem szelte. Azt kívánta, hogy ne vigyék le, hanem hagyják meghalni a földélezen. Hajója csakhamar lángban állt. Oldalait csak kevészel ezelőtt festették be és az olajkorsók meg festékvedrek még ott álltak a hajó hátulsó részében. A tűz-terjesztette roppant világosságnál a két flotta helyzete most áttekinthető volt, mind a kettőnek lobogóit tisztán meg lehetett különböztetni. Mintegy tíz óra körül a hajó légbe röpült, oly robajjal, mely valamennyi hajót fenéig megrázkódtatta. Sok tiszt és matróz a tengerbe ugrott, némelyek a víz színén elszórt szárfák-^{32a} és hajóroncsokba kapaszkodtak, mások továbbúsztak, hogy a rombolástól elmeneküljenek, melynek minden perczen való bekövetkeztétől tartottak. Némelyüket csónakjaink szedték fel, másokat még a csata hevében és dühében is az angol tengereszek a legközelebbi hajókon az alsó lőréseken³³ vonszolták be. Legénységének nagyobb része azonban helyén maradt az utolsó perczig és folytatta a tüzelést az alsóbb földéletről. A borzasztó robbanást nem kevésbbé ijesztő csend követte; a tüzelés azonnal megszűnt mind a két részen s az első hang, mely a csöndet megszakította, a szétzúzott és a robbanás erejétől roppant magasságba röpített árboczok és vitorlarudak vízbecsobbanásától eredt. Mondják, hogy egyszer két hadsereg közti csatát földrengés szakított félbe. Ily eseményt mintegy csodának tekintettek. De semmiféle, emberi erő által előidézett harczi esemény nem hasonlított soha e hirtelen szünet összes körülményeinek magasztosságához.

Az *Orient* mintegy hetven emberét mentették meg az angolok csónakjai. A sok száz között, a kik elvesztek, volt a commodore, Casa Bianca és fia, egy alig tiz éves bátor fiú. Egy szétzúzott árboczon látták őket a vizen, a mikor a hajó levegőbe repült. Hat-százezer font sterling (a Málta szigetén összeharácsolt zsákmány) is volt a hajón. Az égő roncsok tömegei, melyeket a robbanás szétszórt, néhány percznyi ijedtséget keltettek az angolok közt, mit semilyen más veszély nem éreztetett velők. Két nagy darab a *Swiftsure* fő- és előárbocza kosaraira ³⁴ esett, a nélkül, hogy valaki megsérült volna. Egy kanóczbot ³⁵ az *Alexander* fő felsősudár-vitorlájára ³⁶ esett. Az általa okozott tüzet azonnal eloltották. Ball kapitány az emberi előrelátás sugallta minden lehető intézkedést megtett az ilyes veszélyek ellen. A hajó minden támasztékköteleit, ³⁷ úgy vitorláit, a melyekre annak pillanatnyi forgatására mulhatlan szükség nem volt, alaposan átnedvesítették és annyira összegöngyölték, hogy oly kemények és oly kevésbé gyulékonyak voltak, mint megannyi tömör hengerek.

A derékhad szél alóli oldalán levő hajók ³⁸ először kezdték megújítani a tüzet és folytatták mintegy három óráig. Hajnalban az ellenség két leghátulsó hajója, a *Guillaume Tell* és a *Généreux* voltak az egyedüli francia sorhajók, melyeknek lobogója még lengett. Horgonyköteleiket délelőtt elvágták, miután nem támadták meg őket és két fregátával együtt kivitorláztak a tengerre. A *Zealous* üzőbe vette őket, de miután a hajók egyike sem volt oly állapotban, hogy Hood kapitányt támogathassa, visszahívták. A tisztek közt általános volt a nézet, hogy ha Nelson nem sebesült volna meg, ama hajók egyike sem menekülhetett

volna el. Mind a négy bizonyára nem, ha a *Culloden* részt vehetett volna a csatában; és ha a csapathoz tartozó négy fregáta jelen lett volna, akkor egyetlen egy ellenséges hajó sem hagyhatta volna el az aboukiri öblöt. Mindazonáltal csakis az a négy hajó menekült el és a győzelem a legteljesebb és legdicsőbb volt a haditengerészet történelmének évlapjain. „A „győzelem“ szó, mondá Nelson, nem fejezi ki eléggé erősen ez esetet, ő hódításnak nevezte.³⁹ Tizenhárom sorhajó közül kilenczet elfoglaltak, kettőt felgyújtottak. A négy fregáta közül egyet fenékbe fúrtak; a másikat, az *Artemise*-t, kapitánya, Estlandet M., gyalázatos módon felgyújtotta; sortüzet adott a *Theseus* ellen, bevonta lobogóját, azután felgyújtotta a hajóját és legénysége legnagyobb részével partra menekült. A brittek 895 embert vesztek halottakban és sebesültekben. Westcott volt az egyetlen kapitány, a ki elesett. 3105 francziát, beleértve sebesülteiket, partra küldtek kicserélés egyezménye mellett,⁴⁰ 5225 elveszett.

Mihelyt a csata teljesen be volt fejezve, Nelson parancsot adott a hajóhadnak, hogy minden hajón istentisztelet tartassék és hála adassék a mindenható Istennek, a ki győzelemmel áldotta meg Ő Felsége fegyvereit. A francziák Rosettában,⁴¹ a kik félelem- és rettegésben nézték a csatát, nem tudták mire értelmezni a csöndet, mely a flottán a hála istentisztelet alatt uralkodott; ámde a foglyok közül, tisztek ép úgy, mint legények, sokan meg voltak illetődve és bármennyire elvadultak és istentelenek voltak is a tisztek, némelyek közülök azt a megjegyzést tették, nem csoda, hogy oly rend uralkodik az angol tengerészetben, ha embereik ily nagy győzelem után és a zavar eme pillanatában ily érzelmekre fogékonyak. A francziák

Rosettában látván, hogy négy hajójuk akadálytalanul hagyhatta el az öblöt, igyekeztek magukkal elhitetni, hogy ők maradtak urai a csatatérnek. De hasztalan volt a kísérlet, saját titkos és biztos meggyőződésük ellenében magukat elámitani és ha sikerült is volna nekik, az arabsok által a tengerpart mentén és a vidéken a három következő éjjelen át gyújtott örömtűzek csakhamar kiábrándították volna őket. Az arabsok s egyptomiak ezrei lepték el a partot és a háztetőket az ütközet alatt, örvendő hódítóik romlásán. A csata után még sokáig számtalan holttest úszott szerteszéjjel az öbölben, minden igyekezet daczára, melyet elsúlyasztásukra fordítottak pestis kitörése miatti félelemből, részben pedig az undor és borzadalom miatt, melyet látásuk keltett.

A partot négy tengeri mérföld hosszában hajóroncsok lepték el s az arabsok több napig foglalkoztak a víz felületén úszó roncsok elégetésével, hogy az azokban található vasra szert tegyenek. Az *Orient* főárbo czának egy részét a *Swiftsure* halásztta ki. Hallowell kapitány a hajóácsának megparancsolta, hogy koporsót készítsen belőle. Úgy a vasat, mint a fát ugyanazon hajó roncsából vették. Oly jónak és szépnek készült el, mint a hogyan a munkás ügyessége s az anyag engedte. Hallowell aztán a koporsót a tengernagynak küldte el a következő levél kíséretében: „*Uram*, bátorságot vettem magamnak önt egy koporsóval megajándékozni, mely a *L'Orient* főárbo czából készült, hogy akkor, ha majd bevégzi katonai pályáját e földön, saját diadaljeleinek egyikében temethessék el. Hanem igaz barátjának, Hallowell Benjaminsnak, legőszintébb óhaja az, hogy ez az időpont minél később következék be“. Ezt a különös, de a

körülmények közt egészen az alkalomhoz illő emléket Nelson az ajándékozó értelmében elfogadta. És mintha üdvösnek találta volna, hogy most, mikor óhajításainak tetőpontját érte el, a halál mindig szeme előtt legyen, megparancsolta, hogy a koporsót kabinjában állítsák fel. Hanem ez a bútordarab inkább saját érzelmeivel egyezett meg, mint vendégeivel és kísérőivel, s egy öreg kedvencz szolgájának szivreható kérelmére végre megengedte, hogy a koporsó eltávolíttassék és a tatba vitessék le, hanem szigorúan megparancsolta, hogy jól megőrizték és tartsák fenn arra a célra, melyre érde-
mes és bátor ajándékozója felajánlotta.

A győzelem teljes volt, de eszközök hiányában Nelson nem használhatta úgy ki, mint kívánta. Ha ellátják kisebb hajókkal, semmi sem akadályozhatta volna meg benne, hogy az alexandriai kikötőben lévő élelmi- és szállító hajókat meg ne semmisíttesse; négy mozsaras hajó elegendő lett volna valamennyit néhány óra alatt a lángok martalékává tenni. „Ha e pillanatban meghalnék“, mondá a tengerügyi hivatalhoz intézett jelentésében, „Ó jaj, nincsenek fregátáim!“ találnák szivembe vésve! Nincsen szavam annak kifejezésére, a mit szenvedtem és szenvedek azok hiánya miatt.“

De súlyos testi szenvedésekkel is kellett küzdenie; az ütés, melyet kapott, úgy megrázta fejét, hogy szakadatlan heves fájdalmai és az azokat kísérő, meg nem szünő émelygések folytán alig tudta magával elhitetni, hogy koponyája meg nem repedt. Ha nem lett volna oldalánál Trowbridge, Ball, Hood és Hallowell, úgy nyilatkozott, leroskadt volna azon erőfeszítések között, melyeket hajócsapatának kijavíttatása követelt. „Mindnyája jól végezte dolgát“, mondá, „ámde ezek a tiszték támaszaim voltak.“

Szenvedései és fáradozásai közepett is Nelson győzelmének minden következményeire gondolt és hogy annak semmi előnye el ne vesszen, egy tisztet a szárazföldön küldött el levelekkel Bombayba, a kormányzóhoz, értesítvén őt a francziák Egyiptomba érkezéséről; flottájuk teljes tönkretételéről s hogy ennek folytán India megóvatott a kiküldött félelmes hadsereg részéről való minden megtámadtatástól. „Tudta, hogy Bombay“, mondá, „volt első céljuk, ha itt sikerrel jártak volna, hanem bizik a mindenható Istenben, hogy az emberi nem e pestisét Egyiptomban meg fogja semmisíteni. Bonaparténak eddigelé még nem kellett angol tiszttel mérkőznie; ő rajta lesz megtanítani őt, hogy bennünket megbecsüljön“. Saját felelősségére küldte el küldöttje számára a keletindiai társasághoz a leveleket hitellevelekkel, melyeket az angol konzulok alkonzulokhoz és kereskedőkhöz útja mentén intézett. „Ha rosszul tettem, remélem mégis“, mondá, „hogy a számlákat kifizetik és ő majd visszafizeti a társaságnak; mert, angol ember létére, büszkének kell lennie arra, hogy hatalmában volt az angol telepeket intenie, hogy ébren legyenek“. Nagy fontosságú volt az ez úton Indiába érkezett tudósítás. Rendeletek érkeztek volt ép meg, hogy a fenyegető veszedelem nagyságához mért védelmi készüléteket tegyenek, de a rendkívüli költségek, melyekhez különben folyamodniok kellett volna, ennek folytán megtakarítottak.

Nelson most dicsőségének tetőpontjára ért. Valamennyi állam, fejedelem és hatalom, a melyeknek a győzelem békességet szerzett, szerencsekívánatokkal, jutalmakkal és megtisztelésekkel halmozta el. Az első ilyenmő megtisztelés, melyet kapott, a török szultán-

tól eredt, a ki, mihelyt az Egyiptomba való betörésről hír érkezett, felhívást intézett „mind az igazhitűekhez, hogy fegyvert fogjanak a hitetlen disznók, a francziák ellen, hogy ezen áldott lakóhelyeketátkozott kezük alól felszabadítsák“; és megparancsolta pasáinak, „hogy az éjt is nappallá téve, teljes erejükből bosszút álljanak“.

„Az ő császári felségének, a hatalmas, rettenetes és legfényesebb Nagy Úrnak“ ajándéka czobolyprémes köntösből állott, bő ujjakkal, ötezer dollár értékben. Ehhez járult még egy tizennyolczezer dollár értékű gyémánt boglár, a legkitüntetőbb diszjel a törökök közt, mely a jelen esetben annál megtisztelőbb volt, mert egyik császári turbánról vétetett le. „Ha egy milliót érne“, írá nejének Nelson, „örömem telnék benne a boglárt birtokodban látni.“

A szultán továbbá utánnzásra méltó szellemben 2000 császári aranyat küldött a sebesültek közt való elosztásra. A szultán anyja egy gyémántokkal kirakott szelenczét küldött neki ezer font értékben. Pál czár, a kiben akkor sajátságosan kevert természetének jobbik része jutott uralomra, gyémántokkal kirakott arczképét küldötte neki arany szelenczében, szerencsét kívánó sajátkezű levél kíséretében. A szardíniai király szintén levelet írt és gyémánttal kirakott szelenczét küldött. Pazar megtisztelések vára koztak rá Nápolyban. A király saját országában a következő megtisztelő kitüntetések adományozta neki kiegészítésül czimeréhez: hullámszerű mező ezüstben, ezen a hullámozó tenger; ebből egy pálmafa emelkedett ki, jobbán hajó, letört árboczokkal, balján rommá lőtt üteg; fején arany tengerészkorona tollal, melyet egy török nyujt neki ezen mottóval: *palmam qui*

meruit ferat *) Pajzshordozóinak — egy matróz a jobb s egy oroszlán a bal oldalon — a következő megtisztelő jelezvények adtak: egy pálmaág a matróz kezében s ugyanaz az oroszlán mancsában háromszínű lobogóval és pálczával szájában. Nilus és Burnham Thorpe bárójának nevezték ki, kétezer font élethossziglani évi járadékkal, két legközelebbi utódára hármlólag. Mikor az adományt indítványozták, a parlament alsóházában Walpole tábornok oda nyilatkozott, hogy nagyobb ranggal lenne felruházandó. Pitt azt válaszolta, hogy szükségtelennek tartja e fölött vitatkozásba bocsátkozni. „Nelson admirális hírneve“, úgy mondá, „egy fokon fog állni a brit névvel és mindig emlékezni fognak rá, hogy ő vívta ki a legnagyobb tengeri győzelmet, melyről tudunk; a mikor senki sem fogja kérdezni, hogy bárónak, viscountnak vagy grófnak neveztetett-e ki!“ Különös volt mindenesetre, hogy ugyanakkor, mikor a miniszter címnek adományozását helyénvalónak találta, azt, hogy nem nagyobbat adományoztatott, avval okolta meg, hogy ily alkalomból minden címet hiúnak és fölöslegesnek jelentett ki. Való ugyan, hogy bármi címet adományoztak volna, akár viscount, gróf, örgróf, herczeg

*) Tévesen állították, hogy a király választotta e mottót, mert Grenville lord javasolta és Jortinnak egy ódájából volt véve. A választás igen szerencsés volt s ezen ódát oly szellem lengi át, melylyel soha ember nem értett annyira egyet, mint Nelson:

„Concurrent paribus cum ratibus rates,
Spectent numina ponti, et
Palman qui meruit ferat.“

(„Küzdjenek egyenlő hajókkal a hajók,
Nézzék a tenger istenei és a pálmát
Nyerje el, a ki megérdemelte.“)

vagy fejedelemeit, ha törvényeink azt megengedik, ő, a ki azt kapta volna, mégis Nelson marad. Ez a név minden nemességi hozzátétel fölé emelkedett. Ez volt az a név, melyet Anglia szeretett, Franciaország rettegett, Olaszország, Egyiptom és Törökország ünnevelt; a melyet ismerni fognak, míg a világ jelen országai és nyelvei léteznek és melyről, ha már megszűntek, történelmük emlékezni fog. Ámde rangjától függött, milyen legyen czimerkoronájának alakja, a vörös könyvnek melyik lapján iktattassék be neve és milyen előjoga legyen nejének a királyi fogadtatásokon s a bálban. Hogy Nelson megtiszteltetésének foka csakis e tekintetben érintetett, azt megengedjük Pittnek és kormánya tagjainak; ámde az a rangfokozat, melyet ők adományozni helyesnek tartottak, egyúttal mértéke volt hálájuknak, nem pedig szolgálatainak.*) Ezt érezte is Nelson és e fölötti méltatlankodását nem vonakodott kijelenteni barátai előtt.

*) Wyndhamot ki kell vennünk a jól megérdemelt megrovás alól. Ő, a kinek sorsa, úgy látszik, az volt, hogy mindig nemesebben gondolkozott s érzett, mint azok, a kikkel együtt működött, kijelentette akkor, mikor saját pártja ellenében Wellington lordi rangja mellett küzdött, mikép ő mindig úgy gondolkodott, hogy Nelsont nem jutalmazták kellőleg. Annnyival feltünőbb volt ez az eset, mert kevésbé előbb grófi rang adott a St. Vincent melletti csatáért, a mely csata távolról sem volt össze hasonlítható a nilusi csatával, ha az annak megjutalmazásánál követett mód nem kényszerítene szükségképp az összehasonlításra, különösen ha tekintetbe vétetik azon rész, melyet Nelson abban vett. Duncan és St. Vincent lordok egyenkint ezer fontnyi évi járadékot kaptak az irlandi kormánytól. Ezt nem engedélyezték Nelsonnak, a közben történt egyesülés folytán, habár bizonyára illendőbb lenne a brit adományt fölemelni, mintsem évi ezer fontot megtakarítani az Egyesült királyságnak ily esetekben.

Bármilyen okai voltak is a miniszteriumnak és bármely alakiságok azok, a melyekkel önmaguk előtt eljárásukat mentették, a győzelem fontosságát és nagyságát általánosan elismerték. A keletindiai társaság tízezer font sterlinget szavazott meg Nelsonnak; a török társaság ezüst asztalkészletet ajándékozott neki; London karddal ajándékozta meg őt és valamennyi kapitányait; arany emlékérmeket osztottak ki közöttük, valamennyi hajó első hadnagyait elöléptették, a mint azt Howe győzelme után tettek. Nelson nagyon aggályoskodott a miatt, nehogy a *Culloden* kapitánya és első hadnagyja balesetük folytán mellőztessenek. Trowbridgehez magához így szólt: „Örvendjünk, hogy annak a hajónak, mely zátonyra jutott, oly tiszt volt parancsnoka, a kinek jelleme oly általánosan ismeretes“. A tengerügyi hivatalnak pedig megírta, hogy Trowbridge kapitány magatartása a dicséretet ép úgy megérdemli, mint a hajócsapat bármely más tisztjéé és ép oly mértékben érdemli meg a jutalmazást. „Trowbridge volt az“, mondá, „a ki a hajócsapatot Syrakuzában oly gyorsan ellátta; Trowbridge volt az, a ki az ütközet után mindent megtett értem; Trowbridge volt az, a ki megmentette a *Culloden*-t, a mikor senki se kísérelte volna meg, a kit én a szolgálatban ismerek.“

Ennélfogva Trowbrigde, a király óhajására, megkapta az arany érdemjelt „úgy régebbi, mint újabbi szolgálataiért s nagy és bámulatra méltó erőfeszítéseieiért, melyekkel a csata alatt megmentette és elszabadította hajóját“. A tengerügyi hivatal egy magánlevélben értesítette Nelsont, hogy a csatában résztvevett minden hajó első hadnagyai elő fognak léptettetni. Nelson azonnal irt a főparancsnoknak. „Öszintén óhajtom“, mondá, „ez nem úgy értelmezendő, hogy a *Culloden*

első hadnagya kimarad. Az ég szerelmére, ha úgy van, akkor az én kedvemért eszközölje ki, hogy az megváltoztassék. Kedves barátunk Trowbridge, eleget állt ki, többet szenvedett, mint bármelyikünk.“ A tengernagyi hivatalnak ép oly meleg szavakban írt: „Reménylem és hiszem, hogy azon szón: „a csatában résztvett“ nem értetődik a *Culloden* kizárása. Ama hajó és bátor kapitányának érdemei sokkal inkább ismereteseek, mintsem hogy ajánlatomra szorulnának. Nagy szerencsétlenség volt rá nézve, hogy zátonyra jutott, míg szerencsésebb társai a boldogság teljes áradatában voltak. Ámde bizom benne, hogy az én jó Spencer lordom⁴² szerencsétlenségüket nem tetézi szégyennel. Trowbridge kapitány a parton is több, mint más kapitányok a tengeren; nagy szerencsétlensége közepette ő adta azon jelzéseket, a melyek egyedül akadályozták meg, hogy az *Alexander* és *Swiftsure* zátonyra ne jusson. Bocsánatot kérek, hogy oly tárgyról írok, a melyre, meg vagyok róla győződve, lordságod nem is gondolt; ámde szívem, úgy, a mint illik, fennen dobog vitéz, derék társaimért.“ Ily melegen érdeklődött Nelson mások igényei, érdekei és érzelmei iránt. A tengernagyi hivatal azt válaszolta, hogy a kivétel szükséges, mert ama hajó nem vett részt a csatában; hanem felkérték a főparancsnokot, hogy a hadnagyot a legelső üreseednél léptesse elő.

Nelson régi és megszakítatlan barátságára emlékezve, Davison Sándort nevezte ki az elfogott hajókra egyedüli zsákmány-ügynöknek, a mire Davison aranyérmeket veretett a kapitányok számára, ezüstből a hadnagyok és kisebb rangú tisztek,⁴³ aranyozott fémből az altisztek és rézből a tengerészek és tengerészkatonák részére. E bőkezűségnek költségei majdnem kétezer

font sterlingre rúgtak. Ez más tekintetben is említésre méltó, mert a vitézek némelyike, a kik ama nevezetes napon való maguktartásukért semmi más megtisztelő emlékjelt nem kaptak, mint eme rézérmet, évekkel később, ha valamely távoli állomáson meghaltak, utolsó kérelmük az volt, hogy az érmet gondosan küldjék haza rokonaiknak. Ily fogékonyak vitéz emberek a hadi becsület iránt, bármi legyen is rangfokozatuk.

Hárma azon fregátáknak, melyek jelenléte néhány héttel előbb oly lényeges lett volna, a csata utáni tizenkettedik napon csatlakozott a hajócsapathoz; a negyedik pedig néhány nappal utóbb. Ez úton sürgönyöket kapott, a melyek Nápolyba való visszatérését szükségessé tették. Mielőtt Egyiptomot elhagyta, az elfogott hajók hármát elégette; nem lehetett volna azokat egy hónapnál kevesebb idő alatt annyira kijavítani, hogy az utat Gibraltárba megtehessék s ezt is csak nagy költség árán s olykép, hogy legalább két sorhajó szolgálata elveszett volna. „Nem kételkedem benne“, írta a tengernagyi hivatalnak, „hogy meg fogják fizetni és biztosítottam erről a hajórajt. Mivel ha a tengernagynak a győzelem után az elfogott hajók után kellene nézni és nem az ellenség megsemmisítésére törekedni, akkor vajmi drága árt fizetne a nemzet a zsákmányul ejtett hajókért. Bizom benne, hogy 60.000 font érettek igen mérsékelt ár; és ha a szolgálat, idő és legénység meg a költség tekintetbe vétetik, a melybe a három hajó kijavítása kerülne, hogy Angliába az utat megtenni képesek legyenek, akkor a kormány majdnem ugyanannyit takarít meg, mint a mennyire becsültettek. A zsákmányhajókat megfizetni“, folytatá, „nem új eszme tőlem, és gyakran rendkívüli megtakarításnak bizo-

nyulna az állam részére, még ha nem is veszszük számitásba, hogy mit veszít a nemzet az által, hogy a tengernagyoknak ügyelni kell azok tulajdonára, a kik a zsákmányt szerezték; e figyelem különben okvetetlenül szükséges a tiszték és legénység erőfeszítéseinek jutalmául is.“

„A tengernagy bőséges jutalmat találhat saját érzelmeiben és följebbvalói helyeslésében; ámde az alárendeltebb tiszték- és embereknek mi más jutalmuk lehet, mint a zsákmány értéke? Ha a tengernagy ezt bármi czímen elveszi tőlök, nem várhatja, hogy jól támogassák.“ St. Vincent grófnak pedig azt írta, hogy „ha bizonyos lehetett volna róla, hogy a kormány méltányos árt fizetne értök, még két más zsákmányhajó elégetését is elrendelte volna, mert kijavításuk s az azokat őrző hajók veszteglése többbe kerülne, mint a mennyit érnek“.

Miután a még megmaradt hat zsákmányhajót Sir Saumarez Jakab alatt elküldte volt, Nelson Hood kapitányt, a *Zealous*-on, Alexandria mellett hagyta hátra, ő maga pedig a *Swiftsure*-val, *Goliath*-al, *Alcmene*-vel és *Emerald*-al együtt a csata utáni tizenhetedik napon tengerre szállt.

HATODIK EEJEZET.

Visszatér Nápolyba. — Fogadtatása. — Az udvar és királyság állapota. — Mack tábornok. — A nápolyi hadsereg megveretése. — A francziák közelednek Nápolyhoz. — A királyi család menekülése. — Megújult hadműveletek a francziák ellen. — Az állapotok Sziciliában. — A nápolyiak magukviselte az angol tiszteknek ebből származó nehézségeik. — Uovo és Nuovo ostromlása. — Nelson megérkezik és megsemmisíti a kapitulációt. — A szövetségesek sikerei. — Nelson magaviselete Caraccioli irányában. — Nem engedelmeskedik az őt Minorcába rendelő parancsnak. — Okai. — A királyság visszaállítása Nápolyban. — Kinevezése Bronte hercegének. — Kiűzi a francziákat Rómából. — Malta ostromlása. — A csapatok és a nép szenvedései. — A szicíliai udvar magaviselete. — Ball kapitány] erélyes rendelkezései. — Malta kapitulációja. — Nelson elhagyja a Földközi tengert és visszatér Angliába. — Utazási események. — A nép érte való lelkesedése. — Az öreg német lelkész.

Nelson egészsége sokat szenvedett az *Agamemnon*-on. „Úgy érzem“ mondá, „mintha öv szorítaná össze mellemet és éjjel küzdök, hogy szabaduljak tőle.“ A St.-Vincentfoki csata után érezvén, hogy egy kevés pihe-nés okvetlenül szükséges lenne felüdüléséhez, kijelentette, hogy a jövő nyárnál tovább szolgálni nem fog, kivéve, ha föltétlenül szükséges; mert, erőteljes szavai szerint, négy év és kilencz hónap alatt sem testének, sem lelkének nem volt egy percnyi nyugalma sem. Nyert ugyan a munkában néhány hónapi szünetet, ámde nem nyugalmat, mert azt egy tagjának elve-

szítése árán szerezte meg, s ezen idő legnagyobb részét folytonos fájdalmak közt töltötte el. Mihelyt összetört teste annyira helyreállott, hogy kötelességeit teljesíthette, sokkal fontosabb szolgálatra hivatott meg, mint bármelyik, melylyel ez ideig foglalkozott és ez ahhoz mért fáradsággal és gonddal járt.

Az ellenség hosszú üzése okozta rendkívüli izgatottsága, annak veresége után nem annyira csökkent, mint inkább megváltozott irányában. És szellemének e szünetlen megerőltetése, hozzávéve a sebéből eredő szenvedéseket és folytonos erőfeszítéseit, melyektől ily lángoló és messzelátó szellem nem képes magát megkímélni, majdnem végzetessé váltak reá nézve. Olaszországba való visszatértében heves lázroham ágybaterítette. Tizennyolcz órán át nem volt remény élete megmentésére, de még azután is, hogy a betegség kedvezőbb fordulatot vett és állapota annyira javult, hogy a hajó földézetén megjelenhetett, még maga is azt gondolta, hogy végét járja, olyanira elgyengítette a láz és köhögés. Útközben St. Vincent grófhoz írt levelében azt mondja: „Nem remélem, kedves lordom, hogy arczát még egyszer láthassam. Az Isten, lehet, úgy találja jónak, hogy ezzel a rohammal véget érjen az aggodalom láza, melyet június közepe óta át kellett szenvednem; ámde legyen meg az Ő jóságos akarata! Alávetem magamat“.

Nápolyban a legmelegebb barátság leggyöngédebb bizonyítékai várták Nelsont. „Az Isten szerelmére, drága barátom“, írta Sir Hamilton Vilmos, „jöjjön ide, mihelyt a szolgálat megengedi. Kellemes lakás várja készen házámban és Emma gondoskodik róla, hogy még megmaradt kevés, fáradt tagjait a legpuhább párnákon pihenhesse ki.“

Szerencse lett volna Nelsonra nézve, ha meleg, gondoskodó barátságnál egyéb nem várakozott volna reá ottan! Ő maga is azon időben igazi világában látta a nápolyi udvar jellemét, mint a hogyan minden angol embernek már első pillantásra látszott és útközben kijelenté, hogy utálatos előtte a Nápolyba való utazás és csakis a szükség bírta őt rá.

Ámde soha hőst a győzelemről való visszatértében nem üdvözöltek oly szívből fakadó örömmel, mint a hogy vele történt. Az aboukiri csata előtt a nápolyi udvar reszketett fennállásáért. A directoriumnak irányában használt stilusát jól jellemezte Sir Hamilton Vilmos, olyannak, mint útonállóké. Értésükre adták a nápolyiaknak, ha oly nagyságú összeget fizetnek, mely a directoriumot kielégíti, akkor Beneventó területekhöz fog csatoltatni, és intették őket, hogy ha az ajánlatot visszautasítják vagy elfogadásában késedelmeknek, a francziák fellázítják egész Olaszországot.

Az udvar öröme Nelson sikerén tehát arányban állott azon félelemmel, a melytől sikere felszabadtotta. A királyné Mária Terézia leánya és Mária Antónia nővére volt. Ha nemének legbölcsebbje és legnemesebbje lett volna is, lehetetlen lett volna reá nézve, gyűlölet és borzalom nélkül tekinteni a francziákra. A forradalmi nézetek terjedése pedig, míg folyton nővérenek sorsára emlékeztették, nem alaptalan féltelmet gerjesztett föl benne a magáéra nézve. Természettől forró és tartózkodáshoz kevésbé szoktatott érzelmei a legmagasabb fokra hágtak a győzelem hírére. Állandó barátja és kedvencze, lady Hamilton, a ki éppen jelen volt, egy levelében írja: „Lehetetlen leírni elragadtatását. Sirt, megcsókolta férjét és gyermekeit, örülten járt körül a

szobában, ismételve sirásra fakadt és megcsókolt s megölelt mindenkit, a ki közelében volt, felkiáltva: oh vitéz Nelson! Nelson! Mennyivel tartozunk önnek! Oh hódító megmentője Olaszországnak! Oh, bár örömtől dagadó szívvel személyesen megmondhatnám neki most, hogy mivel tartozunk neki“.

Maga is irt a nápolyi követnek Londonba ez alkalommal oly kifejezésekben, melyek mutatják a benne fölkeltett öröm teljességét és reményeinek nagyságát. „Óhajtom,“ írja, „bár tudnék szárnyakat adni e hír és egyúttal legőszintébb hálánk átadójának. Olaszország egész partja mentve s ez egyedül a nagyszivű britnek érdeme. Ez a csata, vagy helyesebben mondva — a királygyilkos hajóraj teljes megveretése e vitéz tengernagy bátorságának s az őt támogató hajóhadnak köszönhető, mely félelme ellenségeinek. Oly teljes e győzelem, hogy alig bírom elhinni és ha nem volna a vitéz angol nemzet, mely megszokta csodákat művelni a tengeren, nem is tudnám magammal elhitetni, hogy megtörtént. Nem láthatta volna Ön megindulás nélkül, mint csüggett valamennyi gyermekem, fiúk úgy, mint leányok nyakamon és sirtak örömükben, az örömteljes hír hallatára. Ajánlja Ön a hőst urának; ő egész Olaszországot eltöltötte az angolok csodálatával. Nagy reményeket tápláltunk az iránt, hogy vitézsége bizonyos előnyöket fog nekünk biztosítani, de senki sem várhatott ily teljes megsemmisítést. Itt mindenki ittas az örömtől.“

Ilyenek lévén a királyi család érzelmei, könnyen elgondolható, hogy mily elragadtatással és megtiszteltetéssel fogják Nelsont fogadni. Szeptember 22-nek kora reggelén, a „szegény nyomorék *Vanguard*“, a mint ő nevezé megrongált hajóját, megjelent Nápoly

láthatárán. A *Culloden* és *Alexander* megelőzték néhány nappal és hírül adták közeledtét. A csónakok és bárkák sok százai zenével és lobogókkal, az öröm és diadal tanubizonyítékaival készen voltak eléje evezni. Sir William és Hamilton lady díszbárkájukban a menet élére álltak. Négy évvel ezelőtt csak néhány napig látták Nelsont, de már akkor azt a hősies szellemet látták benne, a mely most oly teljesen és dicsőségesen megnyilatkozott az egész világ előtt. Emma, Hamilton neje, a ki ez időtől fogva oly nagy befolyással volt jövő életére, oly nő volt, a kihez elbűvölő szépség, báj, sőt szellemi tulajdonságok tekintetében csak kevesen voltak foghatók. Szenvedélyesen ragaszkodott a királynéhoz és az ő befolyása folytán láthatta el magát a brit hajóhad Syrakuzában a szükségességekkel, a mi nélkül, a mint Nelson mindig állította, az aboukiri csatát nem lehetett volna megvívni. Azon hosszú időközben, a mely elmúlt, míg hír nem érkezett, aggodalmai alig voltak kisebbek, mint maga Nelsonéi, a mikor oly ellenséget üzött, a kinek holétéről nem tudott hírt kapni; s a mikor valaki az örömteljes hírt szájtátva hozta meg neki, annak olyan hatása volt reá, mint mikor valakit golyóval leterítenek. Úgy őt, mint Sir Williamot a szó szoros értelmében beteggé tették reményeik és oly fordulat fölötti örömük, mely annyira felülmúlt mindent, a mit remélni mertek. A hős iránti csodálatuk szükségkép a hála és szeretet megfelelő fokát idézte elő; és mikor bárkájuk, a *Vanguard* oldala mellé ért, Nelson látására Hamilton lady felszökött a hajó oldalán és azon: felkiáltással „Óh Istenem! lehetséges-e?” karjaiba esett, mint ő maga mondá, inkább holtan, mint élve. „Rettentően megrázónak” írta le e találkozást.¹

Alig szárították meg örömkönnyeiket barátai, midőn a király, a ki királyi bárkájában három mérföldnyire elébe evezett, a hajóra lépett, kezénél fogta és mint megszabadítóját és megoltalmazóját üdvözölte. Az összes csónakokból köröskörül ugyanily elnevezések hangzottak fel és a mikor a parton kiszállt, a sokaság ugyanazon felkiáltásokat ismételte és még a lazzaronik is tanujelét adták örömüknek akkép, hogy madaraikat kalitkáikban magasra emelték és a mint mellettük elhaladt, szabadon eresztették.

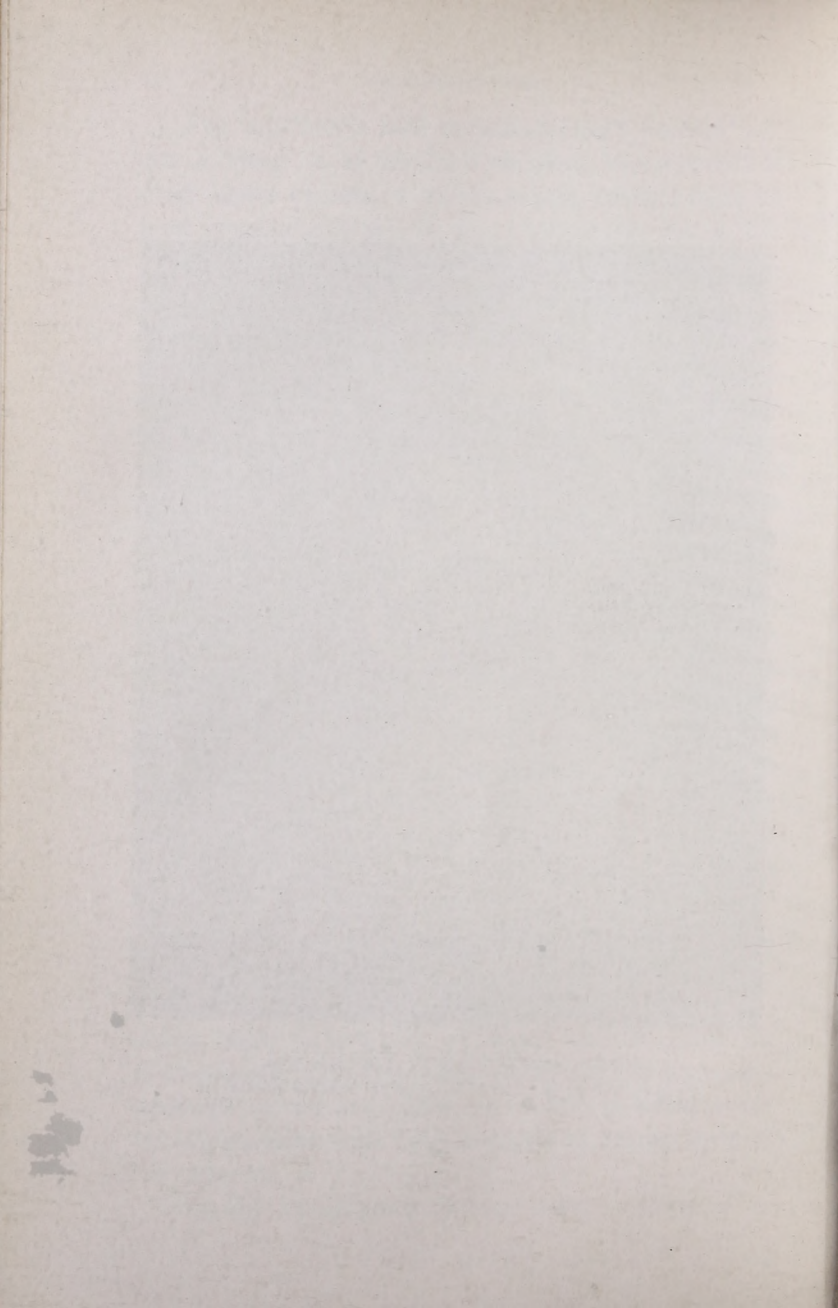
Megérkezése után egy hétre bekövetkezett születésnapját oly fényes ünnepegekkel ülték meg, a milyent Nápolyban ritkán ülték. De daczára azon fénynek, melylyel körülvették s azon hízeltgő megtiszteléseknek, melyekkel minden rangbeliek üdvözölték, Nelson teljesen jól látta a körötte lévők romlottságát és gyöngeségét. „Milyen drága perczeket — mondá — veszítenek a nápolyi és bécsi udvarok! Három hónap alatt fel lehetne szabadítani Olaszországot, de ez az udvar annyira erőtlen, hogy a szerencsés pillanatot el fogják mulasztani. Igen rosszul vagyok és nyomorult magukviselete nem alkalmas arra, hogy ingerlékeny hangulatomat lecsillapítsa. Muzsikuskok és költők, rimák és gazemberek országa ez.”

Romlást hozó gyöngeségüknek mindig tudatában volt és nem volt vak a nápolyi miniszteriumban uralkodó dőreség és árulás, sem azon összehalmozott gazságok iránt, melyek alatt az ország nyögött. Azonban észrevétlenül, Hamilton lady befolyása folytán, megkedvelte az udvart, pedig leginkább az udvar rossz kormányzatának volt tulajdonítható az ország nyomorult állapota.

Nápoly közállapotai néhány szóval leírhatók. A

LADY HAMILTON MINT BACCHANSNŐ.
ROMNEY GYÖRGY képe 1786-ból a londoni Nemzeti Képtárban.

király a spanyol Bourbonok egyike volt. A mint a caesarok megmutatták, hogy a fejedelmek erkölcsi természete mily gonoszlelkűvé válhatik, úgy e családban nem kevésbé láthatóan bebizonyult, hogy szellemi képességük mennyire süllyedhet. Ferdinánd ép úgy, mint fájának többi tagja, szenvedélyesen szeretett vadászni és semmi egyébbel nem törődött. Nejében megvoltak az osztrák ház minden hibái, valami kevéssé enyhítve és nem volt benne semmi, a mi azokat megnevesíthette volna; ha neki megvoltak mulatságai s a királynak az ő vadászatai, nem bánták, hogyan szedték be az adókat és hogy mikép kezelték azokat. Természetes, hogy az udvarnál a kegyenczek rendszere uralkodott s a kormányzat minden részében, úgy a közigazgatás minden ágában a leggyalázatosabb és legszemtelenebb megvesztegetés volt elterjedve a legmagasabbaktól kezdve a legalsóbbakig. A rossz kormányzás hasonló körülményei között csakis a kereszténység intézménye és a jobban kormányzott államok szomszédsága az, a mi megakadályozza a királyságokat, hogy oly barbarismusba ne süllyedjenek, mint a milyent Törökországban találni.

Az irodalom révén és boldogabb országokkal való érintkezés folytán a nápolyiak egy kis részében a jobb iránti érzés megmaradt. Ezek a forradalom kezdetében, igen természetesen, Franciaország felé fordultak s a forradalom minden borzadalmi közt is azon reményt táplálták szívökben, hogy Franciaország segélyével képesek lesznek Nápolyban egy új rendszert megállapítani. Keservesen csalatkoztak abban, hogy Franciaország a szabadság elveit valaha támogatni fogja; azonban nem tévedtek, ha azt hit-

ték, hogy az ő kormányuknál már rosszabb nem lehet és ennél fogva bármily változást is kívánatosnak tartottak. E véleményben a legkülönbözőbb jellemű egyének is egyetértettek. A nemesség közül számosan, a kik nem tartoztak a kegyenczek közé, a forradalmat azért óhajtották, hogy azon polczokra emelkedhessenek, a melyre igényt tartani magukat jogosultaknak hittek; kétségbeejtő vagyoni állapotok közt lévő egyének pedig óhajtották azt a meggazdagodhatás reményében. Gazok és cselszövők eladták magukat, hogy előmozdítsák és néhány felvilágosodott, hazáját szerető férfiú a legtisztább és legnemesebb indító okból csatlakozott a mozgalomhoz. Ezeket mind a „jakobinusok“ öszvesítő neve alá foglalták; és az angolok a szárazföldi királyságok jakobinusaira sokkal nagyobb gyűlölettel tekintettek, mint a hogy megérdemelték. Ugyanegy osztályba sorozták őket: Philippe Egalité-val és Heberttel; holott megérdemelték volna, hogyha nem is Locke-val és Russellel, de legalább Argyle és Monmouthal soroztassanak egy rangba. Hisz ők, kiknek célja ugyanaz volt, mint a mi forradalmunk első vezéreié, időelőtti, de nem érdemetlen vállalatukban megbuktak.

Semmiféle körülmények sem lehettek oly kedvezőtlenek Európa legigazibb érdekeire nézve, mint azok, melyek Angliát szoros szövetségbe hozták a szárazföld elavult, utálatraméltó kormányaival. Ennek következtében a kormányok azon alattvalói, a kik szabadságért sóvárogtak, ellenségei lettek Angliának és rászedettjei és ügynökei Francziaországnak. Csak a maguk nyomasztó sérelmeire néztek és nem látták a világ szabadságát fenyegető veszélyeket. Másrészt Anglia látta a veszélyt egész nagyságában, de

vak volt sérelmek iránt s indítatva érezte magát oly kormányrendszerek támogatására, melyek azelőtt utálata és megvetése tárgyát képezték.

Így látta a dolgokat Nelson is. Tudta, hogy Európában a béke helyre nem állhat, míg Franciaország gőgje meg nem aláztatott és ereje meg nem töretett, és mindazokra, a kik barátjai voltak Franciaországnak, úgy tekintett, mint a közös ügy s nemkülönben saját uralkodóik árulóira. Vannak oly helyzetek, a melyekben a legellenkezőbb és legellenségesebb pártok egyenlőkép a legjobbat akarják s mégis egyenlőkép helytelenül cselekesznek. A nápolyi udvar is a nélkül, hogy tudatában lett volna annak, hogy bűnt követ el, a mikor folytatja a régi helytelen kormányzatot, a melyet átvett, úgy gondolkozott, hogy a mikor a régi állapotokat fentartja, fentartja egyszersmind saját jogait és megóvjá népét olyan borzalmaktól, mint a milyeneket Franciaországban elkövettek. A nápolyi forradalmárok pedig úgy gondolkoztak, hogy a rendszer teljes megváltoztatása nélkül lehetetlen segíteni a mostani bajokon és feljogosítottaknak hitték magukat, hogy e változást bármi eszközökkel is létrehozzák. Mind a két fél tudta, hogy a francziák elhatározott szándéka Nápolyban forradalmat előidézni. A forradalmárok feltételezték, hogy ezt azért akarják, hogy szabad kormányzatot létesítsenek. Az udvar s a részrehajlatlanok azonban nagyon jól tudták, hogy az ellenségnek egyéb czélja nincs, mint hódítás és zsákmányolás.

A nilusi csata megrendítette Franciaország hatalmát. Legsikeresebb tábornokuk és legjobb hadseregük Egyiptomba voltak zárva s a mint látszott, a visszatérhetés reménye nélkül. A kormányzat pedig tehetségtelen, jellemnélküli s egymás közt egyenet-

lenkedő egyének kezében volt. Ausztria, melyet Bonaparte belekergetett a békébe oly időben, a mikor őt kitartással valószínűleg romlásba döntötte volna, felhasználta a krízist s megújította a háborút. Hasonlólag Oroszország is készülteket tett a küzdőterre lépni még meg nem tört erejével, oly tábornok vezetése alatt, kinek rendkívüli katonai tehetsége jogczimet adott volna neki magas és megtisztelő polcz elfoglalására a történelem lapjain, ha egy barbár kegyetlensége be nem szennyezte volna.²

Nápoly látva, hogy romlása szélén van, s úgy hívén, hogy a veszélyt csak úgy kerülheti ki, ha szembeszáll vele, hosszú ingadozás után, mely a minisztertanács félelmében, gyöngeségében és árulásában lelte okát, végre beleegyezett abba, hogy 80,000 emberrel a szövetséghez csatlakozik. Nelson félreérthetetlen szavakban mondta meg a királynak, hogy választhat a között, hogy, bizva Isten áldásában igazságos ügyére, karddal kezében és halálra készen előnyomuljon, vagy pedig nyugton marad és kikergetik országából; egyike vagy másika ezeknek okvetlenül meg kell hogy történjék. A király azt válaszolá, hogy cselekedni fog, bizva Istenben és Nelsonban; és Nelson, a ki már különben visszatért volna Egyiptomba, hogy a francia hajókat Alexandriában megsemmisítse, a nápolyi udvar óhajára e szándékával fölhagyott és elhatározta, hogy ott marad ez állomáson abban a reményben, hogy a hadsereg mozdulatait támogathatja. Azonkívül gyanakodott, nem ok nélkül, hogy az angol flotta ottmaradását azért kérték oly sürgősen, mivel a királyi család személyeit szerencsétlenség esetében biztosabbnak hitték a brit lobogó, mint a maguké alatt.

Első terve Malta visszahódítása volt, melyhez a nápolyi király igényt formálhatni vélt. A máltaiak, kiket rendjük semmirekellő lovagjai elárultak Franciaországnak, a legnagyobb dicséretre méltó lelkesedéssel és egyetértéssel fegyvert fogtak a sarczoló tolakodók ellen. A francia őrséget a szárazföldön ostromzár alá vették, és Ball kapitány október 12-én kezdte meg a tengerről való elzárolásukat. Tizenkét nappal erre Nelson megérkezett; a Malta függelékét képező kis sziget, Gozo, melyet a francziák szintén elfoglaltak és megraktak volt őrséggel, kevéssel megérkezése után megadta magát és az angolok által ő szicíliai Felsége nevében birtokba vétetett, noha ennek épp oly kevés joga volt hozzá, mint Franciaországnak. Miután Nelson ezt keresztülvitte és megerősítette Ball kapitány hajócsapatát, e tehetséges tisztre bizta e nehéz és fontos vállalkozás véghezvitelét; maga pedig visszatért, hogy a nápolyiak tervezett mozgalmait támogassa.

Mack tábornok állt a nápolyi csapatok élén. Ma egyedül az kétséges, gyáva vagy áruló volt-e? Azon időben azonban a legnagyobb buzgalommal terjesztették róla a kitünő hadvezér hírét, a kire Európa mint felszabadítójára tekinthet. A mikor a király és királyné bemutatták a britt tengernagynak, a királyné azt mondá neki: „legyen ön, tábornok úr, nekünk az a szárazföldön, a mi hőszám, Nelson, a tengeren volt.“ Mack a maga részéről nem mulasztotta el magasztalni a hadsereget, melynek vezetésére ki-neveztetett. „A legkitünőbb hadsereg — mondá — Európában.“ Nelson egyetértett vele abban, hogy szebb emberek már nem is lehetnek. De a mikor a tábornok, egy szemlén, egy színlelt csata műveleteit

úgy vezette, hogy szerencsétlen elvétel folytán a saját seregét kerítették körül az ellenségé helyett, Nelson barátjai felé fordulva, keserűen kijelentette, hogy ez az ember nem érti a dolgát. Egy másik nem kevésbbé jellemző körülmény is megerősítette Nelsont róla táplált véleményében. „Mack tábornok nem tud mozogni, ha nincs vele öt kocsi! Megalakítottam róla véleményemet. Buzgón imádkozom, bárha tévedtem légyen.“

Mig Mack 32,000 emberrel a római államba bevonult, 5000 nápolyit az angol és portugáli hajókon Livornóba szállítottak, hogy azt elfoglalják. Ez meg is történt minden ellenállás nélkül és a toskánai nagyherceg, kinek semlegességét a francziák oly erőszakosan megsértették, jobban örvendett e rendszabálynak, mint a nápolyiaknak egy része. Tábornokuk, Noselli, vonakodott elfoglalni a francia hajókat Livornóban, mivel ő és Sangro herceg, a ki követ volt a toszkánai nagyfejedelemnél, azt állította, hogy a nápolyi király nem áll háborúban Franciaországgal. „Micsoda?“ mondá Nelson, „nem fogadta-e el a király, mint saját hódítását, a Gozónál elvett köztársasági lobogót? Hát nem az ő lobogója leng-e ott és Maltában, nemcsak engedelmevel, hanem parancsára is? Nem lőnek-e arra naponként a francziák és nem viszonzák-e a tüzet a lobogóját hordozó ütegek? Nincsen-e alám rendelve két fregáta és egy korvéta, mely kész a francziákkal megküzdeni, bárhol is találtassanak? Nem küldött-e a király nyilvánosan Nápolyból ágyúkat, mozsarakat stb. tisztekkel és tüzérséggel a francziák ellen Maltában? Ha e cselekvények nem egyenértékűek akármiféle írott papirossal, akkor már én nem tudom, mi a háború“.

E megokolás azonban kevesebb hatással volt a tábornokra, mint egy másik, az ő félénkségére alapított bizonyítgatás. Nelson azt mondá neki, ha megengedi annyi száz francziának, a kik akkor a kikötőben voltak, hogy semlegesek maradhassanak, a míg kedvező alkalmuk nyílik cselekedni, úgy még ha minden más tervük meg is hiúsulna, megmarad nekik az a lehetőség, hogy felgyujtanak egy hajót, a kikötő pedig elpusztulna, valószínűleg a város is és a kikötő húsz évre tönkre lenne téve. Ez előterjesztés Nosellit egy félrendszabályra készítette: zálog alá helyezte a hajókat. Köztük nagyszámú kalóz volt, közülök némelyik oly hatalmas, hogy kereskedelmünket legérzékenyebb megkárosításával fenyegették; köztük még vagy hetven vitorlása a liguriai köztársaságnak (a hogyan most Genuát nevezték), melyek búzával voltak megrakodva és készek Genuába és Franciaországba vitorlázni, a hol megérkezésük több csapat Olaszországba küldését siettette volna. „A tábornok“, mondá Nelson, „éppen olyan jól belátta annak következményeit, mint én, ha megengedi e hajóknak az útraindulást; csak hogy mi köztünk az a különbség: ő ravaszul tette azt és hogy fedezve legyen, udvarától várja a parancsokat, és nem vesz magára semmiféle felelősséget; én pedig cselekszem a pillanat körülményeihez képest, úgy, a mint azt arra az ügyre nézve, melynek szolgálatában állok, legelőnyösebbnek vélem és minden felelősséget magamra vállalok“.

Teljesen hasztalan volt erélyes és férfias cselekedeteket elvárni azon emberektől, a kikkel Nelson kénytelen volt együtt működni. A francia és szövetségeseik hajói legénységének megparancsolták, hogy

két nap alatt hagyják el a kikötőt. Négy nap is elmúlt és senkisésem engedelmeskedett a parancsnak s az angol követ, Wyndhamnak előterjesztéseire sem tettek semmit, hogy annak foganatot szerezzenek. Az igazi nápolyi cselszövéskedés, mint Nelson nevezé, minden alkalommal érvényesült. Tíz napi távollét után visszatért Nápolyba és mikor Wyndhamtól hírül vette, hogy végre a kalózokat le fogják fegyverezni, a búzát kirakják s a legénységet elküldik, e hírrel való meglepődését a következő jellemző szavakban fejezte ki: „Idáig meg vagyok elégedve. Az ellenség szükségét fog szenvedni s én, hála legyen az égnek, nem fogok pénzt kapni. A világ, tudom, azt hiszi rólunk, hogy a pénz istenünk; és most minket illetőleg csalódní fognak. Le, le a francziákkal! Ez az én állandó imádságom“.

Mikor Nelson Nápolyba érkezett, ódákkal, szonettakkal és az üdvözlő költemények minden fajával halmozták el. A költők egyike, egy ír barát, nem elégedve meg egy dicsőítő énekkel, ez alkalommal nagymerészen egy jövendölést bocsátott szárnyra, azt jósolván, hogy Nelson hajóival beveszi Rómát. Ő lordsága figyelmeztette Mc Cormick atyát, hogy hajók nem haladhatnak fel a Tiberisen; ámde a tisztelendő atya, a ki valószínűleg megfélekedezett erről a körülményről, ez ellenvetésre merész homlokkal azt válaszolta: tudja, hogy jövendölése be fog következni. Az efféle vígságok azonban nem sokáig tartottak. A nápolyi király a hadseregnél volt, mely Rómába bevonult; de a francziák megszállva tartották a St. Angelo kastélyt és 13,000 francia erős hadállást foglalt el a római tartományokban Castellona mellett. Mack 20,000 emberrel ellenük nyomult. Nelson előre-

látta, hogy az eredmény kétséges, vagyis jobban mondva, nagyon csekély a sikerre való kilátás. Hanem Nápoly közvetlen sorsa, a mint jól tudá, annak kimenetelétől függött. „Ha megverik Mackot“ mondá, „akkor tizennégy nap alatt ez az ország elveszett, mert a császár³ még nem indította el hadseregét és Nápolynak nincs elegendő ereje arra, hogy ellenállhasson az ellenségnek. A király nem választhatott a kettő között, hanem szükségből vonult ki királyságából, mert nem várhatott, míg a francziák elegendő erőt összegyűjtöttek, hogy őt egy hét alatt kiverjék országából“.

Nelson nem bízott a nápolyi tisztekben, a kik, a mint róluk megemlékezett, meg látszottak ijedni egy kivont kard, vagy töltött puska láttára és tökéletesen előrelátta az osztrákok lomha mozdulatainak és csalfa politikájának úgy önmagukra, mint valamennyi szárazföldi szövetségeseikre váró következményeit. „A háború halogatása a császár részéről“, mondá a bécsi brit követhoz írott levelében, „meg fogja semmisíteni a nápolyi monarchiát és, természetesen, romlására lesz a császár újonnan szerzett tartományainak Olaszországban. Ha a háborút szeptemberben vagy októberben kezdték volna meg, akkor ma már szabad lenne az egész Olaszország. Ez a hónap kedvezőtlebb, a legközelebbi már képtessé fogja tenni a harczot és hat hónap múlva, mikor már szervezve és fölfegyverkezve lesz a nápolyi köztársaság és számos segédforrásai megnyíltak, a császárt nemcsak hogy megverik Olaszországban, hanem trónusa Bécsben is meginog. Le, le a francziákkal! ezt kellene felírni a világ minden országában a tanácskozó termekben és adjon a Mindenható Isten jó gondolatokat minden uralkodónak, ez az én állandó imádságom“.

A legközelebbi eseményeknek tökéletes előrelátása világosan tűnik ki e leveléből. Ugyanakkor felkérte a követet, biztosítsa a császárnét (a ki nápolyi királyleány volt), hogy azon tanácsok daczára, melyek atyja és anyja trónját megingatták, ő ott fog maradni és kész megmenteni őket, fivéreit és nővéreit és hogy hajókat hagyott Livornóban, hogy a nagyherczeg és nővérének életét megmentse. „Mert“, mondá, „mind köztársasággá lesz, ha a császár nem fog gyorsan és erélyesen cselekedni“.

Aggodalmai csakhamar beigazolást nyertek. „A nápolyi tisztek“, mondá Nelson, „nem sokat veszítettek becsületükből, mert Isten tudja, nem is volt sok veszteni valójuk; de a mi volt, azt elvesztették“. St. Philip tábornok a 19,000 ember jobb szárnyát vezényelte. Az ellenség 3000 emberével találkozott és mihelyt elég közel jutott, átszökött hozzájuk. Egyik emberének volt elég bátorsága, hogy muskétáját ráirányozza és karját keresztüllőjje, de sebe nem volt elég súlyos arra, hogy megakadályozza őt abban, hogy saját honfitársai üldözésére a francziákhoz csatlakozzék.

Az ágyúkat, sátrakat, podgyászt és a katonai pénztárt mind ott hagyták a szökevények, habár csak negyven embert veszítettek. Mert a francziák, miután megfutamították őket és minden holmijukat birtokukba ejtették, nem üldözték a magukénál három akkora sereget. A nápolyiak főhadteste Mack alatt sem viselkedett jobban. A király visszatért Nápolyba, a hová mindennap a hadsereg valamely új szégyenéről s valamely otthoni új árulásról kapott hírt, míg visszatérte után a negyedik napon azt nem üzente neki Mack, hogy nincs kilátás az ellenség előnyo-

mulásának megállítására és hogy a királyi család gondoskodjék személyes biztonságáról.

Olyan volt akkor a közhangulat Nápolyban, hogy sem az angol követ, sem az angol tengernagy nem találta tanácsosnak az udvarnál megjelenni. Minden mozdulatukra vigyáztak s a forradalmárok még azt is tervezték, hogy elfogják és túszkul visszatartják őket, hogy megakadályozzák a város megtámadtatását, ha a francziák elfoglalnák. Egy azon időben a tengernagyi hivatal első lordjához intézett levele Nelsonnak mutatja, hogy mily álláspontból szemlélte ő a vihar valószínű kimenetelét: „Kedves lordom! Egy régi közmondás azt tartja, hogy mikor a dolgok oly rosszra fordultak, hogy rosszabb már nem lehet, akkor közel a javulás. Már most képzelni sem lehet a dolgoknak, rosszabb állását, mint a hogy ma állnak. De, hál' Istennek, egészségem javult, lelkem soh' sem volt szilárdabb és szívem kellő hangulatban van, hogy biztassam, bátorítsam és védelmem alá vegyem azokat, a kiknek segítségére lenni kötelességem. Kérem, lordom, biztosítsa kegyes urunkat, hogy mig élek, fenn fogom tartani dicsőségét és ha elesem, oly módon fog történni, a mely méltó lordságod hű és lekötelezett Nelsonjához. Nem kell többet írnom. Minden szó szöveget nyújthat egy hosszú levélre“.

Az alatt Hamilton lady mindent előkészített a királyi család eltávozására. Mindent a legnagyobb ügyességgel és a gyanú fölélesztése nélkül végzett, miután szokása volt folyton levelezni a királynéval. Tudva volt, hogy eltávozásuk veszély nélkül nem volt keresztülvihető, mivel a csöcselék, különösen a lazzaronik ragaszkodtak a királyhoz és miután ez időben természetes bizalmat éreztek számukban és erejük-

ben, megkötötték magukat, hogy el ne hagyja Nápolyt. Többen áldozatul estek dühüknek, a többiek közt egy küldöncz Bécsből, kinek holt testét a palota ablakai elé hurczolták a király láttára. A király és királyné beszéltek a néphez és lecsöndesítették. De nem járt volna veszély nélkül, a míg ily izgatott hangulatban voltak, a királyi család holmiját nyilvánosan hajóra vinni. Hamilton lady, mint valamely újkori regény hősnője, nem kevés veszélylyel kikutatott egy földalatti folyosót, mely a palotából a tengerparthoz vezetett. E folyosón keresztül vitték a festőművészet és szobrászat legremekebb darabjait és más becses tárgyakat, mintegy két és fél millió értékben a partra s onnan biztosságba az angol hajókra. 21-kének⁴ éjjelén fél kilenczkor Nelson partra szállt, elvitte magával az egész királyi családot, elhelyezte őket három bárkában és a tenger óriási hulláma közben bátorságban elhelyezte a *Vanguard*-on. Közvetlenül ezután az angol kereskedők értesítettek, hogy a hajóraj bármelyik hajója készséggel fogja őket fogadni. A mi tulajdonuk volt, azt már előbb elvitték a szállító hajókra. Két napig az öbölben időztek a czélból, hogy azokat, a kik menekülni akartak, a hajókon fogadhassák és 23-ának éjjelén a hajóraj elvitorlázott. Másnap nagyobb vihar tört ki, mint a milyent Nelson valaha átélt. 25-én a legfiatalabb herceg megbetegedett és Hamilton lady karjaiban meghalt. A megpróbáltatás ezen egész szakában, Hamilton lady a legodaadóbb hévvel ápolta a királyi családot, akkor, a mikor egy ember kivételével, az udvarhoz tartozó egyetlen lélek sem segédkezett nekik.

26-nak reggelén Palermóban partra szállították a királyi családot. Csakhamar bebizonyult, hogy futásuk

nem volt időelőtti. Pignatelli herczeg, a kit mint fővikáriust és alkirályt azon parancscsal hagytak hátra, hogy az országot Calabriának utolsó sziklájáig megvédje, meghatalmazottakat küldött a francia táborba Capua elé és ezek, hogy megmentsék a fővárost, fegyverszünetet kötöttek, melynek feltételeinél fogva a királyság nagyobb részét átadták az ellenségnek, a mely átengedés — természetesen az egésznek elvesztését vonta maga után. Ez történt január 10-kén.⁵

A francziák Nápoly felé nyomultak előre. Mack, azon ürügy alatt, hogy védelmet kénytelen keresni a lazzaronik ellen, Championet francia tábornokhoz szökött, a ki őt fedezet alatt Milanóba küldte; de miután Franciaország további szolgálatokat várt a nyomorult árulótól, okosnak vélték hadifogolyként bánni vele. A nápolyi hadsereg néhány nap alatt eltűnt: az emberek egy része, tisztjeik példáját követve, átszökött az ellenséghez, a nagyobb része pedig felhasználva az alkalmat, megfutott.

A lazzaronik azonban hívek maradtak hazájukhoz: megtámadták az ellenség előretolt őrszeit, visszakergették őket, s még a borzasztó vérfürdő, melyet a főerő köztük okozott, sem félemlítette meg őket. A városba menekülve, folytatták Nápoly védelmét, még azután is, mikor a francziák ágyukat állítottak fel a főutcákon. Ha találkozott volna egy lángeszű férfiú, a ki vezette volna lelkesedésüket, vagy ha hasonló érzelmek laktak volna a magasabb rangúakban, Nápoly dicső példát nyújthatott volna Európának, és sirjául szolgált volna minden francziának, a ki a lábát oda betette. Hanem a kormány bűnei kioltottak minden hazafiságot, kivéve azon csöcselékét, a melynek nem volt más erénye, mint azon fajtáju loyális, mely

hasonlított az ebéhez. Ezen hűséget a francziák és követőik ellensúlyozták az odaadás egy másik nemével: a papok t. i. erősítették, hogy Szent Januárius a forradalom mellett nyilatkozott. A vérével való csodát a szokott eredménnyel s a szokottnál nagyobb hatással ép azon estén végezték, a mikor két napi kétségbeesett harcz után a francziák bevették Nápolyt“. Francia diszörséget állítottak fel a templomnál. Championet jelszóul kiadta a hadseregnek: „tisztelet Szt. Januariusnak“, és másnap az érsek Te Deum-ot tartott a székesegyházban s a lakosságot meghívták az ünnepi istentiszteletre hálát adandó a francziáknak dicsőséges bevonulásaért, a kik, mint nekik mondták, a Gondviselés különös oltalma alatt állván, eljöttek Nápolyt ujjáteremteni s boldogságát megállapítani és megszilárdítani.

Úgy látszik Nelson abban a véleményben volt, hogy az osztrák kabinetnek tetszésére volt Nápoly meghódítása és hogy rendszabályai szándékosan akkép voltak intézve, hogy meg ne akadályozzák a francziákat annak megszállásában. Ama kabinet bizonyára képes volt minden oktalanságra s aljasságra; és nem valószínűtlen, hogy ez időben, számítván az új szövetség sikerére, azon hitben ringatta magát, hogy tetemesen meg fogja növelhetni eddigi olasz birtokait, s azért elnézte, hogy a kevés még megmaradt olasz fejedelemség legyőzessék, s ezáltal saját becsvágyó céljainak elérése megkönnyebbitessék. A szardiniai király nem bírván tovább elviselni a francia zsarolásokat s a francia biztos sértéseit, Livornóba ment, egy dán fregátára szállt és brit oltalom alatt Szardíniába vitorlázott, birtokainak oly részébe, melyet Anglia tengeri felsőbbbsége biztos menhelylyé tett.

Megérkezével óvást emelt Franciaország viselkedése ellen, kijelentvén, királyi becsület szavára hogy soha a legcsekélyebb mértékben sem sértette meg a francia köztársasággal kötött szerződéseket. Toszkánát is csakhamar elfoglalták a francia csapatok, mely sorsot talán bátrabb politikával sem lehetett volna elhárítani, de a melyet gyöngé és félénk semlegessége kikerülhetetlenné tett. Nelson már Sziciliát is féltette. „Óh, kedves uram“, mondá Duckworth commodoréhoz írt levelében. „ezer emberből álló angol csapat megmentené Messinát s én tartok tőle, hogy Stuart tábornok nem tud nekem embereket adni, hogy a fontos szigetet megmentsem!“ Ámde előterjesztései nem voltak hatás nélküliek Sir Stuart Károlyra. Ez a tiszttal azonnal oda sietett ezer emberrel Minorcáról, segédkezet nyújtott a védelem szervezésénél s nem tért előbb vissza, míg meg nem bizonyosodott róla, hogy ha a nápolyiakat kizárják az ügyek vezetéséből s a parasztság hangulatát kellőleg vezetik, Szicília biztosítva van. Mielőtt megérkezett, Nelson felajánlotta a királynak, hogy ha segítség nem jő, ő egy angol hadihajó legénységével meg fogja védeni.

Most Oroszország a maga részéről is megkezdte a háborút. Corfu megadta magát az orosz és török hajórajnak, első ízben közreműködve e furcsa szövetségben, ámde oly hatalom ellen, a mely bizonyára közös és legrosszabb ellensége volt mind a kettőnek. Trowbridge átruházván Alexandria elzárolását Sir Sidney Smithnek, Nelsonhoz csatlakozott, tetemes megerősítést hozván magával s a mit Nelson többre becsült, önmagában oly férfiút, a kinek éleselműségében, fáradhatlan buzgalmában s kifogyhatatlan segédforrásaiban feltétlenül bizhatott. Trowbridget utasította,

kezdje meg a francziák elleni műveleteket a nápolyi öbölben. Ez alatt Ruffo bibornok, egy habár kétes jellemű, de ily viszonyok közt alkalmas lelkületű ember, partra szállván Calabriában, egy — a mint ő nevezé — keresztény sereget toborzott össze, a mely a legjobb és a legrosszabb anyagból volt megalkotva, királyhű parasztokból, lelkesült papok és barátokból, gályarabokból, a börtönökből szabadult rabokból és utonállókból.

A nápolyi öbölben levő szigeteket lakóik örömjongva adták át; ott a kárhozatos forradalom következtében már is éhség uralkodott. Trowbridge egész lisztkészletét kiosztotta köztük, és Nelson folyt szorongatta a szicíliai udvart pénzsegítségért, mondván, hogy 10,000 font sterlingen élelmiszerekből, ez időben, egy királyságot lehetne megvenni. Pénzt (mondák neki,) nem tudnak neki adni; a bölcsesség és becsületesség pedig, mely azt pótolhatta volna, sehol sem volt található. „Bármit hozok is javaslatba“, mondá, „a mennyiben a parancsok kiadását illeti, megtörténik azonnal; de a vegrehajtás borzasztó s majd örültté tesz. Törekvésem ő felségeiknek hiven szolgálni, a mint az kötelességem, olyan volt; hogy majdnem vakká lettem és ki vagyok merülve, nem is birom már sokáig.“

Mielőtt valamely kormányt a nép hozzájárulásával meg lehet buktatni, kell, hogy az a kormány türhetetlenül zsarnoki, vagy pedig a nép teljesen megromlott legyen. Bármennyire rossz volt is a kormányzat Nápolyban, mégis sokkal kevésbbé érezték ott annak következményeit mint Sziciliában, és a föld népe azon ragaszkodással viseltetett szülőföldje iránt, a mely kútforrása a legnemesebb, valamint a legboldo-

gabb érzéseknek. Valamennyi szigeten majd megbolondultak örömeikben, mikor a nápolyi színeket felvonták. Procidán ⁶ a három színű lobogónak ⁷ még csak egy rongyát sem tudta megszerezni Trowbridge, hogy azt a király lába elé tegye; a lakosság ezer darabokra szaggatta és teljesen megsemmisítette. „A francziák borzasztó bánásmódja“, mondá, „örültté tette őket“. Csak fokozta jellemük vadságát, a melynek szelidítésére, sem a törvények, sem a papság, melyek alatt éltek, nem voltak alkalmasak. Gyűlöletük különösen a nápolyi forradalmárok ellen fordult, és a halászok mindegyike, egymás közt egyetértve, kiválasztotta a maga áldozatát, a kit stilettojával más világra fog küldeni, a mikor a bosszu napja megérkezett. Egy nap reggelén egynek a fejét küldték el Trowbridgenek egy kosár szőlővel és a gyilkos olasznak egy levelével, a kinek, mint mondá, szerencséje van a fejét lába elé tehetni, s a ki megölte, a mikor éppen szökni akart. A levélben kérte ő exczellentiáját, fogadja el a fejet és tekintse azt az írónak a koronához való ragaszkodása bizonyítékául.

Az udvar első sikerére kezdetét vették a büntetések is. Az ischiai bíró kijelentette: szükség volna egy oly püspökre, a ki megfoszsa az áruló papokat méltóságuktól, mielőtt kivégeztethetné őket. Erre Trowbridge azt a tanácsot adta neki, akasztassa fel előbb, azután küldje el őket hozzá, ha ama lefokozást nem találja elegendőnek. Ezt a tengerész egyeneslelkűségével mondá neki, a ki a kanoni törvényre ép oly keveset adott, mint a mily keveset tudott róla. De a mikor észrevette, hogy a bírónak az a rendelte volt, az ő szentesítése alatt formásan végezni el az ügyet, azonnal megmondta neki, hogy az meg

nem történhetik, mivel a foglyok nem angol alattvalók és hogy ehhez nincs semmi köze. Nyilvánvaló volt, hogy az udvarnál voltak olyanok, a kik, míg a bosszúállás élvezetére szomjaztak, addig módot akartak találni, ennek gyűlöletességét az angolokra háritani. Egy angol hadihajón akarták a papokat lefokozás végett Palermóba szállítani s onnan kivégzésük végett visszahozni; ezért Trowbridge elé járultak, hogy adjon nekik egy hóhért, a mit ő méltatlankodva visszautasított. Ezalatt majd megszakadt a szíve azon helyzetnél fogva, a melyben magát találta. Segélyt ígért volt a szigetbelieknek, bizván a királynénak neki adott szavában. Saját magánkészletét mind kiosztotta volt. Palermóban és szomszédságában bőven volt búza és még sem küldtek neki. Az ellenségnek, panaszolá, több a barátja a szigeten, mint a királynak, és kenyérben oly nagy volt a szükség, hogy az még egy francia szivét is megindítaná.

Nelson sem volt boldogabb hangulatban a nyilvános ügyek tekintetében. „A mi a politikát illeti“, mondá, „az ez időszerint utálatom tárgya; soha nagyobb gazemberek nem léteztek, mint a királyoknak és fejedelmek miniszterei. A császár⁸ fivére Oroszországgal szándékozik összeházasodni és több mint valószínű, hogy fognak számára Olaszországban egy királyságot találni, s hogy a nápolyi királyt fel fogják áldozni.“ Ha bölcs és férfias szellem uralkodott volna az olasz államokban, vagy ha Ausztria viselkedését csak némileg is a becsület elvei vezetik, kedvezőbb alkalom nem találkozhatott volna a rendnek és jólétnek helyreállítására Európában, mint a melyet a francia directorium balkormányzata ez időszerint nyújtott. De Nelson, bármerre tekintett is, csak önzést és gabszágot

látott. S még azon örömét is, melyet az általa oly buzgón szolgált ügy sikere okozott neki, megmérgezte azon emberek alávalóságának tudata, a kikkel együtt működni kénytelen volt.

Így álltak az ügyek, midőn híre érkezett, hogy a francia hajóraj a köd oltalma alatt kiszökött Brestből, elhaladt Cadix mellett a nélkül, hogy Keith lord hajórajja a borongós időben meglátta volna és befutott a Földközi-tengerbe. Hir szerint huszonnégy sorhajóból, hat fregátából és három korvétából állott. A francziáknak az volt a céljuk, hogy felszabadítják a spanyol flottát, egyesülnek velük, megtámadják Minorcát és Sziciliát és legyőzik tengeri erőnket a Földközi-tengeren olykép, hogy megverekszenek annak elszórt csapataival és egyenkint megsemmisítik. Mikor Carthagenában megérkeztek, felszólították a spanyol hajókat, hogy vonják fel vitorláikat és csatlakozzanak hozzájuk. A spanyolok azonban azt felelték, hogy nincsenek embereik a hajók számára. Erre azt felelték a francziák, hogy nekik elegendő embereik vannak hajóikon e célra. Ámde a spanyolok nem voltak hajlandók hajóikat ezen a módon teljesen ily szövetségesek hatalmába átadni és megtagadták a csatlakozást. A Cadixban horgonyzó hajóraj azonban, a mely tizenkét vagy húsz sorhajóból állt Masaredo alatt, (a kinek akkoron igen tisztelt neve volt, de melyet azóta hazájának elárulásával beszenyezett,) befutott. Az oráni parton oly erős vihar lepté meg őket, mely legtöbb hajóik árboczát letörte és oly mértékben megrongálta, hogy megakadályozta az egyesülést és megghiusított egy jól tervezett hadjáratot.

Mielőtt ez megtörtént s a mikor az egyesülés épen

oly valószínű volt, mint a milyen félelmes, Nelson a legaggodalmasabb lelki állapotban volt. „Milyen az én állapotom!“ írja St. Vincent grófnak. „Ha megyek, akkor koczkáztatok, sőt több mint koczkáztatok Sziciliát; mert tapasztalásból tudjuk, hogy több függ a véleményedtől, mint maguktól a tényektől, és ha itt maradok, szívem megszakad.“

Mindenekelőtt Trowbridget rendelte magához, az ő parancsnoksága alatt álló összes sorhajókkal és ha lehet, egy fregátával. Aztán hirül kapván, hogy a francziák befutottak a Földközi-tengerbe, biztosnak vette Palermóba érkezésüket, a hol csak az egy saját hajója volt. Ez egyetlen hajóval a legmakacsabb ellenállásra készült. Minekutána Trowbridge csatlakozott volt hozzá, Foote E. J. kapitányra, a *Seahorse* kapitányára bízta a kisebb hajók vezényletét a nápolyi öbölben, és hat hajóval, (ezek közt egy portugáli⁹ s egy portugáli korvét) elvitorlázott, megírván St. Vincent grófnak, hogy csapattja nem fog az ellenség kezére jutni. „És mielőtt elpusztulunk“, írja, „nagyon kevés kétségem van az iránt, úgy meg lesznek szárnyaik nyirbálva, hogy könnyű lesz őket utólélni.“

Éppen ez időben történt, hogy megkapta Hallowell kapitánytól az ő ajándékát, a koporsót. Az emberek, igen természetesen, csodálkoztak ez ajándékon. Egy régi, még az *Agamemnon*-ról való embere mondá: „Meglássátok, kemény munkánk lesz! A tengernagy el van határozva küzdeni, míg el nem esik s abban akarja, hogy eltemessék.“ Nelson kabinjának választófalára¹⁰ támasztva állíttatta fel széke mögött, a melyen ebédnél ült. Az ajándék illet is akkori lelki állapotához. Mondják, hogy nagy csalódás érte mostoha fiában, a kit gyerekkorától annyira szeretett s a ki

Teneriffánál életét mentette volt meg; és bizonyos, hogy ez időben vak szenvedély ébredt föl benne Hamilton lady iránt, mely szenvedély a neje iránti érzelmeit egészen elhidegítette. De ennél tovább nem ment és nincs okunk föltenni, hogy e felette szerencsétlen vonzalom bűnös is volt; de eléggé kárhozatos volt a nélkül is és maga után vonta büntetését. Nelson elégedetlen volt magával s ennél fogva életűnt, s ez érzelmének ez időben gyakran adta bizonyosságát. „Nincs ez életben igazi boldogság“, mondá, „és jelen állapotomban mosolyogva hagyhatnám el“. És egy Davisonhoz, régi barátjához intézett levelében mondja: „Higgye el, egyedüli óhajtasom, becsülettel sirba szállni, és ha ez tetszeni fog Istennek, mosolylyal fogom a halált fogadni. Nem azért, mintha érzéketlen lennék azon megtiszteltetések és gazdagság iránt, a melyekkel királyom és hazám elhalmozott, nagyobbakkal, mint a milyeneket egy tiszt megérdemelhet; mindamellett kész vagyok a bajok e világát elhagyni és csak azokat irigylem, a kiknek hat láb hosszú és két láb széles területnél nagyobbra nincs szükségük“.

Üdvös lett volna Nelsonra nézve, ha ezen szerencsétlen vonzalmának más áldozatot nem hozott volna, mint lelkének békéjét. Ámde maga után vonta azon egyetlen hibát, mely nyilvános jellemét elhomályosította. Míg ő Palermóból azon szándékkal elvitorlázott, hogy egész hadierejét összevonja és Maretimo¹¹ előtt a nyílt tengeren fog időzni, akár azért, hogy ott erősítéseket megvárjon, ha a francziák fölfelé fognak irányulni, vagy pedig, hogy Minorcához siessen, ha az lenne rendeltetésük, Foote kapitányt, a *Seahorse*-on azon czélból hagyta hátra, hogy az alája rendelt nápolyi fregáták és néhány apró járóművel közre-

működjön a szárazföldi hadsereggel, a mely négy különböző nemzetből való néhány rendes csapatból és azon fölfegyverzett csőcselékből állott, melyet Ruffo bibornoknak keresztény hadseregnek elnevezni tetszett. Utasítása az volt, hogy egész erejéből támogassa a Ruffo vezénylete alatti királyiakat; más utasítása nem volt.

Ruffo minden terv nélkül nyomult előre, de bizván az ellenség csekély számában, mely megakadályozta abban, hogy támadólag lépjen fel és készen minden kedvező eshetőséget felhasználni, közeledett Nápolyhoz. A városon uralkodó Elmo erődnek őrsége egészen francziákból állott; az Uovo és Nuovo fellegvárakat, melyeket a kikötő uralt, főleg a nápolyi forradalmárok védelmezték; a hatalmasok köztük azokat választották menedékül. Ha e két erőd elesik, a St. Elmo erőd bevétele nagyon meg lesz könnyítve. Jól megerősített várhelyek voltak és nem ok nélkül attól lehetett tartani, hogy a franczia hajóraj fölmentésükre meg fog jelenni. Ruffo azt az ajánlatot tette az őrségnek, hogy adja meg magát azon feltétel alatt, hogy személyük szabadsága és vagyonuk biztosíttassék s hogy választásuk szerint Toulonba fognak küldetni, vagy megmaradnak Nápolyban a nélkül, hogy itt háboríttathatnának. Ezt a capitulatiót elfogadták. Aláírták a bibornok, az orosz és török parancsnokok és végre Foote kapitány, mint az angol hadierők parancsnoka. Mintegy harminczhat órával később Nelson érkezett meg az öbölben a hozzá czirkálása közben csatlakozott erővel, mely tizenhét sorhajóból állott, 1700 főnyi gyalogsággal földézetükön és Nápoly királyi herczegével a tengernagyi hajón.

A fegyverszüneti lobogó lengett a várakon és a

Seahorse árboczán. Nelson jelzésekkel meghagyta, hogy a békealku megsemmisíttessék, kijelentvén, hogy lázadónak más feltételeket mint feltétlen megadást nem engedélyez. A bibornok kifogásolta ezt és Nelsonnak, Sir Hamilton Williamnak és Hamilton ladynek minden érvelései, kik az értekezletben résztvettek, nem bírták meggyőzni arról, hogy az ily természetű, ünnepélyesen megkötött szerződést becsülettel félre lehet tenni. Végre visszavonult, Nelson tekintélye elhallgatatta, de nem győzte meg. Foote kapitányt kiküldték az öbölből és a várhelyek őrségeit, a békefeltételek teljesítésének ürügye alatt, átszolgáltatták a szicíliai udvar bosszúállásának. Siralmas egy cselekedet volt és foltja Nelson emlékezetének és Anglia becsületének. Takargatni hasztalan, mentegetni bűn volna. Ha nem akarunk a bűn részeseivé válni, nem marad egyéb hátra, mint fájdalommal és szégyennel följegyezni e szégyenletes cselekedetet.

Caraccioli Ferencz herczeg, a legnemesebb nápolyi családok egyikének sarja, kiszökött ezen erődök egyikéből, mielőtt megadta magát. A haditengerészet élén állt; közel volt hetvenedik évéhez, nagy volt a tekintélye úgy hivatásbeli érdemei, mint személyes jelleme folytán. Ő az udvart Sziciliába kísérte volt, de a mikor a forradalmi kormány, vagy a Parthenopaei köztársaság, a mint azt nevezték, rendeletet bocsátott ki, hogy vagyonuk elkobzásának büntetése alatt minden eltávozott nápolyi visszatérni tartozik, engedelmet kért és kapott is a királytól a visszatérésre, mert igen nagy birtokai voltak. Mondják, hogy a király akkor, mikor engedélyt adott neki a visszatérésre, figyelmeztette arra, ne vegyen semmi részt a politikában s ugyanakkor kijelentette előtte azon meggyő-

zódását, hogy királyságát vissza fogja nyerni. De sem a királynak, sem nekie nem lett volna szabad olyast képzelni, hogy ilyen időben meg fogják oly hirneves embernek engedni a tétlenül maradást és csakhamar kitűnt, hogy Caraccioli megint a tengerészet élére állott s a köztársaságot szolgálta ezelőtti királya ellen. A matrózok azt beszéltek, hogy kényszerítették őt így cselekedni, a mit el is hittek mindaddig, a míg nem látták, hogy igen ügyesen vezette a forradalmárok támadó hadműveleteit és hogy nem használta fel a neki kínálkozott alkalmakat a megszökésre. Midőn Nápoly visszahódításának közelsége szemmel látható volt, Ruffo tábornokhoz és Calvirrano herceghez pártfogásukért folyamodott, kifejezván azon reményét, hogy azon néhány nap, a meddig a francziáknál kényszerűségből szolgált, nem fogja elhomályosítani negyvenévi hű szolgálatait. De miután talán nem nyert oly biztosítékokat, mint a milyeneket óhajtott és miután nagyon jól ismerte a szicziiai udvar lelkületét, megkísérelte elrejtőzködni; ezért díjat tűztek ki a fejére. Nagyobb szerencsétlenségére inkább másoknak, mintsem magának, pór álruhájában fölfedezték s bekisérték, majd egy reggelen hátrakötött kezekkel Nelson lord hajójára vitték.

Az angol tisztek igen jól ismerték Caracciolit s a kik csak ismerték, nagy tiszteletben tartották. Hardy kapitány azonnal elrendelte, hogy kezeit feloldják és mindazon tiszteletben részesítsék, mely olyan embert illet, a kit, mikor legutóbb a *Foudroyant*-ot meglátogatta, tengernagyi és hercegi rangjához illőleg fogadtak. Sir William és Hamilton lady a hajón voltak, hanem Nelson, úgy mondják, a bekövetkezett

tragoedia alatt, tisztjein kívül senkit sem látott. Elhatározásával készen volt. Thurn grófnak, a nápolyi commodorénak parancsot küldött, hogy nápolyi tisztekből hadibíróságot hívjon össze az angol lobogós hajóra, azonnal törvényt lásson a fogoly fölött és ha a vád bebizonyul, tegyen neki jelentést, hogy micsoda büntetéssel sujtandó. Az eljárás a lehető leggyorsabb volt. Caracciolit délelőtt kilenczkor hozták a hajóra, kihallgatása tíz órakor kezdődött, két óra hosszat tartott. Védelméül azt hozta fel, hogy kényszer alatt cselekedett, mint közkatonát kényszerítették szolgálni mindaddig, míg belé nem egyezett, hogy a hajóhad parancsnokságát átveszi. Ezt, mint Nelson védői állítják, nem tudta bebizonyítani. Elfeledik, hogy nem adtak módot neki annak bebizonyíthatására. Egy órával törvényes elfogatása után már megkezdődött kihallgatása; hogyan lett volna képes ennyi idő alatt tanuit összegyűjteni? Bűnösnek találták, halálra ítélték és Nelson parancsot adott, hogy az ítéletnek fogadatul adassék még az nap délután ötkor a *La Minerva* szicíliai fregátán olykép, hogy előárbo czának kereszt-rúdján felakasztassék és ott nap lehunytaig függve maradjon, azután pedig vágják le testét a kötélről és dobják a tengerbe. Caraccioli megkérte Parkinson hadnagyot, kinek őrizetére bízott, járjon közbe Nelson lordnál, hogy egy második vizsgálat tartassék ügyében, egyéb okokon kívül még azért is, mivel Thurn gróf, ki a haditörvényszéknél elnökösködött, személyes ellensége. Nelson azt felelte, hogy a fogoly fölött saját hazájának tisztjei láttak törvényt, ő tehát nem járhat közben, elfeledvén, hogy ha ő jogosultnak tartotta magát elrendelni a vizsgálatot és a kivégeztést, nincs ember, a ki kétségbe vonta volna csele-

kedetének helyességét, ha a fogoly javára közbenjár. Caraccioli azután csak azt kérte, hogy lőjjék agyon: „Öreg ember vagyok, uram,” mondá, „nincsen családom, a mely sirasson, rólam tehát föl nem tehető, hogy életem meghosszabbításával sokat gondolnék; de a szégyen, hogy felakasztanak, borzasztó rám nézve.” Mikor ezt Nelsonnal közölték, a hadnagynak nagy felindulásban csak annyit mondott, menjen és tegye meg kötelességét. Mint utolsó reményt Caraccioli azt kérdezte a hadnagytól, nem gondolná-e, hogy hasznára lehetne, ha Hamilton ladyhez fordulnának? Parkinson elment fölkeresésére. De ekkor nem volt látható, hanem a kivégzésnél jelen volt. Egész lelkével csüggött a nápolyi udvaron, és a gyűlölet, melyet azok iránt érzett, a kiket ő ellenségeinek nézett, ekkor elfeledteté vele, hogy mivel tartozik nemének, nemkülönben hazájának. Az igazságot szerető történetírónak itt kötelessége szigorúan és feltétlenül elítélni Nelson viselkedését. Volt-e neki felhatalmazása ő szicíliai felsége részéről az általa követett eljárásra? Ha igen, miért nem mutatta fel ezen meghatalmazást? Miért siettette annyira a vizsgálatot, hogy a fogolynak, ha ártatlan volt, lehetetlen volt előállítani azokat a tanukat, a kik mellette bizonyíthattak volna. Miért tagadtatott meg neki a második vizsgálat, mikor a bíróság elnökének a fogoly ellen táplált ellenséges indulatát latba kellett volna vetni? Miért siettette annyira a kivégeztetést, úgy hogy a kegyelmi kérvény útját elzárták és a kegyelem jogának gyakorlása haszontalanná tétetett? Kétségtelen, hogy az angol tengernagy meg volt győződve róla, hogy ő a szigorú igazság értelmében cselekedett, de mindenki előtt világos volt, hogy őt egy vak vonzalom, egy

átkos szenvedély vezette, a mely tönkre tette házi boldogságát és most másodízben kitörölhetlen folttal szennyezte be nyilvános jellemét.¹²

Holt tetemét jókora távolságba kivitték és a lábaihoz kötött három, 250 font súlyú rudas golyóval¹³ az öbölben elsüllyesztették. Mintegy két-három héttel később, mikor a király a *Foudroyant* födélzetén volt, egy halász jött a hajóra és ünnepélyesen kijelentette, hogy Caraccioli a tenger fenekéről fölszállt és hogy féltetével a vízből kiemelkedve, gyorsan Nápoly felé úszik. Ezt az elbeszélést bárgyú hiszékenységből eredt mesének tekintették. Szép idő lévén, Nelson, hogy a királynak tetszetős dolgot műveljen, kivitórlázott a tengerre. De a hajó még nem haladott messze, mikor egész tisztán egy testet pillantottak meg, mely egyenesen állva a vízben, feléjük közeledett. Csakhamar ráismeretek, hogy az csakugyan Caraccioli holtteste volt, mely felmerült és úszott, a lábaihoz erősített nagy súlyok oly állásban tartották, mintha élő ember lenne. Ez a rendkívüli tünemény nagyon meglepte a királyt és talán a megbánással rokon babonás félelmet támasztott fel benne. Engedélyt adott tehát, hogy a holttestet vigyék partra és keresztény módon temessék el. De jobb hatása ennek sem volt. Nápoly borzasztóbb jeleneteknek lett színtere, mint a milyeneket Massaniello napjaiban látott.

Miután a csöcselék rabló és gyilkoló szomját kiélegítette volt, a kormány gyeplőjét átadták az igazságszolgáltatásnak, ha azt igazságszolgáltatásnak lehet nevezni, a mi saját megállapodásait felforgatja, csak a meztelen tényeket nézi, nem latolva a körülményeket és indító okokat; és tekintet nélkül jellemre, tudományra, nemre vagy ifjúságra lesujtja áldozatait

nem a közjó, hanem kaján bosszú kielégítése kedvéért.

Hátramaradtak még St. Elmo, Gaëta és Capua várai. Attól, hogy a szárazföldi oldalon érkezhetnék a francia őrségeknek segítség, nem lehetett tartani, mivel Suwaroff már kezdte maga előtt hajtani az ellenséget; hanem Nelson úgy vélekedett, hogy jelenléte a nápolyi öbölben szükséges és a mikor Keith lord hírül vevén, hogy a francia és spanyol hajóhadak egyesültek és Carthagena felé vitorláztak, megparancsolta neki, hogy egész haderejével, vagy legalább annak nagyobb részével Minorcánál jelenjék meg, Nelson Duckworth tengernagyot küldte el csekély erővel. Ez olyan dilemma volt, melyet ő már előre látott. „Ha ilyen rendelet érkeznek e pillanatban“ mondá egy, a tengernagyi hivatalhoz már előbb irt levelében, „meggondolandó lenne, vajjon Minorca koczkáztassék-e inkább, vagy Nápoly és Szicília kettős királysága; azt gondolom, az én elhatározásom az lenne, hogy inkább az előbbit koczkáztatom“. És miután ezen nézete szerint cselekedett volt, Clarence herczegnek, a kinek az engedelmességről való szigorú nézeteit ő jól ismerte, ily értelemben irt: „tökéletes tudatával bírok engedetlenségem következményeiről, de miután a multban már gyakran koczkára tettem életemet a jó ügyért, úgy ez alkalommal is örömmel teljesítettem hivatalom kötelességeit; és bárha egy hadbíróság engem bűnösnek tarthatna, a világ helyeselni fogja magamviseletét és akkor, mikor királyom becsülete van koczkán, nem tekintek a magam biztosságára“.

Nelson helyesen ítelt; Minorcát nem támadták meg, és a francziáknak Nápolyból való kiűzetésére

nézve inkább azt lehet mondani, hogy azt a Trowbridge alatt a parton működő egyesült angol és portugál hajóhadak eszközölték, nemcsak hogy siettették. St. Elmo francia parancsnoka bizván a vár erősségében és az azt ostromló haderő minéműségében, a legdurvább kifejezésekkel sértette volt meg Foote kapitányt; hanem Mejan *polgártársat* csakhamar nagyobb udvariasságra tanították, mikor Trowbridge legyőzve minden akadályt, őt ütegből nyitotta meg a tüzet a várra. Értesítette, hogy oly leveleket, melyeknek élén ezen kihívó nyomtatott szavak vannak: *szabadság, egyenlőség, harcz a zsarnokok ellen* stb. épen nem fog elfogadni, hanem ha katonákhoz és művelt emberhez illően ír, azokra ugyanabban a modorban fog válaszolni. Erre a francia hizelgésekkel árasztotta el ellenfelét *jószivűsége és emberiéssége* miatt, melyek a Monsieur Trowbridget kitüntető erények legkisebbjei közül valók. Monsieur Trowbridge pedig *jószivűségében* éppen azon törte fejét, mikép röpítheti légbe a várat. „Ha mi azt aláaknázhathatjuk,” mondá, „erősen a mellett vagyok, küldjük el mindnyájukat a tűszokkal együtt Lucziferhez és lepjük meg őt egy csapat nemessel és republikánussal. Addig is” tevé hozzá, „némi meglegedésünkre szolgál, hogy a bombák jól esnek és néhányuknak a lábaszárát elütötték”. Végre, hogy jellemének képe teljes legyen, Mejan ajánlkozott, hogy 150,000 aranyért feladja a várat. Nagy-Britannia talán keveset használta a tűzéréség e nemét, melyet Franciaország oly hathatósan használt a kontinens meghódítására; hanem Trowbridge már markában tartotta zsákmányát és néhány nap mulva utolsó ütege „sok bajlódás és fecse-gés után”, mint mondá, „a csavargókat észretérítette”.

Trowbridgenek ezen ostromnál több akadályt okozott az őt állítólag támogató és általa felhasznált nápolyiak jelleme, mint a vár erőssége s a francziák ügyessége. „Ily átkozott gyávákat és gazembereket,“ a mint ő kijelenté, „életében nem látott még“. Az előörsökön lévő emberek, a mint mondá, „átkozottul jó egyetértésben“ álltak az ellenséggel s a munkások nem egyszer ijedtükben megszöktek. „Lehetőleg felhasználom“, mondá, „ezt az elfajult népet, melylyel dolgom van. Fegyvereket, löszereket, utászokat stb. az összes anyagokkal együtt nekik kell szállítaniok. Szép ígéretekkel és azon fenyegetéssel, hogy ha hamis úton járnának, azonnal agyonlövetem őket, egy kis ösztönt adtam nekik.“ Nelson ez alkalommal joggal mondta róla, hogy elsőrangú tábornok. „Úgy találom, sir“, mondá később egy a clarencei herczeghez intézett levelében, „hogy Koehler tábornok nem helyesli a tengerésztisztek azon szabálytalan eljárását, a melylyel ők erődítéseket támadnak és védnek. Nekünk csak egy eszménk van — közel jutni. Csakis egy tengerész tehette azt, hogy egy úteget száznyalczvan rőfnyi távolságban állítson fel St. Elmotól; egy katona műszakilag és ilyen: ~~~~~ úton járt volna el. Az én bátor Trowbridgem egyenesen nekiment, nem volt vesztegetni való időnk.“

Trowbridge azután Capuába ment és átvette a parancsnokságot az ottani tarka-barka ostromló sereg fölött. A hajórajtól ezer válogatott embert küldtek segítségül az ostromhoz. Épen ez időben Nelson hátrázott parancsot kapott Keith lordtól, hogy egész hajórajával Minorca védelmére induljon, vagy legalább csak annyi erőt tartson vissza, a mennyi kikerülhetetlenül szükséges Szicziлиánál. „Könnyen meg fogja

érteni érzelmeimet“, mondá, mikor ezt St. Vincent gróffal közölte, „hanem lelkem, mint lordságod tudja, teljesen el volt készülve e parancsra, és még jobban, mint bármikor, el vagyok tökéelve. E perczben egyetlen hajómat sem ereszttem el, miután nem tehetném a nélkül, hogy százhusz embert el nem vennék Capua ostrománál működő minden hajótól. Teljes tudatában vagyok elkövetett cselekedetemnek; de el vagyok készülve bármi sorsra, mely engedetlenségem folytán rám várakozik. Capua és Gaëta csakhamar el fognak esni és akkor elküldök nyolcz vagy kilencz sorhajót Minorcába. Azt tettem, a mit helyesnek véltem; mások talán eltérőleg fognak ítélni; ámde vigasztalásom az lesz, hogy megmentettem egy királyságot; biztosítottam ő felségének egy hű szövetségesét trónján és millióknak visszaadtam boldogságát.“

Capuánál Trowbridgenek ugyanazon nehézségei voltak, mint St. Elmonál és távolabb lévén Nápolytól és a hajórajtól, kevésbbé állt hatalmában azokat legyőzni. A puskapor oly rossz volt, hogy árulást gyanított; és a mikor Nelsont kérte, hogy engedne neki át negyven hordóval a hajókról, azt is megmondta neki, szükséges lesz, hogy néhány angol kísérje, mert különben a felét el fogják lopni, a másikat pedig kieserélni. „Mindenkit, a kit lát, magas vagy alacsony állású legyen bár, oly kétségtelen gazember, hogy nyomorúságos dolog ezekkel együtt lenni.“

Capua azonban csakhamar elesett. Gaëta pedig közvetlenül utána Louis kapitánynak, a *Minotaur* parancsnokának megadta magát. Gaëta parancsnoka, mondá Louis kapitány, minden más francziától, a kivel csak valaha találkozott, eltérőleg cselekedett; azt értvén alatta, hogy becsületes emberként cselekedett. Azt

kivánta azonban, hogy az őrség magával vihesse lovait és más zsákmányolt holmiját; erre Nelson azt felelte, hogy „mindaz, a mit magukkal nem hoztak az országba, nem lehet az ő tulajdonuk; és hogy a legnagyobb gondot kell arra fordítani, hogy el ne vigyék.“ „Sajnálom“, mondá Louis kapitánynak, „hogy szóváltásba ereszkedett vele. Nincs más mód egy francziával boldogulni, mint leverni; udvariasnak lenni irányukban, mikor ellenségek, annyi, mint nevetség tárgya lenni előttük.“

Így szabadította meg Nelson a nápolyi királyságot a francziáktól. A tengernagyi hivatal azonban helyén valónak találta őt megróni Keith tengernagy iránti engedetlenségeért és azért, hogy koczkáztatta Minorcát, mint ők vélekedtek, arra való elegendő ok nélkül, és még azért is, mivel partra szállított tengerészeket a végből, hogy részét képezzék egy oly hadseregnek, a mely távol a parttól működött, a hol vereség esetében megakadályozták volna őket hajóikra visszatérni. Nelsonnak meghagyták, hogy „a jövőben többé ne alkalmazzon ily módon tengerészeket.“

Ezt a megrovást előbb bocsátották ki, mielőtt az eredményt megtudták, ámbátor az nem érinthetné az elvet, a mely alapjául szolgált. A mikor Nelson közölte teljes sikerének hírét, hivatalos levelében mondá, hogy „örömeből nem fog levonni semmit azon körülmény, hogy főkép angol tengerészeknek köszönhető.“ Véleményét, hogy helyes volt őket ily módon felhasználni, igazolta az eredmény és örömet nyilván fokozta azon elégtétel, melyet ezen eredmény a tengerész hivatottságára méltán büszke férfinak nyújtott. A tengernagyi hivatal első lordjának

ugyanakkor irt levelében mondja, „bizonyára, miután már csak a bal kezem van meg, nem ereszkedhetem mindazon indító okok magyarázatába, melyek viselkedésemben vezettek. Az én elvem az, segíteni a francziáknak a pokolba való kergetésében s az emberiség békéje és boldogsága visszaállításában. Érzem, hogy ügyesebb vagyok ennek véghezvitelében, mint leírásában.“ Hozzátevé még, hogy gondját fogja viselni Minorcának.

A francziáknak Nápolyból való kikergetésénél Nelson az őt jellemző buzgósággal és ügyességgel teljesítette kötelességét; de csalódott abban, ha azt képzelte, hogy Ferdinándnak biztosította trónját és millióknak visszaadta boldogságát. E czélokat el lehetett volna érni, ha lehetséges lett volna erényt és bölcseséget egy gonosz, elvakult udvarba önteni; ha Nelson szemeit nem bővölte volna el az a szerencsétlen szenvedély, a mely őt most már teljesen rabjává tette, akkor a maguk valóságában látta volna a dolgokat és talán fölébreszthette volna a szicziiai udvart, ha nem is kötelessége, de érdeke tudatára.

Mig Nápolynak börtönei visszahangoztak a keservektől és nyaktilói áztak a vértől, addig az udvar az esztelenségek és ünnepélyek forgatagában keringett. Szent Januariust ünnepélyesen megfosztották a királyság szent védnökének rangjától, miután a jacobinismusban vétkesnek találtatott és Szent Antalt iktatták ünnepélyesen helyébe. A király a helyett, hogy jelenlétével helyreállította volna a rendet Nápolyban, csakhamar visszatért Palermóba, hogy ott kedvencz időtöltéseinek élhessen. Nelson és a követ családja elkísérte az udvart. Trowbridge visszamaradt, bosszankodva azoknak a semmirevalósága és léhasága

fölött, a kikkel kénytelen volt együttműködni. Több tiszt azzal fordult hozzá, engedné meg, hogy egy hajóján Palermóba mehessenek a szt. Rozália körmenetet megnézni. Azt ajánlotta nekik, inkább gyakorolják katonáikat és ne viselkedjenek úgy, mint a gyermekek. Elég szomorúságot okozott neki, hogy az udvar is ily léhaságokkal töltötte idejét és belevonta Nelsont is. „Félelemmel töltenek el, lordom“, mondá, „mindazon ünnepségek stb. Palermóban. Bizonyos vagyok benne, hogy egészségének ártani fog. Ha pedig így lesz, valamennyi szentjüket el fogja átkozni tengerészetünk. A király jobban tenné, ha jobb kormányzat szervezésével töltene idejét. Az ő mulatságaik mindenek előtt valók. A Palermóban elköltött pénz elégedetlenséget szül itt. Ötvenezer ember munka nélkül van, a kereskedés pang, a gyárak szünetelnek. Sokaknak itt érdekében áll, hogy a király távol legyen; a reformoktól borzadnak; gazságaik oly mélyen gyökereznek, hogy ha nem találunk ki valamely módot azok kiirtására, ez a kormányzat fenn nem állhat sokáig. Az adókból begyűlt húsz millió aranyból csak tizenhárom millió folyt be a kincstárba, és a király négy aranyat fizet ott, a hol csak egyet kellene fizetnie. Tolvajok környezik és egyikben sincs annyi becsületérzés vagy igazságszeretet, hogy megmondaná neki a dolgok igazi állását.“

Egy másik levélben elmondja véleményét Nápoly állapotáról. „Negyvenezer családnál több van, a kiknek egy vagy több rokonuk börtönben sínylik. Ha kegyelmezés nem jön közbe, akkor nem lesz vége az üldözésnek, mert ezen ország népének másról, mint bosszúállásról nincs fogalma; és hogy egy garast nyerjen, kész tízezer hamis esküt tenni. Folytonosan

arra törnek, hogy valakit elfogathassanak; hogy kirabolhassák. Az elkobzott vagyon nem foly be a királykincstárába. Mindnyájan tolvajok. Eladják semmiért. Saját, általa alkalmazott emberei veszik meg és a semmirekellők mind bezsebelik. Nem lennék meglepetve, ha számlát nyujtanának be neki az eladásokért“.

A szicíliai udvar azonban ez időben kellőleg méltányolta az angol hajóhad szolgálatait és Nelson iránti háláját illő és fejedelmi bőkezűséggel tanúsította. A Bronte hercegi címet és uradalmat ajándékozta neki, mely mintegy 3000 font sterling jövedelmet hozott. Több napig tartott, míg rá tudták beszélni az ajándék elfogadására. Azon indok, mely végre legyőzte habozását, mondják, a királynétől eredt és kérelmét Hamilton lady térdreesve támogatta. „Nagyon is kizárólag a maga becsületére tekint“, mondá, „ha megmarad visszautasításánál annak, a mit a király és királyné feltétlenül szükségesnek tartanak a maguk becsülete megóvására“. Mondják, hogy maga a király is oly szavakat intézett hozzá, melyek mutatják, hogy a rangnak érzete néha erénynyel ruházza fel azokat, a kik a legméltatlanabbaknak látszanak lenni azon sorsra, a melyben születtek. „Nelson lord, ön tehát azt kívánja, hogy csak az ön neve szálljon becsülettel az utókorra, és hogy én, Bourbon Ferdinánd, hálátlannak tűnjek fel?“

Mikor aztán a hercegi rangot elfogadta, a király gyémántos markolatú karddal ajándékozta meg, melyet atyja, spanyolországi III. Károly adott neki, mikor a két Sziciliák trónjára lépett. Nelson így válaszolt: „a jutalom fényes és királyhoz méltó és el vagyok határozva, hogy uradalmam lakói a legboldogabbak

legyenek ő szicíliai Felségének összes birtokain. Mégis,“ mondá, beszélve erről és a szolgálataiért neki adott többi jutalmakról, „ezen ajándékok bármily gazdagok legyenek is, engem föl nem magasztalnak. Az én büszkeségem az, hogy Konstantinápolyban a nagy úrtól fogva a legalacsonyabb sorsú törökig nevem mindenki száján forog és hogy ezen országban mindaz vagyok, a minek csak egy hálás uralkodó és nép elnevezhet“. Mindazonáltal Nelson megbocsátható büszkeséget érzett a megtiszteltetés azon külső és látható jelein, melyeket oly igen megérdemelt. Szerette szicíliai czímét; talán jelentése tetszett neki: „a mennydörgés hercege“ oly név volt, melyet Dahomeyban is *erős névnek* neveznének. Tengerész izlés szerinti volt és mindenestre soha senkire nem illett jobban. Hanem egy igen egyszerű adomány, melyet nemsokára Zante szigetéről kapott, mélyebb és nemesebb érzést keltett föl benne. E kis község görögjei egy arany markolatú kardot küldtek neki és egy vezéri botot, a melybe valamennyi a szigeten megszerezhető gyémánt egy sorban volt beillesztve. Köszönetet mondtak neki azért: „hogy győzelmével megóvta Görögország ezen részét az anarchiától és imádkoztak azért, hogy hőstettei siettetnék azt a napot, a melyen a trónusok dicsősége és békéje közepette az emberi nem nyomorúságai megszűnnének“. Ezen váratlan hódolat mélyen megindította Nelsont. „Soha katonatiszt egy országból sem kapott még ily elismerést szolgálataiért.“

A francziák azonban még mindig elfoglalva tartották a római államokat, a melyekből, saját vallomásuk szerint ékszerekben, ezüst asztalkészletekben, pénzben s egyéb harácsban nyolcz millió font ster-

ling óriási összeget zsaroltak ki. Mindamellett avval szenvelegtek, mintha felszabadítására jöttek volna azon népnek, melyet oly kegyetlenül kifosztottak és a melynek Bonaparte arczképét osztogatták, ezzel az istenkáromló felirattal: „Ez az igazi képe a világ megváltójának!” A nép utálta ez istentelenséget és nyögve e hitszegő rablók zsarolásai alatt, kész volt csatlakozni bármely rendes erőhöz, mely segítségére jött volna; de féltek Ruffo bibornok csöcselékétől és kijelentették, hogy ellene szegülnek, mint egy rabló ellen, a ki fosztogatásukra jött.

Nelson belátta, hogy Nápoly nyugodalmára nézve most a legfontosabb Róma visszavétele, a mi a dolgok jelen állásában, midőn Suwaroff maga előtt kergeté a francziákat, befejezné Olaszország felszabadítását. Ő ennélfogva Sir James St Clair Erskinehez fordult, a ki Fox tábornok távollétében parancsnokolt Minorcában, hogy e nagy czél elérhetésére küldene ezerkétszáz embert segítségül. „A dicsőség mezeje tágas,” mondá „és sohasem volt ily nyílt, mint e perczben ön előtt. Róma megnyitná kapuit és szabadítójaként fogadná önt és a pápa visszaállítását egy eretneknek köszönné.” Ámde Sir James Erskine csak a vállalat nehézségeire tekintett. Azt gondolta, „hogy ezerkétszáz ember csekély erő volna arra, hogy ily vállalatba bocsátkozhatnék, mert Civita Vecchia rendes vár; helyi fekvése és éghajlata olyan, hogy még az esetben is, ha elegendő volna, helyes lenne az expediciót októberre elhalasztani. Továbbá nemsokára várják Fox tábornokot és távollétében és a fenforgó körülmények közt nem érzi magát feljogosítva ily erő elküldésére.”

A mit ez a tábornok eszélytelennek tartott elvál-

lalni, Nelson és Trowbridge keresztülvitték az ő segítsége nélkül a hajóraj egy kis csapatával. Trowbridge Hallowell kapitányt először Civita Vecchiába küldte, hogy úgy ezen őrségnek, mint a St. Angelo erőd őrségének ugyanazon föltételeket ajánlja fel, a melyeket Gaëtának felajánlottak. Hallowell az elejébe menő tisztek túláradozó udvariasságán s az angol nemzet iránt nyilvánított bókokból észrevette, hogy tudatában voltak gyöngeségüknek és hogy képtelenek voltak sikeres ellentállásra. Hanem a francziák tudják, hogy mindaddig, a míg csak birnak kormányuknak szolgálatot tenni, bizhatnak abban, hogy az minden lehető meg fog tenni támogatásukra, és ezen bizalom reményt és kitartást nyújt nekik az utolsó perczig. Hallowell jelentésére Trowbridge Tamás, a ki szolgálataiért immár bárói rangra emeltetett, Louis kapitányt egy hajócsapattal oda küldte, hogy az általa felajánlt föltételeknek súlyt adhasson, és mihelyt Nápolyt elhagyhatta, maga is követte. A francziák, a kik a fegyverek sorsától már mit sem várhattak, bíztak alku-
dozási ügyességükben s oly föltételeket ajánltak fel Trowbridgenek egész merészséggel, a mely általán jellemzi nyilvános eljárásukat, de a mely ép oly gyakran sikeres, mint a milyen arczátlan. Hanem emberükre találtak. A franczia követ Rómában azzal kezdte mondanivalóját, hogy a római terület franczia birtok a hódítás jogánál fogva. A brit commodore csakhamar végzett e ponttal, azt válaszolván: „az enyém a visszahódítás jogán.“ A capitulatiót, mely az összes római államokra kiterjedt, csakhamar megkötötték és Louis kapitány bárkájában a Tiberisen fölevezve, felhuzatta a Capitoliumon az angol lobogót és ideiglenes kormányzói minőségben igazgatta Rómát. Az irlandi

költő jövedölése tehát beteljesedett s a barát hasznát is vette; mert Nelson, a kit e körülmény különösége meglepett és nem kevésbé megörvendeztetett, plébániát eszközölt ki számára a szicíliai királytól és a pápának ajánlotta.

Befejezván ekkép munkáját Olaszország szárazföldjén, Nelson egész figyelmét Maltára fordította, a hol Ball kapitány nagyon elégtelen segédeszközökkel ostromolta a francia őrséget. Soha nem háramolt még tisztre ily aggályos és keserves szolgálat. A legkisebb erősítés Franciaországból ellene fordította volna az esélyeket, és ha nem bírt volna tulajdonul oly rendkívüli ügyességet és ha a máltaiak nem tekintettek volna reá oly szeretet- és tisztelettel, Malta bizonyára megmaradt volna a francziák kezében.

Nem voltak sem emberei, se pénze, sem élelmi-szerei, szóval mindenben hiányt szenvedett. Az őrség ötezer katonából állott, az ostromló sereg pedig ötszáz angol és portugáli tengerészből s mintegy ezerötszáz fölfegyverzett parasztból. Régóta és ismételve sürgette Nelson csapatok küldését, hogy e fontos erősség meghódíthatassék. „Nem a tengerészet hibája,” mondá, „ha Malta nem támadtatott meg a szárazföldön; nekünk nincsen meg az arra való eszközünk, sem befolyásunk azokra, a kiknek vannak“. A halogatásnak ugyanazok voltak okai, a melyek megakadályozták a brit csapatokat abban, hogy segítségül legyenek a francziáknak Rómából való elűzésénél. Sir James Erskine Fox tábornokot várta, nem cselekedhetvén felsőbb parancs nélkül; és miután nem lakott benne, mint Nelsonban, a reménység azon eleven forrása, mely eléggé hasonlatos a hit természetéhez és háborúban csodákat művel, úgy gondolkozott, hogy „vilá-

gos, hogy ha nem küldenek ellene oly tekintélyes szárazföldi haderőt, ellátva megfelelő tüzérséggel és készletekkel, mely elegendő arra, hogy megostromolhassa az őrséget Európa egyik legerősebb várában, nem remélhető észszerűleg, hogy megadja magát.“

Nelson el volt keseredve e túlságosan okoskodó óvatosság és oktalan engedelmesség miatt. „Szívem mondá, „majdnem le van sujtva. Ha az ellenség készletekhez juthat, akkor bucsút mondhatunk Maltának; bármennyi csapatokat gyűjthetnénk is aztán össze, kevés hasznuk lenne Európa legerősebb vára ellen. Azt, hogy egy tiszt sohasem térhet el utasításaitól bármi czélból, azt én nem tudom megérteni. E háborúnak körülményei oly gyakran változnak, hogy egy tisztnek minden perczen azt kell megfontolnia, hogy mit rendelnének felebbvalói, ha tudnák, mi történik szeme előtt? Hanem Sir“, mondá a clarencei herczeghez írt levelében, „úgy tapasztalom, hogy kevesen gondolkoznak úgy, mint én. A parancsnak engedelmeskedni, a legfelsőbb tökély. Királyomnak szolgálni és megsemmisíteni a francziákat, úgy tekintem, ez a főparancs, a melyből a többi kicsi ered; és ha ezek egyike ellenkezésben van amavval (mert kicsoda mondhatja meg a távolból, hogy mi kell?), akkor én visszatérek és engedelmeskedem a főparancsnak és czéljak, hogy le, le az átkozott franczia semmirekelőkkel! Vérem forr a franczia név hallatára!“

Végre Fox tábornok megérkezett Minorcában és megengedte Graham ezredesnek, hogy Maltába mehet, de nyomorúságosan korlátolt eszközökkel. Tényleg az expedíció pénz hiányában megakadt, a mikor Trowbridge Messinába érkezett, hogy abban közreműköd-

jék. Ez újabb akadály folytán rögtön felajánlott mindent, a mivel rendelkezhetett. „Átadtam neki, mylord“, írja Nelsonnak, „15,000 piastert a magaméból, minden fillérem, minden porczikám az ügynek szentelve van“. „Mit akarhatnak“, mondá Nelson, a mikor megtudta, hogy Graham ezredesnek az volt a rendelete, hogy élelmiszereken kívül a legkisebb kiadásokat se tegyen akár készletekért, akár bármi más czikkekért.

„Ez az ügy nem akadhat meg egy kevés pénz hiányában. Ha senki sem akarja fizetni, eladom Bronte-t s az orosz császár szelenczójét“. És tényleg elzálogosította Bronte-t 6600 font sterlingért, ha nehézség támadna a számlák kifizetésében. Az oly sokáig elhalasztott expedíció végre-valahára útnak indult, ámde Trowbridge alig sejtette, hogy a nyomor mily jeleneteiben lesz kénytelen részt venni. Azt remélte, hogy Szicziából fog élelemmel elláttatni. A szicziaili kormánynak érdekében és kötelességében állott mindent megtenni, hogy azzal ellássa. Nelson és a brit követ ott voltak helyben, hogy annak sürgős szükségességéről meggyőzzék. Ámde habár Nelson látta, hogy milyen semmirekellő banda vette körül a szicziaili udvart, mégis vak volt az udvar hibái iránt; és egészen átadván magát Lady Hamilton befolyásának, még csak nem is gyanította azon csalfa politikát, melyet az udvar minden lelki furdalás nélkül követett.

A máltaiak és az angolok Maltában súlyosan szenvedtek miatta. Trowbridge, a ki legőszintebben szeretete Nelsont, ismerte elvakultságát és tartott tőle, hogy az épen úgy ártalmára lesz jellemének, mint vészthozó egy vállalatnak, a mely oly jól kezdődött

és oly sok türelemmel folytattatott. „Lordom“, mondá az ostrom helyéről irt levelében, „egymásután halnak el embereink az éhségtől. Úgy értesültem, Sir Hamilton William azt mondta, hogy Luzzi herczeg nemrég megtagadta a búzáat és hogy Sir William nem tartja érdemesnek másodszor hozzáfordulni. Ha ez így van, akkor csak azt kívánnám, bár ő vinné a parancsnokságot a nyomor színhelyén én helyettem. Pugliában óriási termés volt, mintegy harmincz vitorlás hagyta el Messinát én előtttem, hogy búzával rakodjanak. Fognak-e nekünk is adni? ha nem, akkor rövid idő múlva vége lesz az egésznek. A német érdek kerekedett felül. Óhajtanám, hogy lordságod közelében lennék egy órára. *Mindent, mindent Önre* fognak háritani! A csapást el fogom háritani, a mennyire hatalmamban áll; nagy szerencsétlenséget látok közeledni. Az Isten áldja meg lordságodat! Nyomorult vagyok; nem vagyok többé képes műveleteiben segítségére lenni. Sokszor és boldogan lássa ön e napot újra (az új esztendő első napja volt.)¹⁵ Ilyen nyomorúságosat még nem értem. Nem vagyok nagyon lágyszivű, de igazán az itteni nyomor még egy nápolyinak is meginditáná a szívét.“

Nemsokára reá így irt: „A mai napon harmincz-ezer embert óvtam meg az éhenhalástól, de ezzel a nappal erőm kimerült. Miután a kormány bennünket éhenhalni enged, nem látok más módot, mint e szegény, szerencsétlen népet elveszni hagyni, de nem akarunk tanui lenni nyomorának. Átkozom a napot, a melyen valaha a nápolyi kormányt szolgáltam. Nekünk, lordom, van megrontani való jellemünk; e népnek nincs. Ne engedje, hogy gyalázatos viselkedésük a mi terhünkre rovasse. A mi hazánk igazságos, de

szigorú. Oly lázban van agyam e perczben, hogy becsületemre mondom, ha azok a palermói árulók itt lennének, előbb őket lőném agyon, azután magamat. Girgenti tele van búzával; a pénz készen van, hogy megfizessünk érte, nem kérjük ajándéku. Ó! ha Ön láthatná azt a borzasztó nyomort, a melyet én napnap után látok, akkor valami történnék. Valami ármány dolgozik ellenünk Nápolyban, és én azt hiszem, hogy eltaláltam az illető személyt. Ha Ön panaszkodni fog, akkor őt elő fogják léptetni, a mint ez már szokásos Nápolyban. A mit én írok Önnek, azt mind megtudja a királyné. A mi engem illet, én a nápolyiakat úgy tekintem, mint a legrosszabb ármánykodó ellenséget: minden óra mutatja nekem gyalázatosságukat és kétszínűségüket. Esedezem lordságodhoz, legyen óvatos: az Ön becsületes, nyílt cselekvési módorával vissza fognak élni. Ha látni fogom és elbeszélem Önnek czudar ármánykodásaikat, Ön ép úgy meg lesz lepetve, mint én vagyok. Az egész Önre fog hárulni.“

Nelson nem volt, nem is lehetett közönyös azon nyomor iránt, a melyet barátja oly komolyan ecsetelt. Esdekelt, majdnem térden állva, a mint mondá, egy kevés pénzért és búzáért, hogy a máltaiak az éhhaláltól megmentessenek. És a mikor az udvar engedélyezett egy kis segílyt, előhozakodván szegénységükkel, hitt állításaiknak és megelégedett kijelentéseikkel, a helyett, hogy követelte volna a búzakiviteli tilalomnak visszavonását. Az aggodalom azonban, a melyet átszenvedett, oly nagy volt, hogy, a mint mondá, örökre megtörte szellemét. Szerencsére mindaz, a mit Trowbridge annyi okkal előrelátott, nem következett be; mert Ball kapitány több elhatározottság-

gal, mint azt maga Nelson is azon időben és alkalmalmmal kifejtett volna, rászánta magát egy tétovázás nélküli cselekedetre, a melyért megérdemelné, hogy nevét a máltaiak örök tiszteletben tartsák, még ha nem is lenne más igénye egy háladatos nép szeretetére és hódolatára.

Haszthalannak találván tovább is segílyt vagy csak általános emberi részvétet is a csalfa és elvakult szicíliai udvartól várni, a mely megmaradt véres büntetéssel fenyegető tilalmánál a búza és élelmiszer kivitele ellen, saját felelősségére elküldte első hadnagyát Girgentibe azon parancscsal, hogy foglalja le és hozza magával Maltába azon hajókat, melyek ott búzával rakodtak s a melyeknek számáról pontos értesüléssel bírt. Ezt a parancsolatot a hajótulajdonosok és földbirtokosok nagy öröme és hasznára teljesítették is; az ostrom abbanhagyásának szükségessége ezzel elmúlt és Ball kapitány egész nyugodtsággal várta a reá hármlandó következményeket. „Ámde“, mint Coleridge mondá, „az egyetlen eredmény az volt, hogy Malta kormányzója a nápolyi udvar különös gyűlöletének, félelmének és tiszteletének tárgyává lett“.

Február elején maga Nelson is a szigethez vitorlázott. Útközben találkozott egy francia hajócsapattal, mely annak segítségére sietett; hozzátartoztak a hetvennégy ágyús *Génereux*, három fregáta és egy korvéta. A sorhajót s a fregáták egyikét elfogták, a többi elmenekült, de céljuk megghiusult és La Valettet¹⁶ el nem érték. Ez a siker sok okból különös meglegeedésére szolgált Nelsonnak. Több hónapon át főparancsnoki szerepet viselt a Földközi-tengeren, a míg Keith lord Angliában volt. Keith lord vissza-

tért; és Nelson, hogy saját tervét foganatosítsa, saját koczkáztatára elhagyta őt és Maltába vitorlázott, „a miért“, a mint mondá, „ha nem arattam volna sikert, megbukhattam volna; ha pedig nem így cselekszem, akkor a *Généreux*-t sohasem fogtuk volna el.“ Ez a hajó egyike volt azoknak, mely Aboukirnál elmenekült. Csak két fregáta és a nyolczvanhat ágyús *Guillaume Tell* maradtak még meg azon flottából, a mely Bonapartet Egyiptomba vitte. A *Guillaume Tell*-re, mely a la valette-i kikötőben horgonyzott, ez idő szerint szorosan örködtek, és rövid időre rá, midőn szökést kísérelt meg onnan, elfogták egy oly ütközet után, mint a melynél soha nagyobb ügyességet angol hajók és nagyobb bátorságot ellenség ki nem fejtett. A *Foudrayant*, *Lion* és *Penelope* fregáták voltak azok, a melyek elfogták. Nelson örült annak, a mit ő az egész francia földközi-tengeri flotta dicső kivégzésének nevezett s örült annak is, hogy nem volt jelen és így nem vette el egyetlen kis ágacsáját sem azon babérnak, melyet e derék férfiak oly jól megérdemeltek. „Ők“, mondá ő, „ezt dicsőségemnek tartom, gyermekeim, iskolámban szolgáltak és mi mindnyájan hivatásbeli buzgóságunkat és lelkesedésünket a nagy és jó St. Vincent gróftól tanultuk el. Mily öröm, mily boldogság, hogy az egész nilusi flotta az én parancsnokságom alatt és rendelkezéseim alapján fogatott el!“ A két fregáta még ott maradt La Valette-ben; mielőtt a vár feladta magát, kilopóztak: az egyiket a kíséret közben elfogták; a másik az egyetlen hajó volt az egész hajórajból, a mely az elfogatástól vagy megsemmisítéstől megmenekült.

A *Guillaume-Tell* fedélzetén oly leveleket találtak, a melyekből kitűnt, hogy a francziák nem remélték

többé, hogy az oly gyalázatos módon hatalmukba ejtett hódítmányt megtarthatják. Trowbridge és tisztársai buzgón óhajtották, hogy Nelsoné legyen a dicsőség a kapitulácziót aláírni. Megmondták neki, hogy határozottan azt kívánják, a mennyire ez nekik megengedhető, maradna még addig, hogy azt megtehesse; ámde komoly és szeretetteljes könyörgésük meghallgatatlan maradt. Sir Hamilton Vilmost éppen fölmentették a szolgálat alul; Nelson nem volt szíves viszonyban Keith lorddal s úgy gondolkodván, hogy St. Vincent gróf után senkinek sincs oly alapos igénye a Földközi-tenger parancsnokságához, mint neki, engedélyt kért Angliába való visszatérésre, megmondván a tengernagyi hivatal első lordjának, hogy szelleme nem képes a türelmes alárendelésre s hogy megtört szivű ember. Azon időtől fogva t. i. mikor Egyiptomból visszatért, mind ama megtiszteltetés közepette, melylyel elárasztották, sok megbántást kellett eltűrnie. Sir Sidney Smithet azon rendelettel küldték Egyiptomba, hogy vegye át azon hajócsapat parancsnokságát, melyet Nelson hagyott ott. Úgy látszik, Sir Sidney azt gondolta, hogy parancsnoksága független Nelsontól; és maga Nelson is azt híven, elhatározta, hogy visszatér, tudatván St. Vincent gróffal: „Úgy érzem, mert férfi vagyok, hogy lehetetlen nekem ezen tengereken szolgálni akkor, mikor ott egy fiatalabb tiszt parancsnokol egy hajócsapat fölött“. Úgy látszik St. Vincent grófnak sikerült őt erről lebeszélni: azonban a kellemetlenség érzete hátramaradt szívében és Sir Sidney némely vigyázatlan kifejezéseit a bosszúság világos jeleivel fogadta. De ez nem sokáig tartott, mert nem volt senki, a ki készségesebben elismerte volna Acre bámulatos védelmét, mint Nelson.¹⁷

Sir Sidneyvel eltérő véleményben volt a francziákkal szemben Egyiptomban követendő politika iránt és szigorúan s a legerősebb kifejezésekben megparancsolta neki, hogy semmi ürügy alatt ne eresszen ki egyetlen francziát Egyiptomból, mondván, hogy az örülség netovábbja lenne annak a tolvaj bandának megengedni az Európába való visszatérést. „Nem“, mondá, „maguktól mentek Egyiptomba és ott fognak maradni, míg Nelson viszi a parancsnokságot e hajóraj fölött, mert soha, de sohasem fogja megengedni, hogy egyetlen hajó vagy francia is visszatérjen. Azt óhajtom, hogy ott vesszenek Egyiptomban és borzasztó példát adjanak a világnak a mindenható igazságszolgáltatásáról“. Ha Nelson nem ismerte volna már alaposan az ellenség jellemét, a ki ellen harczolt, viseletük Egyiptomban nyilvánvalóvá tette volna azt. A nilusi csata után valamennyi foglyát partra szállította, a Trowbridge mint egyik részről és Boné kapitány közt mint másik részről ünnepélyesen megkötött feltétel mellett, hogy mindaddig, míg ki nem cseréltetnek, nem fognak szolgálni. Alig hogy partra szálltak volt, egyik részük besoroztatott a különböző ezredekbe, másik részükből pedig az úgynevezett tengeri légiót alakították meg. Ez adott alkalmat Hallowell kapitánynak azon mondására, hogy a francziák elvesztették minden jogukat, hogy tiszteletben tartsuk őket. „Bonaparte hadserege“ mondá, „nélkülözi a becsület minden elvét: mindig úgy cselekedtek, mint egy szemtelen tolvaj cselekednék“. Bonaparte menekülését Nelson annál inkább fájlalta, mivel ha elegendő erővel rendelkezik, hitte, hogy megakadályozták volna. Ő azt óhajtotta volna, hogy folyton örködjének hajók, a melyek mindent, a mi Egyiptomból jött, el-

fogjanak. Hanem a tengerügyi hivatal számított az orosz flotta segítségére, ez pedig éppen akkor nem jelent meg, mikor leginkább szükség lett volna rá. A hajók, melyeket így kellett volna felhasználni, sürgősebb szolgálatra voltak szükségesek és a véres korzikainak lehetségessé tétetett a szárazföldet biztonságban elérni, hogy ott bűnös eszközévé váljon egy nagyobb terjedelmű pusztításnak, mint bármely más, melylyel a világ valaha sújtva volt.

Nelsonnak még más okai is voltak az elégedetlenségre. St. Vincent gróf, a kit ő annyira tisztelt s a kit Sir John Orde párbajra hívott ki azért, mivel helyette Nelsont nevezte ki a nilusi hajóraj parancsnokává, igényt támasztott a zsákmánypénzre mint főparancsnok, mikor már elhagyta volt állomását. Ez a pont vitássá tétetett és nem javára dőlt el. Ez Nelsont annál inkább bántotta talán azért is, mivel egész más nézetben volt pénz dolgában. Ugyanis dr. Lawrence oly jogi véleményt terjesztett elő, a mely szerint a fiatalabb lobogós tisztek elestek volna a zsákmánypénztől. A mikor erről értesült, válasza következőleg hangzott: „Dr. Lawrence véleménye daczára nem hiszem, hogy jogom volna a fiatalabb lobogós tiszteket kizárni, és ha volna is, nem óhajtom, hogy ez érvényesíttessék, nem, még ha hatvan-szor oly nagy összegről volna is szó, és inkább, bárha szegény vagyok, sohase lássak szákmánypénzt“.

Miután nem nélkülözhetek egy hajót sem, a mely őt Angliába vinné, annálfogva elválaszthatlan barátaival, Sir William és Lady Hamilton társaságában, Németországon keresztül Hamburgba utazott. A nápolyi királyné velük ment Bécsig. Mikor Livornóban voltak, arra a hírre, hogy a francziák közelednek (mivel a

gyenge udvarok esztelensége és megvesztegethető miniszteriumok árulása folytán ismét felülkerültek), a nép elkeseredve felzúdult és rá szerette volna beszélni Nelsont, vezesse őt az ellenség ellen. Nyilvános megtisztelések és más, még jobban eső bizonyosságai az általános bámulatnak várták Nelsont, bárhol jelent meg. Eszterházy herczeg pazar magyar fénynyel fogadta vendégeül, száz, egyenkint hat láb magas gránátos szolgált fel állandóan az asztalnál. Magdeburgban a fogadósnak sikerült őt pénzért mutatni, megengedvén, a nézőknek, hogy létrára mászhassanak s egy kis ablakon keresztül láthassák. Hamburgban egy borkereskedő, korára nézve hetven éven túl, kérte, hogy lady Hamiltonnal beszélhessen, és megmondta neki, hogy van rhénusi bora még az 1625-iki szüretről, mely már az ő birtokában is ötven évnél tovább van. Ő ezt megőrizte valami rendkívüli alkalomra, s az, a mi most megtörtént, messze felülmúl mindent, a mit valaha várhatott. Kérelme tehát az volt, hogy a lady vegye rá Nelsont, hogy e páratlan borból hat tuczat üveget fogadna el.

Ennek egy része aztán azon tiszteletben részesülne, hogy e halhatatlan hős szívvérébe belevegyülne és ez a gondolat boldoggá tenné őt életének fenmaradó részére. Mikor ezt a különös kérelmet elébe terjesztették, Nelson a szobába ment és szívélyesen kezet fogva az öreg érdemes férfiúval, beleegyezett egy fél tuczatnak elfogadásába azon esetben, ha az ajándékozó másnap velük ebédel. Tizenkettőt küldtek és Nelson mondván, hogy ő reméli, mikép még egy fél tuczat nagy győzelmet fog kivívni, megígérte, hogy hat üveget félretétett az ő hamburg ibarátja borából azon célból, hogy mindegyik diadal után egyet kiiszik. Egy

német, hetven és nyolczvan esztendőös életkor közti protestáns pap negyven mérföldet utazott plébániája bibliájával, hogy megkérje Nelsont, írná be nevét annak első levelére. A keresztény világ megváltójának nevezte őt. Az öreg férfiú csalatkozott reményében. A szárazföldön nem volt egy Nelson, ha lett volna, Európa megmentetett volna. Hanem azon borzalmak előrelátásában, a melyek egész Németországot s az egész kereszténységet fenyegették Fransziaországrészéről, a papnak lehetetlen volt többtől félni, mint a mennyi tényleg bekövetkezett.

HETEDIK FEJEZET.

Nelson lelkes fogadtatása Angliában. — Elválása lady Nelson-tól. — A Balti-tengerre küldik Sir Hyde Parker alatt. — Az expedíció Kopenhagen ellen. — Támadási tervek. — Nehézségek a Sund áthajózásánál. — A flotta Cronenburg várával szemközt. — A kopenhágeni csata. — Sir Hyde jelezti neki, hogy hagyja abba a csatát; Nelson nem engedelmeskedik. — A britek győzelme. — Nelson levele a trónörökshöz. — Az ellenségeskedések beszüntetése. — Az elesettek száma. — Fegyverszünet iránti alkudozások. — Nelson találkozása a trónörökössel. — A zsákmány elosztása. — A dán commodore elbeszélése a csatáról és Nelson válasza. — Algrófi rangra emeltetik.

Nelsont Angliában az általános tisztelet minden jelével fogadták. Yarmouth-ban, a hol kikötött, minden hajó a kikötőben lobogódiszt öltött. A város polgármestere és képviselőtestülete tisztelegtek nála és átadták neki a város diszpolgári okmányát; azután pedig a szolgálattól ment összes tengerész-tisztek s a város előkelői körmenetben elkísérték a templomba. Örömtüzek és a város kivilágítása fejezték be a nap ünnepeit. Másnap az önkéntes lovasság felvonult, tisztelgett távozásánál és követte kocsiját a megye határáig. Ipswichben a nép egy mérföldnyire a várostól ment elejébe és három mérföldnyire kikísérte. Mikor az *Agamemnon* parancsnoka volt, óhajtotta volna a várost a parlamentben képviselni és némely barátai tanácskoztak ez iránt a városi testület főbb embereivel; az eredmény

nem volt kedvező; erre Nelson megjegyezte, hogy azon lesz, hogy kíváncsiabb utat találjon a parlamentbe, hozzátevén, jöhet még idő, a mikor az ipswichiek nagy megtiszteltetésnek fognák tartani, ha őket képviselte volna a parlamentben; Londonban a City¹ ünnepelte őt; a nép kocsiját Ludgate-Hill-től a Guildhallig² húzta; ott az egybegyűlt tanács és városi testület hálát szavazott neki a kivívott nagy győzelemért és átadott neki egy gyémántokkal kirakott, aranymaroklatú kardot.

Nelson bővelkedett minden földi áldásban, csak házi boldogsága nem volt; ahhoz való jogát elvesztette örökre. Mielőtt még három hónapig volt Angliában, elvált nejétől. Hozzá intézett utolsó szavainak néhányja ezek voltak: „Istent hívom tanuságul, nincsen Önben vagy viseletében bármi is, a mit másként óhajtanék.“ Ez következménye volt lady Hamiltonhoz való vak szenvedélyének. Már azelőtt viszályt okozott közte és mostoha fia közt, és alkalmat adott szemrehányásokra legigazibb barátjai részéről, a minek nem volt egyéb eredménye, minthogy meghasonlott velük, leginkább pedig magával.

Épen ez időben alakult meg az Addington-miniszterium és St. Vincent gróf, a tengernagyi hivatal új első lordja Nelsont, a ki foglalkozást sürgetett s a ki altengernagynak, kék lobogóval³, lett időközben előléptetve,⁴ a Balti-tengerbe küldte mint másodparancsnokot, Sir Hyde Parker alatt. A három északi udvar szövetséget kötött, hogy Angliát tengeri jogairól való lemondásra kényszerítse. Ezen udvarok közül Oroszországot császárájának szenvedélyei vezették; Pál nem volt ugyan a nagylelkűség és természetes jószág minden gerjedelmei hiányában, de alá volt vetve a

szeszély legvadabb ötleteinek, Pált örüllté tett oly hatalom birlalása, a mely nagyobb volt, mint a milyent az emberi gyöngeség veszélytelenül és talán ártatlanul elbir. Dánia titokban a francziákkal tartván, kész volt Franciaországgal minden céljaiban együttműködni, elismerni minden bitorlásait, engedelmeskedni minden parancsainak. Svédország, oly király alatt, a kinek elvei helyesek és érzelmei nemesek voltak, de ki az öröklött téboly árnyalatától nem volt ment, a másikkét hatalom óhajtásai szerint cselekedett, félvén azokat megsérteni.

A dán tengerészet ez időben huszonhárom sorhajóval rendelkezett, ezekhez járult harminczegy fregáta és kisebb hajó, a part-örhajókon kívül. A svédeknek tizennyolcz sorhajójuk volt, tizennégy fregáta és korvéta, hetvennégy gálya- és apróbb hajókkal, az ágyúnaszádokon kívül, és ezen erő sokkal jobban fölszerelt állapotban volt, mint a dánoké. Az oroszoknak nyolczvankét sorhajójuk és negyven fregátájuk volt. Ezekből negyvenhét sorhajó Kronstadtban, Revalban, Pétervárott és Archangelben volt; de az orosz flotta emberek, tisztek és fölszerelés dolgában nem sok értékkel birt. Ilyen szövetkezet Franciaország befolyása alatt csakhamar rettentővé válhatott volna; és soha az angol kormány nem fejtett ki nagyobb határozottságot, mint mikor annak azonnal való legyőzésére megtette készületeit. Hibázott azonban abban, hogy kicsinyes tekinteteknek engedve, nem bízta meg Nelsont parancsnokságával.

A közönségnek igaza volt, mikor zúgolódott, látván, hogy az másra bízott; ő maga is azt mondta St. Vincent grófnak, hogy ily körülmények közt ez az expedíció valószínűleg az utolsó szolgálat, melyet még

teljesíteni fog. A gróf válaszában, az Istenre kérte, ne hagyja magát hirtelen érzelmek által elragadtatni.

Az időjárás éppen szokatlanul kedvező volt; ilyen enyhe telet nem ismertek már sok év óta a Balti-tengeren. A mikor Nelson csatlakozott a flottához Yarmouth-ban, a tengernagyot „kissé ideges állapotban találta, mert ő sötét éjek- és jégmezőktől tartott. Hanem fel kell vonnunk a horgonyokat, — mondá Nelson — most nincs idő idegeskedésre. Reménylem, hogy északi ellenségeinknek oly golyózáport fogunk juttatni, a mely édes hazánknak meg fogja szerezni a tengerek fölötti uralmat. A miénk s az észak minden ördögei sem vehetik el tőlünk, ha falbástyaainknak nem lesz ellenese a sors.” Mielőtt a hajóraj elhagyta Yarmouth-ot, körülbelül mindenki tudta, hogy Dánia ellen van szánva. Néhány dán, a kik az *Amazon* fregátán szolgáltak, Riou kapitányt fölkereste s elmondván neki, a mit hallottak, arra kérték, cserélné ki őket oly hajóra, melynek más a rendeltetése. „Nem kívánják elhagyni a brit szolgálatot, de esedeznek, ne kényszerítsék őket saját hazájuk ellen harczolni.” Egész tengerészletünkben nem volt Riounál lovagiasabb érzelmű és fenköltebb szellemű férfiú. Könnybe lábadtak szemei, mialatt ez emberek beszéltek; egy szót sem felelt, hanem csolnakát azonnal odarendelvén, nem tért addig vissza az *Amazonra*, míg nem értesíthette őket, hogy kívánságuk teljesítetett.

A hajóraj márczius 12-én elvitorlázott. Vansittart⁵ is rajta volt; a brit kabinet még mindig remélte, hogy célját alkudozások útján is eléri. Jó volt Angliára nézve, hogy Sir Hyde Parker jobban bizott Nelsonban, mint a kormány látszott tenni e legnagyobb fontosságú krízisben. Ellenségei ugyancsak csodálkozhattak, mikor

megtudták, hogy bárki másra csak egy perczig is gondolhattak a parancsnokság betöltésénél. Ámde oly kevés tekintetbe vétetett még ez időben is átható és mindenek felett uralkodó lángesze, hogy mikor a hajóraj első állomását érte el a Kattegatnál, még mindig a legkisebb hivatalos értesülést sem vette a szándékolt műveletekről. Ő azonban, szokott elhatározottságával, már alkotott magának nézetet azokról. „Mindazt, a mit eddig hallottam eddigi terveinkről, — mondá — a legnagyobb mértékben helytelenítem. Becsületet talán fognak hozni, de hasznuk nem lehet. Hallom, hogy valószínűleg a cronenburgi erőddel szemben fogunk horgonyt vetni a helyett, hogy azt Kopenhágánál tennők, a mi súlyt adna alkudozásainknak. Egy dán miniszter kétszer is meggondolná a dolgot, mielőtt egy Anglia elleni háborúba beleegyeznék, a mikor valószínűleg a legközelebbi perczben urának hajóhadát lángra gyuladva, fővárosát pedig romban látná. Úgy kellene, hogy a dánok lássák lobogónkat, valahányszor fejüket fölemelik.“

Vansittart a hajórajt Scaw-nál⁶ elhagyta és egy fregátán parlamenti lobogó alatt előre utazott. E halasztással drága idő veszett el, melyet Britannia és Dánia legdrágább vérével váltott meg azután. Maguk a dánok kijelentése szerint az a hír, hogy a brit flotta a Sund-nál megjelent, sokkal általánosabb riadalmat keltett Kopenhágában, mint a réven való valóságos megjelelése. Mert ezen időben védelmi eszközeik oly állapotban voltak, hogy kevés reményük lehetett ellentállhatni az ellenségnek, még kevesebb, hogy azt visszaűzhessék. Nelsonnak 21-én hosszú értekezlete volt Sir Hyde-al és másnap egy levelet írt hozzá, a mely méltó volt hozzá s az alkoholhoz. Akkor megkapták volt Vansittart

jelentését. Úgy írta le a dán kormányt, mint a mely a legnagyobb mértékben ellenséges érzelmű s hogy előkészületeik messze felülmulják mindazt, a mit kabinetünk lehetőknek tartott. Dánia ugyanis a legnagyobb tevékenységgel felhasználta a haladékokat, a melyet oly eszélytelenül nyújtottak neki. „Minél tovább gondolkoztam a dologról, — írta Nelson parancsnokának — annál inkább megerősödött azon véleményem, hogy egyetlen percz se mulasztassék el az ellenség megtámadására. Mindennap és minden órában erősebbekké fognak válni; sohasem leszünk inkább képesítve velük megmérkőzni, mint a jelen pillanatban. A mi egyedül megfontolandó, ez az, hogyan közelítsük meg őket a hajóinkra való legkisebb veszélylyel. A dolog úgy áll, hogy még sohasem bizatott brit tisztre nagyobb mértékben mint Önre Angliának, ha talán nem is biztonsága, de mindenesetre becsülete. Az ön elhatározásától függ, hogy vajjon hazánk megaláztassék Európa szemében, vagy pedig hogy fejét magasabbra emelje fel, mint valaha. Ismétlem, hazánk sorsa sohasem függött még oly mértékben hajóhadainak sikerétől, mint ezétől. Hogy mit tehet legjobbat becsületének növelésére és ellenségei gögjének leverésére, ez legyen legkomolyabb megfontolásának tárgya.“

Azon esetre, ha ő a Sundon való keresztülhatolást szándékozik kierőszakolni, Nelson úgy vélekedett, hogy kár fog ugyan esni az árboczok- és kereszttrudakban, de valószínűleg egy sem válik szolgálatképtelenné. „Ha a szél kedvező lesz és Ön elhatározza, hogy a hajókat és a Kronen-szigeteket⁷ megtámadja, el kell készülnie az ilyen csata természetes következményeire: hogy néhány hajója összelövetik és talán egy vagy kettő el is vesz, mert azon szél, a mely őket

belekergeti, valószínűleg nem fog egy megcsonkított hajót ismét kihozni⁸. Ezt a módszert úgy nevezem, hogy: a bikát a szarvánál megragadni. De nem fogja megakadályozni, hogy a Reválban horgonyzó hajók⁹ vagy a svédek ne csatlakozzanak a dánokhoz; pedig ezt megakadályozni, szerény véleményem szerint, okvetlenül szükséges; s mégis meg kell támadni Kopenhágát.“

E célra két módot ajánlt. Az egyik az volt: elhaladni Cronenburg mellett, a veszedelem kockázatát magunkra vállalva, a legmélyebb és legegyszerűbb csatornán keresztül le a Midde Grounds mellett s azután fel a Garbar- vagy király-csatornán és megtámadni az úszó ütegeket s a hajókat czélszerűség szerint. Ez megakadályozná az egyesülést és alkalmat adna Kopenhága bombázására. Vagy pedig a Belten keresztül haladni, a mit négy vagy öt nap alatt meg lehetne tenni s azután Draconál¹⁰ lehetne támadni s az oroszok csatlakozását megakadályozni. Feltéve, hogy a Belten keresztül haladnánk, akkor a hajóhad egy osztályát a Réválban horgonyzó orosz flotta megsemmisítésére kellene küldeni s a többi részével Kopenhága megostromlását munkába venni. „Ez az intézkedés, — mondá — talán merésznek tűnik fel; de a legmerészebb intézkedés mindig a legbiztosabb is.“

A kalauzok (olyan emberek, a kik csak a maguk biztonságára gondolnak), meg voltak félemlítve a helsingöri¹¹ batteriák rettenetes leírása és azon borzasztó előkészületek által, melyeknek alkudozóink, a kik eredménytelen küldetésükből immár visszatértek, tanui voltak. Ezért Sir Hyde-t rábeszélyték, hogy inkább a Belten haladjanak keresztül. „Hát legyen a Sundon, vagy a Belten keresztül, vagy bárhogyan, — kiáltott fel Nelson — csak egyetlen órát se veszítsen többé.“ Tehát huszon-

hatodikán a Belt-nek indultak ; olyan tartózkodó volt Sir Hyde természeténél fogva, hogy saját kapitánya, a hajóraj kapitánya ¹² sem tudta, hogy mily irányra határozta el magát, csak mikor már a hajóraj útnak indult. Mikor Domett kapitány az irányt megtudta, kötelességének tartotta megmondani a tengernagynak azon meggyőződését, hogy ha ezen irányban megmaradnak, akkor a végleges cél teljesen meg fog hiusulni. Hosszú időhaladékoknak s azon eshetőségeknek lesznek kitéve, hogy a hajók zátonyra fognak jutni. Az egész hajórajban csakis egy kapitány és egy kalauz található, a kik valamelyes ismeretével bírnak e veszélyes szorosnak (a mint akkor hitték) s ezeknek az ismerete is vajmi csekély. Utasításaik nem is engedik meg annak megkísértését. Feltéve, hogy baj nélkül jutnának a Belt-szorosokon keresztül, a nehéz hajók nem tudnának a Ground-okon ¹³ keresztüljutni, hogy megtámadhassák Kopenhágát, könnyű hajóknak pedig semmi sikerük sem lenne oly védelmi vonal ellen, mint a milyent ellenök készítettek. Domett kapitány oly meggyőzőleg adta elő ezen okokat, hogy Sir Hyde megtántorodott véleményében, beléegyezett abba, hogy a hajóraj megállíttassék és hogy Nelsonért küldjön. Kétséget nem szenvedhet, hogy az expedíció meghiusult volna, ha Domett kapitány így idejében komoly tanácsaival elő nem áll. Nelson teljesen egyetértett vele, tehát végkép elhatározott, hogy a Sundon keresztül fogják útjukat venni s a hajóraj visszatért horgonyzó helyéhez.

A következő nap megint csak céltalanul telt el azzal, hogy fehér lobogó alatt megkérdezték a cronenburgi vár kormányzóját, vajjon kapott-e parancsot, hogy tüzeljen az angol hajórajra, mivel a tengernagy a leg-

első ágyúlövést hadüzenetnek tekintené Dánia részéről. Katonás és megillető választ kapott eme formalításra. A kormányzó válasza akkép hangzott, hogy az angol követet nem küldték el Kopenhágából, hanem saját kérelmére kapott útlevelet. Ő a maga személyére nézve, katona lévén, nem avatkozhatik a politikába, azt tehát nem engedheti meg, hogy egy hajóhad, melynek rendeltetését nem ismeri, közeledhessék azon vár ágyúihoz, a melynek a parancsnoka lenni szerencséje van, és kéri, hogy ha a brit tengernagy jónak véli Dánia királyának valamely előterjesztéseket tenni, értesítse őt erről, mielőtt a hajóhad közelebb vonulna. Ezen üzenetváltások közben egy dán, a ki a főparancsnok hajójára jött és jónak találta ügyét írásban előterjeszteni, a tollat tompának találta és magasra tartván azt, gúnyosan megjegyzé, hogy „ha az önök ágyúi nem jobban hegyezvék, mint a tollaik, akkor ugyan kevés benyomást fognak tenni Kopenhágára“.

Ugyanazon napon hírül vette a tengernagy, hogy hajórajának egy hajója elveszett, a hetvennégy ágyús *Invincible* hajótörést szenvedett egy homokzátonyon, a mint Yarmouthból kifutott és 400 embere veszett el rajta. Nelson, a ki most az előhad vezetésével volt megbízva, lobogóját az *Elephant*-ra, melynek kapitánya Foley volt, tette át, a mely könnyebb hajó volt a *St. George*-nál, tehát alkalmasabb a várt műveletekre. A két következő napon a tenger csöndes volt.¹⁴ Rendelet volt kiadva, a Sundba behatolni, mihelyt a szél megengedi és huszonkilenczedikének délutánján csatára készen voltak már a hajók, a brit tengerészeket annyira jellemző gyorsasággal. Harminczadikán hajnalhasadtkor derékvitorla-szél¹⁵ fújt északnyugatról. A jelzés megadatván, a hajóhad csatarendben felvonulva elin-

dult; Nelson osztálya az előhadban, Sir Hyde-é a középen és Graves tengernagyé a hátvédben.

Nagy csaták, akár szárazföldön, akár tengeren vívattak, rendesen híressé tették azon színhelyüket, a melyekről elnevezésüket nyerték, s így apró falvak, előfokok, öblök, melyeket előbb csak a parti hajós ismert, nevezetesekké váltak a világ történetében. Itt azonban a színhely mindenkép méltó volt a drámához. Már politikai fontossága a Sundnak olyan, hogy a képzelőerőre való hatás előidézése végett, nincs is szükség nagyszerű látványokra; mindazonáltal a csatorna bővelkedik nagy és érdekes tárgyaiban úgy a művészetnek, mint a természetnek. Ez a szoros, melyet Dánia oly sokáig a Balti-tenger kulcsának tekintett, legszűkebb részében alig három mérföld széles és itt fekszik Helsingör, Dániának Kopenhága után legvirágzóbb városa. Minden elhaladó hajó itt bevonja ¹⁶ sudár-vitorláit ¹⁷ és vámot fizet Helsingörnél. Ezen vámról azt hiszik, hogy eredetét az azon tengerre járó kalmárok közmegegyezéséből veszi; ugyanis Dánia magára vállalta azon kötelezettséget, hogy világító-tornyokat és jelzőket állít fel, melyek a zátonyokat és szirteket megjelölik a Cattegattól a Balti-tengerig; ők pedig beleegyeztek abba, hogy minden hajó erre fogja útját venni és részét megfizeti. ¹⁸ Azon időtől fogva egy hajó sem használja a Belt szorosát, mivel nem lenne méltányos, hogy azok, a kik a világító-tüzek hasznát veszik sötét és viharos időben, kivonják, magukat a vám alól szép időjáráskor és nyári éjjeleken. Az utolsó években mintegy tízezer hajó fizette éveként ezen vámot béke idejében.

Helsingör szomszédságában s egy félszigetszerű fok-hegység szélén, a svéd parthoz legközelebbi ponton

fekszik Cronenburg várkastély, mely Tycho Brahe tervei szerint épült. Diszes építmény, mely tornyaival, oromzataival és ütegeivel egyszersmind palota, vár és állami fogház. A szoros baloldalán fekszik Helsingborg, régi svéd város, egy domb oldalán és lábánál. Északra Helsingborgtól a part meredek és sziklás; délfelé azonban alacsonyabb és a távoli Landsrona, Sund és Malmö tornyai tűnnek fel a sík földön. A dán part részben homokos dombhátaból áll, de lejtőiket mindinkább dús ligetek, faluk és villák borítják, jelezvén egy nagy főváros közelségét. Huen, Saltholm és Amager szigetek tűnnek fel a szélesedő csatornában; és Helsingörtől húsz mérföldnyi messzeségben egész kiterjedésében, az észak legjobban épült városa és Európa egyik legszebb fővárosa Kopenhága, már a távolból látható diszes tornyaival.

E pompás látványok közt egynémelyek különös érdeklődéssel bírnak azon visszaemlékezéseknél fogva, melyeket felidéznek. Huen szigete, gyönyörű birtok, mintegy hat mérföldnyi kerülettel, II. Frigyes bőkezű adománya volt Tycho Brahénak. Fölfedezéseinek legnagyobb részét itt tette s itt láthatók csillagászati tornyának és lakóházának romjai, a hol fejedelmek látogatták s a hol fejedelmi szellemmel fogadta és vendégelte meg a mindenhonnan érkező vendégeit és előmozdítá a tudományt bőkezűségével ép úgy, mint dolgozataival. Helsingör ismeretesen hangzik angol fülnek,¹⁹ elválaszthatlanul egybe lévén kapcsolva Hamlettel, az emberi lángész egyik legnemesebb művével. Cronenburg színhelye volt egy megrázó tragédiának: itt volt elzárva Matilda királyné, egy gyalázatos, gyilkos ármány áldozata. Itt talált vigaszt szívszakító fájdalmában, gyermeke ápolásában. Itt vett örökre

bucsút e gyermektől, a mikor Anglia közbenjárása folytán kiszabadult és mikor a hajó elvitte őt azon országból, a hol megbocsátható fiatalkori meg gondolatlanságért és mitsem gyanakodó vidámságért oly kegyetlenül lakolt e tornyokra szegezte szemét és a földélzeten állva, nem vette le szemét róluk, míg csak az utolsó pont el nem tűnt.

A Sund lévén az egyedül használt bejárat a Balti-tengerhez, az észak e földközi tengeréhez, a tengernek kevés oly része van, melyen oly sűrű lenne a hajózás. Az évad tetőpontján száznál nem kevesebb hajó halad el erre mindennap heteken át; de soha oly élénk és oly fényes látványt nem nyújtott, mint ezen a napon, a mikor az angol flotta azon való keresztülhaladását készült kierőszakolni, a hol mindaddig minden hajó tisztelettel bevonta derékvitorláját ²⁰ Dánia lobogója előtt. Az egész haderő ötvenegy különböző fajtájú hajóból állt, köztük tizenhat sorhajó. A mozsaras és ágyúnaszádok ²¹ nagyobb része Cronenburg várkastélyával szemben foglalt állást, hogy fedezze a hajóhadat; míg mások a baloldalon készek voltak védelemre a svéd partok ellen. A dánok, a kik minden perczet fölhasználtak, melyet rosszkor alkalmazott alkudozások és kedvezőtlen időjárás nekik engedett, ütegekkel rakták meg az egész partot; és mihelyt a *Monarch*, a vezetőhajó, szembeérkezett, mintegy száz ágyú és mozsár kezdett tüzelni; erre könnyebb hajóink viszonzásul rögtön a várkastély ellen intézték tüzüket. Itt a harc minden izgató pompája volt látható, de következményei nélkül; mert ez a mutató színjáték csak bevezetése volt azon nagykiterjedésű borzasztó rombolásnak, mely csakhamar reá bekövetkezett. Az ellenség golyói eléggé közel estek, hogy a vizet ha-

jóinkra fröcscsentsék. Nem bizván abban, hogy a svéd őket kimélni fogja, a csatorna közepén haladtak; de a mikor észrevették, hogy Helsingborgból egyetlen lövés sem esett és hogy a svéd parton ütegek nem voltak láthatók, kitértek arra az oldalra, úgy hogy teljesen kijutottak a dán ágyúk lőtávolságából. A szakadatlan tűz, melyet ezek föntartottak mindaddig, míg a hajóhad el nem haladt, csak matrózaink jókedvének fokozására szolgált és sok tréfás megjegyzésre adott alkalmat, a mint a golyók záporként hullottak le egy láncznyira a czélon innen. Vezető hajóink viszonozták ugyan néhány sortűzzel,²² de tapasztalván céltalanságát, abbahagyták; azonban ez idézte elő az egyedüli vérontást e napon: egy ágyúnak az elrepedése több emberünknek halálát és megsebesülését okozván. Mihelyt a főhad elhaladt volt, követték az ágyúaszádok, abbahagyván a bombázást, mely ép oly ártalmatlan volt, mint az ellenségé; és körülbelül déli időben horgonyt vetett Huen szigete és Kopenhága között. Ezután Sir Hyde Nelsonnal, Graves tengernagy, az öregebb kapitányok néhányja és a tüzérség és csapatok vezénylő tisztjeivel egy luggeren²³ elindultak az ellenség védelmi vonalának kikémlelésére; rettenetes vonala a hajók, dereglyék, pontonok, gályák, gyújtóhajók és ágyúaszádoknak, melyeket a szárnyakon fölállított nagykiterjedésű ütegek támogattak, s a mely egyik végpontjától a másikig közel négy mérföldnyi kiterjedésű volt.

Délután haditanácsot tartottak. Világos volt, hogy a dánokat nagy nehézségek és kockázat nélkül nem lehetett megtámadni, s a tanács néhány tagja a svédek és oroszok sokaságáról beszélt, a kikkel azután meg fog kelleni verekedniök, a mi szintén szem előtt tar-

tandó. Nelson, a ki ezalatt fel s alá járt a kabinban, s a kinek minden elviselhetetlen volt, a mi a határozatlanság színét viselte, ismételve felkiáltott: „Minél többen vannak, annál jobb; kívánom, hogy kétszer annyian legyenek, annál könnyebb a győzelem, legyenek bizonyosak erről“. Az ő terve, ha valamikor szerencséje lenne megütközni egy balti tengeri flottával, az volt, hogy vonaluk élet fogná megtámadni és zavarba hozni mozdulataikat. „Küzdj test test ellen a francziákkal“, szokta volt mondani, „de az oroszokon tégy túl hedergéseiddel.“²⁴

Felajánlotta, hogy magára vállalja a támadást, ha tíz sorhajót s az összes kisebb hajókat oda adják neki. Sir Hyde két sorhajóval többet adott neki, mint a mennyit kívánt és mindent belátására bízott.

Az ellenséges erő nem volt az egyedüli és nem is a legnagyobb akadály, a melylyel a brit hajórajnak meg kellett küzdeni; egy másikat kellett előbb legyőzni, mielőtt amavval érintkezésbe jöhettek. A csatorna kevésbé volt ismeretes és igen nehéz volt megtalálni az utat rajta keresztül. A bójákat²⁵ mind eltávolították, és a dánok úgy vélekedtek, hogy ez a nehézség majdnem legyőzhetetlen, azt hivén, hogy ily nagy hajóraj nem haladhat keresztül a tengerszoroson. Nelson maga ügyelt fel csónakjában a mélységmérésekre és a bóják lerakására; éjjel és nappal fáradozott ezen kimerítő munkában, mindaddig, míg az be nem fejeztetett. Mikor vége volt, hálát adott az Istennek, hogy képessé tette e nehéz munka elvégzésére. „Kimerítette őt“, mondá, „és végtelenül emésztőbb volt reá nézve, mint bármily ellentállása az ellenségnek, a melyet ellene kifejthetett volna.“²⁶

Az első haditanácson a vélemények inkább arra

hajoltak, hogy a támadás keletről történjék; ámde más napon, déli szél fújván, a dán hadállások újabb megvizsgálása után elhatározták, hogy délről fognak támadni s úgy közeledni, a mint azt Nelson mindjárt eleinte ajánlotta.

Április elsejének reggelén az egész hajóhad elindult és a várostól két mérföldnyire vetett horgonyt szemben a Middle Ground északnyugati végével, a mely zátony mintegy háromnegyed mérföldnyi távolságban épen szemben fekszik a várossal, a tengerre néző részének egész hosszában. A Királycsatorna,²⁷ a hol mély víz található, a zátony s a város közt fekszik s itt a dánok védelmi vonalukat lehetőleg közel a parthoz állították fel: tizenkilencz hajó és úszó üteg. Ezeknek oldalvédjét a városhoz legközelebb eső ponton a koronauätegek²⁸ képezték, ezek két mesterséges szigeten álltak a kikötő torkolatánál, rettentő erejű erősségek, a nagyobbikon, a dánok előadása szerint 66 ágyú volt felállítva, de Nelson szerint 88.

Miután a hajóraj horgonyt vetett, Nelson Riouval az *Amazon-on*²⁹ utolsó szemlét elvégezte és körülbelül egy órakor visszatérván saját hajójához, felvonatta a jelzőt az indulásra. Az egész hajóosztályon dörgő örömkialtással fogadták a jelt; könnyű, kedvező széllel indultak; a Salholm és Middle Ground közötti szűk csatornát útjelző bójákkal jól ellátták; a kisebb hajók előremenve pontosan mutatták az utat; Riou vezetett; az egész osztály a homokzátony külső szélé mentén haladott, körülvitorlázta alsó végét és horgonyt vetett a Dragöe-fokkal szemben épen a mint besötétedett; innen az ellenséges vonal legkülsőbb része csak két mérföldnyi távolságban volt. A csatára való

készültség jele már korán este megadatott s a midőn saját hajójának horgonya lezuhant, Nelson felkiáltott: „Megküzdök velök, mihelyt kedvező szelem lesz“. Abban állapotokba jutott, hogy Sir Hyde a többi hajóval másnap reggel ugyanazon időben fog indulni Nelsonnal, s a maga részéről fenyegető állást fog elfoglalni a koronaerőd ütegeivel s azon négy sorhajóval szemben, a melyek az arzenál bejáratánál horgonyoztak és fedezni fogja saját harczképtelenné vált hajóinkat visszavonulásukban.

Azalatt a dánok sem voltak röstök: alighogy a kronenburgi ágyúk tudtára adták az egész városnak, hogy az alkudozásoknak vége szakadt, hogy a brit hajóraj a Szundon keresztülhaladt, és hogy a két korona közti viszályt most már csak a fegyver dönt-heti el, oly szellem ébredt fel, mely a dánok jellemére igen kedvező világot vet. Rangkülönbség nélkül mindenki felajánlotta szolgálatát a hazának; az egyetem 1200 főnyi hadtestet állított elő, Dánia ifjúságának virágát; egyike volt azon alkalmaknak, a mikor kevés gyakorlás és fegyelem szükséges arra, hogy a bátorságnak hasznát lehessen venni; semmi egyebet nem kellett tanulniok, mint az ágyúk kezelését; éjjel-nappal ennek begyakorlásával foglalkoztatták. Mikor Nelson hajóosztályának műveleteit felismerték, mozdulatait meglátták, egyszersmind tudták mikorra és hol várhatják a támadást, a védelmi vonalat különbség nélkül katonákkal, tengerészekkel és polgárokkal rakták meg.

Ha a dánok figyelme nem irányult volna kizárólag védelmi vonaluk megerősítésére, igen komolyan zavarrhatták volna meg a rájuk törő hajócsapatot és talán meg is hiúsíthatták volna a fenyegető támadást, mert az angol hajók kicsi téren voltak összezsúfolva; az

idő csöndes volt, úgy hogy mozsaras naszádok igen előnyösen működhettek volna ellenök és Amager szigetéről a bombák elérhették volna. Néhánya közülük is esett, de csakhamar beszüntették a tüzelést. Később megtudták, hogy, a flotta szerencséjére, a mozsarak ágyazata lesüppedt s a dánok vagy nem voltak képesek helyreigazítani, vagy pedig a sötét-ségben elvesztették az irányt.

Ez borzasztó éj volt Kopenhágára, sokkal inkább az, mint az angol flottára nézve, melynek legénysége csatához és győzelemhez hozzá volt szokva, és semmi olyan tárgy nem volt szemük előtt, mely a halált félelmissé teszi. Nelson tisztjeinek nagy részével asztalhoz ült. Mint mindig csata előestéjén, igen derült kedvű volt, jó vezető szélre és a holnapi nap sikerére ivott. Vacsora után visszatértek saját hajóikhoz, Riou kivételével, a ki ott maradt, hogy Nelsonnal a csata-rendet megállapítsa és Foley is, az utasítások kidolgozására. Ezalatt Hardy egy kis csónakban a köztük és az ellenség közötti csatornarészt vizsgálta meg s oly közel ment hozzájuk, hogy első hajójuk körül a víz mélységét rúddal mérte, nehogy a mérőön vízbedobása elárulja. A megelőző három nap alatti szünetlen testi és szellemi megerőltetés annyira kifárasztotta Nelsont, hogy komolyan kérték, keresse fel függőágyát³⁰ és öreg szolgálja, Allen, a bátorság azon nemével, melyre hosszú, hű szolgálata feljogosította, követelte, hogy mulhatlanul szót fogadjon. Az ágyat tehát a padlóra helyezték s ő onnan folytatta a tollbamondást. Mint egy tízenegykor, Hardy visszetért és jelentette, hogy a csatorna járható és hogy milyen a víz mélysége egészen az ellenség vonaláig. Egy órákor, midőn a parancs elkészült volt s egy fél tuczat őrök az elül

lévő kabinban hozzáfogott azok másolásához, Nelson gyakran felkiáltott hozzájuk vaczkáról, hogy siessenek, mert a szél kedvezőre fordult. A helyett, hogy megkísérelte volna magának néhány órai nyugalmat szerezni, folyton jelentéseket fogadott e fontos tárgyról.³¹ Hajnal hasadtakor jelentették, hogy a szél teljesen kedvező. Az irlatok mintegy hat órakor elkészültek munkájukkal.

Nelson ekkor már fenn volt, reggelizett és jeleztetett valamennyi kapitánynak. A szárazföldi erőnek s ötszáz tengerésznek, Freemantle kapitány és Stewart ezredes vezénylete alatt, feladata volt a koronaerődnek megostromlása, mihelyt ágyúi elhallgattattak. Riounak, a kit Nelson sohasem látott ezen expedíció előtt, de a kinek értékét azonnal felismerte és érdem szerint megbecsülte, parancsnoksága alá helyezte a *Blanche* és *Alcmene* fregátákat, a *Dart* és *Arrow* korvétákat és a *Zephyr* és *Otto* gyújtóhajókat, oly külön megbízatással, hogy a körülményekhez képest cselekedjék; minden más hajónak ki volt jelölve állomása.

Nyolcz és kilencz között a kalauzok és hajómes-
terek a tengerügyi hajóra hivattak. A kalauzok
többnyire olyan emberek voltak, a kik mint kormányosok szolgáltak volt baltitengeri kereskedelmi hajókon; e kalauzok habozása a zátony keleti végének vonulása és a mély víz pontos vonalának kijelölése körül, vésztjósító intés volt arra nézve, hogy mily kevésbé lehet megbízni ismeretükben. A csatára való készenlétre a jelzés már megadatott, a szél kedvező lévén, egy percnyi veszteni való idő sem volt. Nelson sürgősen intette őket, ne habozzanak, legyenek szilárdak és határozottak; de épen az ily esetekben egye-

dül megállható szilárdság és elhatározottság nélkül valók voltak, és Nelsonnak oka volt megbánni, hogy nem kizárólag Hardy jelentésére támaszkodott.

Életének ez volt egyik legfájdalmasabb percze, és mindig keserőséggel beszélt erről. „A Szundban azt a szerencsétlenséget kellett átélnem“, mondá, hogy „hazánk becsülete egy csapat kalauzra volt bízva, a kik semmi egyébre nem gondoltak, mint arra, hogy a hajók veszedelembbe ne jussanak s együgyű fejüket a golyóktól mentesen tartsák. Mindenki gondolhatja, hogy mit kellett szenvednem, és ha érdemet tulajdoníthatnak nekem, ez abban áll, hogy megküzdöttem a zátonyok veszélyeivel — ellenükre.“ Végre Bryerly, a *Bellona* hajómestere, kijelentette, hogy kész a hajórajt vezetni; elhatározásához a többiek is hozzájárultak; visszatértek hajóikhoz s fél kilencz után jel adatott, hogy a hajók egyik a másik után induljanak.

Murray kapitány, az *Edgár*-on, vezetett, második a sorban az *Agamemnon* volt, de mindjárt első kísérletére, hogy horgonyzási helyét elhagyja, nem tudta a zátony szélét körülevezni, és Nelsont az a fájdalom érte, hogy látnia kellett az ő régi hajóját, a melyen oly sok évig teljesített hősies szolgálatot, mozdulatlanul megfenekleni épen oly pillanatban, a mikor segélyére a legnagyobb szükség volt. Jel adatott tehát a *Polyphemus*-nak, mely a vitorlázási rendben történt ezen változtatást a legnagyobb gyorsasággal végrehajtotta; Mégis oly nagy volt az így (habár kikerülhetetlenül) beállott késedelem, hogy az *Edgár* egy ideig támogatás nélkül maradt és a *Polyphemus*, a melynek helye az ellenség vonalának végén lett volna, a hol ereje a legnagyobb volt, a csatornában található nehézségek folytán csak annak elejét érhetette el. Igaz,

ott igen sikeresen állta meg helyét, ámde jelenléte ott kevésbbé volt szükséges. Az *Isis* jobb szerencsével követte és elfoglalta állását. A Sir Boulden Thompson Tamás vezényelte *Bellona* nagyon közel jutott a jobb oldalon levő zátonyhoz s az ellenség külső hajójával szemközt megfeneklett; ez annál bosszantóbb volt, mivel a szél kedvező, a tér elegendő volt és három hajó megmutatta volt az utat. A *Russel*, mely a *Belloná*-t követte, éppen úgy megfeneklett; mindakettő lőtávolságnyra volt, de távollétük a nekik kijelölt helytől érzékeny hátránynyal járt. Minden hajónak az volt a parancsa, hogy előzőjének jobb oldalánál haladjon el, mert azt hitték, hogy a víz a balpartnál sekély. Nelson, a ki e két hajó után következett, azt hitte, hogy nagyon messze jobbfelől foglaltak állást és jelezte nekik, hogy közelébb menjenek az ellenséghez és támadjanak, miután nem tudta, hogy megfeneklettek; de a mikor észrevette, hogy a jelzésnek nem engedelmeskednek, az *Elephant*-on parancsot adott: „kormányt jobbra“, és ama hajók mellett haladt el; így a megállapított vitorlázási sorrendet elhagyván, megmutatta a következő hajóknak az utat. Eme gyors cselekedetével valószínűleg megmentette a hajóraj nagyobb részét a megfenekléstől. Mindegyik hajó, a mint a részére kijelölt harcállással szemközt megérkezett, leeresztette farhorgonyát³² s oldalhosszant foglalt állást a dánokkal szemben. Egymásközi távolságuk mintegy fél láncznyi volt. A csatát közel egy láncznyi távolságban vívták. Ez a körülmény, mely oly hosszúra nyújtotta azt, a kalauzok tudatlanságának s abból következő ingadozásuknak tulajdonítandó.³³ Ugyanazon tévedés folytán, mely a *Belloná*-t és *Russel*-t zátonyra vitte, vonakodtak közelebb menni, vala-

hányszor a mérőón öt fonalnál egy negyeddel kevesebbet³⁴ mutatott, attól való félelmükben, hogy sekélyebb lesz a víz a balparti oldalon; hiába való félelem, miután épen ellenkezőleg a víz mélyebb volt az ellenség oldalán.

A csata tíz perczcel tíz után vette kezdetét. Hajórajunk fele egy fél óra mulva már tűzben volt és féltizenkettőkor a csata általánossá lett. A támadás terve tökéletes volt, de ritkán zavartatott meg annyira egy terv kedvezőtlen körülmények által. Tizenkét sorhajó közül az egyik egészen hasznavehetetlen volt és két másik oly helyzetben, a melyben félannyi szolgálatot sem tehetett, mint a mennyi tőlük megkívántatott. Az ágyúnaszádok rajából csak egy vehetett részt a csatában; a többit ellenáramlatok akadályozták meg abban, hogy a zátony keleti csúcsát körülitorlázhassák.^{34a} A mozsaras hajókból is csak kettő érhette el állását a Middle Groundnál és nyithatta meg tüzét az arzenál ellen, bombáit mind a két hajóraj fölött röpitvén. Riou az üresen maradt állást a koronaerőd előtt fregátaival foglalta el, megkísértvén ezen elégtelen erővel oly szolgálatot teljesíteni, a melyhez, az eredeti utasítások szerint, három sorhajó volt kirendelve segítségére. Nelson rendkívül fel volt izgatva, mikor magát a csata elején sorhajóinak egy negyedétől megfosztva látta. De a mint benne volt a csatában, a melyben hajóosztályát ezernél több ágyú fogadta, akkor, mintha az ágyúk tüze, mint a zene, minden gondját és gyötrelmes gondolatait elűzte volna, arcza felvidult, és mint valaki a környezetéből leirta, társalgása vidámmá, élénkké, magasröptű és gyönyörködtető lett. A főparancsnokot azalatt (elégg közel lévén a csata színhelyéhez arra, hogy megtudja

azon kedvezőtlen eseteket, melyek oly lényegesen gyöngítették Nelsont, és mégis távolabb tőle, mint hogy a küzdő felek valódi állapotát ismerje), a leg-kinosabb nyugtalanság bántotta. Segítségére menni lehetetlen volt; szél és áram egyaránt ellene voltak. Ily körülmények közt még a legbátrabbnak szívében is felülkerekednék a kimeneteltől való félelem; és egy órákor, tapasztalván, hogy három órai viaskodás után sem gyengült az ellenség tüze, kétségbe kezdett esni a siker fölött. „Felvonatom a visszahívás jelzőjét“, mondá kapitányának, „hogy megmentsem Nelsont. Ha ő oly állapotban van, hogy a csatát sikeresen folytathatja, úgy sem fogja figyelembe venni; ha pedig nem, akkor mentsége lesz a visszavonulásra és hibáztatás nem érheti“. Domett kapitány sürgősen arrá kérte, várjon a jelzéssel legalább addig, míg ő üzenetet szerez Nelsontól, de Sir Hyde úgy vélekedett, hogy a veszély sokkal fenyegetőbb, mintsem hogy várni lehetne. „A tűz sokkal keményebb, semhogy Nelson azt sikeresen viszonzhassa; a visszavonulás okvetlenül szükséges. Jól érezte ennek következményeit saját jó hírnevére nézve, de gyávaságnak vélte elhagyni Nelsont, hogy egyedül viselje a sikertelenség szégyenét, ha ugyan szégyennek tekintethetnék.“ Habár tévesen ítélkezett,*) de ösztönözve önzetlen és nemes érzettől, jelt adatott a visszavonulásra.

Nelson ez idő szerint a csata teljes izgalmában fel s alá járt a földélzeten. Egy golyó a főárbocztot találván, forgácsai szerteszélylyel repültek, mire egy

*) Nagy öröömre szolgál igazságot szolgáltatni Sir Hyde Parker gondolkodásának. A tényt a legmagasabb és kétségbe nem vonható forrás alapján állítom.

tisztjéhez fordul, s mosolyogva megjegyzi: „meleg munka; s ez a nap minden pillanatban az utolsó lehet mindegyikünkre nézve;“ s aztán hirtelen megállván az oldaljárónál,³⁵ lelkesedéssel hozzátevé — „hanem biztosítom, nem lennék máshol ezrekért sem“. Ez időtájt a jelző hadnagy oda kiáltotta, hogy a főparancsnok a 39. számú jelzőt (t. i. a csata abbanhagyására szolgáló jelzőt) vonatta fel. Ő azonban folytatta fel s alá járását s úgy látszott, hogy nem vette figyelembe. Erre a jelző tiszt a legközelebbi fordulásánál útját állotta s kérdezte tőle, ismételje-e a jelzést.³⁶ „Nem“, válaszolt, „tudom én“. Rögtön reá visszahívta és kérdezte tőle, hogy az ő szoros csatázást jelző lobogója³⁷ fenn van-e még az árboczon, s igenlő választ nyervén, mondá: „Legyen gondja reá, hogy fenn maradjon“. ³⁸ Megint folytatta fel s alá járását, és csonka karját oly módon mozgatta, mint a hogy nagy lelki felindulásban mindig szokta. „Tudja-e ön“, mondá Fergusonhoz,³⁹ hogy mit mutatnak a főparancsnok hajóján? A 39. számot“. Ferguson kérdezte, hogy mit akar azzal. „Nos, hogy abbanhagyjam a csatát“ Azután vállait vonogatva, ismétlé e szavakat: „Abbanhagyni a csatát? Nos, vigyen el engem az ördög, ha megteszem!“ „Tudja Foley“, folytatta kapitányához fordulva, „hogy én csak egyik szememmel látok, ennél fogva jogom van néha vaknak lennem.“ Azután távcsövét vak szeméhez illesztve, oly hangulatban, mely saját elkeseredettségén gúnyolódik, felkiáltott: „Igazán nem látom a jelző lobogót!“ Rögtön reá fölkiáltott: „Vigye el az ördög azt a lobogót! Hagyjátok az enyémet fennen lebegni még keményebb harcra! Így szoktam én az ilyen jelzőkre felelni! Szegezzétek az enyémet az árboczhhoz!“⁴⁰

Graves tengernagy, a ki helyzeténél fogva nem láthatta, mi történik az *Elephant* fődélzetén, szintén megtagadta az engedelmességet Sir Hyde jelzőjének, valjon szerencsés tévedés, vagy hasonló bátor eltökéltségnél fogva, nem tudni. A többi sorhajó csak Nelsonra ügyelt és folytatta a csatát.

Ama jelző azonban megmentette Riou kicsi hajóosztályát, de nem hősiez vezérét. Ez a hajóosztály legközelebb lévén a főparancsnokhoz, engedelmeskedett és visszavonult. Súlyosan szenvedett volt egyenlőtlen küzdelmében. Már hosszú idő óta tüzelt az *Amazon* füstbe burkolva, mikor Riou embereinek megparancsolta: állítsák be a tüzelést, hogy a füst eloszolják és láthassák, hogyan állnak. Szerencsétlen parancs, mert a dánok ekkor tisztán meglátták a fregátát sáncaikból s oly borzasztó hatással intézték tüzüket, hogy csakis a visszavonulási jelző mentette meg a megsemmisüléstől. „Mit fog Nelson rólunk gondolni!“ volt Riou fájdalmas felkiáltása, mikor akaratára ellenére visszavonult. A fején sebet kapott volt egy szilánktól s egy ágyún ült, lelkesítve embereit, a midőn, éppen mikor az *Amazon* a farával volt szemben a Trekróner batteriával, irnoka az oldalánál megöletett s egy másik golyó több tengerészt elsöpört, kik a főfékszárat meghúzták.⁴¹ „Jerünk tehát fiaim!“ kiáltott fel Riou, „haljunk meg mindnyájan!“ Alighogy kiejtette e szavakat, egy pásztázó golyó kettészakította őt. Csak az egy Nelson kivételével, nem szenvedhetett volna nagyobb veszteséget a brit tengerészet!

A csatát a mi részünkön az egész vonal mentén lankadatlan erővel folytatták, valamint a dánok is a legeltökéltebb elszántsággal. Az ellenség helyzete a

viadalban sokkal kedvezőbb volt, már azért is, mivel a védelmi vonalukban álló legtöbb hajójukról hiányoztak az árboczok, és azokról, a melyeken voltak, a felső árboczokat mind leszedték, úgy hogy testüket csak időközönként lehetett látni. Az *Isis*-t bizonyára elpusztította volna az ellenség súlyosabb tüze, ha Inman kapitány a *Desirée* fregátával nem foglalt volna el oly állást, a mely képessé tette őt pásztázó tüzet intézni a dánokra és ha a *Polyphemus* fel nem váltotta volna. Úgy a *Belloná*-n, mint az *Isis*-en több ágyú szétrepedése sok ember vesztét okozta. Az előbbeni hajó már mintegy negyven éves volt és ezen ágyúkról azt hitték, hogy ugyanazok voltak, a melyeket először vitt magával a tengerre; valószínűleg már eredetileg is hibásak voltak, mert darabjaik tele voltak hólyagokkal. A *Bellona* 75 embert veszített; az *Isis* 110-et; a *Monarch* 210-et. Ez volt valamennyi sorhajó közül legjobban kitéve a nagy erőd tűzének és ugyanakkor a *Holstein* és *Zealand* együttes tüzét is ki kellett állnia. Vesztesége e napon nagyobb volt, mint bármely más hajóé az egész háborúban. A rettenetes mészárlás közben e hajón némely embere a hidegvérűség ritka példáját adta. A bográcsban épen disznóhús és borsó volt; egy golyó szerte-szélylyel szórta tartalmát; fölszedték a darabokat és ettek meg tüzeltek is ugyanazon időben.

A koronaherczeg az egyik ütegsánczon foglalt állást, a honnan szemlélte a csatát és osztotta parancsait. Dánia még sohasem volt ily véres harcban bonyolítva és a dánok még sohasem tüntették ki fényesebben nemzeti bátorságukat. A dánok e bátorsága azonban ez esetben ép oly szerencsétlen, mint politikátlan volt, mivelhogy csakis a francziák

érdekeit szolgálta. Thura kapitány az *Indfoedsretten*-en már a csata elején esett el, és valamennyi tisztje, egy hadnagy és egy tengerészgyalogsági tiszt kivételével mind vagy elesett vagy megsebesült. A zürzavarban a zászlókat vagy bevonták, vagy lelövettek; a hajó oly állásban volt horgonyon egy ütegcsánczczal keresztben, hogy az angolok nem is tettek kísérletet annak megszállására s egy csónakot küldtek a herczeghez, őt helyzetéről értesíteni. Ő a körülötte lövőkhöz fordult és mondá: „Uraim, Thura elesett; kicsoda önök közül vállalja el a vezényletet?” Schroedersee, egy kapitány, a ki nem rég igen rossz egészségi állapota folytán elhagyta a szolgálatot, gyöngye hangon felelt, „én vállalom el“, és azonnal sietett a hajó födézetére. A legénység látván, hogy új parancsnok közeledik, ismét felvonta a lobogókat és sortüzet adott. Schroedersee, mikor a födézetre ért, halottaktól és sebesültektől látta magát környezve s a csónakban levőknek megparancsolá, jöjjenek sietve a hajóra; de ugyanazon perczben egy golyó leütötte. Egy hadnagy, a ki őt kísérte volt, vette most át a vezényletet és folytatta a harczot hajójával. Egy Villemoes nevű tizenhét éves ifjú különösen kitüntette magát e napon. Önként felajánlkozott egy úszó üteg vezényletére. Ez nem volt egyéb néhány gerendából összerótt talpnál, rájuk szegezett padozattal az ágyúk számára. Négyszögű volt, lőrésekkel ellátott mellvéddel,⁴² árboczok nélkül, huszonnégy ágyúval és 120 emberrel. Ez alkotmány-nyal az *Elephant*⁴³ fara alá evezett, a hol a hátulsó ágyúk nem érhatték, és a tengerészek kézi fegyvereinek erős tüzelése alatt küzdött tutaján, mindaddig, míg a fegyverszünet be nem állott, oly ügyesen és oly bátorsággal, a mely Nelson legnagyobb bámulatát fölkeltette.

Egy és két óra között a dánok tüzelése gyengülni kezdett; két óra körül vonaluk nagyobb részén megszűnt és néhány könnyebb hajóik közül úszott. Azonban sok nehézséggel járt elfoglalni azokat, a melyek lobogóikat már bevonták, mivel az Amager szigeti sánczütegek védelmezték és azért is, mert mihelyt a csónakok közeledtek, magukról a hajókról szabálytalan tüzelést intéztek ellenök. Ez a csata természetének folyománya volt. A hajóvédőket folyton erősítették a partról és új emberek érkezvén a hajóra nem kérdezték, vajjon a lobogót bevonták-e, vagy talán nem vették számba. Sokan vagy talán legnagyobb részük soha sem vett azelőtt részt háborúban, tehát törvényeit nem ismervén, csak arra gondoltak, hogy hazájukat a legvégsőig fogják megvédeni. Így tett a *Danbrog*: az *Elephant* csónakjaira tüzelt, habár parancsnoka eltávolította lobogóját és elhagyta volt; a hajó zászlója is bevonatott, habár lángba borult is. Minekutána parancsnoka elhagyta volt, Braun folytatta a harczot, míg jobb kezét el nem lötték, azután Lemming kapitány vette át vezényletét. Tüzelésének ezen váratlan megújulása folytán az *Elephant* és *Glatton* is újra fölvetették a harczot, mindaddig míg amaz el nem hallgatott, sőt az előtte és mögötte horgonyzó dereglyéken⁴⁴ felállított ágyúk legénysége is majdnem egytől egyig elesett. Mikor ágyúik füstje eloszlott, látni lehetett, a mint lángba borulva szél mentén elszállt.⁴⁵ A legénységéből azok, a kik még életben maradtak s még arra erejük volt, a löréseken átvetették magukat a tengerbe.

A *Nyeborg* dereglyének Rothe kapitány volt a parancsnoka, ki látván, hogy már közel van a sülyedéshez, a belső rév felé evezett. A mint a vonal mellett elhaladt, tapasztalta, hogy az *Aggershuus* nevű dereglye

még az övénel is rosszabb állapotban van; minden árbocza a vízbe bukott és már süllyedőben volt. Rothe kötelet erősített a hajó farához és vonszolni kezdte, de tovább nem vonhatta egy Stubben nevű zátonynál, a hol elmerült, és csakhamar azután, hogy a kikötőig vitte a *Nyeborgot*, ez a hajó is alámerült egészen a mellvédig. Soha hajó borzasztóbb állapotban nem került ki csatából. Csupán az előárboczának csonka törzse állott még fönn. Kabinja be volt szakadva; egynek kivételével valamennyi ágyúja le volt szerelve és födelzetét összezúzott tagok és holttestek borították el.

Félháromkor vége volt a csatának a vonal azon részén, mely az *Elephant* mögött volt, de nem azon hajóknál, melyek elül voltak a Korona sánczütegekkel szemben. Nelson tapasztalván, hogy csónakjaira folyton tüzeltek, mikor azok a magukat megadott hajók elfoglalására indultak: haragra gyuladt és azt mondta, hogy vagy a partra kell üzennie, hogy a rendetlen eljárást abbahagyják, vagy pedig tűz-hajót fog ellenük küldeni, hogy gyujtsák föl.

A Tre Kroner és Amager szigeti sánczütegek golyóinak fele ez időben a magukat megadott hajókat találta, melyek közül négy szorosan közel jutott egymáshoz és az angolok viszonzó tüze szintúgy vagy még rombolóbb volt a szegény dán áldozatokra nézve. Nelsont, a ki ép oly emberséges volt, mint a milyen bátor, nagyon bántotta e mészárlás, a mint nevezés. s azon neki sajátos lélekjelenléttel, a mely soha fényesebben nem nyilvánult, mint most, visszavonult a hátulsó erkélybe ⁴⁶ és imígyen írt a trónörökösnek: — „Nelson lord altengernagynak azon utasítása van, hogy kiméletes legyen Dánia iránt, a mikor már fel-

hagy ellenállásával. A partjait fedező védelmi vonal bevonta lobogóját a brit lobogó előtt; ámde ha Dánia részéről folytatják a tüzelést, akkor kénytelen felgyújtatni mind az elfogott hajókat, a nélkül, hogy hatalmában lenne megmenteni azokat, a kik oly hősieken védelmezték. A bátor dánok testvérei az angoloknak és sohasem kellene ellenségeknek lenniök“. Ostyát adtak neki, hanem ő azt parancsolta, hozzanak ki neki egy gyertyát a kötöző helyiségből és viaszkkal pecsételte le a levelet, a szokottnál nagyobb pecsétet illesztvén reá. „Ez nem olyan idő, a mikor a sietősség és a szertartástalanság színét szabad volna viselnünk.“ Sir Thesiger Frigyes kapitány, a ki hadsegédje volt, vitte a levelet fehér lobogó alatt. Ezalatt az elül levő hajók tüzelése, valamint a Sir Hyde osztályához tartozó *Ramilies* és *Defence*, (a mely hajók már elég közel tudtak törtetni arra, hogy az ellenséget aggaszszák, de nem arra, hogy ártsanak is neki,) elhallgattatták a dán vonal még fenmaradó, a Tre Kronortól keletre eső részét. Ama sánczüteg azonban folytatta a tüzelést. Ez a félelmes erőmű azon körülménynél fogva, hogy az annak támadására szánt hajók elmaradtak és Riou csekély osztályának elégtelensége okából aránylag még sértetlenül állott. A csata vége felé még mintegy ezer-ötszáz emberrel megerősítették; ostrom útján való bevételének szándékáról, melyhez a készülétek már megtétettek, mint kivihetetlenről, lemondtak.

Thesiger távolléte alatt Nelson Freemantle-ért küldött, a *Ganges*-re, és vele úgy, mint Foleyval arról tanácskozott, vajjon tanácsos lenne-e azokkal a hajókkal, a melyek legkevesebbet szenvedtek, előrenyomulni a dánok még sértetlen része ellen. Ők határozottan azon véleményben voltak, hogy a legokosabb dolog,

a mit tehetnének, az lenne, addig míg a szél, mint most, kedvező, a hajóhadat eltávolítani a veszedelmes szorosból, a melyen visszavonulnia kell. Valamivel több mint egy félóra múlva, hogy Thesigert elküldték, Lindholm, a dán főszárnysegéd fehér lobogó alatt közeledett, mire a Trekroner beszüntette a tüzelést s a csatának, mely négy óráig tartott, vége lett.

Azon kérdést hozta a herczegtől: Mi volt czélja Nelson levelének? A brit tengernagy válaszul azt írta: „Nelson lord czélja, a mikor a fegyverszüneti lobogót küldte, az emberiesség volt: annál fogva beléegyeznek, hogy az ellenségeskedés megszüntetessék és hogy a sebesült dánok partra szállíttassanak. És Nelson lord az ő foglyait kiviteti a hajókból és ezeket felgyújtatja, vagy elviszi zsákmányát, a szerint, a mint jobbnak látja. Nelson lord, mély tiszteletének kijelentése mellett ő királyi fensége a herczeg iránt, ezt legnagyobb győzelmének fogja tekinteni, a melyet valaha nyert, ha az alkalmul fog szolgálni a mi legkegyelmesebb uralkodónk és a dán király ő felsége közti szerencsés kibékülésre és egyesülésre.“ Sir Thesiger Frigyes másodszor is elküldetett e válaszszal; és a dán főszárnysegéd felhivatott, hogy ez ajánlat fölötti értekezés végett a főparancsnokhoz forduljon. Lindholm ehhez hozzájárulván, a *London*-ra ment, a mely négy mér-földnyi távolságban horgonyzott; és Nelson, a nélkül, hogy e kritikus pillanatoknak csak egyikét is elveszítse, a melyeket így nyert, vezető hajóinak jeleztette, hogy egymásután szedjék fel horgonyaikat.⁴⁷ A zátonyt, körül kellett hajóznok, erősen meg voltak rongálva és útjuk közvetlenül a Trekroner ágyúinak torka alatt vezetett el.

A *Monarch* vezetett. Ez a hajó huszonhat golyót

kapott szél és víz között.⁴⁸ Csarnak kötelei egytől-egyig el voltak löve; egy rudasgolyó előárboczának közepében volt és a legkisebb szél valamennyi árboczáat a tengerbe dobta volna.)* Csakhamar kitünt, hogy mily fenyegető veszélyből szabadította ki magát Nelson. A *Monarch* azonnal zátonyra jutott, a melyről a *Ganges*, középen fogva azt, leszabadította. A *Glatton* szerencsésen megkerülte; hanem a másik kettő: a *Defiance* s az *Elephant*, körülbelül egy mérföldnyire a Tre Kronortól megfeneklett és hosszú órákon át ottmaradt, fáradt legénységük minden erőlködése daczára. A *Desirée* fregáta (a vonal másik végén), a mely a csata vége felé a *Bellona* segítségére ment, ugyanazon zátonyon feneklett meg. Nelson elhagyta az *Elephant*-ot, kevésssel azután, hogy megfeneklett, hogy kövesse Lindholmot.

A csata izgalma elmúlt s az érzelem azon neme, a melyet a körülötte elterülő szintéren látható pusztítás oly alkalmas volt előidézni, súlyosan nehezedett kimerült szellemére. Az ég hirtelen beborult. Fehér lobogó lengett a sok megroncsolt hajó árboczairól. A mészárlás megszűnt; ámde a gyász közelgett, mert az elesettek jegyzéke még el nem készült és senki sem tudhatta, hogy mely barátokat fog kelleni meg-síratnia. Az a mély csönd, a mely az ilyen csata meg-

*) Jó lett volna, ha a hajóhad, mielőtt tűzbe ment, tartalék, rúdazatát⁴⁹ lőtávolságon kívüli helyen hagyta volna. Így azonban az egyes hajókon föl lévén halmozva az ászokfákon,⁵⁰ nagy részük elpusztult és szilánkjaik sok kárt ejtettek az emberekben. Kis járóművekkel lehetett volna azután odahozatni, a mikor szükség volt reájok, és ilyen heves csata után multhatatlanul sokra volt szükség, mert ha a tartalékos fák megroncsoltattaki megtörténhetik, hogy lehetetlen lett volna a hajókat kijávitán-

szűnését követi, eleinte inkább ránehezedik a kedélyre, mintsem hogy könnyebbülést szerezzen, és habár a kölcsönös rombolás munkája véget ért, a *Danbrog* ez időben lángba borulva hajtott tova; egyszerre azonban légbe röpült, mialatt csónakjaink, melyek minden irányból segítségére siettek, szerencsétlen legénységének megmentésén fáradoztak. Csak kevesen voltak megmenthetők. Ezen emberek sorsa, az általuk kifejtett hősiesség után, különösen meghatotta Nelsont. Mert ezen csatában nem vezette őt azon méltatlankodás az ellenség miatt és a megtorló igazság érzete, mely lelkét a nilusi csatában megkeményítette és komor gyönyörrel töltötte el, látva a boszút, a melynek eszközéül ő lett kiválasztva.

A dánok tiszteletreméltó ellenség voltak. Angol volt a jellemük, mint a hogy vérük is; és most, hogy a csata megszűnt, inkább testvéreknek mintsem ellenségeknek tekinté őket. De egy más dolog megfontolása is vegyült e búskomoly érzületekbe és azok befogadására hajlandóvá tette. Itt ő nem volt ura saját mozdulatainak, mint Egyiptomban; a kapott parancs ellenére nyerte meg a csatát és minthogy sikeres volt az eredmény, bizonyosságot szolgáltatott a főparancsnok ítélet-hiányáról. „Jól van, mondá, mikor elhagyá az *Elephant*-ot, „a parancs ellenére harczoltam és talán felakasztanak! Se baj, tegyék!”

Így szólt egy férfiú, a ki midőn kifejezést ad egy kellemetlen gondolatának, azt félig meddig tréfás mezbe ölti, mivel már félig megbánta, hogy kinyilvánította. Oly jeles szolgálatokat tett az napon, ítélete oly helyes, sikere oly fényes volt, hogy bármely feljebbvaló, bármennyire féltékeny lenne tekintélyére, vagy irigye a mások érdemének, nem tehetett egyebet, mint meg-

elégedését és háláját kifejezni, ezt pedig Sir Hyde szívében is érezte és őszintén elismerte. Hamar meg-egyezték az ellenségeskedéseknek huszonnégyszáz óráig való megszüntetésében, továbbá abban, hogy a zsákmányhajók átadassanak és a megsebesült dánok a partra szállíttassanak. Erre igen sürgős szükség volt, mert a dánok, vagy azért mert tulságosan bíztak hadállások erejében és a csatorna nehézségeiben; vagy azon föltevésben, hogy a sebesültek a csata alatt partra fognak szállíttatni (a mi kivihetetlennek bizonyult), vagy talán a támadás okozta zavarban, nem gondoskodhattak orvosokról; úgy hogy mikor a mi embereink az elfogott hajókra szálltak, látták, hogy sokan a széttépett és megcsonkított dánok közül kellő segély hiányában halálra elvérzettek, — oly jelenet, mely minden jó ember érzését a legfájdalmasabban sebzé.

Sir Hyde osztályának csónakjai egész éjjel tevékenyen el voltak foglalta a zsákmányhajók kihurcolásával és a partra jutott hajók lebegővé tételével.⁵¹ Hajnal hasadtakor Nelson, a ki a saját hajójában, a *St.-George*-ban aludt, az *Elephant*-hoz evezett és a fölötti öröme, hogy úszva találta, új életet látszott belé önteni. Ott sebtében megreggelizett, megdicsérvén a legényeket erőlködéseikért és azután a zsákmányokhoz evezett, a melyeket még el nem távolítottak. A 74 ágyús *Zealand*, a mely legutoljára adta meg magát, a Tre Kronor erőd melletti zátonyra úszott el és bizva, úgy látszik, a védelemben, melyet az nyujthatott volna, vonakodott elismerni, hogy megadta volt magát, mondván, igaz, hogy lobogója nem volt többé látható, de árboczszalagja⁵² még mindig lengett. Nelson erre brigjeink egyikét, valamint három hosszú csónakot oda

rendelte és magát az ellenséges hajók egyikéhez vitette, hogy a commodóréval beszélhessen. Úgy történt, hogy ez a tiszt régi ismerőse volt, a kivel még a nyugat-indiai szigeteken ismerkedett meg; így tehát meghívatta magát a hajó fedélzetére, és azon udvariassággal úgy, mint határozottsággal, melyek őt mindig jellemezték, oly helyesen sürgette a *Zealand*-hoz való igényeit, hogy annak hely adatott. A csónakon lévő emberek kötelet erősítettek meg orrárbocza körül és az ágyúnaszád tovább vontatta. Mondják és valószínűleg nem alap nélkül, hogy a dánoknak ez a látvány több fájdalmat okozott, mint minden szerencsétlenségük a megelőző napon; a tisztek egyike, Steen Bille commodore, a Trekroner erődbe ment és kérdezte parancsnokától, miért nem sülyesztette el inkább a *Zealand*-ot, mint hogy tűrte, hogy az ellenség azt ily módon elvigye.

Ez valóban szomorú nap volt Kopenhágának! Nagypéntek volt, hanem az általános izgatottság és a gyász minden házban elfeledteté a napok minden különbözőségét. Ezren valának ez órában a városban, a kik érezték a keresztény vallás vigasztalódásait s még többen, a kiknek szükségük volt rá. De kevesen vagy egyáltalán senki, a ki eléggé nyugodt volt arra, hogy szeretésait megtartsa. Az angolok nagy buzgalommal kijavították saját hajóikat, biztosították a zsákmányhajókat és szétoztották a foglyokat; a dánok pedig a sebesültek és halottak partra szállításával és ellátásával voltak elfoglalva. Gyilkos csata volt ez! A mi veszteségünk halottakban, sebesültekben kilenczszázötvenhárom volt. E mészárlást részben el lehetett volna kerülni. A gyalog csapatok parancsnokoló tisztje egyik hajónkon azt kérdezte, hol kellene felállítani katonáit? Azt mondták neki, hogy nem vehetik hasz-

nukat. Arra nincsenek elég közel, hogy puskáikat használják, az ágyúknál pedig nincs szükség rájuk; annálfogva jobb lesz, ha lemennek. Ez, mondá ő, lehetetlen, — ez olyan gyalázat volna, a melyet soha le nem törölhetnének. Annálfogva az oldaljárókon⁵³ állították fel őket, hogy a becsületérzés e kegyetlen kíváncalmának eleget tegyenek és ott a nélkül, hogy az ellenségnek a legkisebb kárt tehettek volna, lemészároltattak! A dánok vesztesége beleértve a foglyokat, mint egy 6000 főre rugott.

Az alkudozások ez alatt tovább folytak és abban egyeztek meg, hogy Nelson másnap a herczeggel értekezzék. Hardy és Freemantle vele szálltak partra. Ez oly példanélküli dolog volt, mint a csata többi körülményei. Erős fegyveres kíséret rendeltetett ki melléje, hogy a palotába kísérjék, úgy személyének biztonsága végett, mint tiszteletből. A nép, az angolok elbeszélése szerint, a csodálat, kíváncsiság és rossz kedv keverékének adta jeleit, a mikor maga közt megpillantotta azt az embert, a ki oly sebeket ejtett Dánián. De sem üdvkiáltást, sem zúgolódást nem lehetett hallani. „A nép, beszélé egy dán, nem alázta meg magát az előbbivel, se nem szégyenítette meg magát az utóbbival. Úgy fogadták a tengernagyot, a mint egyik vitéz ellenségnek mindig kellene fogadni a másikat. Tisztelettel fogadták.“ Az alkudozások előzményeit megállapították ez alkalommal. Az erre következő vendégség alatt Nelson jellemének egész őszinteségével készséges tanuságot tett ellenségének vitézségéről. Elmondotta a herczegnek, hogy ő százöt viadalban vett részt, hanem hogy ez volt valamennyi közt a legborzasztóbb. „A francziák“, mondá, vitézül küzdenek; hanem egy óráig sem állották volna

ki azt a küzdelmet, melyet a dánok négy órán át folytattak.“ Kérte, hogy Villemoest mutassák be neki; és kezet szorítván az ifjúval, azt mondta a herczegnek, hogy tengernagynak kellene megtenni. A herczeg felelé: „Lordom, ha minden vitéz tisztemet tengernagygyá kellene kineveznem, nem volnának kapitányok és hadnagyok szolgálatomban“.

A dánok részvéte azon földieik iránt, a kik védelmükben vérüket ontották volt, nem gyöngült sem az időben sem a helyben való távolság folytán a jelen esetben. A mi a sebesültek gyógykezelése vagy üdítésére szükséges volt, mindazt bőségesen küldték a kórházakba, a míg az igazgatók nyilvánosan tudtára nem adták a közönségnek, hogy nem fogadhatnak el többet. A csata utáni harmadnapra temették el a halottakat a tengerészeti temetőben. A szertartást oly ünnepléssé és nyilvánossá tették, a mint azt az alkalom megkívánta; — ily gyászmenetet valószínűleg sohasem láttak azelőtt, sem ezen, sem bármely más városban. Nyilvános emléket állítottak fel azon a helyen, a hol az elesetteket összegyűjtötték. A temetés napján aláírást nyitottak meg a vagyontalan hátramaradtak fölsegélyezésére, és gyűjtéseket rendeztek az ő gyámolításukra a királyság minden templomában. A nép jószívűségéhez való ezen folyamodás oly körülmények közt ment végbe, mely annak teljes sikert biztosított. A templom közepén emléket emeltek, mely fölött a dán nemzeti színek lebegtek; fehérbe öltözött fiatal leányok állották körül vagy egy a csatában megsebesülttel, vagy valamely elesettnek özvegyével vagy árvájával; a szószékről alkalmas szent beszédek tartottak, azután pedig hazafias himnuszokat és dalokat énekeltek el. Érmeket osztottak ki vala-

mennyi tisztnek és azon embereknek, a kik kitüntették magukat; költők és festők egymással versenyeztek a csata dicsőítésében, mely, bár szerencsétlen volt a kimenetele, de mégis becsületére vált hazájuknak; egy némelyikök, megbocsátható álokoskodással, úgy írván azt le, mintha a nap sikere az ő részükön lett volna. Ezen írók egyike egy még különösebb, habár kevésbbé megtámadható okot fedezett föl a megnyugtatóra azon elmélkedésben, hogy Nelson, a mint nevéből következtethető, dán eredetű volt és hogy tehát győzelmei, a dán okoskodása szerint, dán vitézségnek voltak tulajdoníthatók.

Az alkudozások a következő öt napon át folytattak; ezen időközben a zsákmányhajókról oly módon intézkedtek, a melyet Nelson igen rosztalt. Hét sorhajót és nyolcz prámát foglaltak el. Ezek közül egyedül a hatvannégy ágyús *Holstein*-t küldték haza.

A *Zealand* szebb hajó volt, de úgy a *Zealand*-ot mint a többi hajót elégették és sárgaréz ostromló ágyúik a teknőkkel ⁵⁴ együtt oly sekély vízbe süllyedtek, hogy mikor a hajóraj visszatért Révalból, látták, hogy a dánok kisebbszerű járóműveken a roncsok fölött azzal foglalkoztak, hogy az ágyúkat kihúzzák. Nelson, habár tartózkodott attól, hogy visszatetszését nyilvánosan kijelentse, mikor látta, mikép semmisítik meg győzelmének bizonyosságait és diadaljeleit, nem mulasztotta el a tengernagyi hivatalnál előterjeszteni azok esetét, a kik imigy zsákmánypénzüktől megfosztattak. „Valjon“, írta St. Vinczent grófnak, „Sir Hyde Parker fölemlíti-e ezt az ügyet Ön előtt, nem tudom, mert ő gazdag és nem szorult rá; és, higgye el nekem, nem annak a

vágja, hogy én pár száz fontot kapjak, ösztönöz engem arra, hogy e levelet Önhöz intézzem, hanem az igazság érzete azon vitéz tisztek és legények irányában, a kik azon napon harczoltak. Igaz, hogy ellenfeleink többnyire hajóteknőkben és talpakon voltak, melyek helyüknek megfelelő módon voltak berendezve; ámde ez a körülmény csatánkat még súlyosbította és a győzelmet annál nehezebben megnyerhetővé tette. Higyje el nekem, megfontoltam a körülményeket és lelkiismeretes meggyőződésemmel szerrint a királynak egy kegyelmes üzenetet kellene a képviselők házához intézni adomány megszavazására e hajóraj számára. Mert micsodák legyenek természetes érzelmeik az ahhoz tartozó tiszteknek és legénységnek, midőn látják, hogy gazdag főparancsnokuk győzelmük minden gyümölcseit elégetteti, a melyeket, ha helyre igazíttatnak és Angliába küldik, (mint a mit a legtöbbjével tenni lehetett volna, hajórajunk egy része leszerelésével),⁵⁵ szép összeg pénzért el lehetett volna adni“.

Kilenczedikén Nelson ismét partra szállt, hogy a fegyverszünet feltételeit végkép megállapítsa. Annak tartama alatt a dánok fölfegyverzett hajóinak és járóműveinek fegyverzet, fölszerelés és ellenséges hadállásukra nézve a jelenlegi állapotban kellett maradniok és a fegyveres semlegességi szerződésnek, a mennyiben az Dánia közreműködésére vonatkozott, függőben maradnia. A foglyok partra voltak szállítandók; nyilatkozat állíttatván ki úgy ezekről, mint a sebesültekről, mely szerint azok hadi foglyokul elismertetnek, úgy hogy az ellenségeskedések megújulása esetében, Nagy-Britanniának ezekhez való joga biztosítva legyen. A brit hajórajnak megengedtetett,

hogy mindazzal, a mire egészségi és élelmi szempontból legénységének szüksége van, magát elláthassa. A fegyverszünet tartamára nézve azonban nehézség merült fel. A dán biztosok őszintén előálltak az oroszok miatt aggodalmaikkal és Nelson azon őszinteséggel, melyet a józan politika és a hatalom érzete gyakran megkívánnak és azonképen igazolnak is a diplomacziában, megmondta nekik, hogy ha hosszú időt kíván, arra neki az szolgál okul, hogy ideje legyen az orosz hajóhaddal való megmérkőzésre és aztán visszatér Kopenhágába. Egyik fél sem akart engedni ezen pontban; a dánok egyike célzást tett az ellenségeskedések megújítására. „Az ellenségeskedés megújítása!” kiáltott fel Nelson barátainak egyikéhez fordulva, mert ő eléggé értett francziául ahhoz, hogy megértse, a mit mondtak, habár nem eléggé jártas volt arra, hogy ezen a nyelven válasszolhasson. „Mondja meg neki, hogy egy pillanat alatt készek vagyunk! Készek vagyunk még az éjjel megkezdeni az ostromot!” Az értekezlet azonban tovább is barátságos szellemben folyt mind a két részről és minthogy a biztosok ezen pont fölött nem tudtak megegyezni, a tárgyalás itt megszakadt. Nelsonra bízták e tekintetben az egyezkedést a herczeggel. Azonnal udvari fogadtatás történt a disztermek egyikében, mely színhely igen alkalmas volt ily tanácskozássra, mert mind ezen szobákból ki voltak űrítve a butorok a bombázástól való félelemben. Nelson is bombázásra gondolt ez időben. Fáradtság, aggodalom és boszúság a főparancsnok elodázó rendszabályai miatt, egyesültek arra, hogy ingerültté tegyék és útjában a herczeg ebédlője felé azt súgta a tisztnek, a kinek karjára támaszkodott: „Habár

csak fél szemem van, annyit látok mégis, hogy mindez igen jól fog égni“. Ebéd után elzárkóztak a herczeggel és abban állapodtak meg, hogy a fegyverszünet tizennégy hétig tartson és hogy ez idő lejártával tizennégy napi értesítés adassék az ellenségeskedések megkezdésére.

Fischer Olfert a dán főparancsnok, hivatalos jelentést tett közzé a csatáról, a melyben azt bizonyítja, hogy a mi haderőnk sokkal nagyobb volt, mindamellett két sorhajónk bevonta volt lobogóját, hogy a többi annyira meg volt gyöngítve, különösen Nelsonnak saját hajója, hogy csak egyes lövéseket tettek egy órán át a csata vége felé; és hogy maga ez a hős a csata dulásának közepében fehér lobogót küldött a partra, hogy az ellenségeskedések megszüntetése javaslatba hozza. Ez előadás bizonyosságául a dán magára a herczegre hivatkozott és mindazokra, a kik mint ő, szemtanui voltak a jelenetnek. Nelson igen megbotráncozott ez állítás miatt és annak megczáfolása végett Limdholmhoz, a főszárnysegédhez levelet intézett, kötelességének tartván ezt megtenni a herczeg felvilágosítása végett, mivelhogy ő királyi Fenségére mint tanúra történt hivatkozás: „Máskülönben“, mondá, ha „Fischer commodore az igazság tekintetében csak magára hivatkozott volna, hivatalos levelét azon megvetésben részesítettem volna, a melyet megértémet és a világra bízam volna a két egymás ellen hadakozó tiszt érdemeinek mérlegelését“. A jelentésben előforduló több valótlan állítás kijelölése és földerítése után így folytatja: „A mi az ő badarságait illeti (a győzelemre vonatkozólag), ő királyi Fensége nem sok hitelt fog neki adni. Én a Crown szigetekről délre eső vonal hajóit mind elsüllyesztettem, eléget-

tettem, elfogtam vagy a kikötőbe űztem. Azt mondja, értesítették őt, hogy két angol hajó megadta magát. Miért nem foglalta el őket? Én mind el foglaltam az övéit, mihelyt bevonták lobogójukat. Az ok tiszta; maga se hitte, tudnia kellett a jelentés hamis voltát. Azt állítja, hogy azon hajó, melyen lobogómat felvonhatni szerencsém volt, utóbb csak egyes lövéseket tett; igaz, mert az én derék legényeim szilárdan és hidegvérrel állottak ágyúik mellett és egyetlen lövést sem akartak elvesztegetni. Kárörvendve említi fel, hogy fehér lobogót küldtem a partra. Ön tudja és ő királyi Fensége, hogy a parti ágyúk csakis a magukat megadott dán hajókon keresztül lőhettek, és ha én tüzelek a part felé, én is csak úgy tehettem. Isten mentsen meg attól, hogy én egy ellent nem álló dánt elpusztítsak. A mikor foglyaimmá lettek, én védnökükké lettem“.

E levél igen keserű kifejezéseket tartalmazott a dán parancsnok ellen. Lindholm oly modorban felelt, mely hozzá méltó volt. Némely pontokban igazolta őt, másokban pedig mentegetődzött, figyelmeztetvén Nelsont arra, hogy minden főparancsnok ki van téve annak, hogy hamis jelentéseket kapjon.

Azon természetes kívánságtól vezéreltetve, hogy, a csatát a Dániára nézve legkedvezőbb színben tüntesse fel, az összehasonlításnál tekintetbe vette a két fél részéről úgy azokat a hajókat, a melyek megfeneklettek, mint azokat, melyek nem juthattak hozzá, hogy a csatában részt vegyenek és mellőzte a Trekronert meg az Amager szigeti sánczüteget. Elutasított magától minden arra való gondolatot, hogy győzelemnek igényelje, a mi, mint mondá, minden tekintetben elvesztett csata volt, de nem dicsőség

nélküli. „A mi lordságod indító okát illeti, a fehér lobogó elküldésére nézve, azt sohasem lehet félremagyarázni; és Önnek további magaviselete eléggé bizonyította, hogy az emberszeretet mindig kísérője az igazi vitézségnek, sőt Ön többet is tett, jó barát-nak bizonyult azon czélból, hogy a béke és egyetértés ezen ország és Nagy-Britannia közt helyreállíttassék. Azért is a legőszintébb nagyrabecsüléssel fogok mindig lordságod iránt viseltetni“. Ezen ügyes fordulat-tal végezven be válaszát, lecsöndesítette és kien-gesztelte Nelsont, a ki saját megnyugtatóására össze-állította a két fél erejének összehasonlító kimutatását és biztosította Lindholmot, hogy ha a commodoré je-lentése ugyanoly oly férfias és tiszteletreméltó han-gon szólott volna, ő lett volna az utolsó, ki ne-hány kicsi eltérést, melyek egy főparancsnok je-lentésébe becsúsztatnak, napvilágra hoz“.

A kopenhágai csatáért Nelsont viscounti rangra emelték, a mi nagyon elégtelen jutalmazás volt oly fényes szolgálatokért, melyek a legnagyobb fontosság-gal bírtak Anglia legdrágább érdekei tekintetében. Mindazonáltal talán okosság volt, hogy a kitünteté-seket ily fokozatosan osztották ki személyének, mert ha elég sokáig él vala, felküzdötte volna magát a herczegségre.

NYOLCZADIK FEJEZET.

Sir Hyde Parkert visszahívják és Nelsont főparancsnoknak ki-nevezik. — Réválba megy. — Békekötés Oroszországgal s a balti ügyek rendezése. — Dánia gyanus magaviselkedése. — Visszatérése Angliába. A csatorna-hajóraj parancsnokává kineveztetése. — Sikertelen támadása a francia flotilla ellen Boulogne-nál. — Az amiensi béke. — A háború megújulása. — Nelson ismét átvészi a parancsnokságot a Földközi-tengeren. — Ellenségeskedések Spanyolországgal. — Toulon ostromzárólása. — Latouche-Treville. — Villeneuve hajórajának kiszökése. — Nelson Egyptomba megy fölkeresésére. — Azután utána megy Nyugot-Indiába és onnan vissza. — Átadja hajóját Cornwallisnak. — Visszatér Angliába.

A mikor Nelson St. Vincent grófot a fegyverszünet megkötéséről értesítette, minden tartózkodás nélkül megmondta neki elégedetlenségét a tapasztalt elodázó és habozó eljárás miatt, melyet elnéznie kellett, de a min változtatni nem állt hatalmában. „Senki“, mondá, „azokon kívül, a kik itt a helyszínén vannak, nem mondhatná meg, hogy miken mentem én itt keresztül és hogyan szenvedtem. Nem tartózkodom megmondani, hogy már tizennégy nappal ezelőtt Réválban lettem volna; hogy e fegyverszünet nélkül a flotta sohasem ment volna Réválba, hacsak nem a tengernagyi hivatal egyenes parancsára s azzal is, merem mondani, nem megyünk oda még e héten. Arra kértem fel Sir Hyde-t, hagyjon engem legalább Carlsronával¹ szemben czirkálni, hogy megakadályozhassam a révali hajókat az e kikötőbe való be-

hatolásban. Megmondtam neki, nem azért mennék Réválba, hogy azon borostyánkoszorúból, a melyet ő ott bizonyára elnyerne, néhány levelet magamnak leszakítsak. Gondoljon rám, kedves lordom, és ha tettem valami érdemeset, engedjen visszatérnem, és ha rosszul cselekedtem, akkor az ég szerelmére mozdítson el, mert nem tudom tűrni tovább e helyzetet.“

Megerőltetés, folytonos boszuság s oly éghajlat, mely nem volt való ily érzékeny szervezetnek, a mely már sok éven át enyhébb éghajlathoz volt szokva, arra bírta ez időben, hogy komolyan a hazatérésre gondoljon.

„Ha nem intézik el az északi ügyet“, mondá, „akkor küldjenek ide más tengernagyot, mert az északi éles levegő szivig metszett“. Még inkább bántotta a tevékenység és határozottság hiánya a főparancsnokban. Ez még jobban támadta meg szellemét és ennek folytán egészségét, mint a Balti-tenger zord-sága. Csakhamar a fegyverszünet aláírása után Sir Hyde azon hajókkal, melyek szolgálatképes állapotban voltak, kelet felé indult, hátrahagyván Nelsont azon utasítással, hogy kövesse őt a többivel, mihelyt azok, a melyek csekélyebb sérüléseket szenvedtek, ki lesznek javítva, a többi pedig küldessék Angliába. Az Amager és Salthom szigetek közti elhaladtukban a hajók legtöbbje feneket érintett s egynémelyikök jó ideig nem tudott szabadulni; azonban súlyosnak mondható kárt nem szenvedtek. Az volt a szándékuk, hogy előbb az oroszok ellen indulnak, mielőtt még a jég elindulása megengedné nekik Réválból kifutni; de útközben értesülvén, hogy a svédek tengerre szálltak, hogy az oroszokkal egyesüljenek, Sir Hyde megváltoztatta irányát azon reményben, hogy az ellenséges haderő ezen részét elfogja.

Nelson akkor már nagyjából kijavította volt hajóit és készülleteket tett, hogy 18-kán² követi a flottát. A *St. George* sokkal mélyebbre merült³, hogy sem a szigetek közti csatornán könnyítés nélkül áthaladhasson; annálfogva kivették az ágyúkat s egy amerikai hajóra rakták át. Ellenkező szél azonban megakadályozta Nelsont az indulásban és míg ő így fel volt tartóztatva, ugyanazon este értesült a svéd és angol flotta viszonylagos állásáról s egy csata valószínűségéről. A flotta közel tíz mérföldnyi távolságban volt és úgy a szél mint az áram ellenkező volt; de a mikor, ily esemény lehetősége fenforgott, nem tudott Nelson jobb időre várakozni. Azonnal csónakját rendelte, és beszállt. Az éj leszállott, az északi tavasz hideg éjjeleinek egyike volt, és nemsokára hogy a hajót elhagyták, fölfedezték, hogy siettökben elfeledték, hogy őt csónak-köpenynyel⁴ ellássák; ő azonban megtiltotta, hogy ezért visszatérjenek és a mikor társainak egyike felajánlotta neki saját felöltőjét és sürgette, hogy venné fel, ezt válaszolta: „igen szépen köszönöm; hanem hogy az igazat megmondjam: aggodalmam eléggé fölmelegit.“

Mindjárt utána azt kérdezé: „Gondolja, hogy hajórajunk elhagyta Bornholmot? Ha igen, követnünk kell azt Carlsronába“. Éjfél körül elérte és ismét az *Elephant*-ra szállt. Másnap reggel megpillantották a svédeket; mihelyt ezek észrevették az angolokat, visszavonultak és védelmet kerestek a kikötő bejáratánál lévő sziget sánczütegei mögött. Sir Hyde fegyverszüneti lobogót küldött hozzájuk azon üzenettel, hogy Dánia fegyverszünetet kötött és határozott nyilatkozatot kívánna a svéd udvartól, ha vajjon ragaszkodik-e azon ellenséges rendszabályokhoz, a

melyeket Nagy-Britannia jogai és érdekei ellen életbe léptetett vagy pedig kész-e azokat abbanhagyni? A parancsnok, Cronstadt altengernagy, azt felelte: „hogya nem tud oly kérdésre válaszolni, a mely nem tartozik az ő külön hatásköréhez, hanem hogy a király, a ki jelenleg Malmöben időzik, nemsokára Carlscronában lesz“. Gusztáv nemsokára megérkezett, s ily értelmű választ adott: „Hogy ő svéd Felsége egy perczig sem fog habozni hiven és őszintén teljesíteni azon kötelezettségeket, a melyekben szövetségeseivel megállapodott, de kész meghallgatni méltányos javaslatokat, ha azokat oly követek terjesztik eléje, a kiket Nagy-Britannia királya kellő, az egyesült északi hatalmaságokhoz szóló meghatalmazásokkal látott el“. E válaszzal és a svéd udvar ismert hangulatával megelégedvén, Sir Hyde a finnlandi öböl felé vette útját, de nem haladt még messze, mikor egy sürgöny-csónak érkezett meg az orosz nagykövettől Kopenhágában, hirt hozván Pál császár haláláról és hogy utódja, Sándor elfogadta azon ajánlatot, melyet Anglia atyjának tett, mely szerint a vizsályt egyezség útján fogják elintézni. A brit tengernagy megkerestetett tehát, hogy minden további ellenségeskedésektől álljon el.

Nelsonnak az volt az elve, hogy sikeres alkudozáshoz szükséges, hogy cselekedni kész hadi erő legyen kéznél. Miután a hajórajt Angliából megerősítették, az most tizennyolcz sorhajót számított és a szél is kedvező volt Révél felé. Oda akart tehát azonnal vitorlázni és magát az orosz hajóraj amaz osztálya s a cronstadti hajóosztály közé helyezni. Más részről azonban Sir Hyde azon véleményben volt, hogy Pál halála mindent elvégzett, a mi szükséges volt. Igaz, hogy halálának módja valószínűvé tette, hogy politi-

kai változás fog a pétersburgi kabinetnél bekövetkezni; hanem Nelson sohasem bizott semmit a jövő bizonytalan eshetőségeire, a mit lehetőleg gyorsaság és határozottság által biztosítani lehetett. Nagy boszúsággal látta tehát, hogy a főparancsnok a zeelandi partokhoz visszatért s a Kioge öbölben horgonyt vett, hogy ott türelmesen bevárja a történhetőket.

A hajóraj ott maradt, míg május 5-én sürgönyök érkeztek otthonról, melyeknél fogva Sir Hyde visszahivatott és Nelson főparancsnoknak kineveztetett.

Nelson írt St. Vincent grófnak, hogy ő nem képes itteni megtisztelő állásában megmaradni. Graves tengernagy is oly beteg, hogy ágyban fekszik, és kérte, hogy valaki küldessék ki a parancsnokság átvételére. „Igyekezni fogok, minden erőmből megtenni, a mi tőlem telik, a míg itt maradok, ámde kedves lordom, vagy nemsokára az égbe szállok, a mit remélek, vagy nyugalomban kell maradnom egy ideig. Ha Sir Hyde már nem lenne itt, akkor én már vitorláznék.“ Az napon, melyen ezeket írta, kapta meg kineveztetésének hírét. Egyetlen egy perczet sem vesztett. Első jelzése mint főparancsnok az volt, hogy a hosszú csónakokat mind huzzák fel és készüljenek a horgonyok felhuzására. 7-kén már elhagyta a kiogei öblöt.⁵ Hajórajának egy részét Bornholmnál⁶ hagyta, hogy a svédeket megfigyeljék, a kiktől, követelésére, megkapta azon biztosítékot, hogy az angol kereskedelem a Cattegat s a Balti-tengerben nem fog zavartatni; de egyszersmind megjegyezte, kellemetlen lenne reá nézve, ha valami történnék, a mi pillanatnyira megzavarná a Svédország és Nagybritennia közt már visszatért egyetértést, s értesítette őket, hogy nincs utasítása felhagyni az ellenségeskedéssel, ha a svéd

flottát künn a tengeren tálálná. Az alatt ő maga tiz sorhajóval két fregátával, egy briggel s egy sónerrel Finland felé evezett. Pálzsarnoki szeszélyének egy pillanatában, lefoglalt minden angol vagyont Oroszországban, sőt az angol alattvalókat foglyainak tekintette. „Rajta leszek, hogy az összes angol hajók és vagyon visszaadassék,” mondá Nelson, „azonban nem fogok erőszakosan cselekedni, nem fogom hazám ügyeit kockáztatni, de nem fogom megengedni, hogy Oroszország Dánia és Svédország ügyeit a hajók letartóztatásával összekeverje“. A szél kedvező volt és négy nap alatt a réváli révhez vitte. Hanem az öböl már ápril 29-én szabad volt a szilárd jégtől, a mikor az angol hajóraj még tétlenül vesztegelt a kiogei öbölben. Az oroszok keresztül vágták a hat láb vastag jeget a hullámtörőn belül és egész hajórajuk harmadikán Kronstadtba evezett. Addig az egészen az angolok kegyétől függött. „Ha okkal megtámadhattuk volna őket“, mondá Nelson, „semmi sem menthette volna meg csak egy hajójukat is két órával az öbölbe való behatolásunk után“.

Úgy esett azonban, hogy nem volt ok megbánni az elmulasztott alkalmat és Nelson azonnal próbára tette Oroszország szándékait. Partra küldött azon üzenettel, hogy barátságos szándékkal jött és kész viszonozni az üdvözlő lövéseket. Ők a maguk részéről elhalasztották az üdvözlő lövéseket, míg üzenet nem érkezett megtudandó, hogy mi okból? A tisz, kinek hanyagsága folytán történt a haladék, fogságba küldetett. Nelson írt a császárnak és ajálkozott személyesen hódolatát bemutatni és trónraléptéhez szerencsekívánatait előterjeszteni, egyúttal sürgette a brit alattvalók azonnali szabadon bocsátását és a brit vagyon visszaadását.

A felelet 16-án érkezett meg; Nelson ezalatt látogatásokat váltott a kormányzóval és a hajók és part között a legbarátságosabb viszony jött létre. Sándor miniszterei csodálkozásukat fejezték ki a fölött, hogy egy angol flotta fölkeresett egy orosz kikötőt és azt óhajtották, hogy térjen vissza. Oroszország részéről a legbarátságosabb indulatot vallották Nagy-Britannia irányában, de kijelentették, hogy Nelson személyes látogatását el nem fogadhatnák, kivéve, ha csupán egyetlen hajót hozna magával. Ebben gyanúsítás foglaltatott, mely Nelsont sértette. Nelson azt mondta, hogy az orosz miniszterek így nem irtak volna, ha flottájuk Réválban lenne. Rögtön válaszolt is, megmondván mit érezett; megmondta a pétervári udvarnak, hogy egy angol tengernagy, egy Nelsonnak szava, ha azt magaviselete magyarázatául adja, ép oly szent, mint Európa bármely uralkodójáé. „Hozzátevé, hogy „más körülmények közt forró óhajta lett volna személyesen bemutatni hódolatát a császárnak és sajátkezével aláírni a barátságos szerződést a két ország között“. Mihelyt ezt elküldötte, azonnal kihajózott a tengerre, csak egy brigget hagyván hátra, hogy utána hozzák a kialakított volt élelmiszereket és megfizessék. „Reménylem“, írta berlini követüinkhöz, „hogy minden rendben van, hanem mi tengerészek rossz alkudozók vagyunk, mert mi öt percz alatt akarjuk azt elvégezni, a mi a diplomaciai formák közt öt hónapot venne igénybe“.

A Balti-tengeren lefelé való útjában azonban találkozott Tchitchagof tengernaggyal, a kit a császár a Sir Hyde által tett ajánlatokra való válaszszal küldött volt azért, hogy magát személyes összeköttetésbe tegye a brit főparancsnokkal. A válasz olyan volt,

mint a milyent óhajtottak és elvártak s ezen alkudozók, tengerészek módjára egyenesen a tárgyra térvén, bizonyossá tették egymást kormányaik kölcsönös baráti szándékáról. Nelson azután Rostock mellett horgonyt vetett és ott kapta meg a választ az ő utolsó révali sürgönyére. Ebben az orosz udvar sajnálatát fejezi ki a fölött, hogy félreértés eshetett meg köztük s értesíti őt, hogy a brit hajók, melyeket Pál lefoglalt, szabadon bocsátattak; egyszersmind meghívták őt, látogatná meg Pétervárt bármely neki tetsző módon. Más megtiszteltetések is vártak rá, a Mecklenburg-Strelitzi herceg, a királyné fivére meglátogatta őt hajóján; és Mecklenburg belső részében fekvő városok küldöttségeket menesztettek hozzá nyilvános emlékkönyvekkel, hogy Nelson sajátkezű aláírását birhassák.

Rostockból a hajóraj visszatért a Kjöge öbölbe; Nelson látta, hogy a dánok hangulata Anglia irányában olyan, mint a milyen a kapott megfenyítés után természetes volt. „Ez a nemzet nem fogja nekünk megbocsátani, hogy fölējük kerekedtünk és én köszönöm az Istennek, hogy porig aláztuk meg őket, mert különben ők kísérlenék meg ugyanazt tenni velünk“. Azt is látta, hogy a dán udvar teljesen Franciaország szolgálatában állott. Ez időben egy francia tiszt volt a koronaherceg társa és tanácsadója és a fegyverszünetet minden tényeikkel oly nyíltan szegték meg, hogy Nelson azon nézetben volt, hogy csakhamar egy második megtorlást lesz szükség rájuk mérni. Írt a tengernagyi hivatalnak, kérvén világos és határozott választ kérdésére, ha vajjon jogában áll-e a főparancsnoknak úgy beszélni a mint az egy brit admiralishoz illik? — és „ha igen, akkor valószínűleg“ mondá, „ha én maradok itt, meg fogom sza-

kítani a fegyverszünetet és Kopenhágát lángba borítottam. Én látom mindazokat a piszkos és alávaló dolgokat, a miket itt művelnek és a melyeknek a királyi herczeg élén áll. A hajókat árboczokkal látták el, fedélzetüket ágyúkkal rakták meg, úszó ütegeket szereltek fel és kivéve azt, hogy még be nem fejezték kötélzettel való ellátásukat, minden egyéb megtörtént a szerződés ellenére.“

„Szivem haragra gyulad, ha látom, hogy ilykép meghamisítják egy fejedelemnek a szavát, a ki oly közeli rokona a mi jó királyunknak; de magaviselete olyan, hogy elveszti királyságát, ha így halad, mert Dániában a Jakobinusok uralkodnak. Eddig még nem intéztem figyelmeztetést hozzájuk, mert haszon nélküli dolog lenne így cselekednem, míg meg nem kapom a hatalmat megbüntetésükre. Nem kérek egyebet, a jövő főparancsnok nevében, mint azt, hogy világos parancsokat adjanak, mert már eleget követtek el húsz szerződés megszegésére, ha az kívánatos lenne, vagy arra, hogy a királyi herczeg megalázkodjék a brit nagylelkűség előtt“. ⁷ Nelson nem tévedt a dán kabinet megítélésében, hanem a kopenhágai csata megbénította hatalmát. Pál czár halála megtörte a szövetséget s a dán kabinet kénytelen volt jobb alkalomra halasztani Nagy-Britannia iránt táplált ellenséges indulata kielégítését. Nemsokára erre Sir Pole Károly Móricz tengernagy megérkezett, hogy átvegye a főparancsnokságot.

Az ügy azonban úgy katonai, mint politikai szempontból most már annyira be volt fejezve, hogy nemsokára fölöslegessé vált a brit hajóhadnak jelenléte. Sir Charles azonban főparancsnokságát azzal tette nevezetessé, hogy elsőül vitorlázott keresztül a Nagy-

Deltán sorhajókkal; ellen szelekkel küzdve hatolt át a csatornán.⁸

Mikor Nelson elhagyta a hajórajt, az expedíció ily gyors befejezése, habár azt okszerűen elvárták, mégsem volt bizonyos, s ő nem akarván a hajórajt gyöngíteni, arra a gondolatra jött, hogy Jütlandon keresztül csupán csónakján fog a csatornán az Eyder folyó melletti Tönningenbe menni és onnan majd megtalálná útját haza. Ez a terve ugyan nem jött létre, hanem egy brigen tért vissza, nem fogadván el a neki felajánlott fregátát; a mit kevés tengernagy tett volna meg, különösen ha mint ő kis hajón is tengeri betegségbe esett. Megérkezvén Yarmouthban, első dolga volt fölkeresni a kórházat és meglátogatni azokat, a kik az utolsó csatában megsebesültek; ez a győzelem új dicsőséggel koszorúzta Nelson nevét, és még a nilusi csatánál is nagyobb fontossággal birt Anglia becsületére, hatalmára és biztosságára nézve.

Nem volt még sok hétig a szárazföldön, mikor oly szolgálattételre szólíttatott fel, a melyhez nem volt szükség egy Nelsonra. Bonaparte, a ki most első konzul, tényleg pedig egyedül uralkodó volt Franciaországban, nagy kiterjedésű készüléteket tett Anglia megszállására, ámde tervei a Balti-tengerben meghiusultak; hajóhadakat nem lehetett oly gyorsan előteremteni, mint a hogy szükség volt rájuk; annál fogva most azt tervezte, hogy seregeit ágyúnaszádokon s oly kisebb járóműveken,⁹ melyeket gyorsan meg lehetett építeni vagy ez alkalomra összegyűjteni, fogja átszállítani. Franciaország előbbeni kormányaitól ily fenyegetések csak gúnyból vagy politikából tétettek; Bonaparténál ezek komolyak voltak, mert ez a sikertől megrészegített kalandor azt kezdé már

hinni, hogy önkényének minden alá van vetve. Ez időben még nem bizonyították be katonáink felsőbbségüket a francziák fölött, és a nem gondolkodó tömeget nem lehetett arról meggyőzni, hogy csak nagyszámú, hatalmas hajóhad segítségével volna lehetséges a megszállás.

Általános volt tehát az ijedelem s ezen méltatlan érzelemnek engedve, Nelson parancsnoksága alá helyezték mind a két partot Orfordnesstől Beachey Headig,¹⁰ ez pedig oly szolgálat, melyre, mint mondá, buzgóságon kívül semmiféle képességet nem érzett magában.

De ezen szolgálatához is, már a milyen volt, szokott buzgalmával látott hozzá. Lobogóját a *Medusa* fregátán kitüzvén, kémszemlére indult Boulogne felé. Ez volt t. i. azon pont, a honnan, mint gyanították, a nagy kísérletet megteszik. E pontot a francziák, maguk is tartván megtámadtatástól, nagy gonddal megerősítették. Eléggé megközelítette arra, hogy két úszó ütegüket¹¹ és néhány ágyunaszádjukat, melyek a hullámgáton kívül voltak, megsemmisítse; hogy mennyi kárt okozott bent, nem lehetett megtudni. „Boulogne“ mondá, „bizonyára nem volt valami kellemes hely azon reggel; ámde tévé hozzá, nem óhajtok kárt tenni szegény lakóiban, és a várost, a mennyire szolgálatom természete megengedi, megkiméltem“. Eleget tett azonban Nelson annak kimutatására, hogy nem jöhetnek ki büntetlenül saját kikötőikből. Nelson abból, a mit látott, meggyőződött arról, hogy e pontról szándékoznak a kísérletet megtenni, hogy azonban az kivihetetlen, mert a legkisebb nyugot-északnyugoti szélnél el lennének veszve. Flushing és Flandria partjai jobb pontok lennének; ott nem

győződhetnénk meg saját szemünkkel, hogy micsoda szállító eszközökről gondoskodtak. Tehát ha csakugyan komoly a szándékuk, onnan fogna az expedíció jönni. „És micsoda reménytelen vállalat!” mondá, „gondoljunk csak ellenkező áramlatokra stb., evezőkkel eljutni pedig lehetetlen. Nagyon helyes, ha készek vagyunk egy örült kormánynyal szemben, hanem azon cselekvő erő ellenében, mely alám rendeltetett, tervüket majdnem kivihetetlennek kell kijelentennem“.

E haderőt oly nagy gyorsasággal állították össze, mely ritkitotta párját. Julius 28-án, mint Nelson mondá, betűszerinti értelmében csak alapjainál voltunk a védelmi műnek; és tizenkét nappal később annyira el voltunk készülve az ellenséges parttal szemben, hogy a mint ő kijelenté, nem hiszi, hogy három mérföldnyire ki tudnának jönni kikötőikből. A *Medusa* visszatérven saját partjainkhoz, a hullámozó parton Harwich mellett vetett horgonyt, s a mikor Nelson a Nore fokhoz akart eljutni, a szél lehetetlenné tette, hogy a szokott csatornán oda evezzen. Nelson ekkor visszaemlékezvén arra, hogy ő valamikor ifjúkorában meg lehetőszen jó kalauz volt a Themse torkolatai mentén és szükségesnek talált mindent megtanulni hajózás dolgában, a mit csak lehetett, megkérte Spencet, a part tengerészeti felügyelőjét, hogy vigye őt a Swin-be bármely csatorna útján, mert sem a hajóján lévő kalauzok, sem a Harwich-iek nem akarják a felelősséget magukra vállalni.

Egyetlen egy 14 lábnál többet merülő hajó sem mert még eddigelé a Naze-n áthajózni. Spence úr azonban, a ki a csatornát felmérte volt, biztosan keresztül kalauzolta. Ezt a csatornát azóta Nelson csatornájának hívják, ámbár ő maga a *Medusa* ne-

vére szerette volna elneveztetni: az ő neve nem szorult új emlékre.¹⁷

Nelson mindig Flushingot¹³ tartotta szem előtt „Egy hét alatt, mondá, „négy öt ezernyi csapattal el lehetne foglalni azt a várost.“ Ekkor azonban a tengernagyi hivattal való megbeszélés lenne szükséges. Hogy azonban addig is valami történjék, elhatározta, hogy a flotillát a boulogne-i kikötő bejáratánál megtámadja. Ez az elhatározás azonban engedmény volt mások véleményének s a közvéleménynek, mely oktalanul fel volt izgatva. Ő maga őszintén kijelentette, hogy a francia hadsereg sohasem fog Boulogneban tengerre szállni Anglia megszállására és megmondta, hogy ez a csónak-háború nem inye szerinti. Boldognak tartaná magát, ha Helvoetbe vagy Flushingba vezethetne egy expedíciót, ha a kormány gondolatait oda irányítaná. „A míg szolgálak“, mondá, „buzgósággal fogom tenni és legjobb tehetségem szerint. Oly gondozásra volna szükségem, mint egy gyermeknek“, tévé hozzá, „szellemem túl visz engem erőmnél és tönkre fog engem tenni; de ilyen az én természetem“.

A hajóraj csónakjai öt osztályban intézték a támadást¹⁴ Somerville, Parker, Cotgrave, Jones és Conn kapitányok alatt. A francziák pedig az előbbeni kísérletből megtanulták a hadállások gyenge oldalait és nem mulasztottak el semmit azoknak megerősítésére és résen voltak a várt támadás ellen. A csónokok mintegy fél órával éjfél előtt indultak útnak; hanem a sötétség folytán, s mivel a dagály sokkal előbb áll be a parton mint a sik tengeren, (a mi az éjjeli támadásokat mindig oly bizonytalanná teszi a csatorna partjain), az osztályok elveszítették összeköttetésüket.

Az egyik egyáltalában nem érkezett meg, egy másik csak már hajnalhasadtakor. A többi vitézül intézte a támadást; ámde az ellenség teljesen el volt készülve; minden egyes járóművet vashegyekkel ellátott hosszú rudak védték, melyek oldalaikból kinyultak; az alsó vitorlarudakhoz erős hálók voltak megerősítve, fenekükkel a parton feküdtek egyik a másikhoz lánczczal megerősítve; nagyszámú katonasággal voltak megrakva, sánczütegekkel megvédve és a part csapatokkal megrakva. Az angolok sokat elfoglaltak közülök; és habár nem lehetett azokat a vízre kihúzni, felgyújtották volna őket, ha a francziák nem folyamodtak volna oly védelmi eszközhöz, melylyel gyakran éltek volt, de egyetlen más nép sem volt elég gonosz, hogy használja. Azon perczben, a melyben valamely hajójukon megszűnt a tüzelés, a partról kezdtek rá tüzelni, minden tekintet nélkül saját embereikre.

A francia osztályok egyikének a parancsnoka nemeslelkű ellenség gyanánt cselekedett. Odakiáltott szócsövön a csónakokra, a mint közeledtek és angol nyelven ezeket mondta: „Azt tanácsolom önöknek, vitéz angolaim, maradjanak távol innen, itt nem tehetnek semmit és megkísérteni a támadást, nem egyéb, mint vitéz férfiak vérét czéltalanul kiontani.“ A francia hivatalos jelentés győzelemmel dicsekedett. „A harc“, így szólt, „mind a két ország szeme előtt folyt le; első volt a maga nemében és a történetírónak oka lesz, ezt róla följegyezni.“ Veszteségünket négy vagy ötszáz emberre becsülték; tényleg csak százhatvankét emberből állott. A tengernagyi hivatalhoz intézett magánlevelében Nelson bizonyítja, hogy ha az egész erőnk úgy érkezett volna meg, mint a hogy ő tervezte, Franciaország minden láncza nem aka-

dályozhatta volna meg, hogy valamennyi hajót el ne vigyük. Hiba nem történt és soha angolok több bátorságot nem fejtettek ki. Erről Nelson erősen meg volt győződve; de azt is monda, hogy soha többé magát arra rá nem fogja vehetni, hogy támadást megengedjen, melyben ő személyesen részt nem fog venni és hogy többet szenved lelke, mintha az ütközetben egy lábát lőtték volna el. Különösen Parker kapitány halála szomorította el; jeles tiszt volt, a kihez különösen ragaszkodott és egyedüli támasza volt öreg atyjának. Czombja összezúzatott az ütközetben és a seb, többheti szenvedés és férfias belenyugvás után, halálosnak bizonyult. Nagy volt ez időközben Nelsonnak aggodalma. „Jó Parkerem, az én gyermekem“, monda, „mert nyomorúságban találtam.“ És a mikor halála hírét vette, válaszolá: „Ön megítélheti érzésemet: legyen meg Isten akaratja. Kérem vágják le haját és adják nekem; siromban temetessék el. Szegény Parker! Milyen fiút veszített! Ha azt mondanám, hogy meg vagyok nyugtatva, hazudnék; de meg fogom kísérelni megadni magamat minden hatalmamban lévő lelki erőmmel. Vesztesége oly sebet ejtett szivemen, melyet az idő aligha fog begyógyítani.“

Most azt kívánta, hogy szolgálatában váltsák fel. A haza, monda, oly bizalommal ajándékozta meg nevét, a melynek alávetette magát, s ő erre való tekintettel örömmel fogadta el ez állomást; hanem ez a csónakszolgálat, habár része lehetne egy nagy megszállás tervének, nem lehet az magában és nem tartja egy altengernagyhoz való parancsnokságnak. Nem azért, mintha jövedelmezőbb állást keresett volna; igen gyöngélkedő állapotában és magánviszonyaiból származó lehangoltságánál fogva, nem

tudta, ha vajjon magára vállalhatná-e a Földközi-tenger parancsnokságát, ha az betöltetlen lenne. Ez időre esett az amiensi béke megkötése. Nelson örült e kísérletnek, de jól tudta, hogy csak kísérlet. Láttá, mint ő nevezé, e béke nyomorát, mely okvetlenül bekövetkezik, ha nem a legnagyobb éberséget és okosságot fogják gyakorolni és keserű szavakban fejezte ki méltó megbotránkozását azon a módon, melylyel a londoni csöcselék üdvözölte a francia tábornokot, a ki a béke jóváhagyását magával hozta, mondván, hogy: „pirulni készítették hazája miatt“.

Házat és birtokot vett Mertonban, Surrey grófságban, azon szándékkal, hogy ott fogja napjait tölteni Sir William és Hamilton lady társaságában. Soha sem látta előbb e helyet, míg ott nem üdvözölték barátjai, a kiknek oly szenvedélyesen szentelte magát és a kik nem kevesebb őszinteséggel ragaszkodtak hozzá. A hely és mindaz, a mit Hamilton lady annak kicsinosítására tett, igen megörvendezetttek; kijelentette, hogy az ki túl éli a többieket, fogja mind bírni. A győzelmeiért valamint az elvesztett szeméért és karjáért, beleértve fizetését, mintegy £ 3,400 fontra 'rugott évenkénti jövedelme. Ebből £ 1,800 fontot Nelson ladynek adott, £ 200 fontot fivére özvegyének és £ 150 fontot gyermekei nevelésére, azután £ 500 fizetett kölcsön vett pénzék után; úgy hogy Nelson aránylag szegény ember volt és habár pénzzavarainak nagy részét feleségétől való elválása okozta, még ha ez az ok nem létezett volna is, jövedelme nem lett volna elegendő rangjához s azon igényekhez képest, melyek bőkezűségére szükségyszerűleg számot tartottak.

Azon csüggetegség, melyben oly rég óta szenved-

dett, részint ezen körülményekből származott, részint a többi nyugtalanságból, melyet Hamilton ladyval való összeköttetése hozott reá, s a melyre lehetetlen volt atyjának bánat és roszalás nélkül gondolnia. Nelson azonban csakhamar meggyőződött róla, hogy ama ragaszkodás, melyet Nelson lady természetes féltékenységgel és haraggal nézett, nem lépte túl a lángoló, regényes csodálatnak határait: egy oly szenvedély, melyet lady Hamilton modora és szépsége, bármennyire elbájolók voltak is, föl nem kelthetett volna, ha nem társultak volna még rendkívülibb szellemi tehetségekkel s oly jellemmel, mely úgy erejében, mint gyöngeségében hasonlított az övéhez. Nem volt tehát sok magyarázatra szükség az atyjának fiával való kibékítésére. Ez oly esemény volt, a mely Nelson boldogságára annyival szükségesebb volt, miután a jó öreg néhány hónappal reá hetvenkilencz éves korában meghalt.

Nemsokára a béke megkötése után Egyiptomból hír érkezett végleges és döntő sikereinkről. Ennek következtében a város tanácsa köszönetet szavazott meg a hadseregnek és haditengerészetnek, hogy a hadjáratot oly dicsőségesen befejezték. A mikor Nelsont a St.-Vincent foki győzelem után a város megvendégelte volt, azt a megjegyzést tette a lord-mayor előtt, hogy „ha a város bőkezűségét így folytatni fogja, a haditengerészet meg fogja rontani a várost adományozásai folytán“. A mire a lordmayor kezét a tengernagy vállára téve, azt válaszolta: „Találjanak önök győzelmeket, majd találunk mi jutalmazásokat“. Nelson, a mint kifejezte magát, szavát megtartotta, kétszeresen teljesítette a szerződésnek reá eső részét. Ámde nem szavaztak köszönetet a

kopenhágai csatáért, és úgy érezvén, hogy ő és társai azon nap dicsőségében jól megérdemelt és becsületes igénynyel birnak e megjutalmazásra, megragadta ez alkalmat, hogy levelet intézen a lordmayorhoz, felpanaszolván e mellőzés igazságtalanságát. „London városa a hadsereg vagy haditengerészetnek a haza iránt teljesített legkisebb szolgálatot is mindenkor elismerte, egynek kivételével, a dicsőséges ápril másodikát. Ez oly nap, melyen a hajó parancsnokai tökéletes ügyessége s oly legénység rettenthetlen bátorsága, mint a milyen csak valaha az ország jogait védelmezte, legyőzte a hajózás legnagyobb veszedelmeit és teljesen elfogta vagy megsemmisítette magát a megvihatatlannak tartott dán hadi erőt. A mi engem illet, ha csak személyem volna érdekelve, alázattal viselném azt a szégyenfoltot, a melyet most először kíséreltek meg homlokomra sütni. Ámde uram, én természetes védője vagyok a hajóraj, a szárazföldi és tengeri csapatok tisztjei jó hírnevének, a kik azon napon parancsnokságom alatt küzdöttek és vérüket patakként ontották. Még egyszer, magamra nézve nem igénylek több érdemet, mint a mennyi természetes osztályrésze a sikert aratott parancsnoknak; ámde a mikor kötelegségemmé vált az Ő Felsége hajói parancsnokainak érdemeiről szólnom s azon tiszték s legényekéről, lettek légyen azok akár matrózok, akár tengerész-, akár szárazföldi csapatbeliek, a kiket azon napon vezényelnem szerencsém volt, akkor azt mondom, hogy hazánk dicsősége sohasem tartott fenn elszántabb bátorsággal, mint azon alkalommal; és ha nekem mint britnek szabad véleményt mondanom, akkor azt mondom, hogy sohasem teljesített még fontosabb szolgálat királyunknak és

hazánknak. Kötelességem uram bebizonyítanom vitéz társaimnak, hogy nem mulasztottam el egyetlen helyes alkalmat sem bátorságukat s érdemtéljes viselkedésüket tehetségemhez képest kiemelni.“

Egy másik, nagyobb fontosságú megtisztelés is elmaradt a hősoكتól. A király érmekben részesítette mindazon kapitányokat, a kik az első júniusi, a St.-Vincent foki, a camperdowni s a nilusi csatákban részt vettek. Azután következett a kopenhágai győzelem, a melyet méltán nevezett a legnehezebb műnek, a leghevesebb viadalnak és legdicsősége-sebb sikernek, a mely hazánk történelmének lapjait valaha ékesítette. Ő természetesen várta az érmet és a St.-Vincent grófhoz intézett levelében mondja: „vágytam rá és nem adtam volna oda egy angol herczegségért“. Azonban nem kapta meg az érmet. „Mily okból“, mondá Nelson, „St.-Vincent lord legjobban tudja“. E szavakból világosan következtethető azon gyanúja, hogy irigység szolgált okul az érem meg nem adásának! Ezen gyanúja idegenítette el őt életének megmaradó részére attól, a ki annak idejében ép oly befolyásos, mint igaz barátja volt s a kinek hivatásbeli derekasságáról mindig igen nagy véleménye volt.

A boldogság, melyet Nelson kiválasztott barátjai társaságában élvezett, nem tartott sokáig. Sir William Hamilton meghalt 1803 elején. Neje karjai közt hunyt el, Nelsont kezénél tartva, és majdnem utolsó szavaival védelmébe ajánlotta őt; kérve Nelsont, gondoskodjék róla, hogy a kormány igazságos legyen irányában, miután ő tudja, hogy mit tett a hazájáért. Zománcz arczképét Nelsonnak hagyta, legjobb barátjának nevezve őt s a legerényesebb, leghivebb és valóban

hősies jellemnek, melyet ő valaha ismert. Az utóvégrendelet, mely e kérelmét tartalmazta, a következő szavakkal záródik: „Az Isten áldja meg őt és gyalázat azokra, a kik erre áment nem monmdanak“. Sir William 1,200 font nyugdija halálával megszűnt. Nelson Addingtonhoz¹⁵ fordult lady Hamilton érdekében, kiemelvén azon fontos szolgálatot, melyet a hajórajnak tett Syrakuzában. Állítják, hogy Addington el is ismerte, hogy jogos igénye van az ország hálájára. E meddő elismerésnél többet azonban nem adtak; Nelson azonban egy a férje által élvezett nyugdíjjal egyenlő összeget rendelt ki részére, mely összeg míg ő élt, havonkénti részletekben fizetett ki neki. Néhány héttel ez esemény után a háború ismét kitört és az Ő Felségének a parlamenthez intézett üzenetét követő napon Nelson elutazott,¹⁶ hogy a földközi-tengeri hajórajnak parancsnokságát átvegye.

Közvetlenül Toulon előtt foglalt állást s ott meg nem szűnő örködéssel várta, hogy az ellenség kitörjön. A mikor már tizennégy hónapon át teljesítette ezt a szolgálatot, London városa köszönetet szavazott neki azért, hogy oly ügyességgel és kitarással körülfárasztotta ama kikötőt és megakadályozta, hogy a francziák ki ne törjenek. Nelson nem feledte volt el azt az igazságtalanságot, a melyet a város a balti hajóraj irányában elkövetett és nem mulasztotta el felhasználni ez alkalmat arra, hogy e dologra vissza ne térjen. „Biztosítom lordságodat“, mondja a lord-mayorhoz intézett válaszában, „hogy nincs ember, a ki nagyobbra becsülné nálánál londoni polgártársai köszönetét. De épen úgy szégyenelné azt a határozatban kiemelt szolgálatért elfogadni, ha érezné, hogy

a köszönetet valóban ki nem érdemelte, mint a hogy sértve érezné magát, ha egy nagy győzelmet, figyelemre nem méltatnák. Bátor vagyok lordságotat értesíteni, hogy én soha el nem zároltam Toulon kikötőjét, épen az ellenkezőt tettem. Minden alkalmat megadtam az ellenségnek, hogy a tengerre kiszálljon, mert mi azt reméljük, hogy azon a téren fogunk hazánk reményeinek és várakozásának megfelelni“. Nelson még hozzátevén, hogy az ifjabb tengernagyok kihagyattak a köszönetet mondó határozatból s ezen csodálkozását a kihagyás fölött talán keserűbb szavakban nyilatkoztatta ki, mint a milye-
neket azon sértés megérdemelt, melyről világos volt, hogy egyáltalán nem szándékos. Ez magyarázatát azon nemeslelkűségben nyeri, melylyel mindazoknak érzelmei és érdekei iránt viseltetett, a kik alatta szolgáltak, a mi őt ép oly szeretetté tette Nagy-britannia hajóhadában, mint félelmissé az ellenségében.

Soha nem szerettek parancsnokot jobban, mint őt. Az embereket eszüknél és szívéknél fogva vezette; tudták róla, hogy szeszélyre vagy zsarnokságra képtelen és buzgalommal s örömmel szolgáltak alatta, mert úgy bizalmukat, mint szeretetöket birta. „A mi Nellünk“, szokták ők mondani, „olyan bátor, mint egy oroszlán s oly szelid, mint egy bárány“. A nyers fegyelmet utálta, habár maga szigorú iskolában nevelkedett; hacsak ki lehetett kerülni, nem alkalmazott testi fenytéket és ha kénytelen volt ilyent megparancsolni, ő, a ki annyi sebet és halált látott, aszszonyként szenvedett. Egész életében nem történt meg, hogy nem jól bánt volna egy tiszttel. Ha felhívták, hogy rossz viselkedés miatt büntessen meg

egy tisztet, azt szokta volt válaszolni, „hogy nem kíván tönkretenni egy szegény ördögöt, a ki eléggé saját maga ellensége, hogy magát tönkretegye“. De Nelsonban több lakott, mint egy szerencsés természet jólelkűsége; ő nemcsak tartózkodott az igazságtalanságtól, hanem még tevékeny és eleven jóakarattal birt nemcsak arra, hogy igazságot szolgáltatson az embereknek, hanem hogy jót is tehessen velök.

A béke ideje alatt a parlamentben elmondta a zsákmánypénzek körül gyakorolt visszaéléseket; azonkívül terveket terjesztett a kormány elé, a melyek szerint a tengerészek helyzetének javítása által a hajóhad legénységének kiegészítése megkönnyíttetnék s a szökések megakadályoztatnának. Javaslatba hozta, hogy bizonyítványaik belajstromoztassanak, és hogy minden matróz, a ki háborúban öt évig jó magaviselettel szolgált, két guinea évi jutalmat kapjon ez idő után és négy guineát nyolcz évi szolgálat után. „Ez“, úgy mondá, „első látásra úgy tetszenék, hogy az állam majd óriási összegeket fogna fizetni, de a kemény szolgálat folytán a tengerész negyvenöt évnél nagyobb kort átlag el nem ér; tehát sok évig nem élvezheti évi járadékát; a megszökés meggátlása által megtakarított pénznek kamatja pedig nagyban fedezné az egész költséget.“

A hadapródok iránt mindig a legmegnyerőbb jószággal viselkedett, bátorította a félénkeket, tartóztatta a heveseket, mindkettőjüknek pedig tanácsadójuk s atyjok volt. „Tartsák szem előtt“, mondá, „hogy előbb tengerészeknek kell lenniök, mielőtt tiszték lesznek és hogyha nem lesznek gentlemanek, nem lehetnek jó tiszték.“ Egy hadnagy azt írta neki, hogy nincs megelégedve kapitányával. Nelson válasza a tökéletes

bölcsesség és jóság azon szellemében volt tartva, a mely egész viselkedését azok irányában, a kik alája voltak rendelve, szabályozta. „Most vettem levelét és valóban sajnálom, hogy egyenetlenség támadt kapitánya közt, a ki azon hirben áll, hogy a szolgálat egyik legjelesebb tisztje, és ön között, a ki még igen fiatal tiszt, a kinek természetesen még sok tanulni valója van; tehát valószínű, hogy egyáltalán nincs igaza e viszályban. Mindamellett, miután jelenlegi helyzete bizonyára igen kellemetlen, a legelső alkalommal át fogom önt helyezni, föltéve, hogy magaviselete jelenlegi kapitánya irányában olyan, hogy egy másik nem fogna vonakodni önt elfogadni.“

Azonban jósága és emberszerető természete sohasem feledteté el vele a fegyelemszabta kötelességeket. Midőn egy alkalommal hozzáfordultak, mentene meg egy fiatal tisztet a haditörvényszéktől, melynek ítélezését helytelen magaviseletével magára vonta, válasza az volt, „hogy mindent kész lenne megtenni, a mi hatalmában van, hogy oly vitéz és jó tisztet mint a minő Sir John Warren“, a kinek nevében fordultak volt hozzá, „lekötelezzen, de mit tenne ő“, tévé hozzá, „ha ő lenne itt. Épen, azt a mit én tettem és most is kész vagyok tenni. Írjon az a fiatal ember oly megbánó levelet, a melyben beismeri az elkövetett nagy hibát és őszintén megígéri, hogy ha kapitánya közbenveti magát és elhárítja róla az őt fenyegető haditörvényszéket, többé sohasem fog így viselkedni. Ha az ő kapitánya, e levél hozzácsatolása mellett, oly kérelemmel fordulna hozzám, hogy vonjam vissza a haditörvényszékre vonatkozó rendeletet, talán kész leszek azt megtenni; ámde a levelek és a megrovás közzé fog tétetni a hajóraj nyilvános

parancskönyvében s az összes tiszték előtt fel fog olvasatni. Az a fiatal ember maga tolta magát előtérbe, kell tehát, hogy viselje következményeit. A fedélzet tisztí részén, a hajólegénység színe előtt bánt lenézőleg kapitányával; énnekem pedig kötelességem fentartani minden alattam szolgáló tiszt tekintélyét és méltóságát. A szegény tudatlan matrózt örökre megbüntetik, ha tiszteletlenül viselkedik az ő feljebbvalói iránt“.

Mialatt a hajóraj Toulon előtt czirkált, viszály támadt rajta; ez felidézte Nelsonnak meleg buzgóságát a hajóhad jogai és érdekei iránt. Néhány fiatal tüzértiszt, a kik a mozsaras hajókon szolgáltak, nem engedték meg, hogy embereik más mint a mozsarakra vonatkozó szolgálatokat végezzenek. Azon állást foglalták el, hogy az ő fegyverük nincs alávetve a kapitány fenhatóságának. Ugyanily követeléssel léptek fel a csatorna-hajórajon¹⁷ és a tüzérek a hajón való külön és független állásukat a törvény egy záradékára alapították, melyet a maguk javára magyarázgattak. Nelson azon komolysággal karolta fel az ügyet, melyet fontossága megérdemelt. „Nincs valódi boldogság e világön“, írja St. Vincent grófnak, a tengernagyi hivatal első lordjának. „Míg magam körül csupa meglegedést és derült mosolyt látok, egyszerre csak talpra állnak ezek a tüzér gyerekek (úgy tudom, hogy nincsenek túl e koron) és daczosan kihívnak bennünket; a legtiszteletlenebb módon beszélnek a tengerészetről és parancsnokairól. Olyan jól ismerem önt, kedves lordom, hogy a milyen gyorsan szokott cselekedni, a dolgot már eddig tisztába hozta és valószínűleg néhányat közülök letétetett volna. Én talán türelmesebb vagyok, de biztosítom nem kevésbbé

el vagyok határozva, ha a kibékítést czélzó tervemet nem fogadják el. Ön és én maholnap már elhagyjuk tetteink színterét; de tartozunk azzal utódainknak, hogy mindaddig, míg csak van nyelvünk, a melylyel szólhatunk vagy kezünk, a melylyel írhatunk, a mi mulasztásunk folytán a haditengerészet a legkisebb kárt ne valljon a fegyelem dolgában“.

Ugyanazon szellemben írt Trowbridgenek: „Régi dolog, hogy félre akarják lökni a törvényt; hanem reménylem, nem fog nekik sikerülni soha; mert ha igen, akkor vége lesz mindenkorra a tengeren való felsőbbtségünknek. Gyönyörűen vezényeltetnénk! Ha csak egyszer is elérnék azt, hogy a hajón függetlenek lennének a tengerészettől, csakhamar megtennék a másik lépést és parancsolnának nekünk. De, hála Istennek, kedves Trowbridgem, maga a király sem teheti félre a törvényt. Habár pályám végéhez közeledem, mégis elkeserítené jövő napjaimat és végső perczeimet, ha hallanom kellene, hogy tengerészetünk feláldoztatott a hadseregnek“.

Mint legbiztosabb módot az ily viszályok megelőzésére, azt indítványozta, hogy a tengerészetnek a jövőben külön tűzérseget adjanak és ennek megfelelőleg egy tengerészeti tűzérsegi hadtest szerveztetett.

A helyett, hogy a parancsnok hatalmát kibővítsék, Nelson annak nagyobbítását óhajtotta. Feltétlenül szükséges, mondá ő, hogy az érdem rögtön, azon perczen megjutalmaztassék, és hogy a hajóraj tisztjei a főparancsnoktól várják megjutalmazásukat. Ő sohasem volt boldogabb, mint akkor, ha előléptethette azokat, a kik előléptetést megérdemeltek. Sok ilyen szolgálatot tett minden kérés nélkül, és gyakran történt, hogy a tiszt, a kinek érdekében a tengernagy

hivatalnál közbenvetette magát, nem is tudta annak kivoltát, a kinek (jóakaró közbenjárása folytán) szerencsáját köszönhette. Azt szokta volt mondani: „Óhajtom, hogy a jó Istentől eredőnek higgyje“. A tengerészet iránti szeretet indította őt arra, hogy mindazoknak érdekeit előmozdítsa és tiszteletben tartsa mindazok emlékét, a kik hozzájárultak dicsőségéhez. „A tisztbajtársak közeli rokonait“, mondá, „úgy tekintem, mint a szolgálat hagyatékát“. A Clarencei herczeg fölemeltette előtte Rodney egy fiát. Nelson úgy válaszolt: „Teljesen egyetértek királyi fenségeddel, hogy Rodney-nek egy fia kell hogy pártfogoltja legyen a királyság minden tagjának és legkülönösebben a tengerésztiszteké. Ha tudom, hogy ily igénylő létezik, saját hadnagyaim egyikének vagy másikának helyet kellett volna engednie ily névnek s a *Victory*-n¹⁸ kellett volna alkalmaztatnia; teljesen be van töltve, sőt még huszan vannak a jegyzéken, de akárhányan vannak is, Rodney neve előtt sokaknak kell meghátrálniok“.

Ilyenek voltak Nelson érzelmei azok iránt, a kik fényes szolgálatokat tettek és dicső neveket viseltek. Azok iránti érzelmeiről, a kik vitézül szolgáltak volt alatta, tanuskodik naplójában¹⁹ előforduló egy jegyzete, a mely valószínűleg senki más szemének nem volt szánva, csak a magáénak: „Nov. 7-én. Öröömre szolgált, hogy Jones Györgyöt, egy öreg *Agamemnon*-belit, tűzérnek tehettem a *Chameleon* briggen.“

A mikor Nelson átvette a parancsnokságot, azt várták, hogy a Földközi-tenger élénk cselekmények színhelye lesz. Nelson igen jól ismerte az alattomos korzikainak jellemét, a ki most egyedül uralkodó zsarnoka lett Franciaországnak, és tudván, hogy ép oly kész megtámadni barátjait, mint ellenségeit, minél-

fogva azt is tudta, hogy semmisem oly bizonytalan, mint a touloni hajóraj iránya, ha egyszer a tengerre fog bocsátkozni. „Annyi a rendeltetése“, mondá, „mint a hány ország van“. Az utolsó tíz év jelentékeny forradalmi bőséges anyagot szolgáltatott neki a gondolkozásra s egyúttal alkalmakat a megfigyelésre. Szeméről lefoslott a hályog és most, mikor a francziák többé nem a szabadság és egyenlőség jelkiáltásával törtek be idegen országokba, látta, hogy a velők szembeszállt hatalmak gyakorolta elnyomás és rossz kormányzat voltak főokai amazok sikerének s hogy ugyanazon okok ismét elő fogják készíteni az utat számukra. Még Szicziában is, (a hol, ha lehetett volna magát még tovább elvakítania, Nelson szívesen nem látott volna semmi bajt), látta, hogy a nép változást óhajtott és elismerte, hogy volt oka rá.

Szardiniában is ugyanazon rossz kormányzat terhét érezték s a nép, épen úgy mint a szicziái, el volt szegényedve egy oly kormány által, mely még azon első és leglényegesebb kötelessége teljesítésére is képtelen volt, hogy partjait a berber pirátáktól megvédelmezze. Szerette volna, ha megveszszük a szigetet (a legszebbet a Földközi-tengeren) uralkodójától, a ki, nyomorult hivatalnokai fizetéseinek levonása után, évenként alig kapott ötezer fontot belőle. Volt ok föltenni, hogy Franciaország készülődött birtokába ejteni e fontos pontot, a honnan könnyebben örködhethének Toulon fölött, mint bármely más pontból.

E célra Korzikában expedíció készült, és valamennyi szardiniái, a kik a forradalmi Franciaország pártján álltak, parancsot kapott, hogy ott gyűljen egybe. Bizonyos volt, hogy ha a támadás megtörténik, akkor sikerülne is. Nelson úgy gondolkodott, hogy

egyetlen módja annak, hogy Szardinia ne legyen a francziáké, az, hogy angollá tétessék, és hogy egy fél millió font a királynak gazdag ár, az angoloknak pedig olcsó vétel lenne.

Jobb és bölcsőbb politika lett volna azonban részünkről, befolyásunkat a kormány visszaéléseinek megszüntetésére fordítani; mert idegen uralom egy bizonyos fokig mindig rossz dolog s az alattvalói hűség nem lehet adásvételi alku tárgya, nem is szabad, hogy az legyen. Szardinia épen úgy mint Szicília és Korzika elég nagy arra, hogy külön államot alkosson. Reméljük, hogy a szigetek nemsokára szabadok és függetlenek lesznek, szabadság és függetlenség szorgalmat és jólétet fognak magukkal hozni, és a hol ezek megvannak, a tudomány és művészet virágozni s az emberi faj a művelődés útján haladni fog.

A tervezett támadás azonban elhalasztatott. Bonaparte becsvágyát nagyobb tervek foglalkoztatták, ő alig palástolta, hogy Európa urává akarja magát tenni. Ausztria újabb küzdelemre készült, a melynek vezetése ép oly lanyha és vége ép oly nyomorult fogott lenni mint az előbbinek. Spanyolországot is még egyszer bele fogja vinni a háborúba Franciaország politikája; álnok kormányának azon kettős célja lévén, hogy Spanyolország segélyforrásait felhasználja Anglia ellen és hogy mikor kimerítette, könnyű prédájául essék maga Spanyolország.

Nelson, a ki jól tudta, hogy Angliának és a félszigetnek szövetségeseknek kellene lenniök közös érdekükben, gyakran fejezte ki azon reményét, hogy bárha Spanyolország ismét elfoglalná rangját a nemzetek sorában. „Nekünk”, mondá, „közös egyetértés alapján a legjobb barátoknak és mindkettőnknek

Franciaország ellenségének kellene lennünk“. Jól látta, hogy Bonaparte Spanyolország romlását tervezi és hogy míg a madridi udvar nyilvánosan semlegeséget vallott, addig még színét is alig óvta meg. Egy 1771-ki rendelet brit hadihajókat kizárt a spanyol kikötőkből; ezt újra felélesztette és végrehajtotta, míg francia kalózkodnak szabad volt ugyanezen kikötőkből az angol kereskedést zaklatni, sőt a zsákmányolt hajókat még el is adni Barcelónában. Nelson panaszt emelt e miatt Catalonia főkormányzójánál s értesítette őt, hogy mindaddig, míg más hatalmaknak meg van engedve a spanyol kikötőkben vesztegelni, addig ő is azon jogot igényli minden brit hajó vagy hajóraj számára, hogy azokban tartózkodhassanak, a meddig jónak látják. A brit nagykövetnek azt írta, hogy „ő kész ugyan, tekintettel Spanyolország nyomorult helyzetére, sokat elnézni, hanem van egy határvonal, a melyen túl nem engedhetem meg, hogy velem tiszteletellenesen bánjanak. Mi a magunk részéről a spanyol partoktól ágyúlövésnyi távolságban elfogott francia hajókat visszaadtuk, mindennek daczára megengedik a francia hajóknak, hogy a mi hajóinkat a spanyol partokról megtámadják. Excellentiád megmondhatja a spanyol kormánynak, hogy bárhol meg fogják engedni a francziáknak, hogy bennünket megtámadjanak, ugyanott parancsot fogok adni a francziák megtámadtatására.“

A dolgok ez állásában, a melybe Spanyolország nem annyira akarata, mint gyöngesége folytán, beléegyezett, az ellenséges hajóraj nem mert a tengerre bocsátkozni. Nelson szünetet nem ismerőleg és majdnem példa nélküli kitartással örködött felette. A Toulon előtti állomást otthonának nevezte. „Jól el vagyunk

készülve rájok ütni“, mondá egy jelentésében, „csak jöjjenek ki, mihelyest nekik tetszik. Sohasem láttam hajórajt jobb tisztekkel és legénységgel ellátva; adná az Isten, hogy hajóink csak félig olyan jók lennének! Még a szolgálatban levő legjobbakat is hamar tönkre tenné ez a rettenetes időjárás. Jól tudom én, hogy ha Maltába mennék, jó karban tarthatnám a hajókat az év e rossz szakában. De ha nekem a francziák fölött kell örködnöm, akkor a tengeren kell lennem, és ha tengeren vagyok, nem kerülhetem ki a viharokat; és ha a hajók nem alkalmasak arra, hogy a rossz időt kiállják, akkor haszontalanok“. Ő csak akkor volt megelégedve és nyugodt, ha az ellenség szeme előtt van. Nápolyi miniszterünk, Elliot úr, úgy látszik, azt a javaslatot tette ez időben, hogy egy megbízható francziát küld hozzá informálására. „Nagyon boldog lennék“, válaszolt, „ha megbízható értesülést nyernék a francia hajóraj rendeltetéséről, útirányáról és elvitorlázása idejéről. Ennél kevesebb hír nincs hasznomra és meg kell mondanom Excellenciának, hogy semmi tekintet alatt sem fogadok el francziát hajórajomra, kivéve, mint foglyot. Nem bízom bennök. Önnek jó véleménye van az önéről; a királyné is úgy vélekedik; én azonban azt hiszem, hogy mindnyájan egyformák. Minden értesítéseért, melyet küldhet, igen hálás leszek; de egyetlen francziát sem ereszték ide. Bocsásson meg, de az anyám gyűlölte a francziákat!“

Latourche Treville, a ki azelőtt Boulogneban parancsnokolt, most Toulonban volt a parancsnok. „Szándékosan küldték ide“, mondá Nelson egy levelében, „hogy miután megvert Boulogneban, verjen meg ismét. Csak-hogy úgy látszik, nem igen akarja megpróbálni!“

Egy napon, mikor a mi hajórajunk zöme a szárazföld látásán kívül volt, Campbell ellentengernagy a *Canopus*-, *Donegal*- és *Amazon*-nal kémszemlén igen közel ment a kikötőhöz és Latouche, felhasználván egy épen akkor támadt kedvező szelet, kitört négy sorhajóval és három nehéz fregátával és mintegy négy mérföldnyire üzte őt. A francia elragadtatva azon, hogy ily új helyzetben találta magát, dicsekedő jelentést tett közzé, a melyben állítja, hogy az egész angol flottát üzőbe vette s hogy Nelson megfutott előtte. Nelson kötelességének vélte haza a tengernagyi hivatalnak a *Victory* ez esetre vonatkozó hajónaplójának másolatát beküldeni. Egyúttal kinyilatkozattatta, „hogy ha jelleme ama tekintetben, hogy ő nem igen szokott megfutni az ellenség előtt, ez időig nem lenne megállapítva, akkor nem tartja érdemesnek a maga részéről a világot másról meggyőzni“. „Ha ennek a hajórajnak sikerül Latouche-t elérni“, írja egyik levelezőjének, „jelentése, minden leleményessége daczára, máskép hangzott volna, mint az utolsó. Mi úgy hittük, hogy mi kergettük Toulonba, mert habár vak vagyok, jól láttam hajóinak vízvonalát, a mikor derékvitorláit felgöngyöltette és Cepé alá menekült.²⁰ Hanem azon időtől, a mikor ő Hawker kapitánynyal az *Isis*-en találkozott, sohasem hallottam, hogy egy hazudozó kérkedőnél másként cselekedett volna. Megvetés a legjobb bánásmód az ily nyomorulttal szemben“. Megvetése daczára, a francziáknak szemtelensége mégis bosszantotta. Fivérének ezt írja: „Bizonyára láttad Latouche levelét; hogy hogyan üzött engem és hogy futottam. Megtartom, és ha megfogom, Istenemre mondom, megetetem vele!“

Nelson, a ki azt szokta volt mondani, hogy ten-

geri dolgokban semmi sem lehetetlen és semmi sem valószínűtlen, annál inkább tartott tőle, hogy ez a francia ki fogja játszani örökösét, mert oly nagyon óhajtotta, hogy őt elfogja és megeteti vele hazug levelét egy vajás kenyéren. Latouche azonban más-kép sikamlott ki kezéből. Meghalt és pedig a francia újságok szerint annak folytán, hogy oly gyakran ment fel a Cepén felállított jelzőállomásra, hogy az angol flottát megfigyelje. „Mindig mondtam, hogy ez lesz halála“, mondá Nelson. „Ha kijött volna, hogy velem megverekedjék, legalább tíz évvel meghosszabbította volna életét“. Arról a türelemről, a melylyel Toulon előtt örökölt, joggal úgy beszélt, mint oly kitartás-ról a tengeren, melyet még sohasem multak felül. 1803 májustól 1805 augusztus haváig ő maga csak háromszor ment ki hajójából; mind a három ízben a király szolgálatában történt és távolléte egyik esetben sem tartott tovább egy óránál. Az idő oly szokatlanul viharos volt, hogy azt mondta, úgy látszik a Földközi-tenger egészen megváltozott. Szabályul tartotta: nem küzdeni az ellenszelekkel, hanem vagy futni délfelé, hogy azok erejét elkerülje, vagy pedig mind a vitorlákat felgöngyölíteni,²¹ hogy a hajók minél nyugodtabbak lehessenek. Az embereknek, habár azt mondta, hogy hús és vér ezt alig bírja elviselni, folyvást jó volt egészségi állapotuk, a mit annak tulajdonított, hogy bőven voltak ellátva citrommal és hagymával. Magára nézve azt tartotta, hogy csak addig bírja még kiállni, míg a csatán túl nem lesz. Remélte, hogy egy csatát még fog vívhatni. „Azonban“, mondá, „bármilyen történjék, dicső pályát futottam meg“. Félt a megvakulástól és ez volt az egyetlen szerencsétlenség, melyre boldogtalanság nélkül nem

tudott gondolni. Sokkal aggasztóbb jelenségekre, kevesebb aggodalommal nézett, úgy irván le saját „összeroncsolt tetemét“ mint olyant, mely valamennyi közt az egész hajórajon a legrosszabb állapotban volt és mondá: „Éreztem, hogy a vér a fejem bal oldalába felfutott és hogy azon perczben, a melyben elborítja agyamat, elalszom“. A flotta rosszabb állapotban volt mint az emberek, de a mikor összehasonlította az ellenségével, igazi angol érzelemmel tette. „A francia hajóraj“, mondá ő egyik levelében, „tegnapteljesdiszben volt és oly szép, a milyen széppé azt festék csak teheti; hanem, hogy mikor fog elvitorlázni, vagy hogy hová fog menni, nagy szomorúságomra, előttem, titok. A mi viharrongálta hajóink, nem aggódom e miatt, kásává fogják majd verni“.

Végre kitört a háború Nagybritannia és Spanyolország között. Amaz országnak, melynek nyomorult kormánya Franciaország szolgájává tette, megint az volt a sorsa, hogy kútforrásait és vérét egy áruló szövetséges céljaira vesztegeti. Közvetlen okul a háborúra négy állami pénzzel terhelt hajónak az angolok által történt elfoglalása szolgált. A rendszabály magában véve teljesen igazságos volt, mivel ezen pénzek Franciaország segélyezésére voltak szánva; de a kísérő körülmények ép oly szerencsétlenek, mint előre nem látottak voltak. Négy fregátát küldtek azok elfogására. Hasonló erővel találkoztak. Az elletnállás tehát becsületkérdés volt a spanyolok részéről; egyik hajójuk csakhamar légbe repült mindenestől. Ha erősebb hadosztályt küldtek volna, akkor ezen sajnálatos catastrophának elejét lehetett volna venni, ez oly szerencsétlenség volt, mely nem idézett elő több méltatlankodást Spanyolországban, mint fájdalom.

mat azokban, a kik annak önkéntelen eszközei voltak és magában az angol kormányban, az angol népben. Ez a szerencsétlenség október 5-én²² történt és Nelson csak az arra következő hó 12-én értesült róla.

A spanyol háború kitörése neki nem kevés bosszúságra szolgáltatott okot. Ezen háborúról bátran fel lehetett tenni, hogy a Földközi-tengeren működő hajóraj tisztjeit bőségesen meg fogja gazdagítani és megjutalmazni azon szigorú és pihenés nélküli szolgálattért, a melyet oly hosszú időn át teljesítettek. De ezen aratástól meg voltak fosztva, mert Sir John Orde külön kis hadosztálylyal önálló parancsnoksággal Cádiz-ba küldetett. Nelson érzéseit sohasem sértették meg oly mélyen, mint ez alkalommal. „Gondoltam“, írta megbotránkozásának első felhevülésében, „képzelttem, (vagy csak álom, hiú álom volt?) de mégis, megvallom, igenis *képzelttem*, hogy tettem szolgálatokat hazámnak és így bánnak el velem! És milyen körülmények közt és mily czélzatos súlyosbírással! De mégis, ha jól ismerem, saját gondolataimat, nem magamért, nem a magam érdekeiért főleg, érzem a döfést, a csalatkozást is. Nem! Derék tisztjeimért, a nemes gondolkozású barátaim és bajtársaimért. Ily vitéz társak! Ily testvérsereg! Keblem feszül, ha rájuk gondolok!“

A háború Spanyolország és Anglia közt most már megüzentetett és január 18-án²³ a touloni hajóraj, melyhez most a spanyolok mint szövetségesek csatlakoztak, a tengerre ereszkedett. Nelson Szardinia partjával szemben horgonyzott, ott a hol a Maddaléna szigetek a világ egyik legszebb kikötőjét képezik, midőn 29-kén, három órakor délután az *Active* és

Seahorse fregáták meghozták e rég óhajtott hírt. Az ellenséghez tíz órakor a megelőzőtt éjjelen közel voltak, hanem mintegy négy óra multával szem elől veszítettek. A hajóraj azonnal felvonta horgonyait ²⁴ és útnak indult. ²⁵ Este hatkor áthaladt a Biche ²⁶ és Szardinia közti szoroson, a mely út oly szűk, hogy csak egy hajó haladhatott rajta keresztül egyszerre, mindegyik követvén egymásután a másiknak hátulsó lámpáit. Az ellenség hol állásáról, a mikor utoljára látták, azt következtették, hogy okvetlenül Szardinia déli végét fogja megkerülni.

Másnap reggel a „csatára készülj“ jelző vonatott fel. Azonban igen rossz idő következett be, a mely megakadályozta az egyik flottát szándéka kivitelében, a másikat pedig az ellenség üzésében. Nelson mintegy tíz napig kerüldözött ²⁷ a szardiniái vizeken a nélkül, hogy egyéb értesítést nyerhetett volna az ellenségről, mint azt, hogy egyik hajója letört árboczokkal tért be Ajaccióba. Nelson látván, hogy Szardinia, Nápoly és Szicilia biztonságban van és gondolván, hogy Egyptom a francziák rendeltetése, tehát Egyptom felé vette útját. A reményeiben való csalódás s az a régi fájdalom, a melyet a francziáknak ugyanazon tengereken keresztül való előbbeni üzése alkalmával érzett, most megújult; hanem, míg Nelson ez aggodalmakat és sajnó érzelmeket átszenvedte, mégis ugyanazon bizalom vigasztalta, mint az előbbi alkalommal, hogy habár ítéletében csalatkozhatik, mindenkép alapos okai voltak ily feltevésre. „Nem kérttem tanácsot senkitől“, írja a tengernagyi hivatalnak, „ennélfogva a tévedésért való kárhoztatás kizárólag engem terhel. Senkinek sem engedtem volna, hogy dicsőségemnek csak egy atomját is elvegye tőlem,

ha utolérhettem volna a francia hajórajt, de nem is kívánom, hogy bárki is osztozzék felelősségemben. Mind az enyém, akár igazam van, akár nincs“. Azután előadja azon okokat, a melyek alapján cselekedett s hozzáteszi: „A bánat e pillanatában is úgy érzem, hogy helyesen cselekedtem“. Ugyanazon szellemben írt Sir Alexander Ballnak: „Ha visszagondolok minden körülményre, helyeslem, ha más nem is, viselkedésemet“.

Nelson erre Malta felé vitorlázott és Nápolyból azon hírt nyerte, hogy miután egy vihar által szétszórattak, a francziák visszatértek Toulonba. Ugyanonnán arról is értesült, hogy nyergeket és puskákat nagy számban rakodtak és ez a körülmény csak megerősítette azon hitében, hogy Egyptom volt rendeltetésük. Hogy a viharok következtében tértek vissza Toulonba, vigasztaló tudatot ébresztett föl benne a brit fensőbbiségről. „Ezen urak“, mondá, „nincsenek hozzászokva egy lyon-öbli viharhoz; mi daczoltunk velők huszonegy hónapon át, a nélkül, hogy egy vitorlafát veszítettünk volna“. Mindazonáltal őt, a ki oly gyakran birt szembeszállni e viharokkal, a viharok most, habár nem is győzték le, de boszantólag megakadályozták és feltartóztatták; február 27-én kénytelen volt Pullában kikötni, a cagliari öbölben.

Január 21-től kezdve a hajóraj csatára való készültségben maradt a nélkül, hogy csak egy választófalat ²⁸ is felállítottak volna sem éjjel, sem nappal. Azért vetett ott horgonyt, hogy szélmenti irányba ne hajtasék. Mihelyt az idő enyhült, újra tengerre ereszkedett; és miután ismét kerüldözve ellenkező szelekkel megküzdött, egy új vihar ²⁹ arra kényszerítette, hogy márczius 8-án Pálma öblében ³⁰ horgonyt vessen. Ezt

találkozó helyül jelölte ki; tudta, hogy a francia csapatok még mindig a hajókon voltak és azt óhajtván velök elhitetni, hogy ő a spanyol partokon állomásozik, Barcelona előtt jelent meg e czélból. A hónap vége felé attól kezdett tartani, hogy az expedíció tervével felhagytak s még egyszer régi állomására Toulon felé elvitorlázván, ápril 4-én a *Phoebé*-vel találkozott, a melytől megtudta, hogy Villeneuve márczius utolsó napján tizenegy sorhajóval, két fregatával és két briggel elvitorlázott. Mikor utoljára látták, Afrika partja felé vitorláztak. Nelson előbb a Szardínia és a Berber part közti csatornát foglalta el hajóival,³¹ hogy meggyőződjék arról, ha vajjon Villeneuve nem követte-e ugyanazon útirányt Egyiptomba, mint Gantheaume tette ő előtte, mikor megkísérelte erősítéseket oda vinni. Miután bizonyosságot szerzett magának erről, 7-én Palermo felé vette útját, nehogy a francziák Korzika északi oldalát megkerülve, keresztül törjenek és minden irányba czirkálókat küldött. Tizenegyedikén már meggyőződött, hogy nem mentek le a Földközi-tengerre és fregátákat küldött Gibraltárba, Lissabonba és Cornwallis tengernagyhoz, a ki a Brest előtt czirkáló hajóraj parancsnoka volt; nyugotfelé törekedett jutni, nyugoti szelek ellen küzdve. Öt nap után egy semleges hajótól megtudta, hogy a francziákat 7-én de Gata fok³² közelében látták. Nem-sokára reá bizonyos hirt kapott arról, hogy a reá következő napon a gibraltári szoroson haladtak keresztül; és Nelson azon gondolatra, hogy már félútjában lehetnek akár Irlandia, akár Jamaika felé, felkiáltott: szerencsétlen vagyok. De mégis némileg megvigasztalódott, meg-gondolván, hogy ébersége tette lehetetlenné nekik, hogy bármi vállalatához fogjanak a Földközi-tengeren.

Nyolcz nappal azután, hogy ezen biztos értesülést vette, lelki állapotát ily megható módon írja le Malta kormányzójához irt levelében: „Jó szerencsém, kedves Ball-om, úgy látszik, elhagyott engem. Nem tudok kedvező szélhez, még csak oldalszélhez sem jutni.³³ Holt szélcsőnd! Holt szélcsőnd! Hanem szilárdan áll lelkemben az elhatározás, hogy mit fogok tenni, ha elhagyom a szorost, ha addig nem tudok még semmi határozottat az ellenség rendeltetéséről. Azt hiszem, hogy ez a balszerencsém nem sokára meg fog engem ölni; hanem miután ez a megfeszített cselekvés ideje, nem szabad magamat a csüggedésnek átengednem, bármik legyenek is érzeményeim.“

Minden lehető erőmegfeszítés daczára és a brit tengerészet minden buzgósága és minden ügyessége mellett is, nem tudott ápril 30-nál előbb Gibraltár szemhatáráig eljutni és ekkor is oly ellenkező volt a szél, hogy lehetetlen volt a szoroson³⁴ keresztül vitorlázni. Tehát a berber parton a Mazari öbölben vetett horgonyt; élelmet Tetuánból szerzett be; és mikor végre 5-kén keleti szél keletkezett, újra útra kelt azon reményben, hogy Sir John Ordetól, a ki a parancsnok volt Cadix közelében, vagy Lisszabonból hírt vesz az ellenségről. „Ha semmit sem hallunk róluk“, írja a tengernagyi hivatalnak, „valószínűleg azt fogom gondolni, hogy a róluk elterjedt azon hír, mikép czéljuk Nyugot-India, igaz és ez esetben kötelességemnek tartom őket oda követni; vagy akár az ellenlábасokhoz, ha azt hinném, hogy az a rendeltetésük.“ Azon időben, a mikor magát elhatározta, a hajóraj főorvosa utasította őt, hogy térjen vissza Angliába, mielőtt a forró hónapok bekövetkeznek.

Nelson megalkotta véleményét az ellen térvéről s

ahhoz képest készített tervet Ekkor Campbell Donald, a ki ez időben tengernagy volt portugál szolgálatban, ugyanazon egyén, a ki oly fontos hírt adott St. Vincent grófnak ama hajóraj mozdulatairól, a melytől czímét nyerte, most másodszor igen időszerű és fontos hírt szolgáltatott hazája lobogójának. Elment a *Victory* födélzetére és közölte Nelsonnal, hogy biztos tudomása van róla, hogy az egyesült spanyol és francia hajórajoknak rendeltetése Nyugot-India. Ez időig minden kedvezett az ellenségnek. Mig a brit parancsnok kénytelen volt erős déli és nyugoti viharokkal küzdeni, addig nekik a legkivánatosabb észak-keleti szeleik voltak és kilencz nap alatt megtették, a mire neki egy hónap kellett. Villeneuve azt találván, hogy a spanyolok Carthagénában nem voltak oly készülségben, hogy hozzácsatlakozhassanak, nem mert várakozni, hanem sietett Cadixba. Sir John Orde szükségkép visszavonult közeledésére. Gravina tengernagy hat spanyol és két francia sorhajóval csatlakozott Villeneuvehez és egy percznyi időmulasztás nélkül továbbvitorláztak. Mintegy háromezer francia és ezerötyszáz spanyol katona volt a hajókon; hatszáz ember várakozott rájuk Martiniqueben és ezer Guadeloupeban. Lauristan tábornok volt a vezérük. Az egyesült hajóraj most tizennyolcz sorhajóból, hat negyvennégy ágyús fregátából, egy huszonhat ágyúsból, három korvetából s egy brigből állott. Később csatlakozott hozzája két egészen új sorhajó s egy negyvennégy ágyús fregáta. Nelson tiz sorhajóval és három fregátával üldözte őket. „Vegyen elő ki-ki egy-egy francziát“, mondá kapitányainak, „és hagyják nekem a spanyolokat. A mikor én lehuzatom a lobogómat, akkor önök is tehetik, de nem előbb.“

Az ellenségnek harminczöt napnyi előnye volt, hanem ő arra számított, hogy erőfeszítéseivel nyolcz vagy tiz napot fog rajtuk nyerni. Május 15-én Madeira mellett haladt el és június 4-én elérte Barbados szigetét,³⁵ a hová sürgönyöket előre küldött volt. Ott találta Cochrane tengernagyot két hajóval; egy része az ama tengereken Jamaikában állomásozó hajórajunknak volt. Hirt is kapott itt, hogy az egyesült hajórajt huszonnyolczadikán Sta Luciánál³⁶ látták délfelé haladva és hogy Tobago meg Trinidad lenne céljuk. Ezt Nelson kétségbe vonta, de magára maradt véleményével és midőn engedett, ezt e jós szavakkal tevő: „Ha az önök értesítése hamis, elveszítették velem a a franczia hajórajt“. Sir Myers Vilmos felajánlotta, hogy kész kétezer emberével hajóra szállni; fölvtették őket és a következő reggel Tobago-ba vitorláztak. Itt egy véletlen eset megerősítette a hamis hirt, mely akár szándékosan, akár tévedésből hamis nyomra vezette őt. Egy tobagói kereskedő, t. i. a ki az általános riadalomban nem tudta, ha vajjon ellenség-e vagy barát ez a hajóraj, egy sónert küldött ki hirhozásra és arra, hogy jelzés által tudósítsa. Úgy esett, hogy az általa választott jelzés ugyanazonos volt a Shipley mérnökkari ezredes által választottal, a mely jelzendő volt, hogy az ellenség Trinidadban van, és miután ez estefelé történt, nem volt alkalom a tévedés fölfedezésére. Körülbelül ugyanekkor találkoztak egy amerikai briggel, a melynek parancsnoka azon hajlama folytán, hogy az angolokat minden áron megcsalja, a francziákat pedig támogassa, (mely földieinél oly általános volt), biztosította őt, hogy néhány nappal ezelőtt Granada mellett találkozott a francziákkal, hajóján is voltak és Trinidad

öblei felé vették útjokat. Ez újabb hír minden kételyt eloszlatott. Hajnalkor jel adatott a csatára való el-
készültségre és 7-kén³⁷ Nelson a Paria³⁸ öbölbe tért
be, remélvén és elvárván, hogy az Orinoco torkola-
tát oly híressé fogja tenni a brit haditengerészet év-
könyveiben, mint a Nilusét. De itt semmi ellenség
sem akadt, és rájöttek, miszerint a véletlenség és csaló-
dás egyesültek, hogy őt ily messze szél alatti irányban
elcsalják, úgy hogy minden más hajórajnak kevés re-
ménye lehetett volna Granada felé szélfelőli irányba
evezni. Nelson mindazonáltal soha felül nem mult ügyes-
séggel és erőmegfeszítéssel neki tartott a szigetnek.³⁹

Útközben hirt kapott, hogy az egyesült hajóraj,
miután elfoglalta Diamond Rochot,⁴⁰ akkor t. i. 4-kén
Martiniquenél volt s hogy az éjjel Granadába vitor-
láztak, hogy azt megtámadják. Kilenczedikén Nelson
megjelent e sziget előtt s ott arról értesült, hogy
azelőtt való napon Antigua mellett annak szél alatti
oldalán haladtak el és magukkal vittek egy haza felé
törekedő kereskedelmi hajórajt. Ha nem kapta volna
ama hamis értesítést, a mely miatt kénytelen volt
meggyőződése ellenére cselekedni, épen akkor érke-
zett volna Port Royalhoz,⁴¹ a mikor azok azt elhagy-
ták s a csatát ugyanazon helyen vívták volna, a hol
Radney megverte De Grasset. Boszankodásában vissza-
emlékezett erre; hanem a gyarmatokat megmentette,
valamint kétszáznál több Európa részére rakodott
hajót, a melyek különben az ellenség kezeibe estek
volna, és azon elégtétele is volt, hogy magában
a nevétől való félelem elegendő volt ezt eredmé-
nyezni és megfutamítani az egyesült hajórajt, mely-
nek ereje majdnem kétszer akkora volt, mint azé, a
mely elől megfutamodott.

Meg volt arról győződve, hogy Európába tértek vissza és 13-kán ő is Európa felé vette útját üldözésükre, minekutána előbb a szárazföldi csapatokat Antiguában ismét kiszállította, és magával vitte a 74 ágyús *Spartiate*-ot; egyedül ezzel növekedett meg hadosztálya, a melylyel az annyival számosabb hajórajt kergette. Öt nappal később az *Amazon* azon hirt hozta, hogy egy sónerrel találkozott, a mely 15-kén este látta volt őket északfelé vitorlázva, mint egy nyolczvanhét mérföld távolságban, becslése szerint.

Nelson naplója ez időről mutatja akkori nagy izgatottságát és örökös mindent megfigyelő éberségét. — „Június 21-én, éjféli. — Majdnem szélsőnd; láttam három palánkot, a melyek valószínűleg a francia hajórajtól valók. Nagyon nyomorultnak érzem magamat; a mi elég nagy esztelenség.“ Június 17-kén St. Vincent fok közelébe érkezett és Gibraltárnak tartott. Június 18-án naplója szerint: „Spartelfok ⁴² a láthatáron, de nem a francia flotta, semmi értesülésem róluk. Milyen levertté tesz engem, de nem tudok segíteni magamon.“ Másnap Gibraltárban vetett horgonyt és 20-án mondja: „Először mentem partra 1803. június 16-ka óta és azon időtől fogva, hogy nem tettem ki a lábamat a *Victory*-ről, két év mult el tiz nap hián.“

Itt megbeszélte a dolgokat régi barátjával, Collingwooddal, a kit, miután Angliában az egyesült hajórajnak eltűnését s azt, hogy Nelson üldözi őket, megtudták, egy hajóosztálylyal biztak meg és ki Cadix közelében foglalt állást. Ő úgy vélekedett, hogy az ellenség igazi célja Irland. Továbbá, hogy most fel fogják szabadítani a Ferolba ⁴³ megvonult hajóosztályt, a melyet Sir Robert Calder körülzárolt, és magukhoz fogják vonni a Rochefort-ben levő hajókat is, aztán

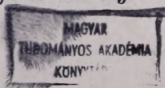
harminczhárom vagy harmincznégy sorhajóval Ushant⁴⁴ előtt fognak megjelenni, a hol majd a bresti hajóraj is csatlakozni fog hozzájuk. E nagy erővel, vélekedett ő, aztán Irlandba fognak vitorlázni, mely igazi célja és tárgya hadnőveleteiknek. Futásuk Nyugot-Indiába, gondolá ő, csak arra való, hogy Nelson hadieréjét eltávolítsák, mely nagy akadályára volt vállaltuknak.

Collingwoodnak nagy politikai éleslátása volt. Eddig azonban csak sejtelmekkel bírtak az ellenség szándékáról és miután Nelson Tetuánban élelmiszerekkel és vízzel ellátta magát, 24-én Ceuta felé vitorlázott, még mindig nem értesült, hogy merre vette útját Villeneuve. Másnap értesült, hogy a *Curieux* brigget 19-én észak felé vitorlázva látták. Nelson tehát a St. Vincent fok felé vitorlázott, inkább csak kerülözve, hogy hirt kaphasson, mintsem hogy tudta volna, merre induljon. Itt oly eset történt, mely minden az igazi történelemben előfordult esetnél jobban hasonlít az éleseszűség azon ötletszerű példáihoz, melyeket Voltaire Zadig-jában a keletiekről beszél. Fregátaink egyike megszólított egy amerikait, a ki az Azor szigetekről kissé nyugotra, egy felfegyverzett hajóval találkozott.

Egy árboczeit elvesztett és legénységétől elhagyott kalóznak látszott lenni, melyet egy másik hajó elfoglalt és felgyújtott, de a melyből a tűz kialudt. A kabinban egy hajónaplót és néhány matrózzubonyt találtak és ezeket elhozták Nelsonnak. A hajónapló e szavakkal végződött: „Két nagy hajót látni nyugot-észak-nyugot felé“. E szavakból ő azt következtette, hogy az a hajó egy a nyugoti szigetek közelében czirkáló angol kalóz volt. De a könyvben egy darab

számokkal beírt piszkos papirost találtak. Nelson, mi-
helyt meglátta, azt a megjegyzést tette, hogy azokat
a számokat egy francia írta, és miután egy darabig
tanulmányozta, mondá: „Megtudom magyarázni az
egészet. A zubonyok francia gyártmány, ez azt bizo-
nyítja, hogy a kalózhajó az ellenség birtokában volt.
Üzték, s ama két hajó, a mely nyugot-észak-nyugaton
látható volt, elfogta. A zsákmánymester, mikor a hajó
födélzetére ment, siettében elfeledte magával vinni a
hajó földrajzi hollétét megállapító számítást; ⁴⁵ a hajó-
naplóban nincs meg és a piszkos papiroson az út ki-
számítása található azon napok óta, a mióta a kalóz el-
hagyta Corvót, ⁴⁶ s még egy ki nem számított úthossz;
úgy hiszem, az az úthossz, a mikor üzték, töreked-
vén a hajó hollétét visszaszámítás útján megállá-
pítani. Azt vélem, hogy valamely hibás hedergés
folytán az egyik ellenséges hajó rátört és letörte
árboczeit. Nem akarván időt veszteni (mert meg-
győződéseim szerint ez a két hajó a francia hajóraj
elővédje volt), és azt híven, hogy sarkukban vagyunk,
felgyújtották a hajót és sietve elhagyták. Ha ez a
magyarázat helyes, ebből azt következtetem, hogy to-
vább mentek észak felé és én is tovább észak felé
fogom őket követni“. Ez irányban vitorlázott tehát
tovább, de most is siker nélkül.

Folyton kitartva, és folyton csalódva, vissza-
tért Cadix közelébe, hogy megbizonyosodjék, hogy
ott nincsenek, azután átszelte a biscay-i öblöt és
végre, utolsó reménykép, Irlandia észak-nyugati partja
felé vette irányát, mignem augusztus 12-én, küzdve
ellenkező szelekkel, azt hallotta, hogy ott nem lát-
ták őket. Ekkép minden reménye meghiusult; oly
üldözés után, melynek kiterjedésre, gyorsaságra és

kitartásra nézve nem ismerünk párját, legjobbnak vélte, ha hajócsapatjával megerősíti a csatorna-hajórajt, nehogy az ellenség, a mitől Collingwood tartott, összes egyesült erejével Brest felé hatoljon. 15-kén Quessant előtt Cornwallis tengernagyhoz csatlakozott. Még mindig nem volt semmi hír az ellenségről, és ugyanazon este parancsot kapott, hogy a *Victory*-val és *Superb*-bel Portsmouthba menjen.

KILENCZEDIK FEJEZET.

Sir Calder Róbert csatája. — Villeneuve hajórajja Cadixba megy. — Nelson működését általánosan helyeslik. — Hogyan folyt élete Mertonban. — Az egyesült hajóraj iránti aggodalmai. — Felajánlja szolgálatát és újra kinevezik parancsnoknak a Földközi-tengeren. — Elutazása Portsmouthból. — A nép hozzá való szeretetének nyilvánulása. — Megérkezik Cadix elé. — Hogyan fogadja őt a hajóraj. — Villeneuve tengerre ereszkedik. Nelson támadó terve. — Utolsó kérelme lady Hamilton érdekében. — Villeneuve helyes intézkedései. — Nelson híres jelzése. — A trafalgari csata. — Áttöri az ellenség vonalát. — Nelson halálos sebet kap. — Utolsó perczei. — A Redoutable elfoglalása, a melyről a végzetes lövés történt. — A csata eredményei. — Nelson emlékének szentelt megtisztelések. —

Zárszó.

Portsmouthban végre Nelson hírt kapott az egyesült hajórajról. Sir Calder Róbert, a kit a végből küldtek ki, hogy visszatérésüket elvágja, július 22-kén találkozott velük Finisterre foknál ¹ hatvan tengeri mérföldnyire nyugatfelé; húsz sorhajóból, három ötvenágyús hajóból, öt fregatából és két brigből állt erejük; az övé tizenöt sorhajóból, két fregatából, egy kutter s egy luggerből. Négy órai csata után elfogott egy nyolczvannégy s egy hatvannégy ágyús hajót, s aztán szükségesnek tartotta hajóosztályát megállítani, hogy a zsákmányhajókat biztosítsák. A két ellenséges hajóraj egymástól látótávolságban maradt egészen 26-káig, midőn az ellenség továbbvitorlázott. Két hajónak elfogását, annyival erősebb ellenségtől

nem csekély győzelemnek tekintették volna néhány évvel előbb, de Nelson újabb korszakot kezdett tengerészeti történelmünkben, és a nemzet úgy érzett e csata iránt, a mint ő érzett egy némileg hasonló alkalmmal.² Sajnálták, hogy Nelson tizenegy hajójával nem volt Sir Calder Róbert helyében; a nép csalatkozását általánosan és hangosan fejezte ki.

Habár saját reményei meghiusultak, Nelsonnak mégis megvolt az a nagy elégtétele, hogy tudta, hogy ítéletét soha sem hagyták helyben hangosabban, és hogy hazájának lényeges szolgálatot teljesített azzal, hogy elűzte az ellenséget, azon szigetekről, a hol várakozásuk szerint nem lehetett oly erő, a mely ellentállhatott volna neki. A nyugot-indiai kereskedők Londonban, mint a kik e tettnek legközvetlenebbül vették hasznát, küldöttségileg fejezték ki hálájukat nagy és czélszerű fáradozásaiért.

Mostanában az volt a szándéka, hogy egy kis ideig kipiheni magát nehéz munkájától és új erőt gyűjt szeretettjei társaságában annyi fáradozás és gond után. Minden holmiját felhozatta a *Victory*-ről és mostani házában meg is találta mindazon örömet, a melyet remélt. De nem sok nap mult el, a mikor Blackwood kapitány, a ki jelentéseket vitt Londonba, reggel öt órakor felkereste őt. Nelson, a ki már fel volt öltözve, a mint megpillantotta, felkiáltott: „Bizonyos vagyok róla, hogy hírt hoz nekem a francia és spanyol hajórajról! Úgy látom, hogy mégis csak meg kell vernem őket!“ Ők a Sir Calder Róberttel való eldöntetlenül maradt csata után, Vigóban³ kijavították hajóikat; azután Ferrolba mentek, kihozták onnan az ottani hajórajt s azzal együtt bántatlanul Cadixba futottak be. „Bizhatik benne,

Blockwood,“ mondá ismételten, „hogy mégis csak el kell vernem a port Villeneuve-ön“. De mikor Blackwood elhagyta, nem volt bátorsága elhatározását lady Hamiltonnal és nővéreivel közölni és elűzni igyekezett ezt a gondolatot. „Eleget tett már“, mondá, „fusson a hír szekere után, a ki még rajta akar ülni!“ De arcza meghazudtolta ajkait, és a mint a kert egyik ösvényén fel- és lejár, a melyet ő hátulsó földélnetnek nevezett el, lady Hamilton hozzá közeledt és mondá neki, hogy látja, hogy nyugtalan. Ő mosolyogva mondá: „Nem, ő oly boldog, a mint csak lehet; körül van véve családjától, egészsége jobb mióta a parton van és egy batkát sem adna érte, hogy a királyt bácsijának nevezhesse“. Lady Hamilton azt felelte, nem hiszi ezt: ő tudja, hogy sóvárog az egyesült hajórajjal találkozni, hogy a magáénak tekinti azt, hogy boldogtalan lenne, ha más végezné az ügyet, és hogy joga is van hozzá, mint két évig tartott öröködésének és kemény üzésének árához és jutalmához. „Nelson“, mondá, „bármennyire fogjuk is siratni távollétét, ajánlja fel szolgálatát; el fogják fogadni, és ön szíve nyugalma szerzi meg magának; dicső győzelmet fog nyerni; azután térjen ide vissza és legyen boldog“. Könnyes szemekkel nézett reá: „Bátor Emma! Jó Emma! Ha több Emma lenne, több Nelson is lenne“.⁴

Szolgálatát ép oly készséggel fogadták el, mint a milyennel felajálta és lord Barham⁵ átadta neki a tengerészeti névjegyzéket, s felszólította, válassza ki magának a tiszteket. „Válasszon ön, lordom“, válaszolt ő; „ugyanazon szellem élteti az egész kart; nem is választhat rosszul“. Lord Barham azután azt kívánta tőle, mondja meg, mely hajókat és hányat

kiván még azon hajóraj szaporítására, melynek parancsnoka lesz és hozzátevő, hogy követni fogják a mint egyenkint föl lesznek szerelve. Soha kinevezés nem felelt meg annyira az egész nemzet ítéletének és érzelmeinek.⁶ A nemzet, ép úgy mint lady Hamilton, úgy vélekedett, hogy az egyesült hajóraj megsemmisítését, csak is Nelsonra kell bízni, hogy ő, a ki

A tengerövezte földgömböt félig megkerülve
Üzte a csalfa frank nyomát*)

ő szedje gyümölcsét is a hajtóvadászatnak, a melyet oly kitartással folytatott.

Szünetet nem ismerő erőfeszítéssel dolgoztak az általa kiválasztott hajók felszerelésén és különösen a *Victory* kijavításán, a mely hivatva volt még egyszer lobogóját hordozni. Mielőtt Londont elhagyta, meglátogatta bútorasztalosát, a kinél a Hallowell neki ajánlódotta koporsó letéteményezve volt és utasította, hogy a koporsó történetét véssesse be födelére, mondván, nagyon valószínű, hogy szüksége lesz rá visszatértekor. Egy fivéréhez közvetlenül hazatérte után írt levelében ezt mondta: „Ne beszéljünk Sir Calder Róbert csatájáról. Az én kicsi hajócsapatommal talán annyit sem végeztem volna. Ha én találkoztam volna velök, talán ma már lord lennél,⁷ mielőtt azt óhajtanám, mert tudom, szándékuk volt a *Victory*-t teljes erővel megrohanni“.

*) Trafalgari dalok:

Half around the sea-girt ball,
The hunter of, the recreant Gaul.

Nelson egykor komor megelégedéssel tekintett halála eshetőségére. Ez akkor volt, mikor neje szemrehányásaitól és atyja visszatetszésétől tartott. Érzéseinek mostani állapotát kifejezte magán-naplójában ezen szavakkal: „Péntek este (szept. 13-án) féltizenegykor elutaztam kedves Mertonomból, ott hagytam hátra mindent, a mi drága nekem e világon, hogy királyomnak és hazámnak szolgáljak. Engedje a nagy Isten, a kit imádok, hogy hazám várakozásának megfelelhessenek! És ha neki úgy tetszik, hogy visszatérhessek, sohasem fogok megszűnni hálálkodni kegyének trónja előtt. Ha pedig az ő szent akarata az, hogy életem fonala elmeteszessék, a legnagyobb megadással meghajlok előtte, bizván abban, hogy megfogja védelmezni azokat, a kiket annyira szeretek s a kiket hátra kell hagynom. Legyen meg az ő akarata. Ámen! Ámen! Ámen!”

Másnap korán reggel Portsmouthba érkezett és elvégezvén dolgait a parton, hogy a népsokaságot kikerülje, egy mellékutczán igyekezett a part felé; mindazonáltal, nagy néptömeg gyult össze, előre tolakodtak, hogy arczát megláthassák; sokan könyeztek, sokan letérdeltek előtte és megáldották a mint elment mellettök. Angliának sok hőse volt, de egy sem bírta honfitársainak szeretetét annyira, mint Nelson. Mindenki tudta róla, hogy szive ép oly emberszerető, mint bátor volt; hogy természetéből hiányzott az önzés és kapzsiság legkisebb vegyitéke is; tudta, hogy tökéletes és teljes odaadással szolgálta hazáját, teljes szívéből, teljes lelkéből és teljes erejéből; és azért szerették őt ép oly igazán s ép oly forrón a mint ő szerette Angliát. A mellvéd falhoz tolultak, hogy utána nézzenek, mikor csónakja elindult, és ő lelkesedésük nyil-

vánításait kalapja lengetésével viszonozta. Az őrszemek, a kik megkisérelték őket távoltartani azon helytől, a tömeg közé kerültek, és egy tiszt, a ki az ily alkalomnál nem nagyon okos parancsot adta ki, hogy a tömeget szuronynyal kergessék vissza, csakhamar kénytelen volt visszavonulni; mert a nép semmi áron nem akarta magát megakadályoztatni abban, hogy szemeivel kísérhesse az utolsó perczig a hőst, Anglia szeretett hőjét.

Szeptember 29-én, születése napján,⁸ érkezett Cadix elé. Attól tartván, hogy az ellenség, ha megtudja erejét, nem fog merni a tengerre ereszkedni, a szárazföld látókörétől távol tartotta magát, Collingwoodnak⁹ meghagyta, hogy ne tétessen üdvözlő lövéseket és ne vonasson fel lobogókat; Gibraltárba pedig írt, hogy a hajórajnak erejét ne tegyék közzé a hivatalos lapban. Fogadtatása a Földközi-tengeren ép oly megörvendeztető volt, mint honfitársainak bucsúja Portsmouthban; a tisztok, a kik hajójára jöttek, hogy üdvözljék, megfélelkeztek parancsnoki rangjáról örömlükben, hogy ismét láthatták.

Megérkezése napján Villeneuve parancsot kapott, hogy a legelső alkalommal a tengerre induljon. Villeneuve azonban habozott, miután megtudta, hogy Nelson ismét átvette a parancsnokságot. Haditanácsot hívott egybe, a mely azt határozta, hogy nem tanácsos Cadix-ot elhagyni, hacsak alaposan meg nem győződhetnek, hogy erejük egy harmadrésszel nagyobb a britekénél. A mi országunkban a rendszabályok titokban tartása ritkán vihető keresztül és ritkán is kísérlik meg. Ez esetben azonban Nelson elővigyázatossága és a tengernagyi hivatal bölcs rendszabályainál fogva, az ellenség ez egyszer nem tudta meg a

valót; mert miután a földközi-tengeri hajóraj megerősítésére kirendelt hajókat egyenkint indították útnak, a mint azok készek voltak, összes számukat nem hozták az ujságok és megérkezésüket nem tudta meg az ellenség. De azt megtudta, hogy Louis tengernagyot, hat hajóval Gibraltárba küldték élelmszerekért és vízért. A véletlen is hozzájárult, hogy a francia tengernagy nem tudta biztosan, hogy vajon Nelson már tényleg átvette a parancsnokságot. Egy épen Angliából érkező amerikai hajó határozottan állította, hogy az merő lehetetlenség, mivel csak néhány nappal ez előtt látta volt őt Londonban és hogy azon időben nem volt annak semmi hire, hogy ő ismét tengerre fog szállni.

Az állomás, a melyet Nelson választott, mintegy ötven-hatvan mérföldnyire volt Cadixtól Sta. Maria fok közelében.¹⁰ Ily távolságban azt remélte, hogy kicsalhatja az ellenséget; e mellett kikerülte azt a veszélyt, hogy nyugoti szél kapja meg Cadix közelében és a szorosokba hajtsa őt.¹¹ A kikötő elzárását szigorúan fentartották, azon reményben, hogy az egyesült hajóraj élelemhiány folytán kénytelen lesz tengerre szállni. Ennélfogva elfogta mind a dán hajókat, a melyek élelmet vittek a francia kikötőkből azon örv alatt, hogy az dán tulajdon, az összes kis kikötőkbe Agamontétól fogva Algezirasig, a honnan partjáró csónakokban Cadixba szállították. A hatalom e helyes gyakorlása nélkül az elzárolás sikertelennek bizonyult volna a semleges lobogó illetén felhasználása mellett. Így a Franciaországból való ellátást sikeresen elvágták. Most már minden jel arra mutatott, hogy az ellenség ki fog törni; azon kilátással, hogy csakhamar döntő csapást fognak rájuk mérni,

— olyan csapást, mely minden további viaskodásnak a tengeren véget fog vetni — úgy a tisztek, mint a legénység jó kedve a legmagasabb fokra hágott. Szini előadásokat rendeztek minden este majdnem minden hajón és az „Isten tartsd meg a királyt“ hymnussal végződött minden mulatság. „Igazán hiszem“, írja Nelson egy október 6-án irt levelében, „hogy az országnak nemsokára némi költségébe fogok kerülni, vagy szobor, vagy pedig évi díj és megtisztelés alakjában; mert a legkisebb kétségem sincs az iránt, hogy nagyon kevés nap, majdnem órák mulva csatánk lesz. Senki sem biztosíthatja a sikert, hanem hogy megverekszünk velök, ha hozzájuk férkőzhetünk, azért jótállok. Minél előbb, annál jobb; nem szeretem, ha ilyen dolgok sokáig szivemen fekszenek“.

Ez időben oka volt neki aggodalomra; nem voltak neki fregátái — a hajóraj e szemei, a mint ő mindig nevezte őket. Ezek hiányának köszönhetette az ellenség röviddel ezelőtt menekülését és Bonaparte Egyptomba való megérkezését. Csak huszonhárom hajója volt, mások ugyan útban voltak, de érkezésök elkéshetett; és habár Nelson sohasem kételkedett győzelemben, ő nem csupán győzelemre áhítozott: ő az ellenséges hajórajt meg akarta semmisíteni. Egyik oldalról a Carthagenában horgonyzó hajócsapat egyesülést eszközölhetné ezen hajórajjal és a másik oldalról el lehetett várni, hogy a francziák Brestből hasonló fognak megkísérelni; mindegyik eset félelmes eshetőséget képezett az elzároló erőre nézve.

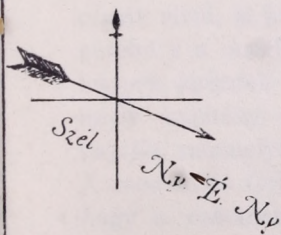
A rocheforti hajócsapat csakugyan kitört és majdhogy el nem fogta az *Agamemnont* és *L'Aimablet* útjokban a brit tengernagy megerősítésére. És

mégis Nelson ugyanez időben maga gyengítette meg hajóraját. Az a kellemetlen feladata jutott, hogy Sir Robert Caldert haza küldje, a kinek magaviseletét egy hadi törvényszék volt megvizsgálandó azon általános megalégedetlenség folytán, melyet tökéletlen győzelme miatt éreztek és kifejeztek. Sir Robert Calder és Sir John Orde voltak, Nelsonnak hite szerint, az ő egyetlen ellenségei a tengerészeti karban, a kikkel valaha birt, és azon érzékeny gyöngédségnél fogva, a mely őt jellemezte, ez még lelkiismeretesebben arra készítet, hogy Sir Robert irányában minél nagyobb tiszteletet és jóságot mutasson. Visszatartani kívánta őt a várt csata utánig, a mikor az általa esetleg tett szolgálatok és az előidézendő diadal-mámornál fogva már nem kell neki az előbbeni csatára vonatkozó vizsgálatról tartania. Azonban Sir Robert, a kinek helyzete igen kinos volt, nem akarta a vizsgálatot késleltetni, a melynek eredményétől ő teljes igazolását várta, és Nelson a helyett, hogy egy fregátán küldte volna haza, megmaradt a mellett, hogy saját kilenczven ágyús hajóján térjen haza, bárha ily hajót nehezen lehetett akkor nélkülözni. Semmi sem lehetett becsületre méltóbb, mint azon érzület, a mely őt befolyásolta, ámde ily krízisben nem lett volna neki szabad engedni.¹²

Kilenczedikén Nelson elküldte Collingwoodnak, a mit ő naplójában „Nelson-érintésnek“ ¹³ nevezett, „küldöm Önnek“, mondá, „támadási tervemet, már a mennyire ember merheti kitalálni azt a bizonytalan hadállást, a melyben az ellenséget esetleg találni fogjuk; ezt azért teszem, hogy Önt szándékaim felől teljesen felvilágosítsam és az Ön ítéletének teljes szabadságot hagyjak, hogy terveimnek mikép fog

1805. oktob. 21.

délben

Angol hajók

Ellenséges hajók

A TRAFALGARI CSATA TERVE.

sikert szerezni. Köztünk kedves Coll-om apró féltékenykedések nem foglalhatnak helyet.“

„Előttünk csak egy nagy cél lebeg, t. i., hogy megsemmisítsük ellenségeinket és hogy dicső békét vivjünk ki hazánknak. Nincs senkinek több bizalma más valakiben, mint nekem Önben és senkisé fog az ön szolgálatainak több igazságot szolgáltatni mint régi barátja, Nelson és Bronte“. Úgy rendelte, hogy a vitorlázási rend legyen egyúttal a csatarend is.¹⁴ A hajóraj két oszlopban haladjon, a legsebesebb két-fődelesek közül való nyolcz hajóból álló elővéddel. A második parancsnoknak, a kire teljesen rábízta vonalának vezetését, feladata lesz, hogy az ellenség vonalának utóvédjén, mintegy a tizenkettedik hajónál törjön keresztül, ő maga (Nelson) a középen fog keresztül haladni és az elővéd csapatjának feladata lesz a középen túl három vagy négy hajót elvágni. Ezen terv az ellenség erejéhez mérten alkalmazandó, úgy hogy mindig egy negyed részszel erősebbek legyenek mint azok, a kiket elvágna. Nelson azt mondta, hogy miután tengernagyjai és kapitányai tudják, hogy határozott szándéka komoly és döntő csatát vívni, a jelzések netaláni hiányát magok fogják pótolni s a szerint cselekedni. Ha a jelzések nem lesznek láthatók vagy nem lesznek tisztán érthetők, egyik kapitány sem fog helytelenül cselekedni, ha hajóját valamelyik ellenséges hajó oldalához állítja. A csodálatos férfiú egyik legutolsó parancsa az volt, hogy a csatában elesett vagy megsebesült minden tiszt, matróz és tengerész katonának neve és családja, mihelyt csak lehet, terjesztessék be neki, a hazafias alap elnökével való közlés végett, hogy az eset a szenvedők vagy családjaik javára tekintetbe vétethessék.

Tizenkilenczedikén mintegy féltizkor reggel, a *Mars*, a mely legközelebb volt azon hajócsapathoz, a mely az összeköttetést a part közelében őrködő fregátákkal fentartotta, ismételte azon jelzést, hogy az ellenség elindult a kikötőből.¹⁵ A szél ez időben igen gyöngye volt, felváltva élénkebb szellőkkel,¹⁶ többnyire dél-dél-nyugotról. Nelson jelzést adatott, hogy dél-keleti irányban üzőbe vegyék. Mintegy két órákor jelentették az ismétlő hajók,¹⁷ hogy az ellenség már künn van a tengeren. Az egész éjjel a brit hajóraj folytatta útját délkelet felé teljes vitorlaerővel. Napkeltekor a szorosok torkolatánál voltak, de az ellenség eltűnt szem elől. Mintegy hét órákor a fregáták egyike jelezte, hogy az ellenség észak felé vitorlázik.¹⁸ Erre a *Victory* a szél felé fordult és csakhamar reá Nelson megint északnak vitorlázott.¹⁹ Délután éles délnyugati szél fujt és az angolok tartani kezdtek tőle, hogy az ellenség kénytelen lesz a kikötőbe visszatérni.

Kevéssel naplemente előtt azonban Blackwood, az *Euryalus* parancsnoka, jelezte, hogy (az ellenség) a mint látszik, el van tökéelve nyugot felé menni. „És ezt“, mondja a tengernagy naplójában, „nem fogják megcselekedni, ha Nelson és [Bronte²⁰ meg tudja akadályozni.“ Nelson értésére adta Blackwoodnak,²¹ miszerint bizik benne, hogy az ellenséget nem fogja elveszíteni szem elől. Oly jól figyeltek, hogy minden mozdulatukat tudatták vele és miután kétszer is szél mentén fordultak meg, ebből azt következtette, hogy útjukat nyitva akarják tartani Cadix kikötőjébe és oda visszahúzódnának, ha meglátnák a brit hajórajt. Ez okból nagy gonddal került, hogy oly közel jusson, hogy az ellenség őt az éjjel meglássa. Virradatkor már tisztán lehetett látni az ellen-

séget a *Victory* födélzetéről; szoros csatarendben nyomdokvonalban volt alakulva és jobb oldalról vett széllal délnek tartott az angoloktól mintegy tizenkét mérföldnyi távolságban a szél alatti oldalon.²²

A mi hajórajunk erejét képezte: huszonhét sorhajó és négy fregáta, az övéket harminczhárom sorhajó és hét nagy fregáta. A számnál is nagyobb volt túlsúlyuk nagyság és az ágyúk súlya tekintetében. Négyezer katona volt födélzeteiken és köztük a megszereshető legjobb lövészek, sokan tiroliak, elosztva a különböző hajókon. Nem igen gyanították ez időben a tiroliak s ép oly kevéssé a spanyolok, hogy az a gonosz zsarnok,²³ a kit szolgáltak, mily iszonyokat készül hazájukra zúditani.

Kevéssel napfölkelte után Nelson feljött a födélzetre. Október 21-ke ünnep volt az ő családjában, azért, mivel azon napon az ő nagybátyja, Suckling kapitány, a *Dreadnought*-tal és két más sorhajóval egy négy sorhajóból és három fregátából álló francia hajócsapatot megfutamított. Nelson, a babonás hit azon nemével, melytől kevesen mentek egészen, egyszernél többször kifejezte azon meggyőződését, hogy ez lesz az ő csatanapja is és nagyon meg volt elégedve, hogy az ő megjövendölése immáron be fog teljesedni. A szél most nyugotról fújt — könnyű szellők, hosszú, nehéz hullámokkal.²⁴ Jeleztette, hogy két vonalban támadjanak az ellenségre. A hajóraj felvonta mind a vitorláját. Collingwood, a *Royal Sovereign*-en, vezette a tizenhárom hajóból álló szél alatti oszlopot; a *Victory* a tizennégy hajóból álló szél fölöttit. Miután látta, hogy minden rendben van, Nelson visszavonult kabinjába és a következő imát vetette papírra:

„Adjon a nagy Isten, a kit imádok, hazámnak és általában Európa javára, egy nagy és dicső győzelmet, bár ne homályosítaná azt el senkinek helytelen cselekedete és a győzelem után is emberségesség lenne a brit hajóraj legkiválóbb jellemvonása! A mi a magam személyét illeti, életemet annak ajánlom fel, a ki engem teremtett, az Ő áldása szálljon törekvéseimre, a mint hazámat hiven szolgálom! Ő neki adom át magamat és azon igazságos ügyet, a melynek megvédése rámbiztatott. Ámen, Ámen, Ámen!”²⁵

Elvégezvén imígy vallásos kötelességeit, ugyanazon naplóbejegyzéshez csatolta még a következő nevezetes iratot:

„1805 október 21-kén. Akkoron szemben az egyesült francia és spanyol hajórajjal mintegy tíz mérföldnyi távolságban.

„Miután Hamilton Emmának, az igen tiszteletre méltó Sir William Hamilton özvegyének jeles szolgálatai a legnagyobb fontossággal bírtak királyom és hazámra nézve a nélkül, hogy tudtom szerint bármi jutalomban részesült volna, akár királyunk, akár országunk részéről:

„Először is azzal, hogy meg tudta szerezni a spanyol királynak 1796-ban, fivéréhez, a nápolyi királyhoz irt levelét, melyben tudatta vele abbeli szándékát, hogy hadat fog üzenni Angliának; mely levél folytán a miniszterium parancsot adott az akkoron Sir John Jervisnek, hogy üssön rajta Spanyolország arzenáljaira vagy hajórajaira, mihelyt szerét teheti. Ha egyik sem történt meg, nem a lady Hamilton hibája; az alkalom meg volt.

„Másodszor, a parancsnokságom alatti brit hajóraj sohasem térhetett volna vissza másodszor Egyiptomba,

ha lady Hamilton a nápolyi királynéra való befolyásával ki nem eszközölte volna, hogy leveleket írjanak Syracusa kormányzójának, hogy tegyen meg mindent arra nézve, hogy a hajóraj mindennel elláttassék, ha Sziczia valamely kikötőjét fölkeresné. Befutotunk Syracusába és megkaptuk a szükséges élelmiszereket és készleteket, elmentünk Egyiptomba és megsemmisítettük a francia flottát.

„Ha én megjutalmazhattam volna e szolgálatokat, most sem folyamodnék hazámhoz; de miután ez nem volt hatalmamban, annál fogva lady Hamilton Emmát hagyatékkép bizom királyom és hazámra, hogy bőségesen ellássa, hogy rangjához képest megélhessen.

„Szintén hazám jótékonyására bizom fogadott leányomat, Nelson Thompson Horátiát; és óhajtom, hogy jövőben csak a Nelson nevet viselje.

Ezek az egyedüli kegyek, a melyeket királyom és hazámtól kérek azon perczen, a midőn harcza szállok értök. Áldja meg az Isten királyomat és hazámat és mindazokat, a kik kedvesek nekem! Nem szükséges, hogy rokonaimat fölemlítsem; őket természetesen bőségesen fogják ellátni.

Nelson és Bronte.

Tanuk { *Blackwood Henrik.*
 { *Hardy T. M.*

Arról a gyermekről, kiről ez iratban szó van, azt tartották, hogy Nelson leánya, és csakugyan így nevezté ő azon utolsó alkalommal, a mikor nevét kimondotta. Akkor mintegy öt éves volt és Mertonban élt lady Hamilton gondozása alatt. Az utolsó perczeket, melyeket Nelson Mertonban töltött, arra használta fel, hogy imádkozzék fölötte, a mint aludt. — Kabinjában lady Hamiltonnak egy arczképe csün-

gött és soha katolikus nem tekintett ájtatosabb tisztelettel védőszentjének képére. A leplezetlen és regényes szenvedély, a melylyel azt nézte, határos volt a babonassággal; és a mikor most, a csatára készülődés miatt, levették, kérte az embereket, a kik eltávolították, hogy „gondját viseljék őrangyalának.” Gyakran beszélt ily módon róla, mintha azt hinné, hogy valamelyes bűverő rejlenék benne. Azonkívül szívéen hordozta miniatúr arczképét.

Blackwood mintegy hat órákor a *Victory*-ra ment. Jó kedvben találta, de nagyon nyugodtnak, nem oly derült hangulatban, mint a milyenben volt az aboukiri és kopenhágai csata előtt; tudta, hogy különösen élete ellen fognak törni,²⁶ és úgy látszik, hogy majdnem ép oly bizonyossággal előre látta halálát, mint győzelmét. Egész figyelme az ellenségre volt fordítva. Ez a szélén keresztül észak felé fordult és bal oldalról vett széllal haladt,²⁷ ezzel a trafalgari és s.-pedrói zátonyokat a britek szélalatti oldalára juttatta, magának pedig a cadixi kikötőt nyitva tartotta. Ez nagyon helyesen volt kieszelve és Nelson felismervén mindazon előnyöket, melyeket ez az ellenségnek biztosított, jelezte, hogy készüljenek horgonyvetésre.

Villeneuve igen ügyes tengerész volt, érdemes jobb gazdára és jobb ügyre. Az ő védelmi terve ép oly jól volt kigondolva és ép oly eredeti volt, mint Nelson támadási terve. Hajóraját kettős vonalban fejleszté fel, minden második hajó körülbelül egy láncnyi távolságban lévén²⁸ az előtte és utána levőtől annak szél felőli oldalán.

Nelson bizván a csata dicsőséges kimenetelében, kérdezte Blackwoodtól, mit tekintene ő győzelemnek.

Ez a tisztt az válaszolta, hogy tekintettel azon ügyes elrendezésre, a melylyel az ellenség a csatát felajánlja és azon világos elhatározására, hogy erejével derekas mérkőzésre készül és a szárazföld fekvésére,²⁹ azt gondolná, hogy tizennégy hajónak elfogása igen dicsőséges eredmény lenne. Nelson azt válaszolta: „nem leszek megelégedve kevesebbel húsznál“. Nem sokára azt a kérdést intézte hozzá, nem gondolja-e, hogy jelzésre szükség volna. Mire Blackwood azt válaszolta, hogy ő úgy látja, hogy az egész hajóraj tisztán megértette, mit kell tennie. A mint épen e szavakat kimondotta, felhúzták azt a jelzést, a mely emlékezetben fen fog maradni, a meddig csak az angol nyelv vagy Anglia emléke élni fog. Nelson utolsó jelzése ez vala: *„Anglia elvárja, hogy minden ember teljesíteni fogja kötelességét!“*

Az egész hajóraj a tetszés felkiáltásával felelt e jelzésre, melyet magasztossá tett az a szellem, mely benne nyilvánult és az az érzés, melyet kifejezett. „Immár“, mondá lord Nelson, „többet már nem tudok tenni. Bizzunk az események nagy kormányzójában és ügyünk igazságában. Hálát adok az Istennek, hogy nekem ezt a nagy alkalmat megadta kötelességem teljesítésére“.

Aznap szokása szerint fölvette tengernagyi egyenruháját, melle balján négy csillag díszelgett, a különböző rendeknek jelvényei, melyekkel felruháztatott. Ezen ékesítményeket, melyek őt az ellenség oly szembeötlő czéltáblájává tették, tisztjei sejtelmes aggodalmakkal nézték. Tudták, hogy válogatott lövészek vannak a francia hajókon és kétséget sem szenvedett, hogy különösen az ő élete ellen fognak törni. Közölték egymással félelmüket és a hajóorvos,

Beatty*) beszélt a pappal, dr. Scottal és Scott-tal, a hajóraj titkárával, azt kívánván, hogy valaki kérje meg, változtatná meg öltözetét, vagy legalább fődje be rendjeleit; de tudták, hogy ily kérés nagy visszatetszésre fog nála találni. „Becsülettel szereztem azokat“, mondta volt egy előbbi alkalommal, a mikor erre czélzás történt előtte, „és becsülettel fogok azokkal meghalni.“ Beatty-t azonban nem riasztotta volna vissza az a félelem, hogy visszatetszését fogja előidézni, attól, hogy ő maga beszéljen vele oly dologban, a mely ép úgy érintette Anglia javát, mint Nelson életét; azonban elhitták a fődélzetről, mielőtt erre alkalma nyílt volna. Ez olyan dolog volt, a melyről Nelson tisztjei tudták, hogy teljesen reménytelen dolog vele vitatkozni vagy érvelni; úgy Blackwood, mint saját kapitánya,³⁰ Hardy, legalább azt terjesztették eléje, hogy nagy előnyére válnék a hajórajnak, ha lehetőleg sokáig a csatán kívül maradna, és végre beléegyezett, hogy a vele oldalt vitorlázó *Leviathan*-nak és *Teinéraire*-nek parancs adassék, hogy előre menjenek.

De még ez esetben is kénytelenek voltak e nemes szellem utolsó gyöngeségének engedni, mert e hajók nem tudtak előbbre haladni addig, a meddig a *Victory* összes vitorláit hordozta; és Nelson annyira távol volt attól, hogy vitorláit megrövidíttesse, hogy látszott rajta, milyen kedve telik benne hajója sebeségét gyorsítani és lehetetlenné tenni rájuk nézve, hogy saját parancsának engedelmeskedjenek.

*) Munkám e részében az ő „Nelson lord halálának elbeszélése“ című művének köszönhetek legtöbbet, a mely ép oly érdekes, mint a milyen hiteles.

A TRAFALGARI CSATA.

NELSON győzelme az egyesült spanyol és francia hajóhadon. (A helyzet másfélórával NELSON halála után. Elöl a középen a VICTORY, mellette a REDOUTABLE. A leszerelt hajók jobbról a BUCENTAUR és a STA TRINIDAD, balról a STA ANNA). STANFIELD festménye a londoni Nemzeti Képtárban.

Hosszú hullámok húzódtak a cadixi öböl felé. A mi hajóink, vitorlát vitorlára halmozva, fenségesen haladtak előttük, könnyű szelekkel délnyugotról. A nap megvilágította az ellenség vitorláit és jól elrendezett vonaluk számos hármás fődélzetű hajóikkal oly képet nyújtott, a mely minden más támadó előtt félelmetes lett volna, ámde a brit tengerészek csak a kép szépségét és fényességét bámulták; teljes bizalommal lévén az iránt, hogy a mit látnak, el is fogják nyerni, azt az észrevételt tették egymás között, hogy milyen szép látványt nyujtanának ama hajók Spithead-ben!

A francia admirális a *Bucentaure*-ről nézte, hogy micsoda új módon halad előre az ellenség, (Nelson és Collingwood külön-külön vezette a maga vonalát); és tisztjeinek figyelmét felhíván erre, mondják, felkiáltott, hogy ily vezetés kell hogy sikert arasson.³¹ De Villeneuve is a legnagyobb ügyességgel tette meg intézkedéseit és a parancsnoksága alatti hajók teljes hidegvérűséggel várták a támadást. Tíz perczcel tizenkettő előtt kezdték meg a tüzelést. Nyolcz vagy kilencz hajó, a mely közvetlenül a *Victory* előtt orrával keresztben haladt el, egyes lövéseket intézett ellene, hogy megbizonyosodjanak arról, vajjon lőtávolságban vannak-e még tőle. Mihelyt Nelson észrevette, hogy golyóik hajója fölött repülnek el, felkérte Blackwoodot és Prowse-t, a Sirius parancsnokát, menjenek saját fregátáikra és útjokban mondják meg a sorhajók valamennyi kapitányainak, hogy bízik erőfeszítéseikben és az esetre, ha az elrendelt támadási móddal keresztülvihetetlennek találják a rögtöni csatába bocsátkozást, azt az utat kövessék, a melyet legjobbnak vélnek, feltéve, hogy az gyorsan és szo-

rosan az ellenség oldalához vezeti őket. A mint a sáncz előrésznél álltak, Blackwood megragadta kezét, mondván, reméli, hogy hamar fog visszatérni és hűs zsákmányhajó birtokában fogja találni. Ő azt válaszolta: „Az Isten áldja meg Blackwood, én sohasem fogom önt többé látni.“

Nelson saját oszlopát mintegy két ponttal³² jobban észak felé irányította, mint a Collingwoodét, azért, hogy az ellenség Cadixba való meghátrálását elvág-hassa.³³ Ennél fogva a szél alatti oszlop³⁴ előbb csapott össze az ellenséggel. „Nézzék“, kiáltott fel Nelson, a *Royal Sovereign*-re mutatva, a mint az egyenesen az ellenség vonala közepének tartott, a három fődél-zetű *Santa Anna* fara mögött rajta keresztültört és azt jobb oldalán ágyúinak torkolata közvetlen köz-elelben megtámadta; „nézzék, hogy viszi az a dicső legény, Collingwood, hajóját a csatába!“ Collingwood örömeiben, hogy ő az első a csata hevében, és is-mervén parancsnokának és régi barátjának érzületeit, kapitánya felé fordult és felkiáltott: „Rotherham, mit adna Nelson azért, ha itt lenne!“ E derék két tiszte perczen talán halával gondolt Nelsonra oly körül-ménynél fogva, mely az előtte való napon történt. Collingwood tengernagy kapitányainak néhányával el-ment a *Victory* fődélzetére, hogy utasításokat vegye-nek. Nelson kérdezte tőle, hogy hol van a kapitánya, mire azt nyerte válaszul, hogy nem állnak jó viszony-ban egymással. „Viszony“, mondá Nelson: „jó viszonyban egymással!“ Azonnal csónakot küldött Rotherhamért, és a mint megérkezett, oda vezette Collingwoodhoz és mondván: „Nézzék, ott az ellenség!“ meghagyá nekik, hogy mint igazi angolok kezét fogjanak egy-másnak.

Az ellenség ez alatt, időről-időre egyes lövéseket intézett a *Victory* ellen, mignem látták, hogy egy golyó keresztül ment a hajó fősudár-vitorláján; ³⁵ azután egész oldaltüzüket ellene irányították, különösen vitorláit véve céltáblául azon reményben, hogy harczképtelenné ³⁶ teszik, mielőtt velök összezsaphatna. Nelson, mint mindig, több lobogót vonatott fel, hogy az esetre, ha az egyik ellövetnék, még mindig maradjon egy másik. Az ellenség ellenben nem mutatott egyet sem, csak a csata végén, mikor szükségét érezték, hogy legyenek, hogy bevonhassák.

Ez volt oka annak, hogy a *Santissima Trinidad*, Nelson régi ismerőse, ³⁷ mint a hogy szokta volt nevezni, nem volt megkülönböztethető csak négy fődélzete által; ezen ellenfelének orrához rendelte hajóját eveztetni. Ezalatt az ellenség szünetlen pusztító tüzet intézett a *Victory* ellen. A tengernagy titkára volt az első, a ki elesett; egy ágyúgolyó ölte meg, a mint éppen Hardy-val beszélgetett. Adair kapitány, a tengerészkatona egy tisztje, egy matróz segélyével igyekezett holttestét Nelson szeme elől eltávolítani, tudván, hogy mily nagy becsben tartotta őt. „Ugy-e a szegény Scott az, a ki kimult?“ és értesülvén, hogy csakugyan ő volt, felkiáltott: „Szegény fiú!“ A legközelebbi pillanatban egy kettős ágyúgolyó becsapott egy tengerészkatona-szakaszba, mely a sánczon volt felállítva és nyolczat ölt meg közülök, a mire Nelson azonnal szólt Adairnek, hogy embereit elszórva állítsa fel a hajón, hogy együttállásuk folytán ne szenvedjenek annyit. Pár percczel reá egy golyó keresztül ütötte az előárbocz fékszárainak bakjait ³⁹ s a bak egy szilánkjá a hátulsó fődélzeten álló Nelson és Hardy közt repült el, leszakítván Hardy cipőcsatját és zúzó-

dást okozván lábán. Mind a kettő megállt és aggodalmasan nézett egyik a másikra, mindegyikök attól tartott, hogy a másik megsebesült. Nelson erre mosolygott s azt mondá: „Nagyon is heves a munka Hardy arra, hogy sokáig tartson.“

A *Victory* mindeddig egyetlen golyót sem süttött el; eddig már ötven embere vagy megöletett, vagy megsebesült és főárboczdereka minden szárnyvitorláival és fáival⁴⁰ már el volt löve. Nelson kijelentette, hogy összes eddigi csatáiban nem látott olyast, a mi legénységének ezúttal tanusított hidegvérű bátorságát fölülmulta volna. Négy percczel tizenkettő után kezdett tüzelni mind a két oldali ütegeivel. Nem lehetett az ellenség vonalán keresztültörni a nélkül, hogy valamelyik hajójának neki ne menjen; Hardy bejelentette ezt neki és kérdezte tőle, melyiknek ad elsőbbséget. Nelson válaszolt: „Válasszon, Hardy, egyre megy.“ Erre a hajómester⁴¹ rendeletet kapott, hogy a kormányt balra szorítsa,⁴² a mire a *Victory* a *Redoubtable* oldalához nyomult épen akkor, mikor kormányrúdjának köteleit⁴³ ellőtték. A francia hajó teljes oldaltüzével fogadta, de azután rögtön elzárta az alsó födélzeteken lévő lőréseket,⁴⁴ attól való félelmében, hogy azokon keresztül fognak az angolok betörni és azután ágyúiból nem is tett többé egy lövést sem az egész csata alatt. De árboczkosarai, mint nemkülönb az összes többi ellenséges hajókéi, tömve voltak lövészekkel. Nelson sohasem tett puskásokat az ő árboczkasaiba; nagy ellenszenve volt ez ellen a gyakorlat ellen nemcsak azért, mert azon veszélylyel jár, hogy a vitorlák tüzet fognak, hanem azért is, mert gyilkos módja a háborúviselésnek. Ily módon egyesek ugyan megöletnek és egyik-másik parancs-

nok életét veszitheti, de ez sohasem fogja eldönteni egy általános csata sorsát.

Harvey kapitány a *Temeraire*-rel a másik oldalán támadta meg a *Redoubtable*-t; egy másik ellenséges hajó pedig hasonló módon a *Temeraire*-t, úgy hogy ez a négy hajó oly tömör sort képezett, mintha egymás mellett lettek volna kikötve,⁴⁵ elejükkel ugyanazon irányban. A *Victory* hadnagyai látván ezt, a közép és alsó födélzetnek ágyuit alacsonyabbra igazították és kisebb adagú töltéssel lőttek, nehogy a golyók keresztülmenve, a *Temeraire*-t sértsék és miután az a veszély is fenforgott, hogy a *Redoubtable* tüzet foghatna az alsóbb födélzetek ágyuitól, melyeknek torkai, a mikor kitolták, annak oldalát érintették, tehát minden ágyu tűzoltója készen állt egy csöbör vízzel, melyet, mihelyt az ágyu elsült, bezúdított a golyófürta lyukba. Folytonos tüzet tartottak fenn a *Victory* mindkét oldali ágyuiból; baloldali ágyui a *Bucentaure*-ra és az óriás *Santissima Trinitadra* tüzeltek.

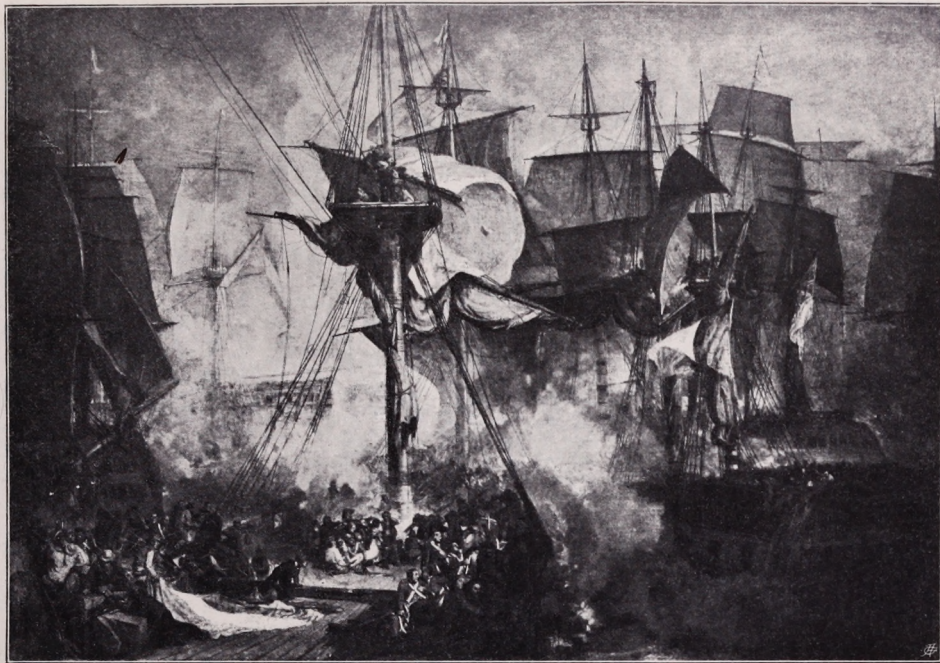
Nelson imádságának egyik része az volt, hogy a brit hajóraj azon győzelemben, a melyre számított, emberiességével tüntesse ki magát. Maga is példát adott erre, midőn kétszer is parancsot adott, hogy szüntessék be a tüzelést a *Redoubtable*-ra, mert miután ágyúi hallgattak, azt tette fel róla, hogy megadta magát, és minthogy lobogókat nem hordozott, nem volt arra mód, ezt azonnal megtudni. Ettől a hajótól, melyet imiggy kétszer megkímélt, vette halálát. Egy a hátulsó árboczának kosarából⁴⁶ kilőtt golyó, mely a két hajó akkori helyzeténél fogva, alig volt tizenöt rőfnyire a födélzet azon részétől, a hol ő akkor állt, vállrojtját találta, mintegy

negyedórával egy után, mikor a csata heve legmagasabb fokát érte el. Arczára esett ugyanazon helyre, melyet az előbb elesett szegény titkárának vére borított. Hardy, a ki néhány lépésnyire állt tőle, visszafordult és látta, a mint három ember fölemelte. „Végre elbántak velem, Hardy!“ mondá. „Reménylem, hogy nem!“ kiáltott fel Hardy. „Igen“, válaszolta, „hátgerinczem keresztül van löve!“ És még most is, lélekjelenlétét egy perczre sem veszítve el, mikor a lépcsőn levittek, megjegyezte, hogy a kormányrúd kötelei, a melyeket ellőttek, még nincsenek pótolva és megparancsolta, hogy újakkal azonnal pótoltassanak. Azután, hogy a legénység meg ne lássa, kihúzta zsebkendőjét és eltakarta arczát és rendjeleit. Bárcsak elrejtette volna a becsület e jeleit az ellenség elől, Angliának talán nem lett volna oka fájdalommal fogadni a trafalgari csata hírét. A kötöző-hely zsúfolva volt megsebesült és haldokló emberekkel, a kiknek testein nem minden nehézség nélkül vitték tovább és egy lóczára ⁴⁷ fektették a kadétek kabinjában. Megvizsgálták a sebet s csakhamar megállapították, hogy az halálos. Ezt azonban eltitkolták mindenki előtt, Hardy kapitány, a pap s az orvosi segédek kivételével. Nelson a hátában való fájdalom és a vérömlés folytán, melyet pillanatokként érzett mellében, bizonyos volt róla, hogy semmiféle emberi gond nem segíthet rajta; nem engedte, hogy az orvos mellette maradjon, hanem kívánta, hogy azokhoz menjen, a kiken még segíthet; „mert“ úgymond, „ön semmit sem tehet értem“. Mindössze annyit lehetett tenni, hogy papírral legyezték és gyakran adtak neki limonádét, hogy égető szomjúságát enyhítsék. Nagyok voltak fájdalmai és mély aggodalmát fejezte ki a csata kimenetele fölött, a mely most kezdett el-

dőlni. Valahányszor egy-egy hajó megadta magát, a *Victory* legénysége hurrát kiáltott és minden egyes hurrára látható volt az öröm kifejezése a haldokló hős szemében és arczán.

Azonban türelmetlenkedett, hogy nem látta Hardyt és habár gyorsan érte mentek, nem hagyhatta el a fődélzetet. Nelson attól tartván, hogy valamely szomorú ok akadályozza, ismételve felkiáltott. „Hát senki sem hozza el nekem Hardy? Bizonyára megölték! Bizonyára meghalt!” Csak egy óra és tíz percz múltával azután, hogy Nelson megsebesült, jöhetett hozzá Hardy. Szótlanul adtak kezét egymásnak. Hiába iparkodott Hardy, hogy az ép oly fájdalmas mint magasztos pillanat érzelmeinek kifejezést adjon. „Nos, Hardy” mondá Nelson, „hogyan folyik a csata reánk nézve?” „Igen jól,” válaszolt Hardy; „tíz hajó már megadta magát, hanem az elővéd öt hajója szélén keresztül megfordult⁴⁸ és oly szándékot mutat, mintha a *Victory*-ra akarnának törni. Segítségül hívtam két vagy három friss hajót és nem kételkedem benne, hogy elpáholom őket.” „Reménylem”, mondá Nelson, „egy hajónk sem adta meg magát?” Hardy válaszolt: „Attól nincs mit tartanunk.” Ekkor, de csak ekkor, magáról szólt Nelson. „Meghalt ember vagyok, Hardy,” mondá, „gyorsan mulóban vagyok; csakhamar mindennek vége lesz. Jöjjön közelebb hozzám. Az én drága lady Hamiltoné legyen hajam és minden, a mi az enyém.” Hardy azt az észrevételt tette, reményli, hogy Beatty úr még tud reményt nyújtani élete megmentésére. „Óh nem!” válaszolt ő, „lehetetlen, gerinczem keresztül van löve. Beatty ezt megmondhatja önnek.” Erre Hardy kapitány még egyszer kezét szorított vele és szinte meghasadó szívvel sietett a fődélzetre.

Ez időben a melle alatti részben már megszűnt minden érzés; Nelson felszólította az orvost, hogy maga is győződjék meg róla s ezeket mondá neki: „Ön tudja, hogy végem van. Én tudom. Érzem, hogy valami emelkedik a mellemben,“ és kezét bal mellére téve, „a mi ezt nekem megmondja.“ És Beatty kérdésére, vajjon fájdalma igen nagy-e, válaszolt: „Oly nagy, hogy kívánom, hogy már meghaltam volna. Mégis,“ tévé hozzá halkabb hangon, „az ember szeretne kicsit tovább élni!“ És néhány percczel később ugyanazon halk hangon hozzátevén: „Mi lenne lady Hamiltonból, ha ismerné helyzetemet?“ Hazáján kívül ő foglalta el gondolatait. Hardy kapitány valami ötven percczel azután, hogy a kötöző-helyet elhagyta, visszatért és ismét megfogva haldokló barátjának és parancsnokának kezét, szerencsét kívánt neki teljes győzelméhez. Hogy hány ellenséges hajót fogtak el, nem tudta, miután lehetetlen volt tisztán látni; de tizennégy vagy tizenöt volt legalább. „Nagyon jó!“ kiáltott fel Nelson „de én húszra számítottam.“ És azután erősebb hangon így szólt: „Vessen horgonyt, Hardy, vessen horgonyt!“ Hardy erre azt a megjegyzést tette, hogy Collingwood tengernagy fogja az ügyek vezetését átvenni. „Addig nem, míg élek, Hardy“, mondá a haldokló Nelson, hasztalanul megkisérelvén az ágyról fölemelkedni; „mindenesetre vessen horgonyt!“ Előbbi parancsolata, hogy tegyék meg az előkészületeket a horgonyvetésre, mutatta, hogy mily tisztán látta előre annak szükségét.⁴⁹ Rögtön visszahívta Hardyt s halk hangon mondá neki: „Ne vessenek engem a tengerbe;“⁵⁰ és azon óhajának adott kifejezést, hogy szülői mellé temessék, hacsak a király másképp nem rendeli. Azután személyes érzelmeire áttérvén: „Viselje gondját az

NELSON HALÁLA

a tráfalgari csatában a VICTORY fedélzetén. (Elöl a VICTORY, jobbra a REDOUTABLE.) TURNER J. festménye a londoni Nemzeti Képtárban.

én drága lady Hamiltonomnak, Hardy; viselje gondját a szegény lady Hamiltonnak. Csókoljon meg engem, Hardy^a, mondá. Hardy letérdelt és megcsókolta arczán. Nelson pedig mondá: „Most meg vagyok elégedve. Hál' Istennek, megtettem kötelességemet!“ Hardy egy-két perczig hallgatag állt mellette, azután ismét letérdelt és homlokon csókolta. „Ki az?“ kérdezte Nelson; és miután megmondták neki, válaszolt: „Az Isten áldja meg, Hardy.“ És erre Hardy elhagyta — örökre.

Nelson most azt kérte, fordítsák jobb oldalára és mondá: „Jobb lett volna el nem hagynom a fődélzetet, mert immár hamar végem lesz.“ Valóban a halál gyorsan közeledett. A káplánnak azt mondá: „Doctor, én *nem* voltam *nagy* bűnös.“ És rövid szünet után: „Emlékezzék arra, hogy lady Hamiltont és Horatia leányomat hagyatékul bízom hazámra.“ Szavai most nehezen érthetővé váltak, de tisztán halották, a mint mondá: „Hál' Istennek, megtettem kötelességemet!“ E szavakat ismételten hallatá és ezek valának utolsó szavai. Fél ötkor mult ki, három és egy negyed órával azután, hogy megsebesült.

Egy negyed órai időközben Nelson megsebesülése után a *Victory* emberei közül mintegy ötvenen estek el puskatűztől. De ezek sem maradtak tétlenül és nem sokáig tartott, a mikor már csak két francia maradt életben a *Redoubtable* hátulsó árboczának kosarában. Egyikök az volt, a kitől a végzetes lövés eredt — nem maradt életben, hogy vele dicsekedhessék. Egy öreg negyedmester⁵¹ látta volt őt löni és könnyen felismerte, mivel fényezett, felhajtott karimájú bőrkalapot⁵² és fehér zubbonyt viselt. Ez a negyedmester és két kadét: Collingwood és Pollard voltak az egye-

düliek, kik a *Victory* hátulsó fődélzetén még életben maradtak; a két kadét folyton tüzelt a kosár felé és töltésekkel látta el őket. A francziák egyike megkísérelte a kötélzetten lemenekülni, de Pollard golyója leterítette; a hátulsó fődélzetre esett le. Hanem az öreg negyedmester, a mint fölkiáltott: „ez ő! ez ő!” és a másakra mutatott, a ki előre lépett, hogy újra tüzeljen, a szájába lövést kapott és holtan összerogyott. Mind a két kadét azután egyszerre tüzelt és a suhancz a kasban összerogyott. A mikor a zsákmányt elfoglalták, fölmentek a hátulsó árbocz kasába s ott halva találták, egy golyó fején, a másik pedig mellén ment volt keresztül.

A *Redoubtable* húsz percczel azután, hogy onnan a végzetes lövés történt, megadta magát. Ez idő alatt kétszer fogott tüzet — az előárbcz csarnakcsatlóláncaiban⁵³ és az előváracsbán.⁵⁴ A francziák, úgy a mint azt más csatákban is tették, ebben is tüzes golyókat és más gyújtóanyagokat használtak. Ily pusztító eszközöket más nemzetek becsület-érzésből és emberiességből mellőztek; súlyosbitják ugyan a megsebesültek szenvedéseit, a nélkül azonban, hogy a csata kimenetelére döntő befolyással lennének; ily szereket csakis a kegyetlenek használnak és sikerre a bátrak ellen sohasem vezethetnek. Egyszer sikerült nekik a *Redoubtable* fődélzetéről a *Victory* vitorlafáinak⁵⁵ néhány kötelét és vitorláját felgyújtani. A tűzriadó az egész hajón végigfutott és elhatolt a kötöző-helyig, de még ez a borzasztó riadó sem idézett elő semmiféle zavart: az emberek a veszélyben azt a tökéletes önuralkodást fejtették ki, mely az angol tengerészt jellemzi; kioltották a tüzet előbb saját hajójukon s azután siettek ugyanazt tenni az

ellenségén, csöbrökkel öntvén arra vizet a hidakról. Mikor a *Redoubtable* megadta magát, nem lehetett azt megszállni⁵⁶ a *Victory*-ről, mert, habár a két hajó egymást érintette is, felső műveik annyira összehajlottak, hogy oldaljáróik közt nagy volt a távolság és az alsó és középső födélzetekről sem lehetett megcsáklyázni, mivel lőrései le voltak csukva. Néhány emberünk fölkereste Quilliam hadnagyot és felajánlotta, hogy ők az ellenséges hajó orrozata⁵⁷ alá úsznak és onnan másznak fel, de nem tartották helyesnek, hogy bátor emberek élete így kockára tétessék.

A mit a mi embereink bátorságból akartak megtenni, azt a *Santissima Trinidad* legénységének egy része azért tette meg, hogy életét megmentse. Nem lévén képesek a *Victory* borzasztó tüzét tovább megállni, melynek baloldali ágyúi e nagy négyfödelesre tüzeltek és nem látván más módját, hogy előre kitérjenek vagy máshol védelmet találjanak, sokan közülök a tengerbe ugrottak és a *Victory*hoz úsztak, és az angolok fel is segítették őket hajójukra csata közben. A spanyolok kevesebb tüzzel kezdték meg az ütközetet, mint méltatlan szövetségeseik, de nagyobb szilárdsággal folytatták. Az *Argonauta* és *Bahama* addig védték magukat, míg egyenként 400 embert nem veszítettek; a *San Juan Nepomuceno* 350 embert veszített. Bármily gyakran bizonyult is be a britek nagyobb bátorsága a tengeren francziák ellenében, ez sohasem tűnt ki inkább, mint eme döntő összeütközésben. Hajóink közül öt ugyanannyi francziával küzdött: ágyútorok ágyútorok ellen. Mind az ötben a francziák becsukták alsóbb födélzeteik ágyúlőréseit és elhagyták ágyúikat, míg a mi embereink állhatatosan töltöttek és lőttek, míg a győzelmet nem biztosították.⁵⁸

Szenvedései közt Nelson egyszer azon óhajását fejezte ki, bár ne élne már; de rögtön reá szelleme legyőzte a halál szenvedéseit és kissé tovább élni óhajtott, kétségtelenül azért, hogy a győzelemnek befejezéséről értesüljön, melynek dicső megkezdését ő saját szemeivel látta. Ez a vigasz, ez az öröm, ez a diadal meg is adatott neki. Még élve megtudta, hogy a győzelem döntő volt, és az utolsó, a futamodó ellenség ellen irányzott ágyúlövések egy vagy két perczczel halála előtt dördültek el. A futásnak indult hajók közt volt négy, melyek az elővédhez tartoztak, mindannyia francia, Dumanoir ellentengernagy vezérlete alatt. Nem is vettek volt részt a csatában; és most, midőn szökésben kerestek biztonságot, menetközben nemcsak a *Victory* és *Royal Sovereign*-re tüzeltek, a mint mellettük elhaladtak, hanem sortüzet adtak az elfogott spanyol hajók ellen is és látni lehetett, a mint derékvitorláikat hátrahúzták,⁵⁹ hogy nagyobb pontossággal lőhessenek. Képzelní lehet a spanyolok felháborodását szövetségeseik e gyalázatos kegyetlenkedése miatt, a kikért oly hősiesen küzdöttek és oly pazarul ontották vérüket. Oly nagy volt a fölháborodás, hogy a mikor két nappal a csata után két hajó az elmenekültek közül kijött Cadixből azon reményben, hogy a megroncsolt hajók néhányát visszanyerik, a hadifoglyok az *Argonautában* mindannyian följánlották szolgálatukat az angol zsákmánymesternek, készek voltak az ágyúkat kiszolgálni bármely francia hajó ellen, mondták, hogy azon esetben, ha egy spanyol hajó érne hozzájuk, csöndesen le fognak menni a hajó tatjába, de kérték, engedtessek meg nekik a francziák ellen harczolni, megbosszulandók azon gyilkos elbánást, melyben tőlük része-

A VICTORY.
NELSON lobogós hajója.

sültek. Oly komoly volt elhatározásuk és oly föltétlenül lehetett megbízni a spanyolok becsületében, hogy ajánlatukat elfogadták és tényleg felállították őket az alsó földézet ágyuinál.

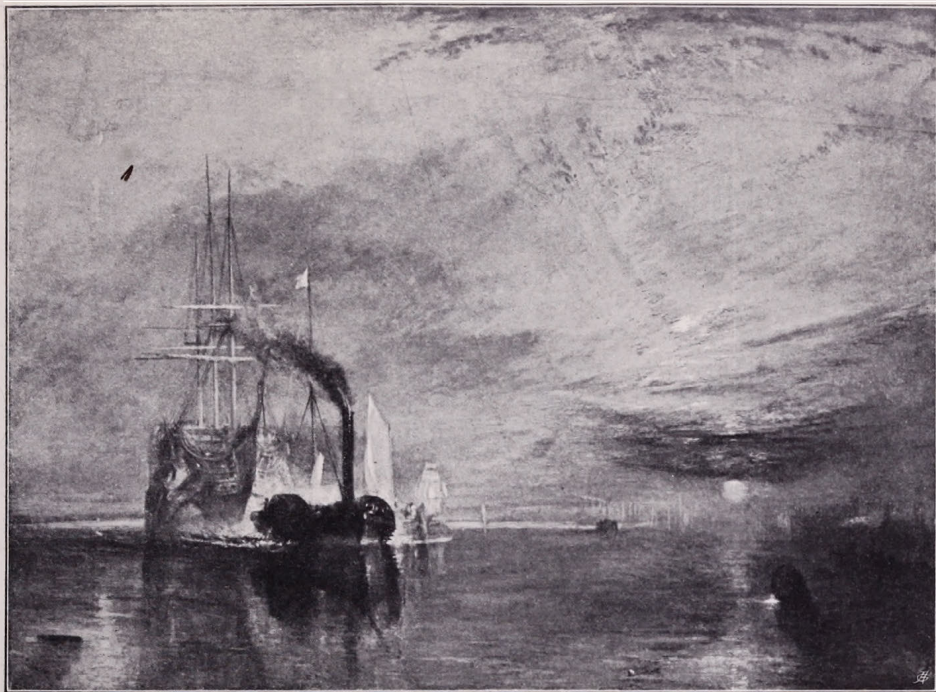
Dumanoir és csapata nem volt szerencsésebb, mint azon hajóraj, a melynek sorsa elől elmenekültek: Sir Richard Strachannak, a ki a rocheforti hajócsapat ellenében czirkált, útjába akadtak; ő valamennyiüket elfogta. Franciaország jobb napjaiban a francia kormány példásan megbüntetett ily bűnös cselekedetet, ha ugyan ilyent akkor elkövettek; Bonaparte alatt biztos lehetett, hogy büntetlen marad és talán még jutalomra is számíthatott. Ha azonban a spanyol udvar független lett volna, illeté volna, hogy Dumanoirt és kapitányait a spanyoloknak kiszolgáltassuk, hogy haditörvényszék elé állíttassanak és a spanyol flotta láttára felakasztassanak.

Összesen 1587 embert veszítettek a britek a trafalgar csatában. Húsz ellenséges hajó adta meg magát; szerencsétlenségére a hajóraj nem vetett horgonyt, a mint azt pedig Nelson majdnem utolsó leheletével meghagyta volt; délnyugotról orkán keletkezett, a zsákmányok nehánya elmerült, mások partra vetődtek, egynek sikerült Cadixba menekülni, másokat elpusztítottak; csak négyet lehetett megmenteni, ezeket is csak a legnagyobb megerőltetéssel. A megsebesült spanyolokat a partra küldték, szavuk vétetvén, hogy nem fognak újra szolgálni, míg rendszeresen ki nem cseréltetnek; és a spanyolok oly nemeslelkűséggel, a mely talán semmi más népben sem található, felajánlották kórházaikat sebesültjeinknek, lekötve Spanyolország becsületét, hogy ott a sebesültek a legfigyelmesebb gondozásban fognak részesülni. A mikor a

vihar, a csata után, a zsákmányok néhányát partra hajtotta, kijelentették, hogy azon angolok, a kik ily módon estek kezükbe, nem fognak hadifoglyokul tekinteni; és a spanyol katonák saját ágyaikat engedték át hajótörött ellenségeiknek. Alva, spanyol altenger-nagy sebeiben halt meg. Villeneuve Angliába küldték és megengedték neki a hazatérést Franciaországba. A francia kormány ugyan azt állította, hogy elemésztette magát Párisba való útjában, mert félt a haditörvényszék ítéletétől, de teljes okunk van hinni, hogy az a zsarnok, a ki sohasem ismerte el a trafalgari csata elvesztését, gyilkos politikájának áldozatait Villeneuvevel is szaporította.⁶⁰

Majdnem fölösleges hozzátenni, hogy Nelson emlékezetét mindazon megtiszteltetésekkel elhalmozták, melyek a hálás haza hatalmában álltak. Fivérét grófi rangra emelték, hatezer font évi járadékkal; tizezer fontot szavaztak meg nővérei mindegyikének és százezer fontot egy birtok megvásárlására. Állami temetésben részesült s az állam által emelendő emlékszobrot szavaztak meg. Majdnem minden nagyobb városunk szobrot vagy emléket állított fel neki. Az ólomkoporsót, melyben hazahozták, darabokra vágták és mint szent Nelson ereklyéit — így nevezte el a *Victory* főtüzmeistere⁶¹ — elosztották; és a mikor temetésekor lobogóját sírjába akarták lebocsátani, a jelen volt matrózok egy akarattal darabokra szaggatták, hogy mindegyikök egyet megtarthasson, míg él.⁶²

Angliában úgy érezték, hogy Nelson halála több volt nyilvános csapásnál, hallatára az emberek össze-rezzentek és halálsápadtak lettek, mintha egy drága barát elvesztéséről hallottak volna. Bámulatunk és szeretetünk, büszkeségünk és reményeink tárgya hir-

A TEMERAIRE UTOLSÓ ÚTJA (1838).
TURNER J. festménye a londoni nemzeti Képtárban.

telen elvétetett tőlünk és úgy látszott, hogy nem előbb, hanem csak akkor tudtuk meg, hogy mily bensőséggel szerettük és tiszteltük őt. Az, a mit az ország veszített nagy tengeri hősében — úgy a jelen, mint minden mult idők legnagyobbikában — alig vétetett számitásba gyászunkban. Oly tökéletesen végezte ő be művét, hogy a trafalgari csata után a tengeri háború befejezettek tekintetett; az ellenség hajórajai nemcsak megverettek, de megsemmisültek; újakat kellett építeni és a tengerészek új nemzedékét kellett előbb nevelni, mielőtt partjaink megtámadására csak gondolhattak is. Tehát nem önző gondolatok folytán, veszteségünk nagysága miatt, sirattuk őt; az általános gyásznak magasabb jellege volt.

A mit az angol nép siratott, az volt, hogy temetési ünnepélyek, emlékszobrok és halála utáni jutalmazások volt mindössze az, a mit most érte tehetett, a kit tisztelni a királynak, a törvényhozásnak és a nemzetnek egyaránt oly nagy örömére vált volna; a kit minden ajak áldott volna; a kinek megjelenése minden faluban, a melyen keresztül halad, meggátoltatta volna a templomok harangjait, elvonta volna a gyermekeket játékaiktól, hogy őt bámulják és az öregeket a kandalló mögül, hogy Nelsont láthassák, mielőtt meghalnának. Igaz, a trafalgari győzelmet a szokott vigalmakkal ünnepelték, csak hogy nem volt bennök öröm; mert a brit tengerészetnek dicsősége oly nagygyá lett már Nelson hatalmas lángesze által, hogy azt látszólag alig növelhette már azon legfényesebb győzelem, mely valaha a tengereken vívatott; a hatalmas hajóraj megsemmisítése, a mi által Franciaország tengeri tervei tökéletesen meghiusítottak, alig látszott növelni biztonlétünket vagy hatalmunkat, mert míg

Nelson élt, hogy az ellenség egyesült hajócsapatjain örködjék, ép oly biztosaknak éreztük magunkat, mint most, a mikor már nem léteztek.

Holtteste bonczolásának eredményéből következtetni lehetett, hogy a természet rendjén ő is, mint atyja, nagy kort érhetett volna el. Még sem lehet ő róla, a ki művét bevégezte, mondani, hogy idő előtt esett el, de sajnálni sem volna helyén őt, a ki becsülettel így tetézve, az emberi dicsőség legmagasabb fokán halt meg.

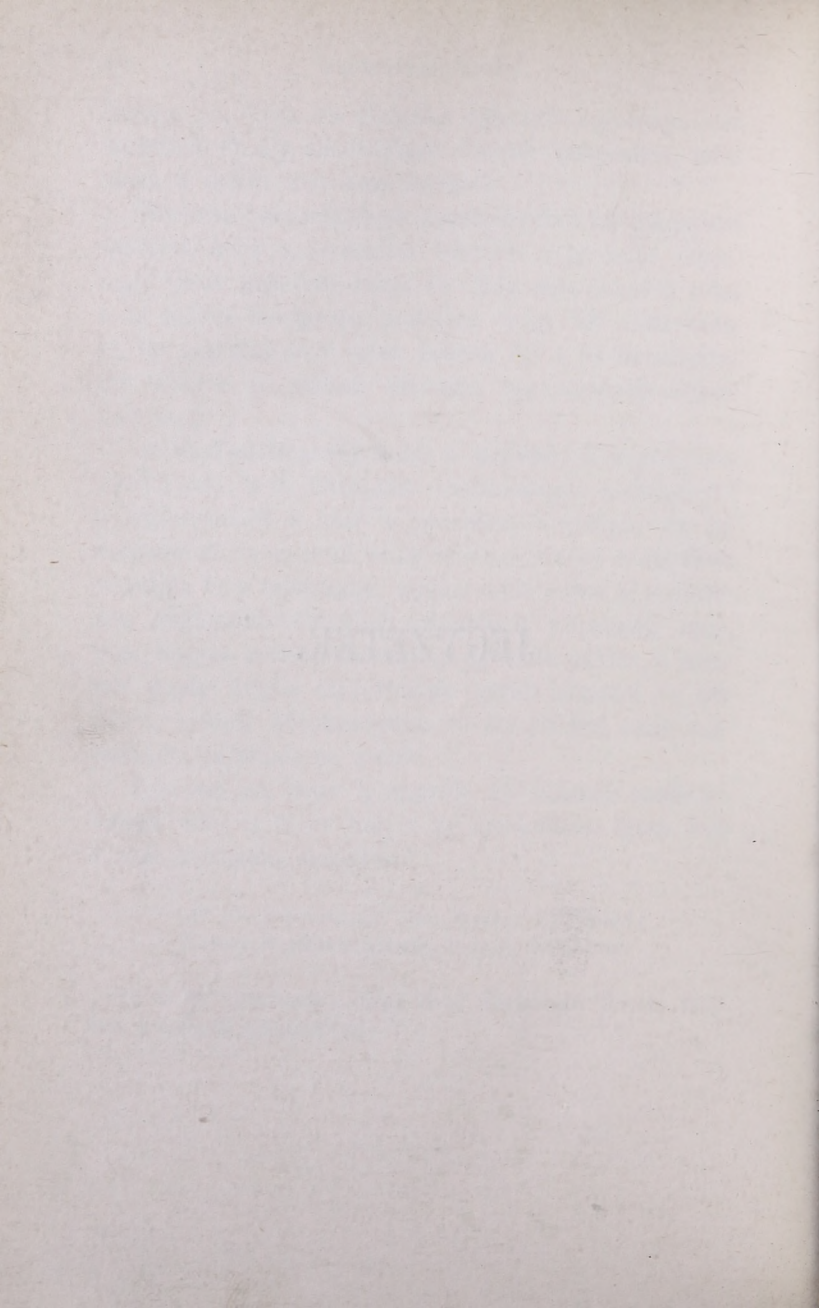
A legdiadalmasabb halál a martiré; a legmagasztosabb azé, a ki hazájáért vértanuságot szenvedett; a legfényesebb a hősé a győzelem órájában, és ha megadatott volna neki, hogy tüzes szekéren és lovakon vonuljon be a túlvilágba, aligha mult volna ki a dicsőség sugárzóbb fényében. Ihletének köpenyét, igaz, nem hagyta reánk, hanem oly nevet és példát, a mely mai napig Anglia ifjúságának ezreit lelkesíti — oly nevet, a mely büszkeségünk és oly példát, mely maradandó pajzsunk és erőnk.

Így van az, hogy a nagyok és bölcsek szelleme holtuk után is él és hat, s ily értelemben igaza van a régi költőnek, mondván:

„Θεὶ μὲν Σαίμονες εἰσὶ Διὸς μεγάλου Σιὰ Βουλᾶς
Ἑσθλοὶ ἐπιχθόνιοι φύλακες θνητῶν ἀνθρώπων.

(A derék daemonok a nagy Zeus határozata folytán földi ősei a halandó embereknek.)

JEGYZETEK.

ELSŐ FEJEZET.

- ¹ Bath, város, Somerset grófságban, 36—37 R. meleg forrásokkal, melyek az egyedüliek e nemben Angliában. A rómaiak Aquae—Solis-a.
- ² Medway, a Themzének egy öblözete, közel torkolatához, Chatham hadi kikötővel.
- ³ Azon időben Anglia folytonos háborúba volt keveredve egyik vagy másik hatalmassággal, szükségessé volt tehát a Themze torkolatát szorosan őrizni, nehogy ellenséges hajók vagy kalózok a folyón betörhessenek.
- ⁴ Főkormányos, ang. master's mate, a kinek alája van vetve hadihajókon a többi kormányos személyzet.
- ⁵ Kutter, ang. cutter, kicsi, egyárbochos, gyorsan vitorlázó hadisajka. Főleg őrzőjáratokra szolgált. Fővitorlája: egy nagyméretű csónka, alul dorongra kifeszített vitorla. A hajó alakja igen nyulánk; de miután 9—10 láb mély a járása, a legnagyobb viharokat is jól állják. A kisebbeknél az orrárbocz a födélzetre bevonható. Kalauz szolgálatra és halászatra is szolgálnak, újabb időben pedig yachtozásra is.
- ⁶ Hosszú födeles csónak, ang. decked long-boat. Nyolcz matróz hajtja, póznája is van, hogy esetleg vitorlát használhasson; részben födél borítja.
- ⁷ Itt a londoni Tower értendő, melynek hatalmas bástyái akkoriban nehéz ágyukkal voltak megrakva és hadiszertárul is szolgált.
- ⁸ A Themze Sheerness (Sheppey szigetén) és Shoburness foka között torkol az Északi tengerbe. Sheernessnél „Nore“ nevet vesz fel, tovább pedig öbölszerű kitágulásáig „Swin“ nevet, melyet zátonyok és szirtek nehezen hajózhatóvá tesznek. „North—Foreland“ pedig előfok a Themze öblének délkeleti végső csúcsán, világító toronnyal.

- ⁹ Csónakvezető, ang. cockswain. Az angoloknál olyan altiszt, a kire a hajó egyik segédjárművének (csónaknak. rakodó dereglyének stb.) vezetése van bízva.
- ¹⁰ Taraczk vagy mozsaras hajó, az angol eredetiben „bomb” azaz bomba. Itt metonymicus kifejezés, értvén alatta bombát vető hajót. Erőseknek kell épülniök, hogy a taraczk vagy mozsár elsütése okozta nagy légnyomástól be ne szakadjanak.
- ¹¹ Hajómester, ang. master. Kisebb kereskedő hajókon a hajó vezetőjét, néha tulajdonosát, nevezik „master”-nek. Hadihajókon ő vezeti a hajót a kapitány utasításai szerint. Rangban a hadnagyok után következik. E rang (warrant-officer) csakis angol hadihajókon létezik.
- ¹² Kalauz, ang. pilot. Ilyenekül azokat alkalmazzák, a kik bizonyos, nehezen járható tengerrészeket, kikötőhöz vezető zátonyos csatornákat tapasztalásból jól ismernek, vagy a hol azt a helyi viszonyoknál fogva a tengerészeti hatóság megköveteli. Jelenleg külön vizsgálatot kötelesek letenni. Tengernagyi hivatal, ang. Admiralty. Angliában a haditengerészeti ügyeket az Admiralty vagyis egy bizottság vezeti, mely tengernagyokból, tapasztalt kapitányokból s a különböző technikai osztályok főnökeiből van összealkotva. Élén áll a „First Lord of the Admiralty” vagyis az „admiralitás első lordja”, t. i. a miniszter, a ki az angol szokás szentesítette szabályoknál fogva, polgári osztályból való. A parlament előtt ő viseli a felelősséget. A bizottságban ülő tengernagyok közül a rangban legelső: a „Senior Lord”, a ki voltaképen a szakminiszter, de mint tényleges szolgálatban álló katona nem lehet tagja a parlamentnek.
- ¹⁴ Törlő pamacs, angol. mop. Kóczból való. A hajófödélzetek tisztántartására is használják.
- ¹⁵ Gallon a. m. 4·541 liter.
- ¹⁶ 1773-ban.
- ¹⁷ Tehát Spitzberga északnyugati csúcsának közelében.
- ¹⁸ Itt a Spitzbergát képező két fősziget t. i. a North-East Land és West-Spitzberga közötti öbölben található kis szigetek értendők. (Lásd a Phipps kapitány által az Admiralty-hoz, 1774-ben beterjesztett jelentést.)
- ¹⁹ Főrrúd vagy fővitorlarúd, főkeresztrúd, ang. mainyard; a főárbocz alsó vitorláját hordozza.

- ²⁰ Öl, ang. fathom = 1.7194 m., tehát nem azonos mértékű a magyar öllel; az angolok a tenger mélységének, úgy kötelek és lánczok mérésénél a fathom mértéket használják.
- ²¹ Kutteresónak, négyevezős, ang. Four-oared cutter. Hadihajóknál használt kisebbszerű esónak; póznája is van, hogy esetleg vitorlát használhasson.
- ²² Orrvasmacska, vagy orrhorgony, ang. bower anchor; *best* bower anchor pedig a *nagyobb* orr-vasmacska- vagy horgony. A hajó előrészeről t. i. jobb és baloldalán, készen a tengerbe való leeresztésre, *két* horgony csüng alá. A baloldali nagyobb a jobboldalinál s azt Nelson idejében *best*-nek nevezték, jelenleg pedig *better* bower anchornak nevezik. A horgony hosszú, egyenes részének, illetőleg szárának angol elnevezése *shank* (l. Southeyt ugyanott).
- ²³ Smeerenberg, sziget Spitzberga legészaknyugatibb csúcsánál.
- ²⁴ A jég pillantása, ang. Blink of the ice.
- ²⁵ T. i. az északi sark irányában, a melyet kerestek.
- ²⁶ 1773 október 27-én.
- ²⁷ Őr (az előárboez kasában). „At watch and watch“ mint Southey mondja. Régibb, ma már nem használt kifejezés, a mi alatt az értetik, hogy a legénység napjában 12 óra hosszat tartó őrségi szolgálatra volt beosztva.
- ²⁸ A hadihajók legénysége két főőrségi csapatra van beosztva, a jobb- és baloldaliba, külön-külön tiszttal.
- ²⁹ 1775 október 31-én.
- ³⁰ A Dolphinra Nelson 1776 márczius 15-én lett áthelyezve.
- ³¹ Úgy Pole mint különösen Troubridge később kitüntették magukat hazájuk szolgálatában.
- ³² 1776 szeptember 26-án.
- ³³ Ez alkalommal be kellett bizonyítania, hogy már hat évig tett szolgálatot a tengeren. Felmutatta a *Carcass*, *Seahorse*, *Dolphin* és *Worcester* hajókon vezetett naplóit és Suckling, Farmer, Pigot és Robinson kapitányok által részére kiállított bizonyítványokat, hogy tud vitorlákkal banni és egy hajóleket betömni stb. Mikor már parancsnoki rangot ért el, szokta volt mondani: hogy nem lehet valaki jó tiszttal, ha nem bír gentleman modorával s a matróz gyakorlati ismereteivel. Mondhatni róla, hogy senki sem értett mesterségének legkisebb részleteihez jobban nálánál. (Lásd Julien de la Gravière: Nelson et les guerres navales.)

- ³⁴ Hibásan nevezi Southey e hajót *Lowestoffe*-nak, a tenger-nagyi hivatal hajójegyzékei szerint: *Lowestoft* volt a neve.
- ³⁵ Nelsont Jamaikába való elindulásakor atyja istenfélő életre intette. Nagybátyja, Suckling pedig arra figyelmeztette (amik azon időben igen előrehaladott nézetek voltak), hogy egy hadihajón a vitorlafáknak egyenes állásban (t. i. derékszögben a hajó hossztengelyéhez), a csarnakkötélzetnek pedig feszesre meghúзва kell lenniök. A kötelek ne lógjanak le. A függőágyak nyolcz óra előtt össze legyenek göngyölve és gondosan eltéve a mellvédszekerényzetben; hogy a földélzeteket s oldalfalakat naponta, a legénység fehérműit pedig kétszer hetenkint kell tisztára mosni; a vitorlákat nem szabad libegni hagyni és nem egyenként, hanem egyszerre kell felvonni.

Ha meggondoljuk, hogy a hadihajókon azelőtt uralkodott tisztátlanság folytán oly gyakorta kitört süly, irtózatoss módon szedte áldozatait a hajó őrsége soraiban és hogy a vitorláknak Suckling figyelmeztette helyes kezelése mennyire előmozdította a hajóhadak helyes fejlődési műveleteit, nem fogjuk kicsinyelni Suckling tanításait, melyeknek Nelson sokat köszönhetett. E tanácsok voltak az utolsók, melyeket öccsének Suckling adott. Ennek Jamaikába való megérkezése után csakhamar meghalt.

- ³⁶ Fregáta, ang. *frigate*. Eredetileg egy teljes árbocozatu, azaz három árbocczal bíró könnyű hadihajó volt, egy sor ágyúval a földélzeten, valamint az előbástyán és sánczon (fölelőpítmények a hajó elülső s illetőleg hátulsó földélzetén). A tizenhatszázadik század második, valamint a tizenkilencedik század első felében a középső földélzet is meg volt rakva ágyúkkal, melyeknek száma 40 és 70 közt váltakozott.

A fregáták nagy térfogatú vitorlákkal felszerelt nyulánkabb, tehát gyorsabb hajók lévén a nehéz sorhajóknál. alkalmasabbak voltak a kereskedelmi hajóknak és szállítmányoknak fedezetül szolgálni, valamint a kalózsok üldözésére. főleg pedig a hir- és kémszolgálatra.

A XIX-ik század második felében t. i. a gőz és nehéz ágyú behozatala óta igen önkényes lett a fregáta elnevezés használata, rendesen a három födeles korvétától csak kissé nagyobb méreteivel különbözött. A gőzerőn kívül vitorlákat is használtak. Manapság pedig midőn a hadihajók

- vas- és aczélból valók, pánczéllal és tornyokkal vannak el-
látva, ez elnevezésnek éppen nincs meghatározott értelme. Így
pl. a német marinában még tornyos hajókat is hivatalosan
pánczélos fregátáknak neveznek el.
- ³⁷ Rakodó bárka, segédhajó, ang. tender. Ily bárkák a kikö-
tőkben a segédszolgálatot végzik. Aztán csekély merülésük-
nél és forgathatóságuknál fogva az ellenséges révek és ki-
kötők kikémlelésére is alkalmasak lévén, Nelson idejében
ily szolgálatokra is használtattak.
- ³⁸ Portyázó hajó, ang. „Letter of marque.“ Metonymicus kife-
jezés, értvén alatta oly magánhajót, mely az illető kormány-
tól szabadalomlevelet nyert az ellenség kereskedelmi vagy
egyéb hajóinak zsákmányul ejtésére. Ily szabadalomlevelet
csak belföldi nyerhetett. Ki kellett mutatnia, hogy a hajó
tulajdonát képezi, hadilag fel van szerelve és hogy a legény-
ség is a hadviselő állam alattvalóiból áll. A szabadalomlevél
bármikor visszavonható volt.
- ³⁹ Zsákmányhajó, ang. prize. Ellenségtől zsákmányul ejtett hajó.
- ⁴⁰ Kard (tengerész kard), ang. hanger; az angoloknál azon idő-
ben a vállról csünggött alá, innen neve.
- ⁴¹ Felfordulni (hajóról), ang. (to) swamp.
- ⁴² Kalózhajó, ang. privateer.
- ⁴³ Csáklázni, megcsáklázni, ang. (to) board, annyi mint ellen-
séges hajót elfoglalni, t. i. a csáklákkal a saját hajójához
odavonni és legénységgel megszállni; horogra keríteni.
- ⁴⁴ Elmerülni (hajóról), ang. (to) founder.
- ⁴⁵ Lobogós hajó, ang. flagship. Annak nevezik azon vezérhajót,
a melyen egy hajóosztály vagy csapat vagy egész raj fő-
parancsnoka felvonatja a rangját megillető lobogóját a meg-
felelő árboczon.
- ⁴⁶ Collingwood Cuthbert, Nelsonnak barátja és később oly hír-
nevéssé vált alvezére.
- ⁴⁷ Brig, oly járómű, melynek két teljes vitorlázatú árbocza van,
tehát keresztrudas vitorlákat hordoz mind a két árbocván.
A két árbocz közül a hátulsó főárbochnak (ang. „mainmast“)
neveztetik.
- ⁴⁸ Élelemmester, ang. steward.
- ⁴⁹ Tat, ang. afterhold. A hajó hátulsó része lent annak belse-
jében; ott vannak az éléskamarák is.
- ⁵⁰ Sorhajókapitány, ang. „post“. A „post“ elnevezés már el-

avult A jelenlegi czím „Captain of the Line“ vagy röviden „Captain“. Rangja egyenlő az ezredesével a szárazföldi hadseregnél és elsőrangú hadihajók vezetésével vannak megbízva.

⁵¹ *Register hajóknak* (ang. „register ship“) ez időben a spanyolok azon hajóikat nevezték, melyek a király engedelmével Spanyol-Amerikával közlekedtek, különösen pedig a kincses hajókat, melyek a spanyol kormány részére pénzt, nemes érczeket vagy más kincseket szállítottak. Általánosan azonban belajstromozott hajót jelent. A belajstromozásról az illető tengeri hatóság hajólevelet állít ki, melyben a hajó neve, minősége, honossága, tonnatartalma és tulajdonosa ki van tüntetve, a mely hajólevelet mindig a hajón kell őrizni mint honossági bizonyítványt s annak igazolására, hogy hajózási engedélye van.

⁵² Hogy Southey miért emeli ki annyira e vonását Nelsonnak, világos lesz előttünk, ha a hadi zsákmányolásra vonatkozó akkoron fennállott szabályokat szemügyre vesszük.

A tengeri jog szerint ugyanis a hadihajók fel vannak jogosítva az ellenséges kereskedelmi hajókat elfogni, sőt ezt tenni kötelességükben áll, ha csak feladatuk természete a zsákmányejtést ki nem zárja.

A zsákmányul ejtett hajókat azonban kötelesek oly kikötőbe kísérni, ahol honi tengernagyi bíróság létezik. Angliában, az anyaországban, a tengernagyi hivatalhoz tartozó fő-törvényszéknek egy tagja ítélkezett; a gyarmatokban pedig az altengernagyi törvényszék egy tagja. Mindenik esetben az előterjesztést a korona ügyésze tette. E bíróságnak feladata volt elbírálni, ha valjon jogosan ejtetett-e zsákmányul a megítélése alá bocsátott fogolyhajó.

Ha a bíróság jogos zsákmánynak jelentette ki az elfogott hajót vagy hajókat, azokat, és az eset szerint, a rajtuk levő árúkat nyilvános árverésen eladták és értéküket a hadihajó személyzete közt felosztották.

A Nelson idejében fennállott szabályok értelmében a hadihajó parancsnoka három nyolczadát kapta a zsákmánynak, a tisztek két nyolczadát, az altisztek egy nyolczadát, végre a legénység két nyolczadot.

Ha egy hajóraj fogott el egy hadihajóktól kísért kereskedelmi hajócsapatot (convoie-t) vagy pedig csatában ejtett

zsákmányul ellenséges hadihajókat, ezen esetekben az admirális kapott egy nyolczadot, a hajók kapitányai kettőt, a tisztek szintén kettőt, az altisztek egyet, a legénység pedig két nyolczadot.

Az államnak, ha egyáltalán, az esedékes jövedelmi adó jutott.

Ha egy portyázó-hajó fogott el valamely más portyázó-vagy kereskedelmi avagy kalóz-hajót, ily esetben a zsákmány megosztása, a hajó tulajdonosa és a személyzet között előzőleg megállapított egyezség értelmében történt, mibe az admirális be nem avatkozott.

Ezen szabályok, több-kevesebb módosításokkal fennállnak ma is Angliában s a többi tengeri hatalmaknál.

Mivel pedig Anglia ezen időben majdnem szünetlenül háborúskodott egyik vagy másik hatalommal, a zsákmányejtés akkoron valóságos vagyonosodási forrást képezett. Nem csoda tehát, ha a vállalkozó szellemű angol ifjúság, midőn a hadi dicsőségen kívül még vagyonszerzésre is nyílt előtte kilátás, habár jól ismerte az akkori tengerészelet sanyarúságait, tömegesen tódult a haditengerészeti pályára.

⁵⁸ Láthatjuk tehát, hogy Nelsonnak, a ki a sorhajókapitányi rangot huszonegy éves korában elérte, nemcsak érdeme, hanem szerencséje is rendkívüli volt. Alig tette volt le tiszti vizsgálatát, már másnap hadnagynak nevezték ki, a mit egyedül nagybátyja, Suckling befolyásának köszönhetett, a ki éppen akkor a tengerészet ellenőrének kineveztetett, holott azon időben nem egy hadapród egész életén át várakozott hadnagyi kineveztetésére. Ez tehát fontos lépés volt előre és Nelson egész elragadtatással írt még aznap Vilmos fivérének: „Végre hadnagy vagyok! Most már az én dolgom lesz előbbre haladni és remélem, ezt oly módon fogom végbe vinni, mely magamnak és barátimnak becsületére fog válni“.

Annak magyarázata pedig, hogy a következő lépcsőket fel a sorhajókapitányságig oly gyors egymásutánban érhetette el, abban is található, hogy Nelson ez időtájt az Antillákon volt állomásozva, a hol pedig az éghajlat egészségtelensége igen gyakori megüresedéseket okozott és az ily távoli állomásokon jogában állott a főparancsnoknak elhalálozott tisztjei helyeinek betöltéséről gondoskodni. A vitorlázás e korában bajos is lett volna másképp a szolgálat

fentartásáról gondoskodni. Hozzájárult még az is, hogy ez időtájt a háború Franciaországgal ismét kitörvén, segített az antillai éghajlatnak megüresedéseket teremteni a flottánál.

Azután láttuk, hogy habár Nelson a *Lowestoft*-ra hadnagygyá való kineveztetése után nagybátyját csakhamar elvesztette, sikerült neki parancsnokának, Locker-nek, a ki az angol flotta egyik legjelesebb kapitánya volt, becsülését és barátságát megnyerni, a ki őt Parker Péter admirálisnak a legmelegebben ajánlta. Így került a lobogós hajóra és Parker admirális fölismervén Nelson tehetségeit, egy év alatt fokozatosan sorhajókapitánynya léptette elő.

E rangfokozatot elérve, azonban még egy Nelsonnak is, habár érdemei általában elismértettek, *tizenennyolcz* évet kellett várnia, míg ismét előléptették, t. i. míg ellentengernagynak kinevezték. Ez azon körülményben leli magyarázatát, hogy az angol haditengerészetnél, a szabályrendeletek értelmében, a soron kívüli előléptetés csakis a sorhajókapitányságig terjed. E foktól fogva fölfelé azonban szigorúan ki van zárva; és a sorhajókapitányok rendszerint csakis kineveztetésük sorrendjében léptetnek elő tengernagyokká, bármily nagy érdemeket szereztek légyen is kapitányi minőségükben. Csak alkalmaztatásukban volt különbség. Az admiralitás t. i. a kiválóbbaknak megfelelő megbízatásokkal adott alkalmat érvényesülni és hogy míg ezek, ha egyszer tengernagyokká kinevezték őket, szolgálatban maradtak, addig a kevésbbé kitünőek, félzsold mellett a szolgálaton kívüli (on the retired list) tengernagyok sorába lettek helyezve. Tagadhatatlan azonban, hogy ezen általános elvek mellett a pártfogoltatás is nagy szerepet játszott azon időben, különösen ha az illető a parlamentben uralkodó pártnak soraiban tudott jó barátokra szert tenni.

⁵⁴ D'Estaing gróf, francia tengernagy

⁵⁵ Southey itt tévedésben van. D'Estaing gróf távozásának az Antillákból egészen más oka volt. Hiszen a francziák St. Vincent és Granada antillai szigeteket már elvették volt az angoloktól. Hanem az amerikai partokról érkezett hírek folytán hagyta abba D'Estaing a további hadjáratot és távozott el az Antillák vizéből az Egyesült-Államok segélyére, melyek ez időben függetlenségi harczukat vívták az anyaország ellen, és a honnan oly híreket vett, melyek azon meggyőződést

keltették föl benne, hogy a függetlenség ügye veszélyben forog. Már pedig Franciaország jól felfogott saját érdekében egész erejével támogatta az amerikai gyarmatok függetlenségi harcát Anglia ellen. Sokkal fontosabb volt tehát az amerikaiak segítségére sietni, mint Jamaicát, az angolok kezében még megmaradt ez utolsó antillai szigetet tőlük elvenni.

⁵⁶ Igen nevezetes *Southey*-nek eme megjegyzése. Ime a történelem is igazat látszik neki adni. Ugyanis az amerikaiak, a Panama-vállalat kudarcza óta, újabban azt vették tervbe, hogy összekötván a Nicaragua tavat a Csöndes óceánnal és zsilipekkel látva el a Nicaragua folyót, létesítsék a világra szóló tervet. Legutóbb azonban a francziáktól 50 millió dollárért megvásárolván a megkezdett panamai csatornához való jogaikat, a congressusban egy nagy párt a mellett küzd, hogy a Nicaragua vonal elejtésével — a Panama csatorna építtessék meg.

⁵⁷ Nuevo Reyno és Popayan, városok s illetőleg vidékek Columbia délamerikai államban.

⁵⁸ T. i. a mostani Északamerikai Egyesült Államok.

⁵⁹ Folyó Jamaika szigetén.

⁶⁰ Külső őrhely, ang. outpost. Előre tolt erősség.

⁶¹ Despard, a ki irlandi volt, a hadjárat folyamában alparancsnoka lett az angol csapatoknak Hondurásban. A lakosok panasza folytán állásából elmozdított. Később összeesküvést szőtt a király meggyilkolására, a Tower s a londoni Bank elfoglalására, valamint Irlandia felszabadítására és 1803-ban több összeesküvővel együtt kivégeztetett.

⁶² Manchinell fa, *Hippomane Mancinella*. Közép-Amerikában és Nyugat-Indiában előforduló magasra növő fa. Szép erezeténél és színeinél fogva igen értékes bútortfa; nedve azonban mérges, különösen lovakra nézve.

⁶³ 1780 május 2-án.

⁶⁴ Salóp, ang. sloop. a) Az angoloknál egy 10—100 tonnás egy árboczú bárka, a melynek fővitorlája felül egy csonka fához, alul egy pányvadoronghoz s elülső széle az árboczhoz van megerősítve. b) Az Északi- és Keleti tengeren használatos salópok egy főtörzsvitorlát, egy csonka derékvitorlát, egy szoros derékvitorlát, egy lógó sudárvitorlát, két elővitorlát s egy külső orrvitorlát hordoznak. Leginkább halászatra használatosak. c) A

hadi „sloop“ azonban nagyobb hajó ; Nelson idejében 18—32 ágyút hordozott és árboczozata vagy olyan volt, mint egy teljes hajóé, tehát három árboczczal birt, vagy olyan, mint egy brig vagy sóneré, s általában megfelel a többi nemzetek korvétáinak. Néha azonban csupán nagyobb ladik értelme van.

⁶⁵ Nyoszolya, ang. cot. A hajókon egy pompás fakeretbe foglalt ponyvaágy, mely a gerendázaton fel volt függesztve és Nelson idejében hálóhelyül szolgált a tiszteknek a földzetek közt.

⁶⁶ 1780 szept. 4-én

⁶⁷ 1780 nov. 24-én érkezett volt meg Spithead kikötőjében.

⁶⁸ 1781 aug. 23-án.

⁶⁹ Anglia ez időben háborút viselvé egyidejűleg a függetlenségükért küzdő amerikai gyarmataival s az azokat segélyező francziákkal, nemkülönben Spanyolországgal, Katalin orosz czárné felhasználta a kedvező alkalmat és fegyveres semlegességi szövetséget kötött az északi hatalmakkal, hogy Anglia tengeri kereskedelmét hátraszorítsa; de eredménytelenül.

⁷⁰ Helsingör, kikötő a dán parton, ott, a hol legszűkebb a Sund, Cronenburg mellett; az angolok Elsinore-ja.

⁷¹ The Downs, Kent grófság keleti tengerpartja.

⁷² Neki hajtott az orrhorgonyok köteleinek, ang. „Came athwart hawse“. A „hawse“ szó a horgonykötelek vagy lánczok azon előrenyúló helyzetét jelenti a hajó orra előtt, mikor a hajót az előrészeről jobbról és balról a tenger fenekére le-bocsátott két horgony (néha csak egy) tartja meg a helyén. Nelson attól tartott, hogy az élelmi hajó el fogja szakítani orrhorgony köteleit s hogy aztán a vihar az *Albermarlet* a *Goodwin* zátonyra fogja vetni.

⁷³ Goodwin zátony, Deal kikötő várostól (a kenti parton) keletre fekvő igen veszedelmes zátony.

⁷⁴ A legmerészebb matrózok Dealból valók, miután az év nagyobb részében viharok dülják az ottani partokat, az u. n. Downs-okat, már gyermek koruktól megszokják a tenger veszélyeivel szembeszállani.

⁷⁵ Orrárbo cz, ang. bowsprit. A hajó orrából részsút kinyuló árbocz, mely szintén vitorlák hordozására szolgál.

⁷⁶ Előárbo cz, ang. foremast. Úgy a három, mint a két árboczú hajóknál a hajó orrához közelebb álló árbocz,

- ⁷⁷ Quebec, város a Sz. Lőrincz folyam partján Canadában.
- ⁷⁸ Sóner, ang. „schooner“. Két vagy három árboczos járómű keresztrudak nélkül, vagy olyanokkal, de csak az elülső árboczon.
- ⁷⁹ Az amerikai függetlenségi háboru idejében történt.
- ⁸⁰ 1782-ben.
- ⁸¹ St. Georges Bank. Három tekervényes homokzátony kelet-délkeletre Bostontól.
- ⁸² Rövidebbre szedette vitorláit, ang. „he shortened sail“, (hogy lassítsa hajója menetét).
- ⁸³ Szél felé fordulni, ang. to heave to; minthogy a francia fregáta *széllel* vitorlázva üldözte, Nelson feléje — tehát szél felé — fordult, hogy megütközhessék vele.
- ⁸⁴ Ez volt első találkozása Nelsonnak a francziákkal. Bizony, ha sejtelmük lett volna arról, hogy a kicsi angol hadihajó ifjú parancsnoka lesz az, a ki majdan tönkreteszi flottáikat s egy századra mepállapítja Anglia felsőbbbségét a tengereken, aligha szabadulhatott volna meg tőlük.
- ⁸⁵ Sandy Hook, Newyork kikötője, mely akkor még az angolok kezében volt.
- ⁸⁶ Mivel t. i. Nyugot-Indiában folytonosak voltak a harcok az angol és a francia flották között.
- ⁸⁷ A hős Rodney tengernagy ez év tavaszán (1782 ápr. 12-én) Dominica, az Antillák egyik szigetével szemben fényes győzelmet vívott ki a francziák flottája fölött De Grasse alatt.
- ⁸⁸ A későbbi IV. Vilmos király, a ki akkor mint hadapród szolgált a *Barfleur*-ön, Hood lord lobogós hajóján és épen őrszolgálaton volt a földélzeten
- ⁸⁹ Egy fenmaradt levelében.
- ⁹⁰ A Zweibrückeni uralkodó gróf.
- ⁹¹ 1783. szept. 3-án Versaillesben, mely aztán Párisban végleg aláíratott.
- ⁹² Lincoln's Inn. Egyike azon négy ügyvédi cézheknek Londonban, melyekbe az ügyvédségre pályázóknak föl kell vétetniök és a hol az ügyvédi bizottságok felügyelete alatt végzik három év alatt tanulmányaikat és teszik le ama bizottságok előtt vizsgálatukat. Mint a többi három Inn. (Gray's, Inner- és Middle Temple) úgy Lincoln's Inn is egy-egy nagy háztömeg tulajdonosa, templommal és ünnepi csarnokkal, melyben a

hivatalos lakomák tartatnak meg. Az ügyvédjelölteknek minden évnegyedben (Quarter) meg kell jelenniök egyszer-egyszer az illető czéhbeli ügyvédi bizottság rendezte hivatalos lakomán. Az ünnepi csarnoknak vannak mellék étkezési s egyéb helyiségei is, a hol az ügyvédek ismerőseiknek találkát adnak. Így adott Davison is, a ki itt végezte ügyvédségét, találkát barátjának Nelsonnak Lincoln's Innban, az ügyvédek ezen egyik otthonában.

MÁSODIK FEJEZET.

- ¹ Czelzés az idők romlottságára, miután akkoriban éppen nem volt ritkaság, hogy a kapitányok, sőt legfőbb tiszték is szállítók- és vállalkozókkal egyetértettek az államkinestár megrövidítésében.
- ² 1783. október 23-ikán.
- ³ 1784. január 17-ikén tért vissza Angliába.
- ⁴ Az Antillák szél alatti, azaz északi szigetei.
- ⁵ Quadrans. Kilenczven fokú szögmérő lencsével és tükörrel, mely műszer segélyével a nap- vagy valamely csillagnak magassági szögletét a látóhatár fölött mérik meg. Ebből ki lehet számítani a hajó helyének szélességi vagy hosszúsági fokát, Az előbbire legalkalmasabbak a délkörben végzett mérések, az utóbbira pedig a délkörtől távoli megfigyelések.
- ⁶ Barbadoes, a kis Antillák egyike.
- ⁷ Első lévén : a tengernagy (Hughes).
- ⁸ Antigua, szintén az Antillák egyike.
- ⁹ Londonban.
- ¹⁰ Nevis, a kis Antillák egyike, angol birtok.
- ¹¹ St. Eustatia, a hollandusok birtoka, szintén az Antillák egyik szigete.
- ¹² Láncz, ang. cable. Egy tengeri láncz hossza 200 méter.
- ¹³ Martinique, franczia birtok, a kis Antillák egyike.
- ¹⁴ Molasses, czukornádból készült szörp, a melyből főzés útján czukrot nyernek ; a szörpöt különben méz gyanánt is használják.
- ¹⁵ 1784.
- ¹⁶ Acts of Parliament, azaz parlamenti határozatok, az angolban szokásos elnevezése a törvényeknek.
- ¹⁷ Akkoron ifj. Pitt Vilmos, Chatham grófja, a ki Nelsonnal ugyanazon évben született.
- ¹⁸ St. Kitt, Christopher antillai szigetnek angol neve.
- ¹⁹ T. i. az amerikaiit.

- ²⁰ Egy font sterling = 24 korona.
- ²¹ Belajstromozási törvény, ang. register act, mely minden angol hajót arra kötelez, hogy magát a kerületebeli tengerészeti hatóságnál bejegyeztesse, a mely bejegyzés alapján hajólevelet nyer. Csakis az ily bejegyzett, hajólevéllel ellátott hajó volt azután jogosítva szabadon kereskedni a birodalom minden kikötőjében.
- ²² Czélzás Nelsonnak vézna alakjára.
- ²³ Zsákmányügynökök, ang. prize-agents. A hadihajóktól zsákmányul ejtett hajók és árúk eladásánál jártak közben s a vevőkkel egyetértettek.
- ²⁴ Voltaképen (1787) július 4-ikén.
- ²⁵ Matrózruha-raktár és átvételi hajó, ang. „Slop and receiving ship“. Slop itt annyit jelent, mint matrózruhát, szóval, legénységi ruházat- és ágyneműféléket.
- ²⁶ Szolgálaton kívül való állapotba helyezés, ang. „to be paid off“. Ily esetben az összes felszerelési tárgyakat kiviszik a hajóból és raktárban helyezik el és Nelson idejében a hajó személyzetét vagy más hajóra tették át, vagy elbocsátották.
- ²⁷ Howe lord volt akkor a tengerészeti hivatal élén.
- ²⁸ A város alatt itt London értendő.
- ²⁹ Akkoron kormányon lévő miniszterek.
- ³⁰ Lásd Clarke és Mc Arthur I. k. 107. l.
- ³¹ St. John, város Nevis szigetén, a karibbiai tengerben.
- ³² A marokkói partoktól kiindulva, a szultán alattvalói nagyban űzték akkoron a tengeri rablást.
- ³³ Noutka és Vancouver szigetek (angol Columbia) közti tengersizoros. Az elszakadt amerikai Egyesült-Államok által ott jogtalanul gyakorolt fókavadászat folytán támadt viszály.
- ³⁴ Chatham lord, ifj. Pitt Vilmos, az akkori kabinet híres vezető minisztere, akkoron ideiglenesen a hagítengerészeti ügyeket is vezette.
- ³⁵ Hood lord tengernagy, kitüntette magát az Egyesült-Államokkal való hadjáratban. Sikeresen támogatta, mint alvezér, Rodney tengernagyot, ennek a francia flotta fölött, de Grasse gróf alatt, 1782. április 12-ikén kivívott fényes győzedelmében, mely megmentette Jamaikát az angolok számára.
- ³⁶ Csónak, ang. cockleboat, voltaképp kagylócsónak, azaz nem nagyobb egy kagylónál.
- ³⁷ 1793.

HARMADIK FEJEZET.

- ¹ Commodore, oly sorhajókapitány, általában törzstiszt, a ki alá több hajó van rendelve.
- ² 1793. augusztus 28-ikán.
- ³ Az Agamemnon csak 345 emberrel rendelkezett, ang. The *Agamemnon* had only 345 man at quarters; a quarters itt harczy állást jelent, melyben a tisztek és legények csataközben a hajón (az ágyúk stb. mellett) fel vannak állítva, hogy a hajóval harczolni lehessen. A 345 ember pedig — eltekintve a hajón végrehajtandó vitorla- és sok egyéb szolgálattól — alig volt elegendő a harczy állásoknak ellátására.
- ^{3a} Hadarogni, ang. to manoeuvre. Hajóval a viszonyokhoz alkalmazott mozdulatokat vagy taktikai műveleteket végrehajtani.
- ⁴ Nevezetes körülmény, hogy általában az angol hadihajók azon időben rosszabbak voltak a francziákénál, különösen pedig Nelsonnak sorsa úgy hozta magával, hogy a tenger-nagyi hivatal alig egy-két kivétellel mindig a leggyarlóbb hajókat rendelte alája.
- ⁵ Csatározás, ang. „a running fight“.
- ⁶ Lőtávolságból kiszabadulni, ang. (to) „get out of reach“.
- ⁷ Kötélzet, ang. „rigging“. Rigging alatt a kötélezethez tartozó minden felszerelés értetik; különöbben azon kötelek, melyek az árboczokat tartják, a vitorlákat kifeszítik vagy összevonják, és kétfélék: az álló-kötelek, mint a csarnakok, tarcsok stb., vagy futó-kötelek, melyek a keresztrudak, szárnyvitorlafák mozgatására, a vitorlák kifeszítésére vagy kurtítására stb. használtatnak.
- ⁸ Fordítani (megfordítani), ang. „to veer“; a hajót ellenkező irányban megfordítani, a szélről elfordítani.
- ⁹ Feszítő rúd, ang. crow.
- ¹⁰ Tekerő fa, ang. capstern-bar.

- ¹¹ Vitorlafák, ang. „Spars“; e szó alatt az angol általában mindazon rudakat érti, melyek a vitorlákat tartják.
- ¹² Vészjelzések, ang. Signals of distress.
- ¹³ Kétségkívül hatással volt reá a két leghíresebb kalandor példája. Ripperda különben pénzzel is támogatta vállalatát.
- ¹⁴ Felügyelő (hajórakomány fölött), ang. „Supercargo“. Kereskedelmi hajókon az eladásokat intézi és felügyel az út minden kereskedelmi érdekeire.
- ¹⁵ 1793 őszén.
- ¹⁶ Heathfield lordnak, Gibraltár első kormányzójának 1781-ben és 1782-ben az egyesült francziák és spanyolok ellen hősies védelmezőjének öcsese.
- ¹⁷ St. Fiorenzo-öböl és hasonló nevű erősített városka Korzika északi részében. Bevétele az angolok által 1794. február hó 18-ikán történt.
- ¹⁸ Bastia, várerősség Korzika északkeleti részében.
- ¹⁹ Tengerészkatona, ang. „marine“. Az angol hadihajókon a tulajdonképeni tengerészek (matrózok) kívül tengerészgyalogosok (marines, marineinfantry) is be vannak osztva, a kik a hajókon őrségi és rendfentartási szolgálatot végeznek, puskatűzet intéznek az ellenséges hajó földézetére és segédkezet nyújtanak szükség esetében a matrózoknak az ágyuk kiszolgálásánál a hajóra esetleg beosztott tüzérekkel együtt. A szárazföldi hadseregtől teljesen elkülönített csapatot képeznek, mely saját tisztjei alatt kizárólag a hajókon s az arzenálokban tesz szolgálatot. Hajón a hajó parancsnokának vannak alávetve. — Nálunk kizárólag tengerészek végzik a szolgálat összes ágait a hajón. — Tüzérek ma már az angol hajókon sem osztatnak be segítségül, csupán gyalogosok a főntebb említett czélokra.
- ²⁰ 1794.
- ²¹ Érti D'Aubant s ő előtte Dundas tábornokot.
- ²² Kartell hajó, ang. „Cartel ship“, oly hajó, mely két egymással háborút viselő fél közt a foglyok kiváltására létrejött megállapodás folytán a hadifoglyokat átveszi és a melyen rajta van az izenetvivő is.
- ²³ St. Tropez, öböl és hasonló nevű városka K. K. Északra Toulontól.
- ²⁴ Vontatni, ang. (to) tow. Ez esetben a hajókról leeresztett csónakok segélyével.

- ²⁵ Horgonyhoz vagy más hajóhoz, esetleg bójához erősített kötelek segélyével húzni a hajót, ang. (to) warp; gugarozni.
- ²⁶ Calvi, erősített város, Korzika északnyugatán.
- ²⁷ Melville lord, Pitt Vilmos bizalmas barátja, ez időben a hadügyi miniszteri tárczát viselte alatta.
- ²⁸ 1794. szept. havában.
- ²⁹ Lap, ang. „gazette“, értette a hivatalos lapot, melyben a dicső hadi tettekért való kitüntetések közzé tételnek.
- ³⁰ Drake, Anglia akkori követe a génuai köztársaságnál.
- ³¹ 1795. márczius 14-én.
- ³² Hadozni, ang. (to) manoeuvre; hajócsapattal különböző taktikai műveleteket végezni.
- ³³ Főárbocz, ang. „mainmast“, a középső árbocz, mely a legmagasabb; ha azonban a hajónak csak két árbocza van, akkor a hátulsó.
- ³⁴ Előárbocz derékrésze — dereka, ang. fore-top-mast. A három részből összeállított árbocz középső része, t. i. *dereka*, ang. „top-mast“.
- ³⁵ „Inconstant“ angol fregáta.
- ³⁶ Kötélre venni (vontatni), ang. (to) take in tow.
- ³⁷ Egy hajó (ez esetben a *Ca-Ira*) *előrészének szél felőli oldala*, ang. „weatherbow“.
- ³⁸ „Yard“ = 0.914 m.
- ³⁹ Kormány, kormánylapát, ang. „helm“.
- ⁴⁰ (A hajó) jobb oldala, ang. „starboard“.
- ⁴¹ Farszárnnyitorla vagy hajtóvitorla, ang. driver. Azon vitorla, mely a hátulsó árbocz csonka fáján kifeszített farvitorla térfogatát növeli. Felső széle a csonkafa (ang. gaff), alsó széle pedig a dorong (ang. boom) kitolt folytatásán van kifeszítve hosszant a hajó hátulsó részén. Tehát toldaléka az igen fontos farvitorlának.
- ⁴² Farvitorlák vagy hátulsó vitorlák, ang. aftersails; a hátulsó csonkafán és árboczon való vitorlák, valamint a fő és hátsó árbocz közti csonkafavitorla.
- ⁴³ Összehúzni (vitorlát) ang. (to) brail; a vitorlát fel- illetőleg összehúzni azon kötelek segélyével, melyek a vitorlák szegélyköteleihez (*korczaihoz*) vannak megerősítve. Célja, hogy a szélnek ne legyen hatása azokra.
- ⁴⁴ Lübügtetni, ang. (to) shiver. A vitorlákat széltükben, a szél

irányában lazán tartani, úgy, hogy a szél beléjök ne kap hasson.

- ⁴⁵ Letérni (hajóról), ang. (to) fall off, azaz a széltől elfordulni. — A jelen esetben a hajó elő részén levő vitorlák segélyével, miután a hátulsók működésen kívül voltak helyezve. Letért pedig Nelson parancsára azért, hogy az *Agamemnon* ne orral, hanem oldalával legyen szemben a *Ca-Ira* farával s így végtől-végig pásztázhassa tüzével.
- ⁴⁶ Összes oldalágyúival sortüzet adott az ellenségre, ang. gave the enemy her whole broadside. A régi vitorlásokon az ágyúk legnagyobb része több egymás fölötti fedélzeten a hajó oldalán sorban egymás mellett voltak felállítva és minél nagyobb eredmény elérése végett egyszerre sütötték el. Tengerész nyelven az angol ezt „broadside“ szóval fejezi ki. „Broadside“ tehát oldalsortűz, holott betűszerinti értelme: széles oldal.
- ⁴⁷ A hátulsó vitorlafákat (ang. after-yards) a végükön lévő fékszáraik segítségével szorosan kifeszíteni, (ang. braced up), azaz, hogy most meg a hátulsó vitorlákat ismét a szél ellen kifeszítették, az elülsőket pedig részint összehúzták, részint lübtették, s így a szél a hátulsó vitorlák (valamint a hajó bal oldalára szorított kormány) segítségével a hajót ellenkező oldalt, tehát vissza az előbbeni állás-irányba vitte, s így ismét oldaltüzet lehetett adni a *Ca-Ira*-nak, mely megint farral lévén szemben az *Agamemnonnal*, utóbbinak tüze ismét végig pásztázta a *Ca-Irá*-t.
- ⁴⁸ Sarkában lenni (hajónak), ang. stand after her, azaz nyomában követni.
- ⁴⁹ Hátulsó árboczderék, ang. mizen-top-mast; mizen a hátulsó árbocz; top-mast annak középső része, dereka. Különben kisebb hajókon vannak egy szálfából való árboczok is.
- ⁵⁰ Hátulsó derékvitorla, ang. mizen-top-sail; azaz a hátulsó árbocz derekához erősített keresztrúdon (vitorlafán) kifeszített vitorla (alulról a második).
- ⁵¹ Hátulsó alsó keresztrúd (vagy vitorlafa), ang. cross-jack-yard. A hátulsó árboczon felfüggesztett legalsó vitorlafa. Az ehhez tartozó vitorlát ritkán használják, sőt ritkán van rajta vitorla.
- ⁵² A szélen átfordulni, ang. to heave in stays; azaz a széellel szemben a szükségesnek megfelelő vitorlaállításokkal fordula-

tokat végezni a hajóval, úgy hogy jobbra vagy balra a szél függélyétől, attól bizonyos szögben haladjon előre. Kereken a szél ellen — természetesen — vitorláshajó nem mehet és a legkisebb szög (a szél függélyétől) melyre általában vitorlák állíthatók., hogy a hajó még haladhasson: öt pont, azaz $56\frac{1}{4}^{\circ}$ foka a szélrózsának. Klipperek azonban még négy ponttal, yachtok pedig meg épen két ponttal is (tehát $22\frac{1}{2}^{\circ}$ fokkal) a széltől vitorlázhathatnak azzal szemben. A hajó haladhatására a legkedvezőbb szél nem az, mely egyenesen hátulról fúj, mivel akkor a hátulsó vitorlák elfogják a szelet az elsőktől, hanem az, a mely a hajó oldalára a függélyes iránytól a farig terjedő szögletből fúj. Ily szélnél az összes vitorlák kifeszíthetők, tehát a leggyorsabban haladhat a hajó.

⁵³ A francziák tüzüket inkább az ellenséges hajó kötélzete, mintsem teste ellen irányozták azon czélból, hogy azt mozgatózási képességétől megfosszák, annál inkább, mivel az angolok felsőbbségét a hajó forgatásában ismerték; míg az angolok, különösen Nelson alatt ágyuik czéljául főleg az ellenséges hajó testét vették, hogy annak őrségét megadásra kényszerítsék, vagy annyira megrendítsék, hogy a hajót megcsáklázhassák és elfoglalhassák.

⁵⁴ (Az Agamemnon ágyui) czélt többé nem találhattak, ang. „ceased to bear“; azaz, hogy a távolságnál fogva a lövedékek többé el nem érhettek az ellenséges hajót.

⁵⁵ Spithead, zátony Portsea és Portsmouth főhadi kikötő közt, valamint neve a mellette elterülő tágas öbölnek, mely rendes gyűlőhelyül szolgál az angol hadirajoknak, mielőtt diszszemlére vagy gyakorlatra kiveznek, vagy végre háborúba indulnak.

⁵⁶ Szél mentében, vagyis szélalatti irányban fordulni akkép, hogy a hajó farral legyen a szélhez, ang. (to) „wear“.

⁵⁷ Hajója elejének szélalatti oldalán volt, ang. „was under his lee bow“.

^{57a} Szélalatti irányban haladván, ang. „standing to leeward, to stand to leeward“.

⁵⁸ Eltávolodni (ha hajóról van szó), ang. to bear away.

⁵⁹ Összes vitorlákat kifeszíteni, ang. to set all sails, vagy make all sails.

⁶⁰ Szorosan a szél felé fordítani a vitorlákat, aug. „hauled

close to the wind“, (hogy a hajó, a mennyire lehetséges széllal szemközti irányban haladhasson).

⁶¹ Szél és vízvonala közt, ang. between wind and water; azaz a hajó oldalának azon része, mely a hajó hengergése vagy a víz hullámlása folytán gyakran a víz fölé kerül.

⁶² Zöm, ang. body.

⁶³ A hátulsó födélzet, ang. „quarter deck“. A hadihajók hátulsó födélzetén rendesen csak tiszt időzhetik; jobb része a parancsnoknak van fentartva.

⁶⁴ Hotham tengernagy mint hajóparancsnok ismételve kitüntette magát bátorságával Ámde mint főparancsnok erélytelen és határozatlan volt. Félt minden felelősségtől. Nem arra törekedett, hogy az ellenségnek minél nagyobb veszteségeket okozzon, hanem csak arra, hogy ő ne veszítsen hajókat. Így viselkedett ezen a Frejus-öböl közelében 1795. márczius 14. és 15-én vívott, de igen erélytelenül vezetett csatában is, melyben, ha határozottabban lép fel, a francia flottát megsemmisithette volna. Így azonban csakis az *Inconstant* és főleg a Nelson vezette *Agamemnon*-nak volt köszönhető, hogy a *Ca Ira* és *Censeur* zsákmányul estek. Hiába esdekelt előbb Nelson személyesen Hothamnál és íratott aztán Goodall, az *Inconstant* kapitányával levelet hozzá, Hotham nem volt rábírható a csata folytatására. — Southey, mint látjuk, közli Nelsonnak mindjárt a csata után nejéhez írt levelét is, melyben boszuságának szabad kifejezést ad, de a melyben egyszersmind vezérletre való születettsége teljes világosságban megnyilatkozik; pedig akkor még csak egyszerű kapitány volt. Egyébiránt Southey, a különben is szorványosan vívott emez ütközetnek leírását egészen mellőzi és csak azon részét írja le részletesen, melyet abban hőse viselt.

⁶⁵ 1795. július 13-án.

⁶⁶ Alcide, francia hajó.

⁶⁷ Ez alkalomból írja Nelson az *Agamemnon* fedélzetéről nejének: „Hothamnak nincs vállalkozási szelleme és megelégszik azzal, ha egyik hónap elmúlik a másik után hajóveszteség nélkül a mi részünkről“. Kétségbevonhatlan, hogyha akkor Nelson vezényli az angol hajórajt, megsemmisítette volna a francziákét, csak sarkukban kellett volna maradni. Valamennyi jelenvolt angol parancsnok egyetértett e tekintetben vele.

⁸⁶ 1795. július 15-én.

⁶⁹ Az osztrák, szardíniai és nápolyi hadseregek.

⁷⁰ 1795. október havában.

¹⁷ Horgonykötél, ang. cable. Vastag, erős köté, melyet a hajónak horgonyon való megtartására használnak. A hajó nagyságához képest, melyhez használandók, a körületük három és tizenkét hüvelyk közt váltakozik, hosszúságuk pedig 720 láb, vagyis 120 (tengeri) öl. Innen az a kifejezés: horgonykötél- (cable) távolság. Manap a horgonyokhoz leginkább lánczokat használnak.

NEGYEDIK FEJEZET.

- ¹ Paracsnoki lobogó, ang. broad pendant. Egy hajócsapat paracsnoka (commodore), mint a minő Nelson akkor volt, ha nem tengernagy, egy három- vagy négyszögű két csúcsú lobogót huzat fel a *főárboczon*.
- ² 1795 november 29-én.
- ³ Kivonat Nelsonnak egy nejéhez írt leveléből.
- ⁴ Itt lobogója alatt, az ellentengernagygyá való kinevezése, mely már soron volt, értendő s az e rangot megillető lobogó.
- ⁵ T. i. előcsapatjának.
- ⁶ Porto Ferrajo, Elba-szigetnek főkikötője.
- ⁷ 1796.
- ⁸ Korzika-sziget legészakibb pontja.
- ⁹ Célzás arra, hogy ő már három évvel azelőtt ott volt Bastia bevételénél, tehát előbb, mint a most ott volt angolok bármelyike.
- ¹⁰ 1796 december 26-án.
- ¹¹ II. Jakab, Anglia királyának természetes fia. Az angol hadseregben tábornagi rangot viselt. Ugyanő Lotharingiai Károly alatt résztvett Buda visszavételében a törököktől.
- ¹² Szállító csapat, ang. convoy, convoie. Háborús időkben kereskedő vagy hadiszer szállításokat eszközölő hajókat, előbb azokat nagyobb számban összegyűjtván, védelmükre hadihajók kísérik. Ilyféle hajócsapatoknak általánosan elfogadott neve: convoy minden nyelven.
- ¹³ 1797.
- ¹⁴ Sorhajó, ang. „ship of the line“. Nevük onnan ered, mivel az akkori harczászat szabályainak megfelelőleg a csatában sorban, meghatározott távolságban egymástól állottak fel, illetőleg követték egymást nyomdokvonalban. E sorhajók voltak az azelőtti csatahajók. Két és három fődélzetűekre osztattak, a szerint, hogy a felső fődélzet alatt, hány fődélzeten voltak ágyúk sorban felállítva. Azonkívül a felső fődél-

zeten is voltak ágyúk. A legnagyobbak 120—130 ágyút hordoztak. A legnagyobb vitorlás sorhajó, mely valaha épült: a négy fődélzetű spanyol „Santissima Trinidad“ (a St. Vincenti csatában Cordova admirális lobogós hajója) volt és 136 ágyút hordozott. Az angolok legnagyobb hajói, alig egy-két kivétellel, csak 100 ágyút hordoztak, legnagyobbbrészt pedig 74 ágyúsok voltak sorhajóik. A sorhajók helyét manapság a pánczélosok foglalták el.

¹⁵ Előörshajó, ang. look-out ship; előreküldött, gyorsan vitorlázó híradóhajó.

¹⁶ Jelzés, ang. signal. Jelzés vagy jelző, melyek útján parancsok vagy tudósítások közöltetnek kisebb vagy nagyobb távolságban lévő más hajókkal, esetleg szárazföldi állomásokkal felvont többféle lobogók, éjjel pedig lámpák, rakéták és pillanattűzek által.

¹⁷ Az összes vitorlákat kifeszíteni, ang. „(to) carry a press of sail“.

¹⁸ Fordult, ang. tacked. Nyugat-délnyugati szél fújt és *szélen át fordult meg*, ez a tengerészeti értelme a „tacked“ szónak *e helyütt* (mert más értelme is van). Sir John Jervis e műveletet azért végeztette, hogy a kelet felé igyekező spanyolok első kilencz hajóját elvágja.

¹⁹ A szelet baloldaltól felfogva fordulni, ang. to form on the larboard tack (azaz csatavonalat balról fűjjő széllal alakítani). Miután az angol hajóhad északról délre nyomdokvonalban tört keresztül a kelet felé Cadixba menekülni akaró spanyolokon, ezek, nyugatdéli szél fújván, úgy fordultak, hogy vitorláik baloldaltól kapva a szelet, megkerülhessék a dél felé haladó angolokat, a kik azonban aközben szintén északnak fordultak és pedig a szélen át.

²⁰ Szél előtt vagyis mentén fordulva, tehát attól elfordulva, ang. bearing up before the wind.

²¹ Kitérhessenek, ang. going large. Going large tengerészeti értelemben annyi, mint valamely útban levő tárgy (pl. hegyfok, hajó, a jelen esetben ellenséges flotta) elől kitérni s a szabad tengerre elvitorlázni. A spanyolok a szél előtt fordulván meg, a nyugat-délnyugatról hátukban fúvó szél segítségével megkerülni akarták az angolokat, hogy elérhessék Cadixet komoly ütközet nélkül.

- ²² Hajója megfordítására (adott parancsot), ang. (ordered his ship to be wore (to wear).
- ²³ Megadta magát, ang. struck (to strike), tengerészeti értelme, hogy lobogóját bevonta, megadása jeléül.
- ²⁴ Felhúzni (vitorláról), ang. to haul up. Ha pl. egy négyszögű vitorlát, minő a törzsvitorla, akarunk felhúzni, a műveletet akkép végzük, hogy a vitorla alsó két csúcsához megerősített és harántosan fölfelé futó, csigákon járó kötelek segítségével a vitorlát fent, közepe felé összehúzzuk, a mikor aztán a szélnek nem nyújt többé felületet. A mi esetünkben: Collingwood az *Excellent*-tel szél elleni irányban haladt előre Nelson segítségére és hogy a *San Nicolas* s a *Captain* közé bejuthasson, felhúzatta főtörzsvitorláját azon perczen, mikor a *San Nicolas* fara mögé jutott s így a szél, mely nyugat-délnyugatról fújt, csupán elülső vitorláira hatván, a hajó eleje eltereltetett a széltől s egyenes irányt vehetett a két egymással küzdő hajó közepett. Ha Collingwood nem végzi oly ügyesen hajójával ezen műveletet, akkor hajója vagy elhaladt volna a *San Nicolas* fara előtt vagy a szél elhajtotta volna és nem szerezhett volna pihenőt Nelsonnak, a ki mint láttuk kemény küzdelmet folytatott több hajóval.

Az egész ezzel kapcsolatos mondata Southeynek azonban, a mely így szól: „and hauling up his mainsail just astern, passed within ten feet of the *San Nicolas* stb.” hajó-műveleti szempontból pongyolasága folytán érthetetlen. Hanem a szélirány s az összes egyéb körülmények latba vetése után, a kérdésben forgó helynek a szövegünkben előforduló értelmet annál inkább adhattam, mivel Seymour angol tenger-nagy, kihez ezen hely iránt felvilágosítás végett levélben fordultam, válaszában magyarázatomat helybenhagyta.

- ²⁵ Főtörzsvitorla, ang. mainsail; a legalsóbb vitorla a főárboczon.
- ²⁶ A szél felé vagy szélnek fordulni, ang. to luff up.
- ²⁷ Csarnakok vagy csarnakkötelek, ang. shrouds; azon erős, többnyire lábtók módjára fokokkal ellátott kötelek, a melyek az árboczokat *oldalt* támasztják.
- ²⁸ Alattság, ang. ropes, vastag hajókötelek.
- ²⁹ Kormánykerék, ang. wheel.
- ³⁰ Csáklázók, ang. boarders; csáklázni, ang. to board, azaz elfoglalni, megszállni, horogra keríteni az ellenséges hajót.
- ³¹ A hátulsó árbocz csatlólánczai (vagy pántjai), ang. mizen

chains; azelőtt erős láncszemek, ma pedig vaspántok, melyek alsó végei a *terpesztőkön* (ang. chaunels, l. IX. 53.) keresztül a hajótest külső oldalához csavarokkal vannak megerősítve s arra valók, hogy tartsák a csigákat, a melyek segélyével a csarnakkötelek, melyek az árboczokat támasztják, kifeszítetnek.

³² Az orrárbocz alatt alkalmazott vitorlarúd, melyen kifeszítik az ú. n. lógó- vagy vakvitorlát, tehát lógó- vagy vakvitorlarúd, ang. spritsail-yard. A vakvitorla ma már nem használatos, annál inkább, miután a fölötté alkalmazott orrvitorlák tökéletesen elegendők a hajónak a szélről való leterelésének műveletére is. Yachtoknál a spritsail egészen más, t. i. egy trapézium alakú vitorla, melyet egy rúd annak egyik alsó csúcsától másik felső csúcsáig *harántosan* kifeszít. Amde itt nagy hadihajóról van szó.

³³ Főkötelzet, ang. mainrigging; a. m. a főárbocz kötelzete.

³⁴ Sancierfolyosó, ang. Upper quarter-gallery. Egy földött folyosó, mely a főárbocz mögötti fedélzet hátulsó részén emelkedő, sancznak nevezett fölépítményt kívülről körülfutja.

³⁵ Sancier, ang. poop vagy upper quarter; a felső fedélzet hátulsó részén álló fölépítmény.

³⁶ Lobogó, ang. ensign; a haditengerészeti lobogó, mely többnyire különbözik a rendes nemzeti zászló vagy a kereskedelmi lobogótól is.

^{36a} Hátulsó tengernagyi folyosó, ang. Admiral's stern gallery. A hátulsó folyosó azon része, mely a tengernagyi lakóosztályt kívülről szegélyezi.

³⁷ Czélzás Anglia azon szokására, hogy hőseit és egyéb nagy férfiait a Westminster apátsági templomban temetteti el vagy ott állít nekik emléket.

³⁸ A főárbocz csatló-lánczai (vagy pántjai), ang. mainchains. Világos azonban minden tengerész előtt, hogy Nelson nem a csarnakok lánczaiba szállt át, hanem a „*San Joseph*“ főárbocza csarnakköteleibe fogódzva, a terpesztökre vagy a hajó párkányára.

³⁹ A hátulsó fedélzet párkánya, ang. quarter-deck rail.

⁴⁰ Southey leírásából nem nyerünk világos képet a csata lefolyásáról, különösen nem annak kezdetéről. A spanyol flotta, mely Cartagenában horgonyzott, ugyanis visszarendeltetett Cadixba. Azonban mikor a gibraltári szorost elhagyta, az

erős délkeleti szél a legénységnek a vitorlák kezelésében való járatlansága folytán meglehetősen messze nyugatra vitte a spanyolokat. Ellenben 13-án éjjel nyugatra fordult a szél, kedvezvén azon törekvésüknek, hogy elérjék Cadix kikötőjét. Mikor 14-én mintegy d. e. 10 órakor az angolok megpillantották őket, délre tőlük rendezetlen vonalban kelet felé eveztek. Jersey lord, a ki már előre eltökélte magát, hogy a spanyolokkal, bármily túlsúlyban lesznek is, minden áron megverekszik, azonnal parancsot adott a megtámadásra és zárt csatarendben egyetlen vonalban délfelé törtetett. Mikor az ellenség vonalát megközelítette, kilencz spanyol hajó már keletfelé elhaladt, tetemes nyilást hagyván maga után. Itt rontottak tehát keresztül az angolok a Trowbridge kapitány vezényelte *Culloden* sorhajóval élükön. A vonal mintegy közepén haladt a *Victory*, Jersey tengernagy hajója, Nelson pedig a *Captain*-en az utóvédben s utána még két hajó. A mint Jersey áttörte a vonalat, jelt adott hajóinak, hogy forduljanak meg észak felé és pedig *egyik a másik után*, azaz minden egyes hajó akkor forduljon, mihelyt arra a pontra jutott, a hol a vezető hajó, a *Culloden*, megfordult volt; a mely művelettel a csatarend egyenes vonalban, de megfordított irányban megtartatott volna. Ámde ugyanakkor a spanyol hajók szintén észak felé fordultak, hogy menekülhessenek az angolok tüzetől, melyből erős kóistolót kaptak volt, különösen a *Culloden*-től, mikor keresztültört sorukon.

Jervis tengernagy úgy látszik, nem vette eléggé gyorsan észre a spanyolok teljes megzavarodását, mert különben bizonyára azt a jelt adta volna, hogy hajói *helyükben egyszerre* forduljanak meg és vegyék üzöbe az ellenséget. Így azonban az angolok folytatták útjukat délfelé mindaddig, míg az egyes hajók el nem érték a forduló pontot, de ugyanakkor a spanyolok is megfordulván, teljes erővel északnak, illetőleg északkeletnek futottak, ennél fogva már majdnem maguk mögött hagyták az angolok utóvédjét. Remélhették tehát, hogy elhaladván azt, elérhetik az elszakadt kilencz hajót, és ellenség útjokban már nem lévén, a szél pedig kedvezvén nekik, veszteség nélkül érik el Cadix kikötőjét. — Úgy a mint Jervis rendezte a csatát, semmisem akadályozhatta volna meg őket ebben.

Szerencsétlenségekre Nelson hajója, a *Captain*, mint

láttuk, az angol csatavonal utóvédjében volt még két hajóval utána. Nelson egy pillanat alatt látta a történhetőket. Ugyanazon perczben vette észre a spanyolok szándékát, mint a melyben végrehajtásához hozzáfogtak és semmibe sem véve a főparancsnok rendeleteit, *halyben* megfordult, kitört a vonalból, egymagában elébe vetette magát a hátráló spanyoloknak és megtámadta a spanyolok óriás lobogós hajóját, a *Santissima Trinidad*-ot. A spanyolok imigy megakadályoztatván tervük kivitelében, ismét északra fordultak, de a *Captain* támadása mégis eléggé sokáig feltartóztatta őket arra, hogy a *Culloden* segítségére jöhetett. Jó sokáig e két hajó harcolt egyedül a spanyol flotta ezen osztálya ellen, mignem lassankint a *Blenheim*, *Prince George*, *Orion* és Collingwood kapitány az *Excellent*-tel segítségükre jött. A csata további folyamát, különösen azon részét, melyet hőse, Nelson, abban vett, Southey körülményesen leírja. Ez a fényes tette Nelsonnak vetette meg alapját népszerűségének úgy a hajórajnál, mint hazájában. A haditengerészet története nem mutatván fel példát, hogy egy 74 ágyús hajó foglyul ejtsen először egy 80 ágyús hajót s azután egy 112 ágyúsat.

⁴¹ A vitorlákat egymásnak fordítani, ang. „to bring to”: azaz a vitorlákat oly szögben egymás ellenében állítani, hogy a hátsó vitorlák hatása ellensúlyozza az elülső vitorlákét (vagy megfordítva), a minek folytán a hajó megáll.

⁴² Szél alatti irányban, ang. „leeward”, azaz el a széltől.

⁴³ Ellentengernagyi kék lobogó, ang. „flag of rear-admiral of the blue”. 1864-ig a tengernagyi rangfokoknak (ú. m. tengernagy, al- és ellentengernagy, a főtengernagyénak, Admiral of the fleet kivételével, a mely csak magasabb kitüntető czim) három osztálya volt: a vörös, fehér és kék lobogó tengernagyja; a vörös volt a legmagasabb. E rangosztályozás I. Károly uralkodása alatt állapítottatott meg. Az elővédet a menetben vagy csatában az altengernagy, a középső osztályt (a zömöt) a tengernagy (vagy ha a tengernagy nem volt a hajórajnál a rangban legidősebb altengernagy), az utóvédet pedig az ellentengernagy vezette.

⁴⁴ A rossz ellátás, a kegyetlen és igazságtalan bánásmód, mely alatt az angol matrózok ez időben szenvedtek, hozzájárulván az is, hogy az angol tengernagyi hivatal vajmi keveset gondolt velök és legjogosabb panaszaikra még csak egy jó szava

sem volt, idézte elő 1797. február végén a Spitheadban horgonyzó flottán kitört veszedelmes lázadást, mely aztán innen lánggyorsasággal a legtávolabbi flotta-állomásokig — a Jó-Reménység fokig és Nyugot-Indiáig is elterjedt. E lázadás annál veszedelmesebb volt Angliára nézve, mivel akkor a mindenütt győztes francia köztársasággal és Spanyolországgal is háborúban volt keveredve és a többi európai hatalom — Ausztrián kívül — ekkor már békét kötött volt Franciaországgal. A lázadás természetesen, elérte a Cadixnál Jervis parancsnoksága alatt horgonyzó flottát is. A tengernagyi hivatal ismervén Jervis hajthatatlan szigorát, a leglázongóbb legénységű hajókat hozzáküldte. Ezek egyikét a legkonokabb legénységgel, a *Theseust*, rendelte Jervis Nelson alá. Ez azon lázadás, a melyről Southey itt pár rövid szóval megemlékezik, a hol elmondja, hogy Nelson parancsnoki lobogóját a *Theseus-on* felvonta.

A lázadás, miután a parlament a hajólegénység jogos kérelmeinek részben eleget tett, a tengernagyok szilárdsága folytán fokenként elnyomatott.

⁴⁵ Blake admirális, a ki 1667 tavaszán megverte a spanyol flottát Santa-Cruz előtt.

⁴⁶ Santa-Cruz város és kikötő Teneriffa sziget keleti oldalán.

^{46a} Nyílt tenger, ang. offing.

⁴⁷ 1797.

⁴⁸ Mostoha fia.

⁴⁹ T. i. a Bath-rendjellel való kitüntetése alkalmából.

⁵⁰ Uteza Londonban, közel a belvároshoz.

⁵¹ Duncan angol tengernagynak 1797. október 11-én vívott nagy győzelme folytán a németalföldi flotta fölött, Camperdown mellett, Hollandia partján.

⁵² Az Angliában fennálló szabályok értelmében.

ÖTÖDIK FEJEZET.

- ¹ Hajócsapat, ang. squadron, több, egy parancsnokság alatt egyesített osztály; néha egy, a szokottnál számosabb hajóból álló osztály.
- ² 1798.
- ³ Árboczsudár, ang. topgallantmast; az árbocz harmadik, legfelsőbb része, mely alul a derékhoz, ez pedig a törzshöz van erősítve. Viharban leeresztik, hogy a szél le ne törje.
- ⁴ A szél elől futni, ang. to scud. Mikor a szél viharra fokozódik, akkor a hajó megmenthetése végett a: „scud“ parancsszóra a még talán kifeszítve maradt vitorlákat föl kell göngyölni és keresztrúdjaikkal együtt, szükség esetén még az árboczok sudarait, sőt derekaikat is a földélzetre leereszteni, hogy a szél ezekbe bele ne kaphasson és le ne törje, s ekkor a hajót egyedül a kormány segítségével vezetik.
- ⁵ Vak vagy lógó vitorla, ang. spritsail (l. IV. 32.).
- ⁶ Tengeri mérföld, ang. league, seamile; hossza 1852·5 m.
- ⁷ Elhajtani (hajóról beszélve), ang. to drift.
- ⁸ Ködös idő, ang. „thick weather“, tengerész-szójárás, szó szerinti értelme: „sűrű idő“.
- ⁹ Célzás azon bureaucraticus lassúságra, mely az akkori kikötőbeli hatóságok eljárását jellemezte.
- ¹⁰ A fregáták-, mint könnyebb hajóknak főfeladata lévén az ellenség fölkeresése és a híradás, méltán fájlalta Nelson azok távollétét akkor, mikor szolgálatukra az előtte álló nehéz feladatnál fogva legnagyobb szüksége lett volna.
- ¹¹ Gozo, sziget Malta mellett.
- ¹² Caramania alatt Kis-Ázsiának Adália nevű öble értendő.
- ¹³ Bonapartét utólni és szélhez szorítani, ang. to have tried Bonaparte on a wind. Magyarázata ez: Az év azon szakában, a mikor a leírt események lefolytak, a Földközi-tenger keleti részében erős északi szelek szoktak fújni. Nagy kedve telt volna tehát Nelsonnak abban, ha sikerül neki Bona-

partét idejében utólnérni s őt a szélhez szorítani. (Mivel akkor a francia flottát az összes szállító-hajókkal együtt megsemmisítette volna a tengeren.)

¹⁴ Passaro, fok délkeleti Szieziliában.

¹⁵ Southey előadása azon barátságtalan fogadtatásról, melylyel Nelson hajórajja Syrakuzában fogadtatott és azon állítása, hogy csupán Lady Hamilton befolyásának az udvarnál, köszönhető, ha az angol hajóraj ott élelemmel elláthatta magát, nem felel meg a valóságnak, mesénél nem egyéb. Vakon elhitte, a mit a jellemtelen Harrison, Lady Hamiltonnak bizalmasa, neki elbeszért és később (1814—1815) Lady Hamiltonról írt emlékiratában (összesen három kötet) közzétett. Ámde a való tényállás a következő:

Acton, a nápolyi király mindenható minisztere és a vízi és szárazföldi erőknek főparancsnoka, a ki a kormányzatot a királynéval egyetértőleg vezette, gyűlölte a francia forradalmárokat és tőle telhetőleg támogatta Angliát. Ámde ez időben (1798) az összes szárazföldi államok békét tartottak a győztes Franciaországgal, köztük Ausztria is. Egész Felső-Olaszország a francziák kezében volt, a nápolyi királyságot pedig semlegességi nyilatkozata kötötte. E semlegességéből kifolyólag utasítottak a kikötők kormányzói, hogy idegen hadihajóknak csakis a legszükségesebb élelmiszerral való ellátás engedtethtik meg s hogy egyszerre három vagy legfeljebb négy hadihajónál többet ne ereszsenek be a kikötőkbe, még akkor sem, ha azok oly szövetséges és barátságos hatalomhoz tartoznának, mint a milyen az angol nemzet.

Midőn pedig Nelson a francia hajóraj keresése közben június 17-ikén Nápoly közelébe jutott, Troubridge kapitányt küldte ki a városba megtudni Hamiltontól, az angol nagykövettől, mi híre van neki a francziákról s hogy mily állást foglal el a nápolyi kormány?

Ezt megtudni annál fontosabb volt reá nézve, mivel, feladatát tekintve, viz s élelmiszer beszerzése tekintetében a sziezilii kikötőkre, tehát a nápolyi kormány jóindulatára volt utalva.

Hamilton azonnal Actonhoz vezette Troubridget. Acton biztosította a kormány jóakarataról, de megmagyarázta neki, hogy jelenleg alkudozások folyván a bécsi udvarral, s úgy

is, mint semleges állam, nyíltan nem foglalhat állást az angolok mellett. A mi azonban az élelmezést illeti, *nyílt parancsot adott át Troubridgenek, Szicília kikötőinek összes kormányzóihoz intézve*, a melyben a király nevében meghagyatott nekik, hogy minden lehető módon nyujtsanak segílyt az angoloknak.

A mikor aztán Nelson július 19-én hajórajával Syrakuza kikötőjéhez közeledett, egy tisztest előre küldött azon kérelemmel, engedtessek meg neki egész hajórajával befutni a kikötőbe és élelmiszerrel magát ellátni. Mire Guiseppe del Torre, a kikötő kormányzója, kiüzente neki, hogy ne venné rossz néven, de rendeletei értelmében, csakis három vagy legfeljebb négy hajót eresztethet be egyszerre s hogy az élelmi szerek lehető gyors beszerzése után hagyják el a kikötőt. Nelson erre partra küldte lobogós kapitányát, Berryt, a ki felmutatta a kormányzónak *Acton nyílt parancsát*. Ennek folytán, a kormányzó minden további korlátozással felhagyva, a legnagyobb nyájassággal fogadta Nelsont, midőn ez, türelmetlenségében be sem várva egy újabb üzenetet, partra szállt. Ottlétük alatt az angolok mindenütt a legnagyobb barátsággal találkoztak s a nép valósággal őrvongott örömeiben látásukon. Az angoloknak ugyan busásan kellett fizetni mindenért, de a hajóraj minden szükségessel a legbővebben ellátatott.

Ez a való tényállás, a mint az Hamilton sürgönyeiből és Guiseppe del Torre Actonhoz intézett igen részletes jelentéséből kiténik, melyek az angol külügyi hivatal XLIV. kötetében közzététettek. Megerősíti ezt különben Nelsonnak július 23-án Hamiltonhoz írt levele is, melyben egyebek közt mondja: „minden szükségleteink bőven láttattak el. A legnagyobb figyelemmel voltak irányunkban; bántott azonban az, hogy nem küldtek előre bizalmas rendeleteket szabad bebocsáttatásunkat illetőleg“.

¹⁶ Öböl Morèa déli részében. Voltakép nem Coron, hanem Koroni, azonban az angolok a kik szakadatlanul czirkáltak a Földközi-tengeren, sok kikötőjének saját elnevezést adtak, így pl. Livorno, angolul Leghorn stb.

¹⁷ Tudvalevőleg Westminster apátság templomában temették el az angol nemzet az ő nagy férfait, vagy állít nekik emléket.

¹⁸ A melyeket csapatjától előre és oldalt küldött volna az ellenség fölkeresésére.

- ¹⁹ Ismeretes, hogy a forradalom alatt ellenőrzésül mindig a kormány egy biztosa kísérte a működő hadtesteket és hajórajokat.
- ²⁰ Hogy annál pusztítóbb, t. i. végig pásztázó tüzet intézhessenek az ellenség hajói ellen.
- ²¹ Tévesen van itt akkép előadva Nelson támadási terve, hogy *teljesen* a francia vonal *külső* oldalán fog állást foglalni, és hogy hajóit, a mennyire csak teheti, úgy fogja felállítani, hogy mindig egyik hajója egy-egy francia hajó *külső* elő részével, a másik pedig annak *külső* hátsó részével szemben foglaljon állást. Ellenkezőleg, az volt a terve, és úgy is vitte keresztül, hogy hajóival fele részben a francziák *külső*, de másik felével azok *belső* oldalán fog állást foglalni és hajóit úgy fogja felállítani, hogy mindig egyik hajója egy-egy francia *külső* elő részével, a másik pedig annak *belső* hátsó részével szemben foglaljon állást, tehát két tűz közé fogja az ekként megtámadott ellenséges hajókat. Ez különben a csatának másképp helyesen leírt részleteiből is kitűnik.
- ²² Aboukir szigete értendő, a melyen felállított ütegek északról védtek a francziák vonalát.
- ²³ Southey itt hőse, Nelson rendkívüli győzelmei hatása alatt nagyon túloz. Mert *például* a lángeszű Suffren francia tengernagy 1779-ben behatolt Newport kikötőjébe és felgyújtotta az ott horgonyzó angol hajórajt. 1781—3 közt ismételtén megverte Johnston és Hughes angol tengernagyokat és ha jobban támogatja kormánya, aligha ki nem ragadta volna Kelet-Indiát az angolok kezéből. Tehát nemcsak bátor, de számos igen ügyes tengerészeik is voltak a francziáknak. Igaz azonban, hogy az aboukiri csata *után* a francziák soha többé nem bírtak sikert aratni az angolok ellenében a tengeren, oly magas polczra emelte Nelson az angol tengerészetet.
- ²⁴ Megakadt (horgonyról), ang. hung (to hang) azaz vetés közben megakadt és nem szállt le azonnal a tenger fenekére.
- ²⁵ Bevonni a lobogót, ang. to strike; csatában a hajónak megadását jelenti, a mikor is a további tüzelést ellene beszüntetik.
- ²⁶ Fonál, ang. fathom, egyenlő hat lábbal.
- ²⁷ Világító, ang. light.
- ²⁸ T. i. Brueys tengernagyi hajóját, az *Orient*-et.
- ²⁹ (Az Orient) orrával keresztben, ang. „athwart-hawse“, azaz a

horgonyzó *Orient* orrhorgony kötéljáróival keresztben, a mely vassal bélelt járókon (lyukakon) keresztül szalad le a kötél vagy láncz, mikor a horgonyt a vízbe leeresztik.

³⁰ Pásztázni, ang. to rake.

³¹ Kartácslövedék-szilánk, ang. piece of langridge- vagy langrage-shot; egy ily lövedék ürege meg volt töltve csavarokkal, szögekkel s egyéb összeforrasztott vasdarabokkal. Főleg az ellenséges hajók vitorláinak összeszaggatására használtatnak, hogy a hajó mozgadozását megnehezítsék.

³² Sebesültek rekesze (hajón), ang. cock-pit. A hajómeder hátulsó részében a második födélzet alatt van. Eredeti értelme: a piac vagy helyiség, a hol az angoloknál azelőtt oly népszerű kakasviadalokat tartották meg. Úgy hívják Westminsterben azon helyiséget is, a hol a titkos tanács tartja, vagy legalább tartotta azelőtt tanácskozásait, mivel a Whitehall palota kakasviadali tere fölött épült.

^{32a} Szárfa, ang. spars, a különböző vitorlafák és rudak gyűjtő neve.

³³ Lőrések (a hajó oldalaiban), ang. ports.

³⁴ Árboczkosár, (terebély) ang. top. Egy, közel az árbocztörzs, valamint az árboczderék tetejéhez vizirányosan elhelyezett, hosszúkas, félkör alakú, gerendákból és pallókból összerótt állvány. Az árboczszárok (t. i. derék és sudár) tartására szükséges köteleknek azon való megerősítésére s az árbocz felső részeinek a törzsszel való szorosabb összekötésére szolgál. Miután örállomásul is használtatik a látóhatáron megjelenő hajók megfigyelése és jelzése végett, karzattal is körül van véve; hasonlatosságánál fogva nem tengerészek árboczkosár- vagy kasnak nevezik.

³⁵ Kanóczbot, ang. portfire, a melylyel akkoron az ágyú elsütését eszközölték.

³⁶ Fő-felső sudárvitorla, ang. main-royal, azaz a főárbocz sudara felsőbb részén kereszttrúdon kifeszített vitorla; a födélzettől számítva ~~a~~negyedik.

³⁷ Támasztékkötelek, ang. shrouds, a melyek alatt itt nemcsak a csarnakok, hanem a tarsok minden nemei is értendők, melyek könnyen meggyuladnak.

³⁸ T. i. a francziák derékhadától jobbra horgonyt vetett angol hajók.

³⁹ Igaza volt Nelsonnak, midőn a nilusi csatáról a lángész divinációjával akkép nyilatkozott, hogy az nem egyszerű győzelem, hanem hódítás volt, mert valóban kiszámíthatlanok

voltak következményei. XIV. Lajos alatt, de még csak húsz évvel az abukiri csata előtt is, a francia haditengerészet egyenértékű vetélytársa volt az angolok tengerészetének, sőt felülmulta hajóinak tökéletesebb építkezésére nézve De azon borzasztó csapástól, mely tekintélyét és erejét Aboukírnál érte, soha sem tudott többé felépülni. Két évig utána nem is mutatkoztak a francziák a Földközi-tengeren. Ez lehetővé tette, hogy az orosz hajócsapatok ott felléphettek. Okozta, hogy a francia hadsereg Egyiptomban egy fellázadt nép között elzárattott. Arra indította a fényes portát, hogy Franciaország ellen nyilatkozzák. Franciaországot a romlás szélére vitte, felélesztvén az alig eligazított háborút Ausztriával. Sumarow az osztrákok- és oroszokkal egészen Franciaország határáig hatolhatott. De legfőképen abban mutatkoztak következményei, hogy Kelet-Indiát biztosította Franciaország vállaltai ellen. Napoleon ugyanis a lángész biztos pillantásával felfogta, hogy Anglia leginkább Kelet-Indiában sebezhető és ha ettől elesik, összeomlása fel nem tartóztatható. Ennek folytán tervezte Anglia elleni hadjáratát olykép, hogy előbb meghódítván Egyiptomot, onnan, Nagy Sándor példájára, mint alapból fog indulni Kelet-India ellen. Azért szervezte oly hatalmas arányokban az Egyiptomba való expedíciót s oly titokban, hogy az angolok annak célját, minden igyekezetük daczára, nem voltak képesek kitudni Csak a hasonló lángeszű hadvezér, Nelson, gyanította Bonaparte célját s az angol kormány megalégedetlensége s a tenger-nagyi hivatal béketlensége daczára (csak közvetlen főnöke, a földközi flotta főparancsnoka, St. Vincent gróf bizott benne teljesen és nem zavarta utasításokkal) makacsul ragaszkodott saját meggyőződéséhez, s két havi szakadatlan úzás után végre Egyiptom partjain megtalálta a francia flottát, melyet, mint láttuk, túlereje és bevehetetlennek látszó erős hadállása daczára teljesen tönkrevert. Nem hiúság, hanem a lángész átható tekintete mondatta tehát Nelsonnal a nilusi csatáról és pedig közvetlenül utána, hogy az valóságos hódítás és legelső dolga az volt, hogy a keletindiai társaságot rögtön értesítsa a győzelemről. Ha Nelson meg nem veri a francziákat Aboukírnál s ezzel lelket nem önt az európai hatalmaságokba, a melyek aztán újra fölvtették a küzdelmet, úgy Anglia, mint a többi államok is. Napoleon zsarnoki hatalma

alá kerültek volna. A nilusi csata politikai következményeinek ezen vázlatos ismertetése után világítsuk meg röviden annak katonai értékét is.

Southey helyesen adja elő az aboukir-i csatában egymással szemközt állott hajórajok erejét. Ámde a francziák túlsúlyát még más körülmények is fokozták. Az angol 74 ágyúsok, melyek e csatában küzdöttek, nemcsak sokkal gyöngébbek voltak alkotásukra nézve a francziák 80 és 120 ágyús három fődeleseinél, hanem mondhatni nyomorúságos, esetlen járóművek voltak. Maga a lobogóshajó a *Vanguard*, a melyről Nelson a csatát vezette, egy még a többieknél is gyöngébb, régi, félig elkorhadt, össze-vissza foldozott járómű volt, a milyenen francia kapitány és legénység tengerre semmi esetre sem bocsátkozott volna, nem csoda tehát, hogy annyira megrongálódott a csatában.

Azután az angolok hajóágyui kisebb öblüek és rövidebbek lévén, a golyók súlyára és hatáserejére nézve nem versenyezhettek a nagyobb öblű és hosszabb, tehát messzebb hordozó és hatalmasabb átütő erővel bíró francia ágyúkkal. Ennek tudása volt *egyik* indító oka annak, ha Nelson a közeli, hajó-hajó elleni csatában kereste a sikeres megküzdés egyik lényeges föltételét, mivelhogy ily közvetlen közelségben, midőn a hajók majdnem érintették egymást, jól célzott, összpontosított ágyútűzésnek hatása legrombolóbb volt s ezzel mintegy kiegyenlítette a francia ágyúk fölényét és hajóik erősebb szerkezetét. Eme taktikájával és buzdító személyes példájával egyúttal a legnagyobb fokra emelte tisztjei és a legénység haláltmegvető bátorságát.

Általában a tizennyolczadik században az angol sorhajók össze sem voltak hasonlíthatók a francziák- és a spanyolokéival. A francziák 80—120 ágyús három fődelesei hatalmaságuk és falaik tömör vastagságával bámulatba ejtették Nelsont. Kifűnő alkotásukhoz hozzájárult vitorla-készülékük jól kiszámított, arányosabb és szilárdabb szerkezete, minél fogva gyorsabbak is voltak nemcsak, hanem felvont összes vitorlákkal kiállhatták oly szél lökéseit, a mely szél már letörte az angol hajók árboczeit. A francia hajók tágasabbak is és vízi vonalaik jobban kiszámítottak voltak, mivel tudományos alapra voltak fektetve. Ennélfogva nagyobb lévén állósságuk, jobban vitorlázhattak, kezelhetőbbek voltak, mint a ke-

vés elméleti készséggel bíró angol hajóácsok építette járó-művek. — Ha mindezen előnyök mellett a francia tengerészet, mely bátorság dolgában sem állott hátrább semelyik másnak, ez időben oly kevés eredménnyel küzdött meg az angolokkal, ennek főokát a kellő gyakoroltságú és tapasztalású tisztek hiányában találjuk. Mivel azon tiszteknek, a kik a közeli multban Estaing, Guichen, d'Orvilliers s a lánglelkű Suffren alatt tanulták meg a hajókkal való hadozás művészetét s a hajóhadak vezetésének tudományát, egy része emigrált, másikat börtönbe vetették (a honnan csak a direktorium szabadította meg őket) vagy pedig a nyaktiló áldozatává estek a rémuralom alatt. A francia tengerésztisztek legnagyobb része t. i. a royalista érzelmű normandiai és bretagne-i ősrégi, habár többnyire igen szűk vagyónú családok fiaiból került ki. Századokon át teljesített hű és önfeláldozó szolgálataik, melyekkel a haza nagyságához járultak és arra oly sok dicsőséget hoztak, nem használt nekik semmit; származásuk a rémuralom vezetői szemében elég volt arra, hogy gyanúsaknak kijelentessenek, a mi egyenlő volt halálra ítéletésükkel. Hozzájárult ehhez az is, hogy Franciaországban ez időben a társadalom teljes bomlásban lévén, a legénység is gyakran lázadásba tört ki és megtagadta az engedelmisséget, habár mikor csatára került a dolog, mindig hősieken küzdött.

A vitorlaszerben való fölényüket azonban a francia hajók a hosszú háború folytán elveszítették. A hosszan tartó part elzárolások s a folytonos gyakorlat a tengeren, az angolokat is megtanították arra, hogy a vitorla-készüléknek megfelelő arányokat adjanak és szilárd, jól megválasztott anyagok alkalmazásával tartósságát biztosítsák. Hozzájárulván ehhez, hogy a háború esélyei folytán több francia hajó az angolok birtokába jutott, mint mások közt az aboukiri csatában a 80 ágyus *Tonnant* és *Franklin*, melyeknél tökéletesebb sorhajókat soha sem építettek, ezeket kijavították, mintául használták újabb hajóik építésénél nemcsak, hanem nagyobb gondossággal s a tenger kívánczainak nagyobb ismeretével fegyverezvén fel, a fölény e tekintetben is az angoloké lett; növelte még felsőbbségüket tengerre való nagyobb rátermettségük is.

Az aboukiri győzelem nagysága, mely teljességre nézve egyedül áll a haditengerészet történelmében, Nelson azon taktikájának tulajdonítandó, melyet alkalmazni e csatában

volt először alkalma. Ez abból állt: túlnyomó erővel megtámadni az ellenség egy részét oly módon, hogy többi részének ne lehessen ideje sikeresen támogatni a megtámadott részt. Ebben bízva, nem habozott soha kisebb erővel is megmérkőzni az ellenséggel. Az aboukiri csatában a francziák elővédjét választotta támadása céljául, azért, mivel a francia hajók északnyugati irányban voltak felállítva s a szél is É.-É.-Nyugatról fújván, tudta, hogy utóvédjüknek nem lesz ideje kellő időben elővédjük szegítségére jönni.

Hozzájárult a siker nagyságához azon ragaszkodás és lelkesedés, melyet Nelson nemes szívjósága, kötelességtudása és lánglelke mindenkiben felébresztett, a ki vele érintkezésbe jött s még egy másik körülmény. Valahányszor a szolgálat viszonyai megengedték, Nelson összegyűjtötte kapitányait hajóján s a legrészletesebben beszélte meg velük azon támadási módot, melyet a szélnek tekintetbe vétele mellett választani fog az ellenség bármely elgondolható állásában, a melyben vele esetleg találkozni fog és elmondta azt is, hogy mit gondol ő, mi a teendője minden egyes hajóparancsnoknak a felmerülhető esetekben; a mellett szívesen meghallgatta nézeteiket sőt bátorította azok előadására. Kapitányai tehát teljesen beavatva lévén eszméiben, nem volt egyébre szükségük, mint megtudni, mikép akar támadni tengernagyjuk. Így történt Aboukirnál. Elég volt nekik Nelson azon jelzése, hogy az elővédet választotta támadása céljául és láttuk, mily fényesen oldotta meg minden egyes hajóparancsnok feladatát.

Ezek előadásával a nilusi csata kapcsolatában arra törekedtünk, hogy Nelson hadvezéri egyéniségének s egyúttal a két ellenséges tengeri erőnek helyes elbírálására bővebb alapot nyújtsunk. Nelson népszerűségét az egész világon az aboukiri győzelem állapította meg.

⁴⁰ Kicsérelés~~s~~ egyezmény, ang. cartell.

⁴¹ Rosetta, kikötőváros az aboukiri öböl másik, keleti csúcsán, a Nilus egyik torkolatánál.

⁴² A tengernagyi hivatal akkori első lordja.

⁴³ Kisebb rangú tisztek, ang. warrant officers, ez alatt angol hadihajókon a tengernagyi hivatal által kinevezett kezelőtisztek, u. m. biztosok, pénztárnokok, sebészek, hajómesterek stb. értetnek.

HATODIK FEJEZET.

- ¹ Mikor a nápolyi udvarnál hírét vették a nilusi győzelemnek, Lady Hamilton egy túlsapongó levelet írt Nelsonnak, mely, lényegtelen részek kihagyásával, így hangzott:

Nápoly, 1798. szept. 8.

„Kedves, kedves Nelsonom!

Hogyan kezdjem? Mit mondjak önnek? Nem tudom megírni, mert hétfő óta örült vagyok az örömtől és lázban az izgatottságtól. Jó Isten, milyen győzelem... Soh'sem történt még valami félig is ilyen dicsőséges és teljes. Elájultam, mikor az örvendetes hírt meghallottam, oldalra estem és megsértettem magamat. Dicsőségnek tartanám ily ügyben meghalni. De nem, nem szeretnék meghalni, míg meg nem látnám s ölelném a *Nilusi győzőt*. És hogyan írjam le Mária Karolina *) elragadtatását? Lehetetlen. Elájult, sirt, csókolt a férjét, gyermekeit, magánkívül az örömtől járt a szobában, sirt, megcsókolt mindenkit közelében, felkiáltva: Ó! hősies Nelson. Ó! Istenem áldd meg, óvd meg Nelsont. Mivel nem tartozunk neked! Ó, győző! Megmentője Olaszországnak...

A nápolyiak megbomlottak és ha ön itt lenne most, megölnék jószágukkal... Egyetlen franczia eb sem meri mutatni magát. S én hogyan büszkélkedem hazám és *honfitársam* dicsőségében! Járok-kelek büszke homlokkal, annak tudatában, hogy ugyanazon haza szülöttje vagyok, mint Nelson és társai...

Két levelet küldök imádandó királynémtól. Az egyiket a dicső hír vétele napján írta nekem, a másikat tegnap. Úgy érzem, hogy önnek kell azokat bírnia, magamnak csak másolatait tartom meg... A többit majd szóval. Már rendbe hozzák az ön lakosztályát, Sir William s én türelmetlenek

*) Érti a királynét.

vagyunk, hogy láthassuk és megölelhessük . . . Írjon vagy jöjjön hamar s örvendeztesse meg őszinte, lekötelezett barát-nőjét

Hamilton Emmát.

(U. I.) . . . Azt hagyta meg nekem (t. i. a királyné) mondanám meg, jobban óhajtja látni, mint áldott állapotban lévő nő vágyhatik bármire, a mire kívánságot érezhet s örökké szerencsétlen lesz, ha ön el nem jő. Az Isten áldja meg kedves, kedves barátom!

Öltözetem fejemtől talpamig mind *alla* Nelson . . . még vállkendőm is kék, tele hintve arany horgonyokkal, fülbevalóim Nelson-féle horgonyok, egy szóval csupa Nelson vagyunk. Anyám kért, írnam meg szeretetét. Annyi a dolgom s oly sietve írok, hogy, félek tőle, nem fogja tudni elolvasni firkámat“.

Hamilton lady előéletének némi ismerete nélkül, e levél igen különösnek tetszenék.

Lyon Amy, egy falusi kovács leánya, 1761-ben Great-Nestonban született. Atyja 1765-ben elhalálozván, anyja és nagyanyja nevelte fel és már fiatal korában szolgálatba adták. Még mindig igen fiatal korban Londonba ment és nagyon szép, vig és szeleburdi lévén, rossz útra tévedt s egy kis leánygyermeknek adott életet, melynek nagyanyja viselte gondját. Elhagyatva lévén, mondják, hogy az erkölcs-telenség legmélyebb posványába süllyedt, a melyből 1780-ban úgy szabadult ki, hogy a hírhedt Graham James színpadán mint Hygeia jelent meg. 1781-ben vagy tíz hónapig Sir Fetherstonehaugh, egy feslett életű báró kegyéből Up-Parkban élt, a kit, majdhogy tönkre nem tett. Határtalan költekezése és hűtlenségétől megundorodván, hazaküldte Hawar-denbe.

Ismét várandós lévén a leány, a ki most Hart Emly nevet vett fel, up-parki legbensőbb barátai egyikéhez, Greville Károly, Warwick gróf második fiához fordult segítségért. Greville, a kinek talán oka volt hinni, hogy a születendő gyermeknek ő az atyja, 1782 nyarán, a gyermek halva születvén, magához vette és Paddington Greenben, London mellett, úgy mint férj és feleség éltek együtt. Greville csak azt kötötte ki, hogy szakitson összes régi barátaival s össze-

köttetéseivel. A legközelebbi negyedfél év alatt, aránylag tisztességes életet folytatott. Greville művelt és finom ízlésű ember lévén, Emmát, mint most hívták, némi neveltetésben részesíttette. Bemutatta Romneynek, a jeles festőnek. Igen sok festményének, mondják, negyvenháromnak ült nem annyira arczképül a szoros értelemben, mint inkább jellegfestményekül, többé-kevésbbé eszményítve. A fonónő, Miranda, Circe és Sybill rendkívül kedvesek és a legszebbek közül valók. E képek, melyek különböző, többnyire magánképtárakban diszelegnek, ma igen keresettek. Az „Érzékenység“ (Sensibility) címűt pl. 1890-ben £ 3045 font sterlingért Lord Burton vásárolta meg.

1784-ben Sir William Hamilton, Grevillenek anyai nagybátyja, a ki sok év óta Anglia követe volt Nápolyban, szabadságon hazajött. Felesége két évvel azelőtt elhalálozván, híre járt, hogy háztűz nézni jött. A dolog nem tetszett Grevillenek, mivel hitte, hogy örököse lesz nagybátyjának és nem igen bánta, midőn észrevette mily leplezetlenül bámulta Emma szépségét. Mint kijelenté, szebbnek találta mindennél, a mi a classicus korból ránk maradt. Mindennapi vendég lett, sohasem mulasztván el beszélgetni Emmával. Lassanként a leány nem nevezé többé „öreg embernek“ és szeretetreméltónak találta. Greville ezt látván, midőn több hónappal később súlyos pénzzavarokba jutott, elég lelketlen volt azt az ajánlatot tenni Sir Williamnak, vinné el a leányt tőle. Egy évi levelezés után Nápolyba küldte, mint neki mondá, látogatóba. Vele ment anyja. Nem kötött ki ugyan árt Sir Williammal, hanem megegyeztek abban, hogy Grevillet kifogja segíteni pénzzavarából. Ebből kitetszik, szerelmének minden erősítgetése mellett is, hogy olyannak tekintette őt, mint a ki multjánál fogva érzéssel és érzékenységgel nem is bírhat. Pedig a valóságban nem úgy volt. Bármilyen volt is multja, úgy látszik Grevillet igazán szerette.

Lakásukban nem volt található azon aranymázás pompa, mely oly gyakran álfénybe burkolja a bűnt. Lakása és öltözete olyan volt, mint a minő egy szűkös viszonyú férj nejéé szokott lenni, ruhára és zsebpénzre nem kapott többet 20 fontnál. Visszavonultan élt. Greville távollétében anyja lévén összes társasága. Egyedüli barátja Romney volt. Olvasás és ének minden szórakozása. Ez az életmód épen úgy tért el

későbbi mint előbbeni szokásaitól és bizonyítékul vehető annak, hogy őszintén szerette azon férfiút, a kiért azt eltűrte. Mikor Greville így megfontoltan eladta nagybátyjának, megfosztotta Emmát azon vezető elvtől, a mely négy éven át rajta uralkodott és a jövőben való viselete, habár korlátolva okosság által, nagyon különböző világban tünteti fel, mint a melyben mutatkozott a paddington-greeni szerény házban.

Sűrűn érkeztek Nápolyból hevesen panaszkodó levelei, de Greville egyikre sem felelt, hiába rimázkodott válaszáért. Kérdezi, mit műveljen, mi lesz belőle? Máskor írja: „nagy itt a hatalma, azonban sohasem lesz Hamilton szeretője. De ha végkép megsérti, nőül véteti el magát vele“. Mind hasztalan volt.

Nápolyban, hol az erkölcsi nézetek nem oly szigorúak mint Londonban, senki sem ütközött meg e viszonyon; egy részről az angol követ szép és gazdag ember volt, jókedvű és tele szellemmel, más oldalról: egy rendkívül szép asszony, a ki gyönyörűen énekelt, ritka színészi tehetség, kötekedő és eleven társalkodó. Kitűnő mesterei voltak Nápolyban, nagy szorgalommal tanult, csakhamar folyékonyan beszélt olaszul és kiművelte magát ének- és zenében. Az udvaron kívül minden társaságban szívesen látták, Sir Hamilton által bevezettetvén.

Énekének oly rendkívüli volt a hatása, hogy Madridból meghívást kapott első énekesnőnek az olasz operában 6000 font sterling jutalommal három évre. Londonból 2000 fontot ajánlottak fel neki egy évadra. A classicai attitudek egy sorozatát teremtette és szoborszerű mutatványokat (valószínűleg eredményei Romney tanításának), melyek híressé váltak egész Európában. Göthe, a ki 1787-ben Nápolyban volt, ezeket írja róla:

„Sir William Hamilton, a ki a művészetet régóta szereti és tanulmányozza, végre megtalálta a természet és művészet legtokéletebb csodáit egy szép és fiatal nőben. Vele él egy angol nő, mintegy húsz éves. Nagyon szép, alakja is az. Az öreg lovag egy görög costumet készíttetett számára, mely nagyon illik rá. Ha azt felölti és haját felbontja, képes egy pár vállkendő segítségével a positurák, kifejezés és külső megjelenés minden lehető változatait előnkbe varázsolni, úgy hogy a néző majdnem álomnak véli. A mire a legnagyobb művészek törekedtek, látjuk a legnagyobb tökély-

ben úgy a mozdulatokban, mint elragadó változatosságban. Állva, térdelve, ülve, lefekve, komoly, szomorú, diadalmas, fenyegető, aggodalmas: a kedély minden állapota gyors egymásutánban követik egymást. Csodálatos izléssel alkalmazza fátyolának redőit minden egyes kifejezéshez s egy és ugyanazon kendővel készít mindennemű fejéket. Az öreg lovag tartja a világot hozzá és egész lelkével belemegy e mutatóványokba“.

Az öreg loagnak valóban tetszettek e mutatóványok annyira, hogy Rehberg Frigyes, egy fiatal német művészt azzal bizott meg, hogy készítsen azokról tizenkét rajzot, melyek 1794-ben Nápolyban „A természet után híven másolt rajzok“ czim alatt jelentek meg.

Öt évi megfontolás után Hamilton végre elhatározá, hogy nőül veszi bájos társnőjét s ezt egy 1791 nyarán Angliában tett látogatása alkalmával meg is cselekedte. Nápolyba való visszatértük után bemutatattott a királynénak, a ki barátságosan fogadta és fokanként bizalmasa lett. A nápolyi társaság, mely tultette magát multján és csak szépségét, énekét, játékát és jó kedvét vette tekintetbe, vezetőjének ismerte el. Valamennyi angol, a ki Nápolyon keresztül utazott, ugyanazon hangon beszélt róla. Csak pár nappal visszatértük után Lady Malmesbury nővérének, Lady Elliotnak írja: „Soha sem láttam oly bájosat, mint Lady Hamilton attitude-jeit. A legszebb szobrok vagy képek távolról sem nyújtanak fogalmat róla. Tarantella tánca a legnagyobb fokig elragadóan szép... a lehetőleg legélénkebb“. Öt évvel később James, a Petrel brig kapitánya leírván egy általa, hajója földézetén Augustus királyi herczeg s a Nápolyban időző előkelőségeknek adott ebédet, írja: „Lady Hamiltonnak, a fölötté szépséges, bájos és szeretetreméltó nőnek loyaltása úgy akkor, mint minden más alkalommal túltett a társaságén; elragadtatásában, mikor az egész hajó vendégeivel együtt karban énekelte az „Isten tartsd meg a királyt“, legyezőjét darabokra szaggatta és oly elbűvölő testtartásokba vetette magát, hogy semmiféle halandó nem hihetett mást, mint hogy ő egy, az égből azon czélból küldött lelkesedett angyal, hogy e kellemes, boldog napot megünnepelje“.

Egy hajóskapitány, a ki Toulon kikötőjének unalmas elzárolásából épen ide tért, természetesen a legkedvezőbben

ítelné meg egy szép asszonyt Lady Hamilton állásában. Sir Elliot Gilbert, Korzika volt alkirálya, a ki e szigetnek kiűritése után december hónapjában Nápolyban járt, már követelőbb bíráló volt és ezeket írja: „Lady Hamilton a legrendkívülibb vegyülék, a melyet valaha láttam. Személye éktelen a szertelenségtől, mely napról-napra növekedik. Nagyon erőlködik elhíttetni magát, hogy terjedelem előnyös a szépségre, de azért mégis nyugtalanítja. Arcza nagyon szép. Igen természetes, de mégis csupa mesterkedés, azaz modora egészen csiszolatlan, mondani sem kell: igen könnyed, de nem a jó neveltségnek, hanem egy csaposleány könnyedsége. A túlságig jókedvű; tetszeni óhajt és bámultatni bármely korú vagy osztályú egyénektől, a kik útjába akadnak. Nem mindennapi tehetségén kívül, házassága óta némi történelmi és művészeti ismeretekre tett szert s az ember bámulja azt a szorgalmat és fáradságot, a melyek útján azzá képezte magát, a mi. Férfiakkal társalgása oly tulzásokkal teli, hogy soha, sehol ilyent nem hallottam“.

Hogy oly férfiú, mint Sir Elliot szükségesnek találta ily bőven írni Lady Hamiltonról, már magában erős bizonyítéka társadalmi sikerének. Az azonban már nagyon kétséges, hogy az a befolyása lett volna a királynéra, mint a milyent igényelni szeretett. Inkább az következtethető, úgy látszik, hogy a királyné azért hízelt hiúságának, hogy annál jobban kihasználhassa. Azon mértékben, a mint a francia forradalom örülete terjedt, melynek sógora és nővére kegyetlenül feláldoztatott, a Jakobinusok iránti gyűlölete mind elkeseredettebb lett, ugyanakkor pedig érezte és tudta, hogy körül van véve a francziák kémeitől. Támogatást keresett tehát az angol kormánynál s az angol követnél, de magános érintkezése vele szükségkép igen korlátolt volt. A Lady Hamiltonnal való benső viszonyának látszatja eltávolította e nehézséget. Láthatta és beszélhetett vele bármikor és bárhol tetszése szerint. Azt hitték e titkos találkozásokról, hogy inkább szerelmi kalandok a tárgya, mintsem a politika. Az olasz jakobinusok és francia ügynökök nem szerették sem a királynét, sem bizalmasát. Előttük a királyné egy Messalina, Emma pedig egy közönséges courtesane volt, de nem gyantották a valóságot, hogy t. i. Emma voltakép a titkos ügynök szerepét viszi a királyné s az angol miniszter közt.

A dolgok természetében rejlik tehát, ha Lady Hamilton bizalmában lévén úgy a királynénak, mint férjének és számos fontos és titkos ügyekben közbenjárván, kezdte elhitetni magával, hogy hatalmasság az államban s hogy Nápoly, sőt még talán Anglia politikájának vezérlő szelleme.

Mikor, mint láttuk, 1793. szeptember hónapjában Lord Hood Nelsont Nápolyba küldte, a mikor néhány napig vendég volt Hamilton házában, igen kedves emléket vitt el Hamilton nejéről, a ki igen jóságos volt mostoha fiához, írja is nejének, hogy: „igen szeretetreméltó fiatal hölgy, a ki becsületére válik azon állásnak, a melyre emelték.“ A következő öt évben egyszer sem volt Nápolyban és habár gyakran írt Hamiltonnak, tudositva őt az eseményekről és rendesen azzal végezte be levelét: „kérem tiszteletemet átadni Lady Hamiltonnak“, semmi összeköttetése sem volt vele, sőt Lady Hamilton sem emlékezett rá másképp, mint azon százakra, a kiket látni állásánál fogva alkalmja volt.

Másképp álltak a dolgok 1798-ben. A francziák erősen szorongatták Nápolyt és Hamilton Emma természetének hevületes lelkesedésével a királyné ügyét karolván fel, fővágya a királyné ellenségeinek megbuktatása volt. A mikor tehát megtudta férjétől, hogy a királyné támogatására küldött tengeragyot ő már ismeri, azonnal készülleteket tett úgy elárasztani őt, hogy elhitesse vele, hogy soha sem feledte el. Június 17-én tehát úgy írt Nelsonnak, mikor Nápoly közelében czirkált, mintha bizalmas barátja lenne. Isten áldását kérve reá és győzelmes visszatérését. Remélte, hogy Bonapartét magával hozza. A királyné tiszteletét küldi és győzelmét ktvánja; le sem írhatja érzelmeit, hogy oly közel van hozzá stb., aláírván magát mint az ő lekötelezett, hálás Emmája. (Mindezt a lehető legfogyatékosabb irányban.)

Ugyanazon önámítás ösztönözte arra, mikor a nilusi csata hírét megkapta, hogy oly szembetűnő részt vegyen a nyilvános örvendezésekben és szalaggal feje körül: „Nelson és győzelem“ felírással hajtson a városon keresztül és hogy szept. 8-án már előbb idéztük tulcsapongó levelét írja meg neki. Végre mikor Nelson Nápoly kikötőjében megérkezett, ugyanazon önámítás vitte őt a Vanguard fődélzetére, a hol minden előzmények nélkül alélva vetette magát karjai közé. Láttuk, hogy alig hogy magához tért, jött a király és

üdvözölte mint megszabadítóját. Egész Nápoly dicsőítette, de mindenütt lady Hamilton volt a mozgó szellem és Nelson még szenvedve sebétől, kimerülve az ellenség hosszú úzásától, rosszul évezve magát, átengedte magát a jelenet s egy szép asszony részegítő hatásának.

Hogy hősük ilyen essék, soknak okozott bánatot, fájdalmat és meglepetést. Ámde ezek nem vették figyelembe sem Lady Hamilton előéletét és jellemét, sem Nelsonét. Ha meggondoljuk, hogy Nelson folyton a tengereket járván, nagyon kevés időt töltött a szárazföldön, tehát a társaságotalig ismerte, hogy valahányszor kissé hosszabban időzött a parton s alkalma volt nőkkel szorosabb érintkezésbe lépni, lobbanékony természeténél és érzékenysége miatt fogva mindegyike iránt lánggra gyuladt; ha tekintetbe vesszük továbbá, hogy egy oly állású hölgynek figyelme, mint a milyen Lady Hamilton volt, a kinek előéletéről alig tudott valamit, okvetetlenül hízleghetett hiúságának, ha tudjuk, hogy ez a nő szép, hangja édes volt, tele érzéssel, jószívű, a mellett tehetséges és erélyes volt, de hogy ugyanakkor hiú, dicsekedő és előélete folytán felelősséget nem érző, pirulás nélkül talán öntudatlanul hazug volt, akkor szükségtelen további magyarázat.

² Suwaroff.

³ T. i. az osztrák császár.

⁴ Deczember havában.

⁵ 1799.

⁶ Sziget a nápolyi öbölben.

⁷ T. i. a franczia lobogónak.

⁸ Ferencz császár

⁹ T. i. egy portugáli sorhajó.

¹⁰ Választófal, ang. bulkhead, mely elválasztja a kabint a mögötte lévő raktárhelyiségektől, általában pedig egyik helyiséget a másiktól hajókon (akkoron deszkából).

¹¹ Maretimo; Az Aegades szigetek egyike Sziciliától nyugotra.

¹² Southeyt itt idealismusa Nelsonnak igen szigorú elítélésére ragadja, mely elítélés azonban a történelem nyugodt bírálata előtt meg nem állhat. Caraccioli pedig éppen nem érdemli meg azon magasztalást, melyben részesíti.

Mikor Nelson Nápolyba visszaérkezett és Ruffo bibornoknak a lázadókra vonatkozó szerződését, melynek aláírására Foote kapitányt is rábeszélte, megsemmisítette; teljes joggal

tette, mivel Ruffo nemesak, hogy arra fel nem hatalmaztatott, hanem határozott utasításai ellen cselekedte és különben sem volt még végrehajtva, Azután láttuk, hogy Caraccioli, a ki birtokainak megmentése véget kérte a királyt, engedné meg visszatérését Nápolyba, a király iránta való jó indulatának rendkívüli bizonyítékát adta, midőn kérelmét teljesítette, de tette azt azon figyelmeztetéssel, hogy maradjon semleges. Gyenge jellemre mutat már az is, hogy Caraccioli, a ki a király bizalmából a haditengerészet főparancsnoka volt, birtokait féltve, hagyja ott királyát. Nápolyba térve, szélnek ereszté a király figyelmeztetését nemesak, hanem a francziák pártjára állva, elfogadta tőlük kineveztetését a tengerészet élére. E cselekményével, mint főúr hűtlen, mint katona pedig eszközszegő és áruló lett királya irányában, tehát oly bűnt követett el, melyet minden országok törvényei minden időben méltán halállal büntettek. Jogosan ítélte tehát halálra a különben nápolyi tisztekből összeállított hadbíróság és pedig a súlyosbító körülményeknél fogva, bitófán való halálra. Nem lett volna indokolva az sem, hogy halasztás adassék neki bebizonyítandó tanúkkal, hogy csak kényszerből cselekedett így. Erkölcsi kényszer enyhítő körülménynek oly esetben, mikor katona nemesak lobogóját elhagyja, hanem hadura és királya ellen esküje megszegésével fegyveres erőt szervez és vezet, még elvben sem fogadtathatván el, ennek bebizonyítása, mikor maga sem tagadta a tényt és amikor állásánál fogva becsületbeli kötelessége lett volna inkább halált szenvedni, védelem alapját nem is képezheti. Így Nelson nem tehetett egyebet, mint az ítéletet helybenhagyni.

A ki Nelson történetét és jellemét alaposan tanulmányozta, bizvást állithatja azt is, hogy ez esetben Lady Hamilton közbenjárása, minden irányában érzett szenvedélye mellett sem segített volna, aminthogy nem gátolta soha kötelességei teljesítésében. Hiszen láttuk, hogy, habár közelében tartózkodott, mégis az alája rendelt, aránylag csekély tengeri erővel kitisztította Nápolyt és Olaszországot a francziáktól, fel egész Rómáig, sőt azontúl Livornóig. Utasításai az angol kormánytól határozottan szóltak. Feladata volt a nápolyi királyságot belső és külső ellenségei ellen megvédeni.

Minden szívjósága és nemeslelkűsége mellett is, mely tulajdonságainak egész életfolyása fényes tanuságul szolgál,

lázadás és árulás, oly bűntények voltak szemében, melyekre nézve kegyelem nincs. Kitűnik ez két leveléből is. Mint láttuk, a matrózok zendülése 1797 tavaszán elterjedt Angliából a Cadix előtt St. Vincent tengernagy parancsnoksága alatt czirkáló hajórajra is és a tengernagy kettőt a lázadók közül, a kik szombat este íteltettek el, rögtön reá vasárnap reggel felakasztatott. Ez alkalomból Nelson írja Caldernek, a tengernagy lobogós kapitányának: „hogy, ha karácsony napja és nem vasárnap lett volna, mégis felakasztatom őket.“ És magához St. Vincent grófhhoz írja: „hogy a szolgálat rendkívüli helyzete rendkívüli rendszabályokat követel. Ha ugyanoly határozott szellem uralkodott volna ott-hon, nem hiszem, hogy félakkora baj következett volna be.“

Az angol kormány nem is hibáztatta Nelsont azért, hogy helybenhagyta Caraccioli kivégeztetését. Southey tehát itt inkább mint poeta laureatus, nem véve fontolóra a felforgó körülményeket, itéli el hősét oly szigorúan, a ki ellen azonban e ténye miatt alaposan vád nem emelhető. Hiszen maga *Sacchinelli*: „*Memorie storiche sulla vita, del Cardinale Fabrizio Ruffo*“ című munkájában, melyben a bíbornok eljárásának védelmére kel, mégsem mulaszthatja el az igazságnak megfelelőleg zárszavában oda nyilatkozni, hogy: „Nelson non era uomo il quale in un affare di tanta importanza quanta era la capitolazione dei castelli di Napoli, si lasciasse sedurre da Milady; egli agiva per principi propri ed era intimamente convinto della massima: „Che i sovrani non capitolano coi loro sudditi ribelli“. (Nelson nem volt az az ember, a ki oly fontos ügyben, mint a minő a nápolyi erődök kapitulációja volt, magát Milady által félrevezettetni engedte volna; ő saját elveit követve cselekedett és bensőleg meg volt győződve azon elv helyességéről: „hogy az uralkodók nem alkudhatnak saját lázadó alattvalóikkal“.)

¹³ Rudasgolyó. Rúddal összekötött két golyó, ang. double headed shot; hajóágyúknál használtattak

¹⁴ T. i. az új század, az 1800-ik év első napja volt.

¹⁵ La Valette, Málta szigetének fővárosa.

¹⁶ 1799-ben Sir Sidney Smith Alexandria lövetését abbahagyva, sietett a törökök segítségére St. Jean d'Acre-ba, azt ellátta ágyúkkal és tisztekkel, a mi által kényszerítette Bonapartét, a már hatvan napig tartott ostromlást abbahagyni.

HETEDIK FEJEZET.

- ¹ A City, Londonnak belvárosa, mely külön testületet képez, s a melynek ősrégi előjogai közismeretűek.
- ² Guildhall, a tanács épülete.
- ³ Altengernagy kék lobogóval, ang. Vice-Admiral of the blue.
- ⁴ 1801 január 1-én.
- ⁵ A brit követ a dániai udvarnál.
- ⁶ Skagen foka, Jütland legészakibb pontja.
- ⁷ Kronen, sziget, hatalmas erőddel, mely Kopenhágát északról védi és egyúttal teljesen uralkodik a mellette észak-déli irányban elvonuló ú. n. Konge-Deep igen szűk csatorna fölött.
- ⁸ Igen természetesen, mivel a Konge-Deep-be irányánál fogva csak északi széllel lehet bejutni, ugyanazon szél mellett pedig egy, a dánok tüze által megrongált hajó ki nem juthat.
- ⁹ T. i. a finlandi öbölben Révál kikötőjében horgonyzó orosz hajók.
- ¹⁰ Draco, dán neve Dragöer, városka Amager sziget délkeleti csúcsán. E sziget Kopenhágától délre fekszik, melylyel hidak kötik össze, a város részben e szigeten épült.
- ¹¹ Elsinore, dán neve Helsingör, Cronenberg vára melletti városka.
- ¹² T. i. a tengernagy törzskarának főnöke (Domett kapitány).
- ¹³ A Kopenhága mellett elvonuló zátonyokat értette.
- ¹⁴ Ritkaság azon vizeken.
- ¹⁵ Derékvitorlaszél, ang. topsail breeze. Oly erősségű szél, a melynél a derékvitorlákat még lehet tartani, de a fölöttük lévő gyöngébbeket már nem. A szél északnyugatról fújván, meglehetősen kedvező volt az északról déli irányban nyúló Szundba való behatolásra.
- ¹⁶ Azon időben hadihajóknak a dán kormány engedelme nélkül nem volt megengedve a Cattegat, illetőleg a Szundba bevezetni. Bejáratánál hatalmas ütegek és erődök örködtek, közöttük a cronenburgi vár. Azért is a kulcsot bírta a Balti tengerhez.

- ¹⁷ Sudár-vitorla, ang. top-gallant-sail; alulról számítva a harmadik vitorla. Bevonták sudár-vitorláikat, s így lassították a hajó haladását, hogy a vámhivatalnokok földézetére jöhesse-
senek a vám beszedése végett.
- ¹⁸ E vám 1865-ben eltöröltetett. Azonban a nagy tengeri hatalmak, tekintettel arra, hogy az a kicsi királyság tekintélyes jövedelmi forrását képezé, egy bizonyos összeget fizettek kárpótlásul.
- ¹⁹ Shakspeare Elsinore-ja (Hamletben).
- ²⁰ Leeresztteni (vitorlát), ang. to vail, elavult; a derékvitorlákat, ang. the topsails, tisztelet jeléül.
- ²¹ Mozsaras- és ágyúnaszádok, ang. bomb- and gun vessels. Ágyúnaszád gyűjtőneve, minden korvétánál kisebb hadihajóknak.
- ²² Sortűz (hadihajóé), ang. round.
- ²³ Lugger, ang. lugger. Két- (néha három-) árboczú könnyű, alacsony és hosszan elnyúló járómű. Vitorlarúdjain, melyek hosszúságuk egy harmadával az árboczon járnak, ú. n. luggervitorlák vannak kifeszítve; e hosszú vitorlák felső széle keskenyebb.

Nelson idejében hajórajoknál, nagy gyorsaságuk folytán, híradószolgálatra használtattak. Franciaországban igen kedvelt parti járóművek. Tengeri halászatra és teherszállításokra is használtatnak, különösen a Balti tengeren.

- ²⁴ Hedergéssel túltenni, ang. out-manoevre, azaz a hajóhad mozdulataival zavarba hozni az ellenséget, a kire azok váratlanok.
- ²⁵ Bóják, ang. buoys; jelzők, melyek a hajók által a zátonyok és szirtek közt követendő utat jelzik, többnyire hordó- vagy gömbalakúak.
- ²⁶ Kopenhágával szemközt a Szund két ágra oszlik, melyet Saltholm szigete képez, szemközt a svéd parton fekvő Malmö városkával. A nyugoti ágat azonban a Middle Ground nevű nagy zátony ismét kétfelé osztja. A keleti csatornának neve Holland-Deep (Holland-Mélység), a közvetlenül Kopenhága mellett elvonuló nyugoti csatornának a neve pedig Konge Deep (azaz Király-Mélység, ang. Kings-Deep). Mind a két csatorna alig néhány száz méter széles és tele van zátonyokkal. Ezeket, hogy a hajók az útirányt el ne téveszszék, béke idejében bójákkal jelölik meg. Mindamellett a járható víz tekervényes és szűk voltánál fogva még a kereskedelmi

hajók is csak ottani kalauz segítségével haladhatnak rajta keresztül. Még veszélyesebbek a nagy hadihajókra nézve, melyek 23—27 lábat merülnek, tehát kétszer annyit, mint a kereskedelmi hajók átlaga.

A dánok, mint láttuk, most a bójákat mind eltávolították. Fokozzák a veszélyeket a minduntalan többnyire a szél irányában változó áramlatok is. Ezért nem is hitték, hogy az angol hadihajók merészkedni fognak ide behatolni, csakhogy Nelson nélkül számítottak.

Szükségesnek véltük, a tulajdonképeni cselekvés színhelyének eme részletes leírását adni, hogy helyes fogalmunk legyen a kopenhágai vállalat rendkívüli nehézségeiről, mely példátlanul áll a tengeri harczok évkönyveiben és újabb tanuságot tesz Nelson lángelméjéről és készségéről, életét a hazáért minden alkalommal feláldozni.

- ²⁷ Királycsatorna, ang. King's channel, azonos a leirtuk King's Deep-el, Király-Mélységgel.
- ²⁸ Crown Battery, a dánok „Tre Kronen“ erődje.
- ²⁹ Riou, az *Amazon* kapitánya, ritka jellemű és legtehetségebb tisztje volt ezen hajórajnak.
- ³⁰ Függőágy, ang. cot, fakerettel ellátott függőágy, a melyekben a tisztek aludtak; a matrózok ponyvavászonból készült függőágyai fakeret nélkül valók és a négy sarkukba bevarrt kampók segélyével a földélezetbe beeresztett vaskarikákból függnék alá.
- ³¹ Minthogy a szélnek kedvező voltától függött a terv végrehajtása.
- ³² Farhorgony, ang. sternanchor.
- ³³ Mivel, ha a hajók közelebb foglaltak volna állást a dánokkal szemben, ágyutüzük sokkal hatásosabb lett volna és hamarabb végeznek a dánokkal.
- ³⁴ A quarter less five. Itt az „öt“ (five) alatt öt fonál (fonál = öl) értendő, tehát egy negyed öllel kevesebb az ötnél volt a mélység.
- ^{34a} Körülvitorlázni, körülhajózni, megkerülni, ang. to weather, kedvezőtlen szeleknél, áramlatoknál stb. egy fokot, földnyelvet, zátonyt körülhajózni.
- ³⁵ Oldaljáró, ang. gangway. Azon hely a hajó oldalán, a honnan a lépcsőt leeresztik a ki- és felszállásra. Gangway alatt néha

magát a lépcsőt is értik, olykor pedig a hajó elülső és hátsó része közti járókat.

³⁶ Ismételni a jelzést, ang. „to repeat the signal“. Az alárendelt parancsnokoknak kötelessége ismételni a jelzöt annak jeléül, hogy megértették.

³⁷ Szorosan közelből vivandó csatát jelző lobogó, ang. Signal for close action.

³⁸ Nelson, mint a csatát vezető parancsnok, az alárendelt hajóknak közvetlenül oszthatta parancsait saját jelzőivel.

³⁹ Ferguson, az angol követség egy tagja, tanúja akarván lenni a csatának, Nelson megengedte neki, hogy hajóján időzhessen.

⁴⁰ Annak jeléül, hogy megtiltja annak bevonását.

⁴¹ Főfékszárazak, ang. mainbraces, azaz a főárbocztörzs kereszt-rúdja végén való kötelek, a melyekkel a kereszt-rúdon kifesztett vitorlának egyik szárnya a szükség szerint előbbre vagy hátrábbra oldalt húzzák.

⁴² Mellvéd, ang. breastwork.

⁴³ Nelson egyik hajója.

⁴⁴ Dereglye, ang. praam, lapos fenekű, elől és hátul hegyben végződő kisebb fajta hajó. Hollandiában teherszállításra is szolgálnak.

⁴⁵ Hátsó erkély, ang. stern gallery; a hajó hátsó részét kívülről kerítő folyósó.

⁴⁶ Horgonvt fölszedni, ang. to weigh.

⁴⁷ Szél és víz között, ang. Between wind and water, tengerész nyelven a hajó merülési vonala.

⁴⁸ Rudazat, ang. spars, gyűjtőnév a hajóból kiálló minden fának, ú. m. árbocok, vitorlafáknak stb., mit a német tengerészek „Rundhölzereknek“ neveznek.

⁴⁹ Ászokfa, ang. boom.

⁵⁰ Lebegővé tenni, ang. to get afloat; azaz a zátonyról a megfeneklett hajót mély vízbe vonszolni, leszereléstől szabadítani.

⁵¹ Árboczszalag, ang. pendant, a parancsnok jelvénye.

⁵² Oldaljárók, ang. gangway. Itt annyit jelent, mint az elő- és nagy árbocz közötti födélzet oldalrészei.

⁵³ Teknő, ang. hull; egy a víz színéig leégett vagy általában teljesen leszerelt hajó mederrésze.

⁵⁴ Leszerelni (hajót) ang. to dismantle.

NYOLCZADIK FEJEZET.

- ¹ Carlserona, vár és város Svédország délkeleti csúcsán, a Balti tengeren.
- ² 1801 ápril.
- ³ Mélyen merülni (hajóról), ang. draw much water.
- ⁴ Csónakköpeny, ang. boat-cloak. Vastag, daróczból készült köpenyeg, melyet a tisztek hideg, szeles időben, különösen a csónakokon való járáskor használnak.
- ⁵ Kioge, kikötő és hasonló nevű öböl Seeland keleti részén.
- ⁶ Bornholm, dán sziget és kikötőváros Svédországtól délre.
- ⁷ Nelson előrelátását igazolták a későbbi tények. Az 1807. jul. 17-ki tilsi békekötés egyik titkos pontja értelmében Dánia szövetkezvén Franciaországgal, kötelezte magát: összes hajóhadát és roppant fölszereléseit, melyeket 1801-ki veresége óta lázas erőmegfeszítéssel felhalmozott, Napoleon rendelkezésére bocsátani, mely pont azonban Anglia előtt nem maradt titokban. Felhívta tehát, adná át őrizetébe hajóhadát és fölszereléseit, lekötölvén magát arra, hogy az általános béke helyreálltával ugyanazon állapotban visszaadja és arra is, hogy a tengeren támogatni fogja Napoleon ellen. Dánia, Angliának ezen, Kopenhága ostroma megkezdése előtt megismételt ajánlatát, másodszor is visszautasította. E kihívás folyamánya volt az Anglia részéről 1807. augusztus havában Dániára mért és Nelson által már 1801-ben szorgalmazott második megtorlás, mely Kopenhága rombalövéseivel s azzal ért véget, hogy Dánia egész hajóhadával együtt gyarmatainak egy részét is kénytelen volt Angliának átengedni.
- ⁸ Ebből kitűnik, mennyire igaza volt Nelsonnak, a kit soha akadályok vissza nem riasztottak, mikor Sir Hyde Parker tétovázása által, a ki, mint említettett, nem tudta magát elha-

tározni, hogy valjon a Belten vagy a Szundon keresztül induljon Kopenhága ellen, türelmetlenné téve, felkiáltott: „mind-egy csak induljunk“, mivel nem tartotta leküzdhetetlennek a Belten való áthajózást sem, a minthogy néhány héttel később mint az imént láttuk, Sir Charles Pole meg is tette.

⁹ Kis járóművek, ang. small craft.

¹⁰ Tehát Suffolk, Kent és Sussex grófságok összes partjait.

¹¹ Uszó üteg, ang. floating battery.

¹² A Medusa vagy Nelson-csatorna Harwichtól a Themsének Swin nevű torkolata felé vezet el azon sziklák és zátonyok között, melyek a Naze földnyelvet körülveszik. Valamivel rövidebb út annál, a mely a sik tengeren vezet el a zátonyokon kívül. Nelsont a szél kedvezőtlen irányra indította azon út választására.

¹³ Flushing, holland nyelven Vliessingen, erősített kikötő Walcheren, hollandi szigeten.

¹⁴ 1801. aug. 16-án.

¹⁵ Az akkori miniszterelnök.

¹⁶ 1803 május 16-án.

¹⁷ Anglia állandóan szolgálatban tart egy tekintélyes hajórajt, melynek feladata az Atlanti-tengeren Franciaország, Portugália és Spanyolország nyugati partjai mentén Gibraltárig folyton czirkálni és századok óta „Channel Fleet“, „csatornahajóraj“ nevet visel, megkülönböztetésül a Földközi és többi hajórajaitól.

¹⁸ *Victory*, saját lobogós hajója.

¹⁹ Hajónapló, ang. log.

²⁰ Felgöngyölni (derékvitorláit), ang. to clue up (his topsails). *Shutting in Sepet* (a francia Cepé vagy Cépet, erősített előfok, mely a touloni kikötőt védi); annyit jelent, mint: elbújván Cepé előfok mögé. Nelson e levelében írván, hogy I could see his waterline (vizivonalát, t. i. hajóíét), when he clued his topsails up, shutting in Sepet“ ez alatt az értendő, hogy üzés közben oly közelre jutott Latouche Tréville hajóhoz, hogy azok vizivonalát is láthatta, mikor felgöngyöltetvén derékvitorláit, Cepé védelme alá menekült előle.

²¹ Felvonni, felgöngyölni, ang. (to) furl (vitorlákat).

²² 1804.

²³ 1805.

²⁴ Felvonni egyen kívül a horgonyokat, ang. to unmoore.

- ²⁵ Útnak indulni (hajóról), ang. to weigh; annyit tesz voltaképp tengerészeti nyelven, hogy a leeresztve lévő *utolsó* horgonyt is felvonni, illetőleg — a hajó most már lebegővé tétetvén — útnak indulni.
- ²⁶ Biche, helyesebben Biscie szigetecske, Szardínia északkeleti előfoka, Cap Ferro-val szemben.
- ²⁷ Kerüldözni, hajó- vagy flottával, ang. to beat about; azaz keresni ide-oda vitorlázva hajót vagy ellenséget.
- ²⁸ T. i. az útban lévő deszka-választófalak a csatára elkészültség állapotában eltávolíttatnak, hogy az ágyúk, melyek még a parancsnok lakórekeszeiben is fel vannak állítva, szabadon hozzáférhetők legyenek. Nehogy tehát, ha az ellenséggel találkozni fognak, ezek eltávolításával időt veszítsenek. Nelson parancsa folytán, a választófalak ezen egész idő alatt eltávolítva maradtak, úgy hogy ő maga is úgyszólván a legénység közt élt.
- ²⁹ Vihar (a tengeren), ang. gale.
- ³⁰ Majorca szigetén.
- ³¹ Azaz rajának hajóit úgy osztotta el a Földközi tengernek Szardínia és Algier közti részében, hogy mulhatatlanul az ellenségre akadnak, ha az eme tengerövnön vagy csatornán, mint Southey nevezi, keresztül vette útját.
- ³² De Gata fok. (ang. Cape de Gatte) Spanyolország délkeleti csúcsán.
- ³³ A vitorláknak bizonyos szögbe állításával t. i. még oldal-széllel is lehet, habár lassan előre haladni.
- ³⁴ A szoroson t. i. a gibraltári-szoroson, az eredetében; „the gut“ nevet használ Southey, a szó közönséges értelme: hurka. Azon időben t. i. az angol matrózok közt „Gut“ volt népies elnevezése a gibraltári szorosnak.
- ³⁵ Barbados, a kisebb Antillák legkeletibb szigete.
- ³⁶ Sta. Lucia, a kisebb Antillák egyike, szintén angol birtok.
- ³⁷ 1805. június.
- ³⁸ A Pária-öböl Venezuela északkeleti csúcsán, Trinidad szigettel szemben.
- ³⁹ Grenada, az Antillák szélfelőli szigeteinek (windward islands) legdélibbje lévén, azt szél ellen vitorlázva, egy hajórajjal elérni, csak egy Nelson volt képes.
- ⁴⁰ Diamand Bock, melyet a szövetségesek Nelson megérkezése

előtt visszahódítottak, meredek kis sziget, Martinique szigettől délre, melyet az angolok egy időre elfoglaltak volt.

⁴¹ Port Royal, erősített kikötőváros, Jamaika déli részén, azóta majdnem egészen elpusztult földrengések folytán.

⁴² Spartel-fok, Marocco északnyugoti csúcsán.

⁴³ Ferol, öböl és kikötő Spanyolország északnyugoti partján.

⁴⁴ Ushant, a francia Quessant, sziget a Bretagne partján.

⁴⁵ Hajó földrajzi hollétét megállapító kiszámítás, angolul reckoning.

⁴⁶ Corvo, az Azor szigetek egyike.

KILENCZEDIK FEJEZET.

- ¹ Finisterre fok, Spanyolország északnyugoti partján.
- ² Southey itt a Hotham tengernagy által 1795. márczius 14-én és 15-én a Frejus-öböl közelében vívott és — mint láttuk — igen erélytelenül vezetett csatát érti.
- ³ Vigo, kikötő, Spanyolország nyugoti partján.
- ⁴ Southey ezen előadása szerint úgy tűnik fel a dolog, mintha Nelson eleinte vonakodott volna távozni, és hogy azt csak Lady Hamilton rábeszélésére tette volna meg. Ez azonban nem alapszik semmiféle bizonyítékon. Bizonyára a tőle s az ő leányától való elválás szüksége sajnó fájdalmat okozott mélyen érző szívének, de saját naplója bizonyítja, hogy egy perczig sem habozott azt az utat követni, a melyet a kötelesség szabott elébe. Senki, a ki Nelson történetét tanulmányozta, nem hiheti vonakodását. Hiszen a mi őt oly bálványnyá tette nemzete előtt, az épen azon, majdnem emberi erő feletti kötelességtudás és önfeláldozó hazafiság volt. Tény az, hogy mihelyt Blackwood nála megjelent Mertonban, hirül hozván neki, hogy Villeneuve Cadixban van, *azonnal* követte őt Londonba. Az egész mese, hogy Hamilton Emma beszélte volna rá s hogy Nelson felkiáltott volna: „Bátor Emma! Jó Emma! Ha több Emma volna, több Nelson is volna“, — semmiféle más bizonyítékon nem alapszik, mint Emma elősdi bizalmasa, a jellem nélküli Harrisonén, a ki azt Lady Hamilton tollba mondására írta le nagyon is világos czélból. Bármi szavak váltattak is az elbúcsúzáskor, bizonyos, hogy nem az volt az értelmük, a melyet Harrison „Nelsonnak Lady Hamiltonhoz írt levelei“ cím alatt közzétett könyvében nekik tulajdonított. E leveleknek nagyobb része különben is apocryph. Southey Harrisontól meritette téves elbeszélését.
- ⁵ Barham lord, a tengernagyi hivatal akkori „Első Lordja.“
- ⁶ Lord Minto (azelőtt Sir George Elliot) Nelsonnak Londonban utolsóelőtti ízben jártáról, a mikor is a nép, a hol csak

megpillantotta, a legnagyobb lelkesedéssel körülrajongta, egy levelében ezt írja: „Találkoztam ma Nelsonnal, Piccadillyben, rengeteg nép vette körül és miután karját fogtam meg, nekem is részem volt a tömegben. Valóban megindító volt látni azt a csodálatot és bámulatot, azt a szeretetet és tiszteletet, melyben az egész világ részesíti, és az az őszinte kifejezése mindezen érzéseknek a műveltektől ép úgy, mint a nép legegyszerűbb fiaitól, mihelyt megpillantják. Mindent felülmúl, a mit akár drámában, akár költeményben valaha dicsőítettek.“

⁷ Czélzás Anglia azon szokására, hogy azon rangban való fölemelést és jutalmakat, melyben a győztes hadvezért vagy tengernagyot részesítenék, eleste esetében legközelebbi rokonára ruházzák.

⁸ Negyvenhatodik születésnapja volt.

⁹ A ki a hajórajjal Cadix előtt czirkált.

¹⁰ Sta. Maria-fok („Cape St. Mary“), Portugália déli partjának legdélibb pontja, egy hosszúsági fokkal keletre St. Vincent foktól, ezen hegycsúcs és Huelva között középen.

¹¹ T. i. a gibraltári szorosba.

¹² Calder hajója a 98 ágyus Prince of Wales a legjobb volt az egész hajóhadnál, tehát nagyon is latba eső tényező a minden órában várható döntő mérkőzésnél a nagyobb erejű egyesült szövetséges haddal. A legkisebb hazafiság azt követelte volna tőle, hogy, ha már nem akart maradni, megelégedjék egy fregátával.

¹³ „The Nelson touch“.

¹⁴ T. i. hogy a hajóraj már előre is oly alakulatban vitorlázzon, mint a milyen rendben szándékozta a támadást intézni, nehogy az ellenség megpillantásakor a vitorlázási rendből a csatarendbe való átmenettel annyi időt veszítsen el, hogy a kedvező pillanat elszalasztatnák, sőt az ellenség el is menekülhetne.

¹⁵ Mikor Nelson 1805. szept. 28-án a hajórajnál megérkezett, a legtöbben úgy vélekedtek, hogy most ismétlődni fog az a hosszú, fárasztó örködés Cadix előtt, a milyen volt a Toulon előtti.

Nelson, a lángész divinációjával, nem azon nézetten volt. Tudta ugyan, mikép Villeneuve, tulereje daczára, nem szivesen fog kitörni, hogy vele megmérkőzzék, de bizonyos volt róla, hogy mindenkép Toulonba akar jutni. Hogy ezen szán-

dékát a maga részéről előmozditsa, e célra legjobb eszköznek vélte a legközelebbi spanyol partok szigorú elzárolását, hogy élelmi készleteit ki ne egészíthesse s így kényszerítse a kievezésre azon reményben, hogy sikerülni fog neki Nelson mellett elsuhanni és a Földközi tengerbe illetőleg Toulonba eljutni. Hogy Villeneuve eme terv végrehajtására még jobban felbátorítsa, Nelson csatahajóival mintegy ötven mérföldnyi távolságban maradt Cadix kikötőjétől és *pedig délre attól*, hogy pontos hollétét Villeneuve ne tudhassa és mozdulatairól idő előtt tudomást ne szerezhessen; délre tőle pedig azért választotta állását, hogy Villeneuve útját a gibraltári szoroszhoz elállhassa. Annak meggátlására pedig, hogy Villeneuve a kikötőből észrevétlenül ki ne juthasson, fregáták- és salópokból kettős kordont állított fel, az egyiket oly közelségben a kikötő körül, hogy Villeneuve kievezését azonnal észrevehette s ezt jelzések útján a másik lánczolat hajóival, mely közte és a hajóraj közt volt felállítva, közölhette, ezek pedig a hírt a tengernagyi hajóhoz juttassák, úgy hogy imigy értesítve, Nelson műveleteivel biztosan kényszeríthesse Villeneuve a csata elfogadására.

¹⁶ Középerős szél, ang. „breeze“. Majdnem lehetetlen a szél különböző fokait és jellegét jelentő számos angol tengerész műszavakat magyarra lefordítani.

¹⁷ Ismétlő hajók, ang. repeating ships, t. i. azon hajók, melyek feladata a jelzéseket ismétlés által továbbítani. Az ismétlés által egyúttal tudtul adják azon hajónak, a melytől a jelzést vették, hogy megértették.

¹⁸ Északfelé vitorlázott, ang. was bearing north. To bear, annyi mint valamely irányban vitorlázni.

¹⁹ A *Victória* szél felé fordult . . . csakhamar reá megint északnak vitorlázott; ang. the *Victory* hove to . . . shortly afterwards made sail again to the northward. (Szél felé fordulni, ang. to heave to.) Nelsonnak, hogy az északi irányt vett Villeneuve hajórajához a kívánt állásba és pedig tőle nyugotra juthasson a szél fölött (és nem alatt) kellett megfordulnia, különben elhajtotta volna őt a szél a közeli gibraltári szoroszhoz és Villeneuve sikerült volna Cadixba menekülni vissza. A „megint“ szót ok nélkül használja Southey, mert ezen taktikázása közben Nelson északnak előbb még egyszer sem evezett.

- ²⁰ Nelson szerette néha-néha nápolyi hercegi czimét is („Bronte“) használni fontosabb alkalmakkor.
- ²¹ Blackwood volt a megfigyelő, gyorshajókból álló osztály parancsnoka.
- ²² Jobb oldalról vett széllal, ang. „on the starboard tack“, a mi annyit jelent, hogy vitorláik a jobb oldalon voltak *előre* feszítve, hogy az onnan (nyugatról) jövő szelet bizonyos szögben felfoghassák és délnek tartottak (ang. standing to the south).
- ²³ Napoleont érti, a ki egy évvel azelőtt a császári koronát tette fejére, de miután ekkor főczélja az angolok megtörése volt, ez időben Ausztriával békét tartott, sőt onnan segítségül az angolok ellen tiroli lövészeket hozatott, a kik az árboczok kosaraiban voltak elhelyezve, hogy az angolok földéleteit puskatűz alatt tartsák, mindenekelőtt pedig Nelsont válasszák ki puskáik czéljául.
- ²⁴ Hosszú, nehéz hullámok, ang. „long heavy swell“; könnyű szellők vagy éppen szélcsend szokták megelőzni a nagy viharokat.
- ²⁵ Ezen imát térden állva írta be naplójába.
- ²⁶ Ismeretes volt előtte, hogy az ellenséges hajórajon kiadatott a parancs mindenekelőtt öt löni le. E czélból a francziák az árboczkosarakba a legjobb lövészeket helyezték el. Felismerni pedig annál könnyebben lehetett, mivel eltérőleg rendes, igen egyszerű öltözkékétől. csata napján mindig teljes díszben, összes rendjeleivel mellén jelent meg a földézet hátulsó nyílt részén.
- ²⁷ Ez (t. i. a szövetséges hajóraj) a szélen keresztül észak felé fordult és baloldaltól vett széllal haladva alakította meg csatavonalát, ang. „they tacked to the northward, and formed their line on the larboard tack“. Ez ugyanolyan művelet volt, mint a milyent 22. jegyzetünk alatt leírtunk, csak hogy éppen megfordítva. Itt Villeneuve azért fordult meg a szélen keresztül, mivel különben veszedelmes közelségébe jutott volna a partnak és miután útját Cadixba nyitva akarta tartani, a baloldalon előre feszített vitorlákkal fogta fel a délnyugoti szelet, tehát bal oldalával volt az angolok felé fordulva
- ²⁸ T. i. oldalt.
- ²⁹ Ez alatt azt értette Blackwood, hogy nyitva volt az út az ellenség előtt szorultság esetében Cadix kikötőjébe menekülni.

- ³⁰ T. i. azon hajó (ez esetben a *Victory*) kapitánya, a melyen Nelson volt s a melyen lobogója lengett.
- ³¹ Méltán feltünhetett Villeneuve-nak. Eddigelé ugyanis a taktika százados szabályai szerint, a két ellenséges hajóhad párhuzamosan vonult fel egymás mellett s így mindegyik hajó oldalt volt szemben az ellenséges hajó oldalával, hogy minél erősebb tüzet intézhessenek egymásra. Míg Trafalgarnál Nelson félrelökve minden tradíciót, két oszlopban derékszögben támadta meg ellenfelét.
- ³² Pont, ang. point; egy pont $11\frac{1}{4}$ foka a szélrózsának, nyolczadrésze a derékszögnek. Elnevezés, mely a szélrózsa beosztásán alapszik.
- ³³ Hibásan mondja Southey, hogy azért fordult Nelson saját vonalával $22\frac{1}{2}$ fokkal észak felé, hogy az ellenség útját elvágja Cadixtől, ezen műveletével ily czélt el nem érhetett volna, hanem azért, hogy az ellenség elővédjének parancsnokával, Dumanoir ellentengernagygyal elhitesse, hogy őt szándékozik megtámadni (a szokott módon, t. i. hajóival párhuzamosan szállva szembe vele) és hogy megakadályozza abban, hogy a Collingwood által megtámadott utóvédnek segítségére mehessen. Ezen czélját Nelson ama mozdulatával el is érte.
- ³⁴ A szél délnyugotról fűjt, minthogy pedig Collingwood jobbról volt Nelsontól, az ő oszlopa a szél alatti, míg Nelsoné a szél fölötti volt.
- ³⁵ Fősudár-vitorla, ang. maintopgallant sail; a főárbocz harmadik vitorlája alulról számítva.
- ³⁶ Mivel vitorlaszerének megrongálásával mozgadozási képességet bénítanak meg. Ezt a módszert különben általánosan követték a francziák mindaddig, míg Nelson módszerén, a ki a hajó testét támadta meg legfőképen, nem okultak.
- ³⁷ A St. Vincenti csatából.
- ³⁸ Hardy volt Nelson lobogós kapitánya.
- ³⁹ Előárbocz fékszárainak bakjai, ang. fore-brace bits; a melyekhez t. i. kötik az előárbocz fékszárait.
- ⁴⁰ Szárnyvitorla, ang. studding sail; ezek az árboczvitorlák kiszélesítésére szolgálnak és csak közepes vagy csekély szélnél használtatnak, hogy segítsenek a hajó előre hajtásában. Három van közülök az előárbocz mindkét oldalán; kettő-kettő a főárbocz oldalán, a hátulsó árbocz oldalán egy sincs, miután ott közömbösitenék a szél hatását az előárbo-

czok szárnyvitorláira. E szárnyvitorlák felső és alsó szélei rudakon vannak kifeszítve, melyek megkülönböztetésül a fővitorlákat hordozó keresztrudaktól, Kenesseyvel megegyezően, szárnyvitorlafáknak nevezhetők.

⁴¹ Itt voltakép a főkormányost érti Southey és nem a hajómes-tert, mert az előbbi vezeti a kormánykészüléket, az utóbbi pedig felügyel, hogy a hajón minden rendben végeztessék.

⁴² A kormányt balra szorítsa, ang. to put the helm to port.

⁴³ Kormányrúd kötelei, ang. tiller ropes.

⁴⁴ Az alsó födélzetek lőrései, ang. lower deck ports.

⁴⁵ Kikötve lettek volna, ang. had born mogred: to moor, annyi mint kötelekkel vagy lánczokka, esetleg horgonyok segítségével a hajót bizonyos helyen megtartani.

⁴⁶ Hátulsó árboszkosár, ang. mizentop.

⁴⁷ Lócza vagy padágy, ang. pallet.

⁴⁸ Szélen keresztül, vagyis azzal szemben bizonyos szögű fordulatoskat attól jobbra vagy balra tenni és így felváltva előre vitorlázni, ang. to tack.

⁴⁹ Nelson t. i., a ki élesen megfigyelt minden természeti tüne-
ményt és szakadatlan gondot fordított hajói biztosságára, bizonyos lévén arról, hogy csakhamar heves vihar fog ki-
törni, melyet pedig a hajók horgonyon nagyobb kár nélkül viselhetnek el mintsem szabadon uszva, még haldokolva is ismételten sürgette a mielőbbi horgonyvetést.

⁵⁰ A mint az rendesen történik a tengeren elhaltakkal.

⁵¹ Negyedmester, ang. quartermaster, az angol tengerésznél oly altiszt, a ki a kormány, a tájoló és jelzések stb. körül teljesít kötelességeket, nálunk azonban a legalsóbb foku altiszt.

⁵² Fényezett, felhajtott karimájú bőrkalap, ang. glazed cocked hat, a milyent matrózok viseltek.

⁵³ Az előárboz csarnakai csatlólánczai, ang. forechains, a csarnakkötelek ~~csatlólánczainak~~ magyarázatát a IV. 31. alatt adtuk. Világos azonban, hogy e vaslánczok vagy pántok tüzet nem foghattak, hanem igenis a *terpesztők*, t. i. azon vastag pallók, melyek élükkel vannak a hajó külső oldalához kö-nyökvasakkal és csavarokkal megerősítve. A hajótestnek ily módon nyert külső kiszélesítése főleg arra szolgál, hogy a csarnakkötelek ezen szélesebb alapon jobban megtámaszt-
hassák az árboczokat. A csarnakkötelek alól két csigán jár-

nak, hogy feszesebbre húzhassák. Az alsó csigán található vaskarikához van illesztve a csatló-láncz vagy pánt, melyet a mondott *terpesztőkön* (közel szélükhöz) keresztülvezetnek s alább csavarokkal a hajóoldalfalában megerősítenek. Ezen fából való terpesztők, ang. *channels*, gyuladtak tehát meg és nem a lánczok. Egyébiránt igen valószínű, hogy az angol matrózok rövidség okáért, a föntebb leirtuk *egész complexumot* beleértve, a terpesztőket is gyakran „chains“-nek (csatló-lánczoknak) nevezik és hogy Southey a kiről tudva van, hogy Nelson alatt szolgált, öreg matrózokhoz is fordult apróbb részletek megtudása végett, e helyen szószerint ismételte a tőlük használt kifejezést.

⁵⁴ Előváracs vagy bástya, angol. *forecastle*, fölépítmény a felső fedélzet előrészen.

⁵⁵ Vitorlafa, ang. *boom*. Míg az árboczokon lévő fővitorlákat keresztrudak (ang. *yards*) hordozzák, addig az azok kiszélesítéséül kitolt szárny- vagy oldalvitorlákat kifeszítő felső rudakat az angol *spars*, az alsókat pedig, de különösen az árboczok mögötti esonkavitorlák dorongjait (alsó fáit) s az orrárbocz meghosszabbítására és szintén vitorlák kifeszítésére szolgáló rudakat és dorongokat *booms*-nak nevezi.

⁵⁶ Megszállni, elfoglalni, ang. *to board*.

⁵⁷ Orrozat (hajóé), ang. *bows*.

⁵⁸ A Nelson halála okozta veszteség a győzelem órájában azonnal éreztette magát. Ha Nelson él és nincs megsebesülve, sohasem engedte volna meg a Gravina alatti kilencz hajó elmenekülését, hiszen a hátulsó angol hajók még csak most juthattak hozzá, hogy résztvegyenek a csatában és kárt még alig szenvedtek, holott az ellenség legnagyobb része komoly ellentállásra már képtelen volt, és ha üzőbe veszik, kénytelenek lettek volna magukat megadni. Ámde Collingwood, habár bátor férfiú, jó tengerész és jeles másodparancsnok volt, nem birt egy nagy hadvezér géniusával és talán maga csodálkozott legjobban a győzelem döntő jellegén; annál is inkább állithatjuk ezt, mivel, habár ő neki oly fontos része volt annak kivívásában, sohasem értette meg teljes taktikai jelentőségét. Hiszen három évvel később írt emlékiratából kitűnik, hogy a siker titka ő szerinte a két oszlopban való támadásban rejlett, holott ez csak a körülményeknek jól megfelelő, de tökéletesen független részlete volt,

a mélyebben rejlő azon taktikai elvnek: mindig túlnyomó erővel támadni meg az ellenség egy részét és pedig *oly módon*, hogy ne legyen ideje a másik résznek emennek segítségére jönni. Így cselekedett Nelson Aboukírnál is.

Mikor Hardy kapitány Collingwood hajójára ment és közölte vele Nelson utolsó parancsát, t. i. hogy horgonyt vessenek, Collingwood azt felelte, hogy ez bizony az utolsó dolog lenne, a mire ő elhatározná magát. Ő lévén most már a parancsnok, nem is tette meg, habár a barometer és a most már mindinkább növekedő nagyságú hullámok előre jeleztek egy nyugotról jövő nagy szélvészt, mely aztán csakhamar ott érte a hajórajt s egész éjjel és még két napig utána oly féktelenül tombolt, hogy a zsákmányul ejtett hajók legnagyobb része vagy a part szikláin szenvedett törést, vagy a tengerben sülyedt el és csak négyet lehetett megmenteni. Az angol hajókat is csak óriási erőmegfeszítéssel lehetett attól megóvni, hogy a veszedelmes közelségben lévő partra ki ne dobassanak.

⁵⁹ Hátrahúzták derékvitorláikat, ang. to back their topsails azaz, hogy a szél felfogása végett az előbb szögben előre kifeszített volt derékvitorlák szárnyait visszahúzták, mi által a szél nem hathatván többé rájuk, ezáltal meglassították a hajók menetét, hogy biztosabban lőhessenek.

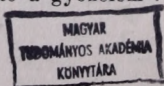
⁶⁰ A Dumanoir alatt menekült négy hajó elfogásával a szövetségesek vesztesége huszonhárom sorhajóra emelkedett, tehát hárommal többre, mint a mennyire Nelson halála órájában tett nyilatkozata szerint magát kötelezettnek érezte. A még megmaradt öt francia hajó pedig Cadixba menekült, a hol egy angol hajócsapat azokat körülzárta mindaddig, míg majdnem három évvel később, t. i. 1808 június 14-én a spanyoloknak megadta magát a rajtuk lévő 4000 főből álló őrséggel együtt. A spanyolok akkor már megkezdték volt a harczt Napoleon ellen hazájuk függetlenségeért. Ez volt a trafalgari csata utolsó visszhangja.

A világhírű trafalgari csata maradandó jelentőségét *Fyffe*, a ki éles és eleven felfogással birt a tengeri hatalomnak a világesemények folyására való túlnyomó, habár elrejtett befolyásáról, az újkori Európáról irt történetében (*History of modern Europe*), igen találóan imígy jellemzi: „A trafalgari

csata nemcsak a legnagyobb tengeri csata volt, nem, hanem általában a leghatalmasabb és legjelentősegebb, mely az egész forradalmi háborúban akár vizen, akár a szárazföldön vívatott. *Napoleon* egyetlen győzelmének és győzelmei semelyik sorozatának sem volt hasonló hatása Európára . . . A trafalgári csata után egy egész nemzedék mult ki, mielőtt Franciaország Anglia ellen a tengeren ismét komolyan fellépni képes volt. Azon remény, hogy a brit hajóhadat leteperheti, mindaddig, míg Anglia még elég eszközökkel rendelkezett egy hajórajt fölszerelni, teljesen meghiusult. Ezentúl *Napoleon* arra alapította reményét, hogy Anglia segédforrásait kimeríti azzal, hogy Európa minden államát, piacainak előtte való elzárására szorította. Trafalgár kényszeríté őt arra, hogy vagy egész Európát járma alá hajtja, vagy pedig hogy lemondjon Nagybritannia legyőzéséről *Nelson* utolsó diadala azon helyzetbe hozta *Napoleont*, hogy Anglia megbénítására nem maradtak fenn más eszközök, mint azok, melyek végeredményükben Európa felszabadításához vezettek.

⁶¹ Főtűzmester, ang. *the gunner*, köznap i nyelven egyszerűen tüzért jelent, de azon időben az angol haditengerészetnél: „*the gunner*“ a főtűzmestert jelentette.

⁶² *Nelson* halála hírét Angliába a *Pickle* brig parancsnoka, *Lape-notière* hozta meg, a ki november 4-én Falmouth kikötőjében érkezett meg és *Collingwood* sürgönyeit nov. 6-án kora reggel adta át a tengernagyi hivatalban. Ámde még a tengernagyi hivatal is szerencsétlen hír hozójának tekintette, ez adja meg magyarázatát annak, hogy a király, a százados szokás ellenére, semmi kitüntetésben nem részesítette ezen igen érdemes tisztet, mert trafalgári hire gyászt hozott az egész nemzetre. A győzelem dicsősége és haszna elenyészni látszott a hősnek halálával, a ki azt kivívta. Ámde voltak olyanok is, a kik úgy vélekedtek, hogy halálának fensége majdnem elhomályosította életének fenségét s ily érzelem sugallhatta *Lady Londonderrynek* fiához írt levelében azon emlékezetes szavakat, hogy „oly hagyomány örökösevé tette a brit tengerészetet, melyet egyedül az hasznosíthat. „Ha én lettem volna az ő neje vagy anyja, inkább megsíratom most történt halálát, minthogy gyászoltam volna elvesztét egy későbbi, de kevésbbé fényes napon. Ily halálban nincs fullánk, ily sirban örökkétartó a győzelem“.

Halála utáni napon testét egy pálinkával megtöltött hordóba tették. Néhány nappal reá a pálinkát újjal kicserélték; a *Victory*-nak kijavítás végett Gibraltárban érkeztekor pedig borszeszszel töltötték meg. A mikor a *Victory* öt heti igen zivataros út után Spitheadhan horgonyt vetett, a mely közben kétszer cserélték ki a szeszt, a testet tökéletesen ép állapotban vették ki.

Az orvosi bonczlelet megállapította, hogy a golyó a tüdő balszárnán az üterő egyik ágának kettéválasztásával a hátgerinczet is átfúrta és a hátizmokban akadt meg, a hol megtalálták. A belső szervek, t. i. a szív, tüdő, máj, gyomor a kórságnak semmi jelét nem mutatták és „valóban“, mondja Beatty orvos, „minden lényeges testrésze oly tökéletes egészségesen nézett ki és oly kicsiny volt, hogy inkább egy ifjúéhoz hasonlított, mintsem egy 46 évet élt férfiúéhoz, és teste ezen állapotából, — párosulva az egészségnek kedvező életszokásaival — alaposan vélelmezhető, hogy ő Lordsága igen öreg kort érhetett volna el.“

A testet azután egy pálinkával és kámfor meg myrrhaldattal megtöltött ólomkoporsóban helyezték el, mindaddig, míg a *Victory* deczember 21-én a Nore-ban megérkezett, a mikor parancs érkezett meg, hogy a partra vitessék. Ott a *Victory* tisztjeinek és legénységének, ugy Nelson és Hardy néhány barátjának jelenlétében elhelyézték az *Orient* árbo czából készült és a nilusi csata után Hallowell kapitány ajánlkozta koporsóban. Ezt ismét ólomkoporsóba zárták, melyet azonnal beforrasztottak, aztán egy páratlanul szép és diszes tölgyfakoporsóban helyezték el és Greenwichbe vitték. Ott Lord Hood tengernagy vette át. Január 4-én nagy pompával három napra közszemlére tették ki. Tömérdék nép haladott el koporsója előtt. Január 8-án a Themsén Londonba, Whitehallba vitték, onnan pedig a tengernagy i hivatal épületébe. A Reá következő napon ünnepélyes menetben, a Walesi herczeggel és hat fivérével a menet élén, kiket mint főgyászoló, Sir Parker Péter főtengernagy, oldalán Lord Hood és Lord Radstock tengernagyokkal, követett, Szt. Pál kathedrálisába vitték, a hol a kriptában egy porfir Sarcophagban a dóm középpontja alatt helyezték el örök nyugalomra. Ezt a remek Sarcophagot még Torregiano, Michel Angelo vetélytársa, készítette el a XVI. században Wolsey

bíbornok számára bukása előtt és használatlanul hevervén Windsorban, a királyi temetői kápolnában, érdemesnek tartatott Nelson koporsójának magába foglalására. Szobor is emeltetett neki Szt. Pál templomában és a trafalgári téren.

A legszebb emléket azonban, a mely *aere perennius*, lelkes barátja Canning, a költő, emelte neki gyönyörű ódájával, a ki, mikor Nelson szeptember 14-én utolsósor hajóra szállt elkísérte őt a tömegben keresztül a *Victory* födélzetére; másnap még vele ebédelt és polgariak közül az utolsó volt, a kivel kezet szorított. A költeménynek, melyet pár nappal temetése után írt, két kezdő sorai így szólnak:

„Round thy thronged hearse those mingling sorrows flow,
And seek faint solace in a pomp of woe.“

A *Victory*-t pedig Portsmouth hadi kikötőjébe küldték azon rendeltetéssel, hogy ott örök időkre fentartassék. A hely a födélzeten, a hol Nelson elesett, emléktáblával van megjelölve.

*

Azon időben, de azóta is sok magyarázgatásra adott alkalmat, hogy a kormány nem vette figyelembe Nelsonnak hozzá intézet végső kérelmét, melyet halála előtt két órával írásban tett és tanúkkal is aláíratott. Hardy kapitány ez iratot Nelson fivérének, az első Nelson grófnak adta át, a ki azt a kincstár első lordjának bemutatta és a korona főügyésze elé is terjesztetett. Törvényes értéke nem volt. Nem érzelmi alapokon fordult Nelson a kormányhoz Lady Hamilton érdekében, hanem kizárólag az államnak tett szolgálatai alapján, egyedül ezeket vehette tehát tekintetbe a kincstár első lordja. Lady Hamilton szerencsétlenségére azonban éppen akkor Lord Grenville volt a kincstár első lordja, a ki 1794—1800-ig külügyi miniszter volt, a ki tudta, hogy ama végrendelkezésben felsorolt igényeinek a valóságban semmi alapja sem volt. A spanyol királynéra vonatkozó állítás ép oly hamis volt, mint a mely a királynénak a syrakuzai kormányzóhoz intézett levelére vonatkozott. Nelson minden ezekre vonatkozó tudomása Lady Hamiltontól eredt, a ki az iránta rajongó szenvedélylyel és gyanútlan gyermeki bizalommal viseltetett Nelsonnal azokat elhitette azért, hogy a hazának állítólag tett szolgálatai révén jobban magához lánczolja.

Az összes, azon időbeni levelezés Grenville kezein ment volt keresztül, ki jól tudta, hogy mi történt s hogy lady Ha-

milton része abban elenyészően csekély volt, tehát a közért tett szolgálatok alapján nem volt semmi igénye az államhoz. Grenville ennél fogva nem tehetett egyebet, mint megtagadni minden segélyt, annál is inkább, mivel Nelson özvegyére, habár távol élt férjétől, törvényes igényeinél fogva tekintettel kellett lenni, valamint nővéreire is, a kiknek szűkös körülményeik ismereteseek voltak. Lady Hamiltonnak tehát egyáltalán nem voltak törvényes igényei; hogy pedig Horatia a Nelson gyermeke lett volna, sohasem ismertetett el, annál kevésbé, mivel Nelson legbensőbb barátai az utolsó perczig bizonyították, hogy viszonya Lady Hamiltonhoz tisztán platonicus volt. (Ha valjon nem tévedtek-e mégis, lehetetlen meghatározni.)

De különben is el volt látva bőségesen. Elhunyt férje, Sir William, végrendeletileg 800 font sterling tőkét és ugyan azon összegű évi járadékot hagyományozott neki és 5000 font értékű ezüstöt, festményeket, bútortatot stb.

Nelsontól, míg élt, 1200 font évi járadékot kapott. Végrendeletében pedig, melyet készített, mielőtt Mertont utoljára elhagyta, tőkében 7000 font sterlinget hagyományozott neki, valamint 500 font évi járadékot, továbbá a 13,000 font sterlingre becsült mertoni birtokot a házzal és bútortattal. Mindez egyenértékű volt 2500 font évi jövedelemmel, mit a kormány, ha azt nem is veszi tekintetbe, hogy szolgálataira vonatkozó állításai arczátlan hazugságoknál nem voltak egyebek, eleendőnek vélhetett egy oly előéletű nőnek.

Kétségbe kell vonni azt is, hogy valaha valóban szerette volna Nelsont. Ha valaha szeretett, akkor az Greville volt, ezt a szerelmet azonban Greville, mint láttuk, akkor kiszakította szívéből, mikor eladta Hamiltonnak. Azután csak magának élt és hiúság vezette minden cselekedetében. Hiúság hitette el vele, hogy ő hatalmasság a nápolyi udvarnál és fontos tényező az európai politikában; hiúság sugalta neki az aboukiri csata után magaviseletét, az vitte őt a Vanguard födélzetére, hogy ott Nelson karjaiba vesse magát és hogy felhasználja Nelson egyszerű, becsületes, gyermeki hiúságát. Az, hogy Nelson leplezetlenül imádtá, természetesen, roppant mértékben megerősítette állását.

De bizonyos az is, hogy mikor Nápolyból hazatért Angliába, egy perczig sem habozott volna Nelsont elhagyni a

Walesi hercegért, ha közbe nem jő, hogy 1804 elején ismét anyának érezte magát, gyermeke azonban, úgy látszik, halva született. Tudjuk továbbá, hogy Mertonban pazar életmódját folytatta, és hogy több mint 2000 fontnyi jövedelemmel 7000 font adósságot csinált, a miben bizalmasa, Harrison is, a ki mindennapos volt a háznál, derekasan segített neki. Tehát épen nem folytatott csöndes, házias életet, mint a hogyan Nelson azt föltette róla. Harrison tette közzé Nelson halála után ennek levelezését Lady Hamiltonnal, melynek nagy része azonban hamisított. Ő tőle származik a Nelson és Lady Hamilton közt utolsó elválásukkor váltott párbeszédre és jelenetre vonatkozó mese is.

Mikor Nelson halálának híre megérkezett, nem visszavonult magányban gyászolta, hanem esténként megjelent a színházakban, hogy ünnepeltesse magát, sirjon és ájulást színleljen, a mikor Barham „Nelson halála“ című költeményét elszavalták, a mi nagyon is régi színpadiaskodására emlékeztet.

A Ladynek Nelson távollétében csinált adósságai kártya-adósságok voltak és halálakor még mindig fizetetlenek voltak. Oly könnyelmű életmódot folytatott, hogy csakhamar elköltötte egész örökségét és habár 10,000 font sterlinget vett fel a merton birtokra, még mindig 8000 fonttal volt adós. Hiába igyekeztek Nelson barátai, köztük Davison is, rajta segíteni, nem bírták józanabb életmódra rávenni. Merton dobra került s ő Londonba tette át lakását, de ott sem okulva, 1813-ban adóssági börtönbe került volna, ha Smith városi tanácsos nagylelkű segítségével nem sikerül neki Franciaországba, Calaisbe menekülni, a hol aztán kénytelen volt 200 font sterlingből megélni, t. i. azon tőkének jövedelméből, melyet Nelson az ő leányára hagyott, a miből különben Calaisben eléggé kényelmesen megélhetett. 1815 január 15-én 54 éves korában halt meg. Több idővel halála előtt a katolikus vallásra tért át és a római egyház kebelében keresett bűnbocsánatot. Tisztességes temetésben részesült, melynek költségeit Smith födőzte. Halála után leánya, Horatia Angliába tért és ott Nelson nővéreinél élt. Tiszteletes Ward Fülöphöz, a későbbi tenterdeni vikáriushoz ment férjül, számos gyermekek anyja lett és 1881-ben halt meg.

A MŰBEN ELŐFORDULÓ
TENGERÉSZETI MŰKIFEJEZÉSEK
BETŰSOROS MUTATÓJA.

A MŰKIFEJEZÉSEK MUTATÓJA.

A római szám a fejezetet jelenti, az arabs szám pedig a jegyzet számát.

A

Állomás, állás, III. 3.
 Alattság, IV. 27.
 Árbocz, IV. 31.
 Árboczsudár, V. 3.
 Altengernagy kék lobogóval,
 VII. 3.
 Ágyunaszád, VII. 21.
 Ászokfa, VII. 50.
 Árboczszalag, VII. 52.
 Alsófödélzet lőrései, IX. 44.

B

Brig, I. 48.
 Belajstromozási törvény, II. 21.
 Balra, baloldal, III. 39.
 Bevonni a lobogót, V. 25.
 Bevonni derékvitorlát, VII. 20.
 Bója, VII. 25.
 Bástya, IX. 54.

C

Csónakvezető, I. 9.
 Csáklýázni, megcsáklýázni, I.
 45.
 Csónak, Cockleboat, II. 36.
 Commodore, III. 1.
 Csatározás, III. 5.

Czélt többé nem találhat III.
 54.

Csarnak, csarnakkötél, IV. 27.
 Csáklýázók, IV. 30.
 Csónakköpeny, VIII. 47.
 Csatlóláncz, csatlópánt IV.
 38. és 31., IX. 53.

D

Derékvitorla, III. 49.
 Derékvitorlaszél, VII. 15.
 Derékvitorlát bevonni, VII. 20.
 Dereglye, VII. 44.

E

Elmerülni, I. 44.
 Élelemmester, I. 49.
 Előárbocz, I. 77.
 Előárboczderék, III. 34.
 Eltávolodni, III. 58.
 Előörshajó, IV. 15.
 Ellentengernagyilobogó, IV. 43.
 Elhajtani, V. 7.
 Elszállni, VII. 45.
 Észak felé vitorlázni, IX. 18.
 Előárbocz fékszár-bak, IX. 39.
 Előárbocz csarnakainak csatló-
 lánczai, IX. 53.
 Előváracs, IX. 54.
 Elfoglalni, IX. 56.

F

- Főkormányos, I. 4.
 Főrud, fővitorlarúd vagy főkereszttrúd, I. 19.
 Fregáta, I. 37.
 Felfordulni, I. 42.
 Fordítani, megfordítani III. 8.
 Feszítő rúd, III. 9.
 Felügyelő, III. 14.
 Főárbocz, III. 33.
 Farszárnyvitorla, III. 41.
 Farvitorlák III. 42.
 Fékcsákokkal szorosra húzni, III. 47.
 Fordulni szélén át, IV. 18.
 Fordulni, a szelet baloldaltól fogva fel, IV. 19.
 Fordulni a szél mentén, IV. 20.
 Főtörzsvitorla IV. 24.
 Felhúzni vitorlát IV. 25.
 Fordulni a szélnek, IV. 26.
 Főkötelzet IV. 33.
 Főárbocz csatló lánczai vagy pántjai, IV. 38.
 Fordulni(megfordulni)szél alatt V. 4.
 Futni szél előtt, V. 5.
 Fonál, V. 26.
 Fő-felsősudár-vitorla, V. 36.
 Függőágy, VII. 30.
 Farhorgony, VII. 33.
 Főfékszar, VII. 41.
 Födélzet tisztí része, VIII. 19.
 Felgöngyölni, VIII. 20.
 Felvonni (egyén kívül) horgonyokat, VIII. 24.
 Fősudár-vitorla, IX. 35.
 Fényezett matróz-bőrkalap, IX. 52.
 Főtűzmester, IX. 61.

G

- Gugározni, III. 25.

H

- Hosszú födeles csónak, I. 6.
 Hajómester, I. 11.
 Horgonyszár, I. 23.
 Hajó orra előtt keresztben, I. 73.
 Harezi állás, III. 3.
 Hadarogni, III. 3.
 Horgonyhoz erősített kötéllal húzni, III. 25.
 Hadozni, III. 32.
 Hajó elő részének szél felőli oldala, III. 38.
 Hajó jobb oldala, III. 40.
 Hajtővitorla, III. 41.
 Hátsó vitorlafák III. 47.
 Hátsó árboczderék, III. 49.
 Hátsó derékvitorla, III. 50.
 Hátsó alsó kereszttrúd, III. 51.
 Hajó elejének szél alatti oldala, III. 57.
 Hátsó födelzet, III. 63.
 Horgonykötél III. 71.
 Hajó megfordítására adni parancsot, IV. 22.
 Hátsó árbocz csatlólánczai vagy pántjai IV. 31.
 Hátsó födelzet párkánya, IV. 39.
 Hajócsapat, V. 1.
 Hajó orrával keresztben, V. 29.
 Hedergéssel túltenni, VII. 24.
 Hátsó erkély, VII. 46.
 Horgonyt fölszedni, VII. 47.
 Hajónapló, VIII. 19.
 Hajó földrajzi hollétét megállapító számítás, VIII. 45.

Hosszú(nehéz)hullámok, IX. 24.
 Hátulsó árboczkosár vagy terebély, IX. 46.
 Hátrahuzni(derékvitorlákat)IX. 59.

I

Ismételni jelzést, VII. 36.
 Ismétlő hajó, IX. 17.

J

Jelzés, jelző, IV. 16.
 Jobbra (jobb oldal), VII. 32.
 Jobb oldallal vitorláznai, illetőleg a szelet jobb oldalról felfogni, IX. 22.

K

Kutter, I. 5.
 Kalauz, I. 12.
 Kuttercsónak, I. 22.
 Kard, I. 41.
 Kalózhajó, I. 43.
 Külső őrhely, I. 61.
 Kilenczvenfoku szögmérő, II. 5.
 Kagylócsónak, II. 36.
 Kötélzet, III. 7.
 Kartellhajó, III. 22.
 Kötélre venni, III. 36.
 Kormány, kormánylapát, III. 39.
 Kitérni (hajóval), IV. 21.
 Kormánykerék, IV. 29.
 Ködös idő, V. 8.
 Kartácslövedék-szilánk, V. 31.
 Kanóczbot, V. 35.
 Kicszerelési egyezmény, V. 40.
 Kisebb tisztek, V. 43.
 Körülhajózni, megkerülni, VII. 37a.
 Kék lobogós altengernagy, VII. 52.

Kerüldözni, VIII. 27.
 Középerejű szél, IX. 16.
 Kormányt balra szoritani, IX. 42.
 Kormányrúd kötelei, IX. 43.
 Kikötni, IX. 45.

L

Lobogós hajó, I. 46.
 Láncz, II. 12.
 Lőtávolságból kiszabadulni III. 6.
 Lübügtetni (vitorlát), III. 44.
 Letérni, III. 45.
 Lógó- vagy vakvitorlarúd IV. 32.
 Lobogó, IV. 36.
 Lógó- vagy vakvitorla, IV. 32. és V. 5.
 Lörés, V. 33.
 Leeresztteni vitorlát, VII. 20.
 Lugger, VII. 23.
 Lebegővé tenni, VII. 51.
 Leszerelni, VII. 55.
 Lócza, IX. 47.

M

Matrózruharaktár, II. 25.
 Megfordulni (széllel szemben), IV. 18.
 Megfordulni szél mentén, szél segítségével, IV. 22.
 Megadni magát, illetőleg bevonnai a lobogót, IV. 23.
 Megakadni, V. 24.
 Mellvéd. VII. 42.
 Mélyen merülni, VIII. 3.
 Megszállni, IX. 56.

N

Nagyobb orrvasmacska vagy
horgony, I. 23.
Nyoszolya, I. 66.
Nyílt tenger IV. 46^a.
Negyedmester IX. 51.

O

Öl, I. 20.
Orrvasmacska vagy orrhorgony,
I. 23.
Orrvasmacska (a nagyobb), I.
23.
Őr, I. 28.
Őrségi csapat I. 29.
Orrhorgony köteleknek neki
hajtani I. 73.
Orrárbocz I. 76.
Összehúzni (vitorlát) III. 43.
Összes oldalágyúk sortüze, III.
46.
Összes vitorlákat kifeszíteni,
III. 59. és IV. 17.
Orral(hajóorra)keresztben, V. 29.
Oldaljáró, VII. 35. és 53.
Orrozat, IX. 57.

P

Portyázó hajó, I. 39.
Parancsnoki lobogó, IV. 1.
Pányvafa vitorlának a rúdja,
IV. 32.
Pányvafás vitorla, V. 6
Pásztázni, V. 30.
Pont, IX. 32.
Padágy (lócza), IX. 47.

Q

Quadrans, II. 5.

R

Rakodóbárka, I. 38.
Registerhajó, I. 52.
Rövidre szedni a vitorlát, I. 83.
Rudas golyók, VI. 13.
Rudazat, VII. 49.

S

Sorhajókapitány, I. 51.
Salóp, I. 65.
Sóner, I. 79.
Szélfelé fordulni, I. 84.
Szolgálatonkívüli állapot, II. 26.
Szélfelöli oldala a hajó elő-
részének, III. 37.
Sarkában lenni, III. 48.
Szélen át fordulni, III. 52.
Szélmentében fordulni, III. 56.
Szélalatti oldala a hajó elő-
részének, III. 57.
Szélalatti irányban haladni (ha-
jóról), III. 57a.
Szorosan a szél felé fordítani
a vitorlákat, III. 60.
Szél és vízvonaltól közt, III. 61.
Szállítócsapat, IV. 12.
Sorhajó, IV. 14.
Szelet baloldaltól felfogva for-
dúlni, IV. 19.
Szél előtt, vagyis szélről elfor-
dúlni, IV. 20.
Szélfelé fordulni, IV. 26.
Sánczfolyosó, IV. 34.
Sáncz, IV. 35.
Szélalatti irány, IV. 42.
Szél előtt futni, V. 4.
Sebesültek rekesze, V. 32.
Szárfa, V. 32a.

Sudárvitorla, VII. 17.
 Sortűz, hadihajóé, VII. 22.
 Szoros csatát jelezni, VII. 37.
 Szoros közelből vivandó csatát
 jelző lobogó, VII. 37.
 Szél felé fordulni, IX. 19.
 Szélen keresztül **észak** felé
 fordulatot tenni, IX. 27 és 48.
 Szárnyvitorla, IX. 40.
 Sarkában lenni, IX. 48.
 Szélen keresztül, attól jobbra
 és felváltva balra térve ha-
 ladni, IX. 48.

T

Taraczkhajó, I. 10.
 Tengenagyi hivatal, I. 13.
 Törlő pamacs, I. 14.
 Tat, I. 50.
 Tekerőfa, III. 10.
 Tengerész-katona, III. 19.
 Tengeri mérföld, V. 6.
 Terebély, V. 34.
 Támaszték-kötél, V. 37.
 Teknő, VII. 54.
 Tiszti része a fődélzetnek, VIII
 19.
 Terpesztők, IV. 31 és IX. 53.

U

Úszó üteg, VIII. 11.
 Útnak indulni, VIII. 25.

V

Vészjelzések, III. 12.
 Vontatni, III. 24.
 Vitorlát összehúzni, III. 43.
 Vitorlát lübbögtetni, III. 44.
 Vakvitorlarúd, IV. 31.
 Vitorlákat egymásnak fordítani,
 IV. 41.
 Vakvitorla, V. 5.
 Világító, V. 27.
 Választófal, VI. 10.
 Vihar, VIII. 29.
 Vitorlázni IX. 17. és 19.
 Vitorlafa, III. 11. és IX. 23.
 Vitorlarúd.

Y

Yard, III. 38.

Z

Zsákmányhajó I. 40.
 Zsákmány-ügynökök, II. 23.
 Zöm, III. 62.

NÉVMUTATÓ.

A

Abukir, 79.
 Acre, 133, 210.
Activ, fregáta, 290.
 Adair, kapitány, 321.
 Addington-miniszterium, 216, 276.
 Afrika, 131, 293.
Agamemnon. 52, 53, 55, 56, 67, 71, 72, 76—78, 83, 85, 90, 91, 94, 95, 108, 119, 159, 184, 215, 233, 241, 282, 309.
 Agamonte, 308.
 Ágoston herczeg, 54.
 Ajaccio, 291.
 Alassio, 90, 1.
Albemarle, 24, 25, 26, 27, 29, 32.
Albcron, 57.
Alcide, 83.
Alcmene, 158, 232.
Alexander, 127, 128, 130, 143, 147, 156, 158, 163.
Alexandria, 122, 133, 136, 137, 168, 179.
 Algezira, 308.
 Allen, Nelson szolgája, 231.
 Alva, spanyol ellentengernagy, 332.
 Amager szigete, 225, 231, 241, 242, 255, 258.

Amazon, fregáta, 218, 229, 238, 287, 298.
 Amerika, 18.
 Andrews, sorhajóhadnagy, 78.
 Anglia, 2, 13, 14, 18, 23, 29, 35, 37, 46, 56, 62, 64, 74, 75, 81, 85, 98, 101, 102, 103, 104, 110, 112, 122, 123, 124, 125, 130, 131, 134, 166, 210, 215, 216, 252, 260, 264, 266, 290, 298, 306, 308, 314, 317, 324, 334.
 Antigua, 33, 44, 297, 298.
Aquilon, 142.
 Archangel, 217.
 Archipelagus, 132.
 Argyle, 166.
Argonauta, 329, 330.
 Arethusa forrása, 135.
Arrow, korvéta, 232.
Arthemise, 148.
 Aubant, D', 68, 69.
 Audacious, 131, 141.
 Austria, 97, 168, 152.
 Atlanti-óceán, 18.
 Azor szigetek, 299.

B

Badger, brig, 16.
 Bahama szigetek, 28.
Bahama, 329.

Ball, az Alexander hajó kapitánya, 125, 130, 139, 143, 147, 150, 169, 203, 207, 292, 294.
 Balti-tenger, 216, 218, 224, 226, 258, 261, 263, 266.
 Barbados (kormányzó), 33, 36, 44, 296.
 Barcelona, 285, 293.
 Barham lord, 304.
 Barras, 95.
 Barrington, tengernagy, 138.
 Bastia, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 99, 100, 123.
 Bath, 2, 23, 31, 50.
 Bath-rendjel, 110.
 Beachey Head, 267.
 Beatty, hajóorvos, 318, 325, 326.
 Beaulieu, tábornok, 96.
 Bécs, 173, 212.
 Bekier szigete, 140.
 Bellerophon, 131, 141, 142, 143.
 Bellona, 233, 234, 239, 245.
 Belt-szoros, 221, 222, 223, 224.
 Benevento, 161.
 Berry, kapitány, 107, 108, 130, 139, 144, 145.
 Biche, 291.
 Black River, 19.
 Blackwood, kapitány, 303, 312, 315, 316, 317, 318, 320.
 Blake, 113.
 Blanche, fregáta, 101, 232.
 Blenheim, 106, 107.
 Bombay, 151.
 Bonaparte, 96, 97, 127, 132, 133, 137, 151, 168, 201, 209, 211, 284, 285, 266, 309.

Boné, kapitány, 211.
Bonne Citoyenne, korvéta, 128.
Boreas, 2, 4, 39, 45, 46, 49.
 Borchetta-szoros, 91, 92.
 Bornholm, 259, 261.
 Boulden Thompson, Sir, 234.
 Boulogne, 267, 269, 286.
 Bourbon Ferdinánd, 199.
 Bourbonok, spanyol, 165.
 Boston, 26.
 Bowen, 116, 117, 119, 122.
 Braun, 241.
 Brest, 80, 183, 293, 301, 309.
Bristol, lobogós hajó, 16.
 Bristol, 123.
 Bronte, herczeg, 199, 205, 311.
 Brueys, fr. tengernagy, 137, 140, 142, 146.
 Bryerly, *Bellona* hajómestere, 233.
Bucentaurc, 319, 323.
 Burgh, De, tábornok, 102.
 Burnham-Thorpe, falu, 1.

C

Cadix. 104, 112, 183, 290, 294, 295, 298, 300, 303, 307, 308, 312, 320, 330, 331.
Ca Ira, 76, 77, 78, 79.
 Calabria, 177, 180.
 Calder, Sir Róbert, 298, 302, 303, 304, 305, 310.
 Calvi, 53, 72, 73, 74, 123.
 Calvirrano herczeg, 188.
 Campbell Donald, ellentengernagy, 145, 287, 295.
 Canada, 25.
 Candia, 136, 137.

Canopus, 287.
 Cape Gracious, 19.
Captain, 104, 106, 107, 109.
 Capua városa, 177, 192, 194, 195.
 Capraja szigete, 97, 98.
 Caraccioli Ferencz, 187, 188, 189, 190, 191.
 Caramánia, 132.
Carcass, 6, 7.
Caroline, fregáta, 127.
 Carlscrona, 257, 259, 260.
 Carthagera, 102, 104, 183, 192, 295, 309.
 Casa Bianca comodore, 147.
 Catalonia, 285.
Censeur, 78, 79.
 Cepé, 287, 288.
Ceres, 101.
 Ceuta, 299.
Chameleon, brigg, 282.
 Championet, fr. tábornok, 177, 178.
 Charles Sir, 265.
 Charles erőd, 18.
 Chatham lord, 5, 52, 80.
 Clarence Vilmos Henrik, 27, 42, 47, 52, 116, 123, 192, 282.
 Cockburn, kapitány, 97, 101.
 Collagon, Don Bernardo, 121.
 Collingwood Cuthbert, hadnagy, 16. ✎
 Collingwood Wilfred, 39.
 Collingwood, kapitány, 36, 107, 298, 299, 301, 307, 310, 313, 319, 320, 326.
 Coleridge, 208.
 Conn, kapitány, 269.
 Conquerant, 140, 141.

Cornwallis, kapitány, 23, 293, 301.
 Corfu, 179.
 Coron-öböl, 136.
 Corso, hegyfok, 100.
 Corte, 60, 65.
 Cotgrave, 269.
 Corvo, 300.
Conrageux, 79, 90.
 Cochrane, tengernagy, 296.
 Cronenburg, 221, 225, 226.
 Cronstadt, 260.
 Crown szigetek, 254.
Culloden, 90, 104, 106, 107, 131, 144, 148, 155, 156, 163.
Cumberland, 83.
Curieux, 299.
 Czukor-szigetek, 34.

D

Dahomey, 200.
 Dalling, tábornok, 17, 18.
Danebrog, 241, 246.
 Dánia, 217, 218, 219, 220, 223, 224, 226, 230, 239, 242, 243, 249, 252, 255, 259, 262, 265.
 Darby, H. D. E. kapitány, 131, 142.
Dart, korvéta, 232.
 Davison Sándor, 26, 27, 30, 156, 185.
Defence, 131, 141, 142.
Defiance, 245.
 Del-Mele foka, 82.
Desirée, fregáta, 239, 245.
 Despard, százados, 21.
 De Vins tábornok, 53, 81, 85, 86, 87, 96,

Deux Ponts gróf, 29.
 Dock, hajómedencze, 6.
Dolphin, 13, 15.
 Domett, kapitány, 222, 236.
 Donegal, 287.
 Don Jacobo, 102.
 Don Joseph de Cordova, spa-
 nyol tengernagy, 104.
 Downok, 25.
 Draco, 221.
 Dragöe-fok, 229.
 Drake, 74, 83, 84, 88, 91, 102.
 Dreadnought, 5, 313.
 Duckworth, tengernagy, 179,
 192.
 Duncan, 124.
 Dundas, tábornok, 67.
 Dumanoir, ellentengernagy, 330,
 331.

E

Edgar, 233.
Egmont, 99.
 Egyptom 7, 132, 133, 136,
 137, 151, 152, 157, 167, 168,
 209, 210, 211, 246, 273, 291,
 292, 309, 314, 315.
 Elba szigete, 97, 102, 114.
Elephant, 223, 234, 238, 240,
 241, 242, 245, 246, 247, 259.
 Elliot, Sir Gilbert, 66, 98, 99.
 Elmo, erőd, 186.
Emerald, fregáta, 119, 127, 158.
 English Harbour, kikötő, 33, 45.
 Erskine, Sir James St. Clair,
 201, 203.
 Especia, kikötő, 96.
 Estaing gróf, D', 17, 18, 138.
 Estlandet M., az Artemise ka-
 pit., 148.

Eszterházy m. herczeg, 213.
 Európa, 10, 57, 166, 167, 169,
 182, 204, 211, 213, 220, 263,
 288, 297, 298, 314.
Euryalus, 312.
Excellent, 107.

F

Falkland-szigetek, 5.
 Farmer kapitány, 13.
 Fearney Vilmos, matróz, 108
 Ferguson, 237.
 Ferol, 298.
 Finisterre-fok, 302.
 Finnland, 262.
 Fiorenzo-öböl, 94.
 Fischer Olfert, dán főparancs-
 nok, 254.
 Flandria, 267.
 Flushing, 267, 269.
 Foley kapitány, 223, 231, 237,
 243.
 Foote kapitány, 184, 185, 186,
 187, 193.
Foudroyant, 188, 191, 209.
 Fox tábornok, 114, 116, 118,
 119, 201, 202, 204.
 Földközi-tenger, 74, 75, 83, 98,
 103, 116, 127, 129, 183, 184,
 208, 210, 282, 283, 288, 290,
 307.
 Franciaország, 31, 32, 35, 49,
 51, 53, 54, 56, 61, 62, 63,
 64, 65, 72, 74, 75, 78, 83,
 98, 99, 129, 165, 166, 167,
 169, 170, 171, 177, 179, 193,
 203, 214, 217, 264, 266, 270,
 282, 283, 289, 308, 332, 333.
 Franklin, 141, 142, 143, 144.

Freemantle, kapitány, 112, 116,
117, 118, 119, 232, 243, 249.
Frejus-öböl, 83.
II. Frigyes, 225.

G

Gaëta városa, 192, 195, 202.
Gaffori vezér, 53, 60. 61.
Ganges, 243, 245.
Gantheaume, 293.
Garbar- v. király-csatorna, 221,
Garousse-fok, 71.
Gata-fok, 293.
Genereux, 147, 208, 209.
Genua, 53, 58, 59, 60, 61, 62,
63, 74, 83, 88, 89, 90, 91,
92, 98, 102, 103, 171.
Germaine György, lord, 18.
Gibraltar, 67, 81, 104, 127, 157,
293, 294, 298, 307, 308.
Girgenti, 207, 208.
Glasgow, 16.
Glatton, 241, 245.
Glover, kapitány, 23.
Goliath, 140, 141, 158.
Goodall, 79.
Gould Davidge, kapitány, 131,
141.
Gozó, 132, 169, 170.
Görögország, 200.
Graham, ezredes, 204, 205.
Granada, 296, 297.
Grasse, de, 297.
Graves, tengernagy, 224, 227,
238, 261.
Gravina, 295.
Grenada városa, 18.
Grounds, 222.
Grönland, 6, 7, 13.

Guadeloupe, 295.
Guerrier, 140, 141.
Guillaume Tell, 147, 209.
Gutierrez, Don Juan Antonio,
121.

H

Hamburg, 212, 213. *
Hamilton, Sir William, 54, 135,
160, 161, 163, 187, 183, 206,
216, 304, 305, 314, 325, 326,
327.
Hamilton, lady, 54, 135, 161,
163, 175, 176, 185, 187, 188,
199, 205, 212, 272, 273, 274,
304, 305, 314, 315.
Hallowell, kapitány, 131, 143,
149, 150, 184, 202, 211, 305.
Hakluyt-fok, 12.
Hardy, 145, 188, 231, 233, 249,
313, 318, 321, 322, 324, 325,
326, 327.
Harwich, 268.
Hawker kapitány, 287.
Helsingör, 24, 224, 225, 227.
Helvoet, 269.
Herbert, Nevis elnöke, 40, 42.
Herbert, 166.
Heureux, 142.
Hinchinbrook, 17, 20, 22.
Holstein, 239, 251.
Honduras-öböl, 17, 19.
Hood, lord, 27, 28, 52, 53, 54,
65, 66, 67, 68, 69, 70, 71,
72, 73, 74, 80, 88, 95, 120,
131, 136, 139, 140, 147, 158.
Hotham tengernagy, 74, 75,
80, 83, 85, 87, 88, 90, 95,
Howe, lord, 32, 46, 48, 110, 155.

Huen-szigete, 225, 227.
 Hughes, Sir Edward, 13.
 Hughes, lady, 32.
 Hughes, Sir Richard, 32, 33,
 34, 36, 38.
 Hyde, Sir Parker Peter, tenger-
 nagy, 16, 90, 104, 216, 218,
 219, 221, 222, 224, 227, 228,
 230, 236, 238, 243, 247, 251,
 257, 258, 259, 260, 261, 263,
 269.

I

Illustrious, 79.
Inconstant, 76.
Indfoetsretten, 240.
India, 133, 151.
 Inman, kapitány, 239.
Invincible, 223.
 Ipswich, 215.
 Irland 298, 300.
 Irving, dr., 6.
Isis, 234, 239, 287.

J

Jamaika, 15, 16, 17, 19, 23,
 44, 48, 293, 296.
Janus, 23.
 Jean Barras, 76.
 Jervis, János, Sir, 94, 95, 99,
 104, 105, 109, 110, 113, 122,
 126, 127, 314.
 Joley, kapitány, 140.
 Jones György, 269, 282.
 Josiah, Nelson mostoha fia, 534.
 Jütland, 266.

K

Kanari szigetek, 121.
 Károly VI., 57.

Károly III. sp. kir., 199.
 Kattegat, 219, 224, 261.
 Kelet-India, 13, 18.
 Keith, lord, 183, 192, 194, 196,
 208, 210.
 Keppel, tengernagy, 25.
 Király-csatorna, 229.
 Kiogei-öböl, 261, 264.
 Koehler, őrnagy, 66, 194.
 Konstantinápoly, 200.
 Kopenhága, 214, 221, 223, 224,
 227, 231, 248, 252, 260, 265.
 Korona sánczüteg, 242.
 Korzika, 6, 7, 8, 61, 62, 63,
 64, 65, 66, 74, 75, 80, 81,
 94, 97, 98, 100, 113, 283,
 284, 293.
 Kréta szigete, 132.
 Kronen-szigetek, 220.
 Kronstadt, 217, 262.

L

La Combe St. Michel, nemzeti
 convent biztosa, 69.
 La Guayra, 28.
L'Aimable, 309.
 Landscrona, 225.
Latona, 4, 33.
 Latouche Treville, paracsnok,
 286, 287, 288.
 Lauristan, tábornok, 295.
 La Valette, 208, 209.
 Lawrence, dr, 212.
Leander, 131, 143, 144.
 Leeward-szigetek, 32.
 Lemning, kapitány, 241.
 Leon városa, 18.
Leviathan, 318.
 Lincoln's Jnn, 30.

Lindholm, 244, 245, 254, 255, 256.
 Linzee, comodore, 5, 6, 65.
Lion, 23, 209.
 Lissabon, 293, 294.
 Livorno, 76, 93, 94, 97, 100, 132, 170, 174, 178, 212.
 Locke, 166.
 Locker Vilmos, kapitány, 15, 16.
 London, 4, 24, 29, 45, 58, 123, 155, 162, 216, 244, 276, 303, 305, 308.
 Louis T., kapitány, 131, 142, 145, 195, 196, 202, 308.
Lowestoffe, fregáta, 15, 16, 17.
Lowel, 118.
 Lund, város, 225.
 Lutwidge, kapitány, 8.
 Luzzi, herceg, 206.

M

Mack, tábornok, 169, 170, 174, 177.
 Macnamara, kapitány, 31.
 Madeira, 296.
 Madrid, 105.
 Magdeburg, 213.
Mars, 312.
 Majestic, 131, 141, 142.
 Malmö, 225, 260.
 Malta, 127, 132, 169, 170, 203, 204, 205, 208, 209, 286, 292, 294.
 Man, tengernagy, 81.
 Manilla, 113.
 Mantua, 97.
 Maretimo, 185.
 Maria Terezia, 161.
 Maria-Antonia, 161.

Martinique szigete, 34, 35, 36, 285, 297.
 Masaredo, 183.
 Matilde, királyné, 225.
 Matra, vezér, 60.
 Mazari-öböl, 294.
 Mecklenburg-Strelitz, 264.
Mediator, 36, 39.
 Medusa, fregáta, 267, 268.
 Medway, 4, 46.
 Melville lord, 72.
 Mejan, 193.
 Merton, 272, 306, 315.
 Messina, 179, 204, 206.
 Middle Ground, 221, 229, 235.
 Midletton Károly, Sir, 8, 44.,
 Miguel Tregoyen, Don, 112.
 Milanó, 177.
 Miller R. W., kapitány, 104, 107, 112, 120, 131, 141.
Minerve, 101, 183, 185, 189, 192, 194, 195, 201, 204.
Minotaur, 131, 141, 142, 145, 195.
Monarch, 226, 239, 244, 245.
 Monmouth, 166.
 Montego-öböl, 16.
 Montenotté, 96.
 Moore (később Sir John), alezredes, 66.
 Morea, 136.
 Mosquitó-part, 19.
 Murray, kapitány, 233.
Mutine, brigg, 143.
 Myers Vilmos, Sir, 296.

N

Nagy-Britannia, 36, 41, 60, 62, 66, 74, 103, 193, 252, 256, 260, 261, 265, 289.

Nápoly, 61, 102, 135, 152, 157,
160, 161, 164, 165, 167, 168,
170, 172, 173, 174, 175, 176,
177, 178, 180, 186, 188, 191,
192, 195, 197, 198, 201, 202,
207, 268, 291, 292.

NELSON ifjúsága, 1, 13.

— Észak-Amerikában, 25—30.

— Franciaországban, 31, 32.

— és Nisbet, neje, 42, 43.

— Nyugat-Indiában, 13—29,
33—44.

— Nyugat-Indiából vissza-
tér, 45.

— és atyja, 49—50.

— a Földközi-tengeren, 53—
113, 159—214, 272.

— Calvi előtt, 72, 73.

— St. Vincent-foknál, 104—
112.

— Santa Cruz előtt elveszti
jobb karját, 113—126.

— viszonya lady Hamilton és
Sir William Hamiltonhoz, 54,
160, 161, 162, 212, 213, 272,
273, 274, 275, 276, 304.

— Egyiptomban (Abukir), 137—
158.

— a Balti-tengeren (Kopen-
hága, Révalba megye), 215—
266.

— Nápolyban, 159—208.

— Trafalgarnál (halála), 305—
334.

Németország, 212, 213.

Nevis rév, 34.

Nevis szigete, 39.

New-York, 27.

Nicaragua-tó, 18, 21.

Nilus, 297.

Nisbet, dr., 42.

Nisbet, asszony, 42, 43.

Nisbet Jozsua, 42, 116, 118,
122.

Nizza, 84, 86, 87.

Noutka Sound, 52.

Nore-fok, 268.

Nore-öböl, 6, 46.

Norfolk grófság, 1.

North-Foreland, 5.

North-Walsham, 4.

Norwich város, 119.

Noselli, 170, 171.

Nyeborg, dán hajó, 241, 242.

Nuevo, 18, 186.

Nyugat-India, 5, 15, 27, 33, 42,
44, 46, 294, 295, 299.

O

Olaszország, 55, 57, 74, 90, 95,
97, 102, 103, 162, 160, 171,
173, 182, 201, 203.

Oldfield, 115.

Oneglio folyó, 86.

Orde, Sir John, 212, 290, 294,
295, 310.

Orient, 142, 143, 145, 146,
147, 149.

Orinoco, 297.

Orion, 127, 141.

Orfordness, 267.

Oroszország, 168, 179, 182,
216, 262, 263.

Otto, gyújtó hajó, 232.

Owen, 115.

P

Pál, czár, 152, 216, 217, 260, 262, 264, 265.
 Palermo, 176, 182, 184, 185, 197, 198, 293.
 Pálma-öböl, 292.
 Paoli Pasquale, korzikai hazafi, 6, 61, 62, 63, 64, 65.
 Paria-öböl, 297.
 Paris, 32, 332.
 Parkinson, hadnagy, 189, 190.
 Parthenopaei köztársaság, 187.
 Passaro-fok, 134.
Pelayo, sp., 109.
Penelope, fregáta, 209.
Peuple Souverain, 141.
 Peru, 18.
 Pétervár, 217, 264.
 Peyton János, kapitány, 131, 142.
Phoebe, 293.
 Phipps János Konstantin, Mulgrave lord legidősb fia, 6, 7, 10.
 Philipp Egalité, 166, 174.
 Piemont, 97.
 Pignatelli herczeg, 177.
 Pigot, kapitány, 13.
 Pitt, 48, 153, 154.
 Pole, Sir Károly, 14, 265.
 Pollard, 327, 328.
Polyphemus, 233, 239.
 Popayan, 18.
 Port Royal, 18, 19, 22, 297.
 Porto Ferrajo, 97, 101, 102, 104, 112.
 Portsmouth, 301, 302, 306, 307.
 Portugalia, 102.
Principe Conquistador, sp. 109.

Procida, 181.
 Puerto Cabello, 28.
 Puglia, 201.
 Pulla, 292.

Q

Quebec, 25, 26.
 Quessant, 301.
 Quilliam, hadnagy, 329.

R

Racehorse, 6, 7, 8, 12.
Raisonné, 1, 2, 4, 5, 52.
 Rathbone János, kapitány, 5.
Rattler, 39.
Redoutable, fr., 322, 323, 327, 328, 329.
 Reval, 217, 221, 251, 257, 258, 260, 263.
 Riou, kapitány, 218, 229, 231, 232, 235, 238, 243.
 Ripperda, 57.
 Riviera, 82, 84.
 Robinson Márk, kapitány, 15.
 Rochefort, 298.
 Rodney, 282.
 Roma, 62, 172, 201, 202, 203.
 Rousseau, 62.
 Rose, 48.
 Rostock, 264.
 Rothe, kapitány, 241, 242.
 Rotherham, 320.
Royal Sovereign, 313, 320, 330.
 Rowley, kapitány, 83.
 Ruffo, bibornok, 180, 186, 188, 201.
 Russel, 166, 234.

S

- Sabina, 101.
 Saltholm, 225.
Salvador del Mundo, sp., 106, 107.
 Salter, kapitány, 26.
 San Bartolomeo, 20, 21.
 Sándor, czár, 260, 263.
 Sandy Hook, 27.
 Sangro herczeg, 170.
 Sandwich, lord, 6, 25.
San Isidor, sp., 106, 107.
San Joseph sp., 106, 107, 108.
 San Juan erőd, 18, 21, 23.
San Juan Nepomuceno, 329.
San Nicolas, 106, 107, 108.
Santa Anna, 320.
 Santa Cruz, 114, 115, 116.
Sans-Culottes, fr., 76, 77.
Santissima Trinidad, sp., 105, 107, 321, 323.
 Sir Saumarcz Jacob, 130, 141, 158.
 Savona, 89, 91, 93.
 Scaw, 219.
 Scherer parancsnok, 95.
 Schroedersee, kapitány, 240.
 Scott de, 318, 321.
Seahorse, 13, 116, 118, 184, 185, 187, 291.
 Shelburne lord, 64.
 Shipley, 296.
 Sir Sidney Smith, 174, 210, 211.
 Sir Shirley Tamás, tábornok, 37, 38.
 Somerville, 269.
 Spanyolország, 5, 98, 102, 105, 122, 284, 285, 289, 290, 314, 331.
 Sparta, 62.
Spartiate, fr., 141, 298.
 Spencer, lord, 156.
 Spence, tengerészeti felügyelő, 268.
 Spithead, 77, 319.
 St. Angelo, 202.
 St. Domingo, 17.
 St. Elmo vára, 192, 193, 194, 195.
 St. Eustatii rév, 34.
 St. Fernandó de Omoa, 17.
 St. Fiorenzo, 9, 65, 66, 67, 69, 82.
 St. George Bank, 26.
St. George, 95, 223, 247, 259.
 St. Honoré-sziget, 71.
 St. John, 49.
 St. Kitt, 37.
 St. Lőrincz folyam, 30.
 St. Lucia, sziget, 44, 138, 296.
St. Margareta, 26.
 St. Marguerite-sziget, 71.
 St. Maria-fok, 308.
 St. Omer, 31, 32.
 St. Pler d'Arena, 91, 97.
 St. Pietro, 128, 130, 131.
 St. Remo, 86, 87.
 St. Trapez, 71.
 St. Vincent fok, 104, 159, 195, 257, 273, 298.
 St. Vincent gróf, 109, 131, 134, 135, 158, 160, 184, 209, 210, 212, 216, 217, 251, 261, 280, 295.
 Steen Bille, commodore, 248.
 Steward, ezredes, 232.
 Strachan, Sir Richard, 331.
 Stuart Károly, tábornok, 72, 179.

Stuart Jakab, Don, 101.
 Stubben zátony, 242.
 Suckling, kapitány, 4, 15, 27,
 117, 125, 313.
 Surridge, kapitány, 13.
 Sund, szoros, 225, 226, 230.
Superb, 301.
 Sutton, kapitány, 99.
 Suwaroff, orosz tábornok, 192,
 201.
 Svédország, 217, 261, 262.
Swiftsure, 131, 143, 147, 149,
 156, 158.
 Swin-esatorna, 5, 268.
 Sykes, 112, 113.
 Syrakuza, 135, 136, 137, 155,
 163, 276, 315.
 Szardínia, 55, 59, 128, 129,
 283, 284, 290, 291, 293.
 Szcizília, 134, 179, 180, 183,
 187, 192, 194, 189, 205, 283,
 284, 291, 315.

T

Tchitchagoff, tengernagy, 263.
 Teméraire, 318, 323.
 Teneriffa, 113, 185.
 Terpsichore, fregáta, 127.
 Tetuán, 294, 299.
 Theba, 62.
 Themse, 5, 268.
Theseus, 112, 116, 118, 131,
 141.
 Thesiger Frigyes Sir, kapitány,
 243, 244.
 Thomson T. B., kapitány, 117,
 119, 131, 144.
 Thura, kapitány, 240.
 Thurn gróf, 189.

Tiberis folyó, 172, 202.
 Tivadar, westfáliai báró, 57, 58.
 Tobago, sziget, 296.
Tonnant, fr., 142.
 Toszkána, 74, 97, 179.
 Toulon, 54, 65, 67, 71, 80, 97,
 127, 129, 186, 276, 277, 280,
 283, 285, 286, 287, 288,
 292, 293.
 Tower, 5.
 Tönningen, 266.
 Trafalgar, 79.
 Trekróner, batteria, 238.
 Trinidad, 296.
Triumph, 1, 5, 6.
 Trowbridge Sir, Tamás, 14, 106,
 115, 119, 120, 121, 131, 132,
 136, 142, 155, 156, 179, 180,
 181, 182, 184, 193, 194, 195,
 197, 202, 204, 207, 210, 211,
 281.
 Tunis, 5, 6.
 Tycho Brahe, 225.

U

Udney livornoi angol consul,
 127.
 Uj-Skóczia, 35.
 Uovo, fellegrvár, 186.
 Ushant, 299.

V

Vádo öble, 74, 86, 87, 89, 96.
Vanguard, 126, 127, 128, 129,
 130, 135, 138, 141, 145, 162,
 163, 176, 218, 219.
Victory, 282, 287, 295, 298,
 301, 303, 304, 305, 312, 313,
 316, 318, 319, 320, 321, 322,
 323, 325, 327, 328, 330, 332.

Villefranche. 86.
 Villemoes, ifjú, 240, 250
 Villeneuve, 293, 295, 299, 304,
 307, 316, 319, 332.
 Villettes, alezredes, 68.
 Voltri, 89, 91, 93.

W

Walden sziget, 10.
 Waller, Esmerald kapitánya,
 119.
 Wallis, hadnagy, 40.
 Walpole, Robert Sir, 1, 153.
 Warren, Sir John, 279.
 Weatherhead, 119.
 Wellington, 113.

Westcott G. B., kapitány, 131,
 142, 148, 172.
 Worcester, 15.

Y

Yarmouth, 215, 217, 223, 266.

Z

Zante szigete, 200.
 Zealand, dán, 239, 247, 248,
 251.
 Zealous, 95, 131, 136, 140,
 141, 147, 158.
 Zephir, gyűjtőhajó, 232.

*Jegyzet: A Szent és Sanct, Saint összetételű neveket lásd
 St. alatt.*

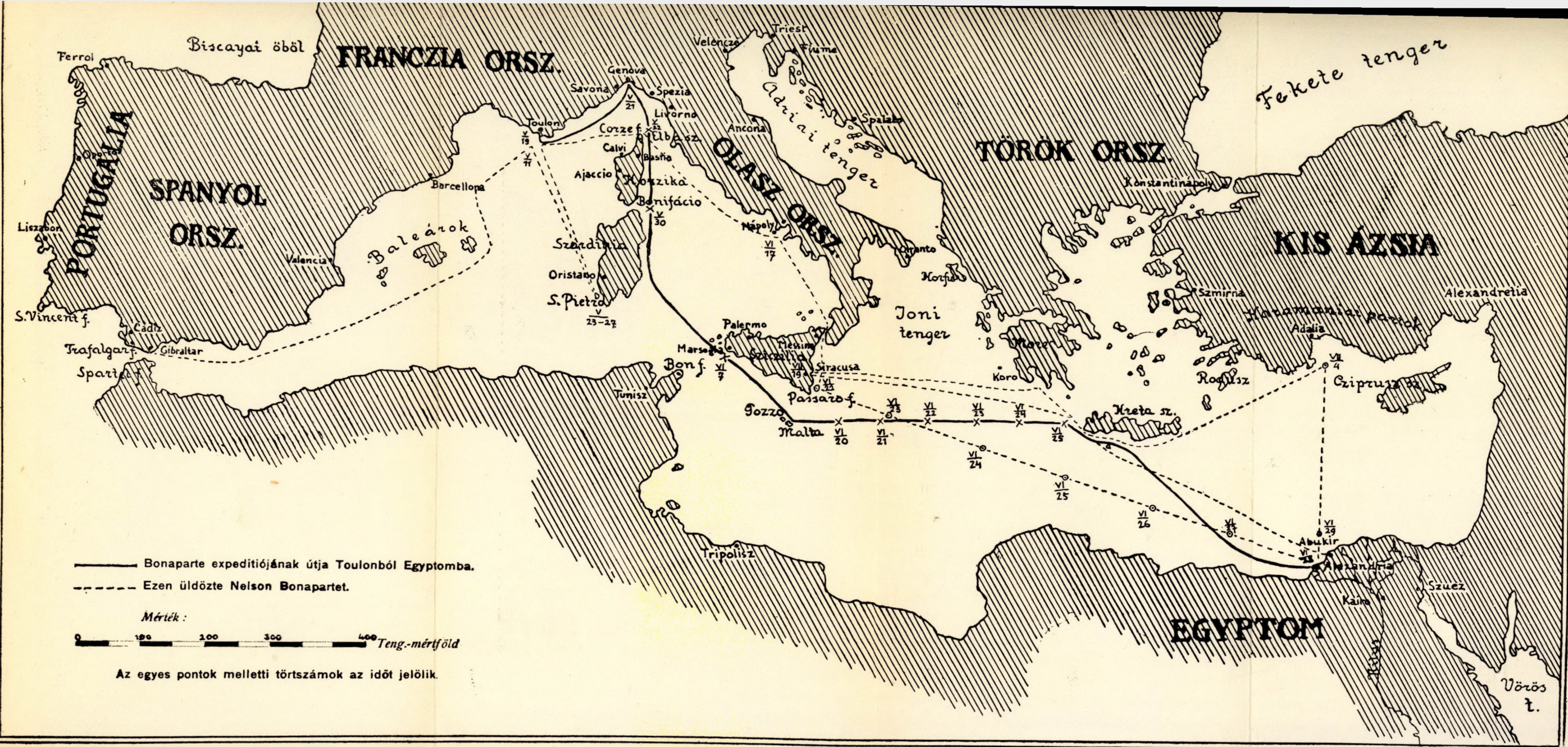
KÉPEK ÉS TÉRKÉPEK JEGYZÉKE.

	Lap
1. Nelson 42 éves korában. Czimlap mellett. W. Beechey festménye után.	
2. Nelson 22 éves korában Rigaud festménye után.	28
3. A st. vincenti csata terve 1794. febr. 14.	104
4. A st. vincenti csata Pocock festménye után.	108
5. Az abukiri csata terve 1798. aug. 1.	140
6. Lady Hamilton mint bacchansnő Romney festménye után.	164
7. A trafalgari csata terve 1805. október 21.	310
8. A trafalgari csata Stanfield festménye után.	319
9. Nelson halála Turner J. festménye után.	327
10. A „Victory“ (Nelson lobogós hajója. Fénykép után) .	330
11. A Temeraire utolsó útja Turner J. képe.	332
12. Nelson földközi-tengeri útjainak térképe a kötet végén.	

SAJTÓHIBÁK.

6. oldal 1. sor felülről: Triumph-on. Midőn helyett olvasd
Triumph-on, midőn stb.
13. " 11. " felülről: mind helyett olvasd: mint.
18. " 7. " alulról: Popagan helyett olvasd: Popayan.
22. " 13. " felülről: a többinek helyett olvasd: a többiek.
32. " 10. " alulról: Rihárd helyett olvasd: Rikhárd.
37. " 13. " felülről: miniszttert helyett olvasd: miniszter.
40. " 7. " felülről a ²⁰ jegyzet az alábbi sorba a 40,000
£-ban szóhoz tartozik.
46. " 1 " felülről: Nelsonnak helyett olvasd: Nelson.
52. " 5 " alulról: lordbiztosának helyett olvasd: lord-
biztosainak.
78. " 2. " felülről: jelezgették helyett olvasd: jelezték.
102. " 10. " felülről: saját cserében embereiért olvasd:
cserében saját embereiért.
107. " 11. " alulról: vitorlása helyett olvasd: vitorlája.
116. " 10. " alulról: vezette, *Seahorse*, az e két szó közötti
vessző kimarad.
128. " 12. " felülről: szél elől helyett olvasd: szél előtt.
130. " 17. " alulról: Perry helyett olvasd: Berry.
181. " 16. " alulról: fejét helyett olvasd: fejet.
225. " 7. " felülről: Sund helyett olvasd: Lund.
231. " 2. " alulról: midőn helyett olvasd: mind.
251. " 12. " alulról: sülyedtek helyett olvasd: sülyesz-
tették el.
251. " 13. " alulról: ágyúik helyett olvasd: ágyúikat.
255. " 13. " alulról: mentegetődzött helyett olvasd: men-
tegette.
258. " 10. " alulról: közti helyett olvasd: közt.
266. " 12. " felülről: az *is* szócska *kimarad*.
274. " 9. " felülről: hajó parancsnokaik helyett olvasd:
hajóparancsnokok.

277. oldal 4. sor felülről: monmdanak helyett olvasd: mon-
danak.
294. „ 9. „ alulról: Radney helyett olvasd: Rodney.
298. „ 1. „ alulról: Rochefort-ben helyett olvasd: Roche-
fort-ban.
299. „ 6. „ felülről: arra való szó után teendő: volt.
309. „ 8. „ alulról: egyesülést helyett olvasd: egyesülését.
328. „ 3. „ felülről: a két kadét folyton tüzelt a kosár
felé és — szavak utánkimaradt: a negyed-
mester (töltésekkel látta el őket).
333. „ 13. „ alulról: meggátoltatta helyett olvasd: meg-
szólaltatta volna (a templomok harangjait, stb.)
-

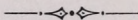

A M. T. AKADÉMIA

KÖNYVKIADÓ-VÁLLALATA

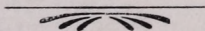
A vállalat czélja.

A M. Tud. Akadémia e vállalatban olcsó áron oly eredeti és fordított műveket ad ki, melyeknek megválasztásában irodalmunk egyes hézagainak betöltése és a művelt közönség szükségleteinek kielégítése a főszempontok.

A vállalat tartalma.

E vállalat a **történet, irodalom és társadalmi tudományok** egész körét fölkarolja. Különös gondunk a műveket szükség szerint térképekkel és tudományos értékű történeti és műtörténeti rajzokkal ellátni.

**A M. Tud. Akadémia Könyvkiadó Vállalatában
1890-től 1901-ig a következő művek jelentek meg.**

1890—1892. cyclus.

Ár. Kor.

Barthelémy-Saint Hilaire. A philosophia viszonya a természettudományokhoz és a valláshoz	3.—
Badics Ferencz. Fáy András életrajza	3.—
Rambaud Alfréd. Oroszország története. 2 kötet	6.—
Ribbeck Ottó. A római költészet története. 3 kötet	9.—
Dante. A purgatorium. Fordította: Szász Károly	4.—
Paul Janet. A politikai tudomány története az erkölcsstanhoz való viszonyában. 3 kötet	9.—
Schuchardt Károly. Schliemann ásatásai Trója, Tiryns, Mykéne, Orchomenos és Ithakában	6.—

1893—1895. cyclus.

Cherbuliez Viktor. Művészet és természet	3.—
Lanciani Rudolf. A régi Róma	6.—
Pauler Gyula. A magyar nemzet története az Árpád-házi királyok alatt. 2 kötet. (Elfogyott)	—.
Emerson Ralph. Waldo. Az emberi szellem képviselői	3.—
Hunfalvy Pál. Az oláhok története. 2 kötet	12.—
Hüppe Siegfried. A lengyel alkotmány története	6.—
Burckhardt Jakab. A renaissancekori műveltség Olaszországban. 2 kötet	8.—
Bárczay Oszkár. A hadügy fejlődésének története. 2 kötet	12.—
Váczy János. Berzsenyi Dániel életrajza	3.—

1896—1898. cyclus.

Radó Antal. Az olasz irodalom története. 2 köt.	8.—
Ribot Th. A lelki átöröklés	3.—
Ruskin. Velence kövei. 3 kötet	20.—
Croiset M. A görög eposz története. 2 kötet	6.—
Gregorovius Ferdinánd. Hadrián császár. — A görög-római világ Hadrian-korabeli rajza.	4.—
Laveleye Emil. A tulajdon és kezdetleges alakjai. 2 kötet	6.—
Faguet Emil. A XVIII. század. irodalmi tanulmányok	6.—

1899—1901. cyclus.

Ár. Kor.

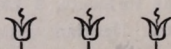
Dante. A paradicsom. Fordította: Szász Károly	4.—
Jánosi Béla. Az aesthetika története. 3 kötet	11.—
Huber Alfonz. Ausztria története. 3 kötet	14.—
Bodley John Edw. Courtenay. Franciaország. 2 kötet	7.—
Carlyle Tamás. Hősökről. — Gyémánt nyakláncz	6.—
Pauler Gyula. A magyar nemzet története Szent Istvánig	6.—
Homérosz Iliásza. Fordította: Baksay Sándor	6.—

— E művek egyenként, valamint kötve is kaphatók. —

Az Akadémia Könyvkiadó-Vállalat megjelenési módja és ára.

Évenként **négy** kötet (minden mű betűrendes tárgymutatóval) jelenik meg, összesen 100—140 nyolczadrétű íven. Egy-egy évfolyam ára fűzve 10 korona. Elegáns angolvászon-kötésben a négy kötet ára 13 korona 20 fillér.

Az aláírás a hároméves cyclusra (1902—1904) kötelező. Egy-egy évfolyam ára (fűzve 4 kötet 10 korona, angol vászonkötésben 13 kor. 20 fill.) vagy előre küldendő be a M. Tud. Akadémia főtítkári hivatalának, mely esetben az évi könyvilletmény **bérmentesen** küldetik meg, vagy pedig a szállításkor utánvétellel fizethető be. Ez utóbbi esetben a szállítás költségeit a címzett viseli.

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA

KÖNYVTÁRA 3339/19 17 N. SZ.